

Novinarstvo i etika

Istraživanje: Profesija novinar 2003.

Medija centar, Beograd
IREX ProMedia Serbia
Decembar 2003. - januar 2004.

Novinarstvo i etika

Istraživanje: Profesija novinar 2003.

Izdavač

Medija centar, Beograd

Za izdavača

Nebojša Spaić

Priprema

za štampu

APP, Beograd

Štampa

Libra, Beograd

Tiraž

300

Beograd, 2004.

ISBN 86-82827-32-8

Istraživanje Centra za istraživanje i razvoj Medija centra Beograd

Koordinator

istraživanja

Milan Milošević

Istraživanje je pomogao IREX ProMedia Serbia u okviru programa pomoći USAID.

Sadržaj

1. Sažetak - Profesija u haosu	7
1.1.1 Preporuke - dostupnost informacija, kodeks, odgovornost za javnu reč, edukacija, materijalni položaj	8
2. Okvir istraživanja	9
2.1.1 Cilj istraživanja - ispitivanje odnosa novinara prema profesionalnim i etičkim standardima	9
2.1.2 Metod prikupljanja građe: 43 intervju sa po 55 pitanja - 2640 novinarskih odgovora u 100 sati razgovora	9
2.1.3 Hipoteza istraživanja - dominacija političara, nesigurnost medija	11
3. Prikaz istraživanja	13
3.1 I Stanje novinarske profesije - Generalni zaključci: Opasni nihilizam. Biznismeni dolaze	14
3.1.1 Stanje novinarske profesije - Dokument: Ocena sagovornika: Amatersko, derogirano, loše, poltronsko, siromašno, tužno...	17
3.2 II Novinari i politika - Analiza: Namerno širenje dezinformacija, manipulisanje činjenicama, vrbovanje, nipodaštavanje, čak i potplaćivanje novinara, uspostavljanje kontrole, tempiranje informacija...	27
3.2.1 Novinari i politika - Dokument: Ocena sagovornika - "Politika uvuče čoveka...", "Vlasnikova reč je tu poslednja"	34
3.3 III Novinari i novac - Analiza: "Ja sam čist - drugi su potkupljivi..."	71
3.3.1 Novinari i novac - Dokument: Ocena sagovornika - "Jedni služe da operu porodicu, drugi biografiju"...	74
3.4 IV Novinari i građanska etika - Analiza: Profesija u haosu - pritisci i otpori, govor mržnje, petparačke priče, duh Vojka i Savla, nevinost bez zaštite	96
3.4.1 Novinari i građanska etika - Dokument: Svedočenja sagovornika - Snimak na kvarno, podmetačine i "nešto što drugi nemaju"; "Majka još ne zna..."	102
4. Prilozi	123
4.1 Prilog I: Upitnik	123
4.2 Prilog II: Profesionalna osnova: 77 zabrana - Kompilacija preporuka iz različitih novinarskih kodeksa	126
4.3 Prilog III: Medijska slika Srbije - 176 listova, 300 TV i 1000 radio stanica	130
4.3.1 Štampani mediji 2002.	130

4.3.2 Televizije 2002.	130
4.3.3 Televizijski kanali	130
4.4 Prilog IV: Primer iz života	131
4.4.1 Bojkot premijera	131
4.4.2 Reakcije	131
4.5 Prilog V: Okrugli sto - "Profesija novinar 2003."	135

1. Sažetak - Profesija u haosu

U anketi Medija centra u kojoj je 43 novinara dalo 2640 odgovora stanje novinarske profesije ocenjeno je kao amatersko, derogirano, loše, poltronsko, siromašno, tužno... Generalno gledano, istraživači dele uverljiv utisak o snažnom nezadovoljstvu novinara vlastitom profesijom, stanjem u medijima, njihovim položajem, uslovima u kojima rade, vlastitim standardom, političarima i pre svega biznismenima, a da pokazuju relativno malo lične samokritičnosti. Oni složno upozoravaju da je profesija u haosu, u zemlji ne postoji odgovornost za javnu reč, da svi i dalje pričaju svašta.

Novinari u ovom istraživanju optužuju političare za: namerno širenje dezinformacija; manipulisanje činjenicama, vrbovanje, nipodaštavanje, čak i potplaćivanje novinara, uspostavljanje kontrole, tempiranje informacija.

Najveće i najneprijatnije iznenađenje, međutim, predstavlja pristajanje na ulogu "držača diktafona", ne tako retka indikacija o ravnodušnosti novinara prema odgovornosti za tačnost informacije koju neko daje, više u sferi politike nego u temama iz svakodnevnog života. Nalazimo učestale izjave koje ukazuju na prebacivanje odgovornosti na onoga ko informaciju daje - pre svega na političare, policiju itd.

Deo problema očito proizlazi i iz toga što se pomešala borba za nove vrednosti, angažovano novinarstvo (*advocacy journalism*), s partijskim kortešovanjem, protežiranjem političkih favorita, "gledanjem kroz prste našima", političkom propagandom, pritiscima, ucenama itd. U tom kontekstu, novinarsko javno mnjenje pominje i činjenicu da je izvestan broj novinara posle oktobarskog prevrata došao na državne položaje ili se intimizirao s političarima.

Novinari inače pokazuju osetljivost na kršenje kodeksa u svim detaljima. Generalno gledano, može se govoriti o značajnoj i oporoj kolektivnoj samokritičnosti. U našim medijima ozbiljno je narušena presumpcija nevinosti. Stari jezik mržnje, mrziteljski diskurs povukao se na medijske margine, ali treba reći da novinari otvoreno upozoravaju da besramna javna prozivka nacionalno i konfesionalno "nepodobnih" još postoji.

Biznismeni preuzimaju od političara primat u ugrožavanju slobode medija, a nailazimo na odgovore koji svedoče o velikoj podređenosti novinara, o inferiornosti profesije čak i u slučajevima elementarnih standarda. Sagovornici, na primer, kažu da vlasnik može da radi šta hoće, da je vlasnikova reč poslednja, da su zapovesti vlasnika, transponovane preko urednika, presudnije i starije od profesionalnih normi - i da tako mora biti. Ispostavlja se da je jedno od krucijalnih pitanja novinarske profesije: Važi li novinarski kodeks i za vlasnike medija?

Dobijeni odgovori svedoče o snažnom apelu da se profesionalnom ili sindikalnom akcijom nešto učini za popravljavanje stanja profesije, ali novinari i dalje velika očekivanja imaju od države.

1.1.1 Preporuke - dostupnost informacija, kodeks, odgovornost za javnu reč, edukacija, materijalni položaj

Iz iskaza novinara proizlazi preka potreba:

- A:** Da se profesionalnim aktivnostima pojača mogućnost profesije da sama štiti vlastiti dignitet promocijom i primenom etičkih i profesionalnih standarda i samokritičnosti;
- B:** Usvajanje kodeksa javnog ponašanja političara pokazuje se kao preka potreba ako se želi normalizacija javnog komuniciranja;
- C:** Da se društvenim pritiskom vlasnici medija ubede da usvoje kodeks ponašanja kompatibilan s novinarskim kodeksom;
- D:** Da se u procesu privatizacije medija bolje definišu uslovi pod kojima se taj proces odvija, da se kontroliše transparentnost novca u medijima;
- E:** Da se na državnom i na društvenom nivou radi na poboljšanju položaja medija;
- F:** Da se radi na emancipaciji novinara od političara uz uspostavljanje kritičke distance, smanjenja pritiska na medije i jačanje odgovornosti za javnu reč, da se zakonski reguliše dostupnost informacija;
- G:** Da se hitno radi na ekonomskom, socijalnom poboljšanju položaja novinara;
- H:** Da se otvori kanal komunikacije kroz koji bi novinari konstantno kritički opservirali stanje u profesiji (sajt, publikacija i sl.);
- I:** Da se radi na obrazovanju novinara...

Lista preporuka je proizašla iz analize odgovora novinara, a konačno je definisana na kraju istraživanja, na osnovu analize novinarskih odgovora, kao i na osnovu reakcija na predloge preporuka za okruglim stolom u Medija centru koji je održan 22. januara 2004. (vidi prilog 4.5). Upitnik, odgovori i analize bili su dostupni široj javnosti preko sajta Medija centra u decembru 2003. i u januaru 2004. godine.

2. Okvir istraživanja

U okviru izbornog medija monitoringa, Medija centar iz Beograda, uz pomoć IREX ProMedia Serbia, organizovao je u decembru 2003. prvi deo novinarskog istraživanja o odnosu medija i političara i biznismena, a pre svega o odnosu novinara prema profesionalnim i etičkim standardima i o stanju novinarske profesije u Srbiji 2003. godine. Istraživanje je organizovano kako bi se uvidom u aktuelnu profesionalnu problematiku pomoglo samim novinarima, medijima i udruženjima da unaprede slobodu štampe koja u demokratskim zemljama počiva na dva stuba - na dignitetu i odgovornosti, a koja uključuje i sposobnost "samonadgledanja" i autonomnu zaštitu univerzalnih vrednosti u medijima.

2.1.1 Cilj istraživanja - ispitivanje odnosa novinara prema profesionalnim i etičkim standardima

Cilj istraživanja je da se utvrdi koliko su novinari svesni zabrana koje predviđa etički kodeks, koliko ga primenjuju, da li su skloni prebacivanju da ga drugi krše i kako opisuju okolnosti koje ugrožavaju profesionalne standarde. Da li su novinari žrtve okolnosti, političke borbe, iznuđene lojalnosti, lažne pravovernosti i opšteg lošeg ukusa? Da li tokom izborne kampanje i političkih borbi u Srbiji dolazi do opšte moralne i profesionalne erozije u medijima? Taj kontekst se ne može razdvojiti od uloge novca s obzirom na to da su vidljive indicije da biznismeni, kao vlasnici ili kao značajni oglašivači, u svojevrsnoj igri bez pravila pokušavaju da ovladaju medijima radi dodvoravanja političarima ili za pritisak na njih, kao i za vlastite interese. Cilj je, zapravo, da se što plastičnije opiše profesionalna i etička tenzija u medijima u prelaznom periodu.

2.1.2 Metod prikupljanja građe: 43 intervjua sa po 55 pitanja - 2640 novinarskih odgovora u 100 sati razgovora

U toku izborne kampanje, od 3. do 17. decembra, istraživačka grupa od 12 ljudi (sedam intervjuera, tri analitičara, jedan koordinator i jedan tehnički menadžer) prikupila je i analizirala iskaze 43 novinara i urednika iz 40 različitih elektronskih i štampanih medija u Beogradu, Novom Sadu, Nišu, Kragujevcu, Pirotu, Leskovcu, Zrenjaninu, Vršcu itd. Anketari su sreli sagovornike u sledećim medijima: Politika, Danas, Novosti, Blic, Glas, Vesti, Balkan, Kurir, Marka, Nacional, Beta, Fonet, Tanjug, Vreme, NIN, Reporter, Blic News, NT, Ekonomist, Nezavisna svetlost, Dnevnik, TV - RTS, NS, B92, BK, Pink, STB, Radio - BGD 1, 202, B92... Sagovornike smo tražili u medijima za koje smo verovali da su u gornjoj polovini liste uticaja među 176 štampanih medija, oko 300 televizija i oko 1000 radio stanica. Veći deo njih je u tranziciji, procesu privatizacije, u traženju društvene uloge, bilo u javnom servisu bilo kao glasila u privatnim rukama. U nekim slučajevima novinari su takođe mali suvlasnici medija u kojima rade, no to je tema za druga istraživanja.

(Da bi se stekao utisak o razuđenosti medijske slike vidi Prilog 4.3. Medijska slika Srbije).

Anketom su obuhvaćeni novinari ili urednici koji se bave političkom, socijalnom i ekonomskom problematikom, koji izveštavaju o izborima, o skupštinskom životu ili su na drugi način angažovani u praćenju političkih zbivanja. Oni su široko odgovarali na 33 unapred formulisana pitanja o novinarskoj profesiji. Od tog broja 15 pitanja je postavljano dva puta, jedanput je od sagovornika traženo da govori o vlastitom iskustvu, a drugi put da kaže da li takvu pojavu zapaža u vlastitoj ili nekoj drugoj redakciji ili u našem novinarstvu uopšte. Pored toga, bilo je 7 pitanja o profilu sagovornika: pol, funkcija, materijalna situacija, iskustvo, vrsta medija. To znači da je svaki ispitanik praktično odgovorio na 55 pitanja. To dalje znači da je sakupljeno 2640 novinarskih odgovora. Svaki razgovor je trajao između dva i tri sata. Anketiranje je sprovedeno od 3. do 10. decembra 2003. godine.

Kako bi se sprečilo da na iskrenost odgovora utiče lojalnost vlastitoj redakciji i ublažio efekat objektivnog konflikta interesa, u koji su sagovornici mogli da zapadnu zbog toga što im je faktički 33 puta postavljeno pitanje "Da li ste zapravo kršili kodeks", projektom istraživanja garantovana je potpuna anonimnost anketiranih, anketara i analitičara. Svaki anketar je dobio spisak medija u kojima treba da nađe sagovornika čiji identitet je znao samo on i, isključivo zbog kontrole da je do razgovora stvarno došlo, koordinator projekta. Anketari su imali instrukciju da se tokom intervjuisanja primenjuje metod prijateljskog razgovora. Oni nisu bili u prilici da ispituju tačnost onoga što im sagovornik kaže, naročito ako navodi konkretne primere. U dokumentarnom delu istraživanja svi odgovori su uzimani u obzir samo kao indikacija za analizu, a ne kao sredstvo kompromitacije bilo koga. Pri interpretaciji istraživanja u nekim slučajevima, kada bi analitičar procenio da je to svrsishodno radi zaštite anonimnosti sagovornika ili zbog teško dokazive tvrdnje, imena novinara, vlasnika itd. su izostavljena, ali opis pojave je ostao. U slučajevima kada je ime pomenutog u okviru šireg kritičkog osvrta na neki javni čin ili ako je reč o široko poznatom ponašanju političara, imena su zadržana u tekstu.

Veći deo anketara je bio upoznat s hipotezom istraživanja, ali je imao instrukciju da to ne otkriva. Bitnih razlika u intonaciji odgovora između te dve grupe nije bilo, što verovatno znači da nije bilo uticaja na sagovornike. Neinstruisani anketari su dobili samo škrtije, a na momente oporije odgovore.

Dobijeni odgovori nisu statistički obrađivani, jer dubinski intervju nije pogodan za to, već se težilo kvalitativnim opisnim analitičkim zaključcima.

Analiza je podeljena u četiri odeljka (Generalni zaključci, Novinari i politika, Novinari i novac i Novinari i građanska etika). Svaka od tih analiza potkrepljena je dokumentarnim prilogom koji čine direktni citati iskaza anketiranih novinara.

Osnova za konstruisanje upitnika (koji objavljujemo u odeljku 4.1) bio je dajdzest 77 uobičajenih etičkih i profesionalnih standarda kompiliranih iz različitih novinarskih kodeksa (postojeći domaći kodeksi, zatim BBC-jev, kodeks nemačkog i norveškog novinarskog udruženja itd.). Ta osnova je data u prilogu 4.2.

Rezultati istraživanja su komentarisani u stručnom razgovoru na okruglom stolu u Medija centru.

Sav materijal, uključujući iskaze ispitanika u pojedinačnim upitnicima, kao i primarno grupisanje svih odgovora po pitanjima i po tematskim celinama, čuva se u Medija centru i može biti dostupan zainteresovanim istraživačima.

2.1.3 Hipoteza istraživanja - dominacija političara, nesigurnost medija

Istraživanje se sprovodi s pretpostavkom da u našim medijima dominiraju:

- politička elita koja je instrumentalizovala novinare za promociju vlastitih interesa, uz opravdanje dalekosežnim ciljevima i uz nipodaštavanje profesionalnih standarda i kontrolne uloge javnosti;
- vlasnici medija, oglašivači ili finansijeri uz bahato nipodaštavanje digniteta medija i uz bezobzirno ignorisanje objektivnosti;
- lična egzistencijalna nesigurnost novinara i neizvesnost preživljavanja njihovih medija;
- senzacionalizam i demagoško podilaženje i kvarenje opšteg ukusa, partizanština i revanšizam i, na drugoj strani, poratni sindrom i moralna ravnodušnost;
- prosvetitelji, grupe za pritisak, nevladin sektor, lobiji za iznuđivanje pravovernosti i propagandističko ugrožavanje neutralnosti medija (lažni angažman, mimikrija, novo fraziranje itd.);
- loš status medija, neizvesnost, teško preživljavanje, zagrljaj s centrima moći, zavisnost od novih bogataša i socijalna kriza koji iznuđuju odsustvo ravnoteže u izveštavanju, pristrasnost, senzacionalizam i moralni nihilizam.

Generalna hipoteza istraživanja bila je da su glavni zagađivači medija političari, da od svih izazova medije najviše zarobljava hronična borba za moć, vođena bez pravila u institucionalno nezavršenoj državi, i da princip "cilj opravdava sredstvo" bitno doprinosi instrumentalizaciji medija.

Uz to, pretpostavka je bila da prirodna sklonost medija ka dramaturgijama, euforijama i senzacijama nije dovoljno korigovana etičkim konstantama, prosvećenom javnošću i javnim moralom, već je, naprotiv, pojačana materijalnom nesigurnošću medija i egzistencijalnom nesigurnošću novinara.

3. Prikaz istraživanja

Dobijeni odgovori grupisani su u četiri poglavlja u kojima prvi deo čini sažimajući komentar o stanju profesije uz komentare intervjuisanih novinara. U sledeća tri tematska odeljka analitičari osvetljavaju tri oblasti (odnos novinarstva i politike, novinarstva i novca i moći, i, novinarstva i građanske etike) tako što dobijene odgovore upoređuju sa preporukama iz razvijenih etičkih kodeksa, izbornih pravila i dobrih običaja i sa socijalnim kontekstom. Drugi deo svakog poglavlja čine originalni odgovori ispitanika.

U principu, sakupljeni dokumentacioni materijal i prve analize treba da pomognu u traženju odgovora na sledeće dileme:

I OPŠTA OCENA PROFESIJE

II NOVINAR I POLITIKA

Da li ima političkog izveštavanja pomešanog sa učestvovanjem?

Da li politička opredeljenost ide na račun faktografije, da li vodi zabašurivanju ili dramtizaciji?

Da li ima pritisaka, ucene ili diktata?

Da li ima političkog navođenja u izveštavanju?

Da li su novinari uvučeni u političke obračune?

Kako se rešava sukob gledišta i različitih političkih opredeljenja?

Da li pri tom ima lične difamacije, harange, proizvodnje mržnje itd.?

III NOVINAR I NOVAC

Da li redakcije (urednici) nameću novinarima da rade protiv savesti?

Ima li prikrivenog oglašavanja?

Ima li ispunjavanja želja vlasnika?

Da li su mediji prinuđeni na "prostituisanje" radi preživljavanja?

Da li je time ugrožen integritet novinara?

IV NOVINAR I GRAĐANSKA ETIKA

Ima li primera govora mržnje?

Koliko je rašireno otvoreno laganje izvora?

Da li se mediji tome suprotstavljaju?

Ima li ugrožavanja rasne, verske, nacionalne, polne ili neke druge tolerancije?

Ima li prostakluka, moralne bezobzirnosti, povlađivanja kriminalu?

Četiri analize nastajale su istovremeno i može se konstatovati da se dijagnoze u velikoj meri podudaraju i dopunjuju. Gotovo da nema protivrečnosti u interpretaciji, što je određeno snažnom porukom koja izbija iz intervjuja. Anketari su pri sačinjavanju analiza takođe konsultovani o sopstvenim zapažanjima, otkrićima i iznenađujućim otkrićima.

3.1 I Stanje novinarske profesije - Generalni zaključci: Opasni nihilizam. Biznismeni dolaze

Novinari u Srbiji šalju SOS signal, stanje u profesiji ocenjuju kao veoma loše i šalju snažan apel da se nešto učini na poboljšanju novinarske profesije. To bi bio osnovni nalaz istraživanja.

Iz dobijenih 2640 odgovora novinara proizlazi da u manjoj ili većoj meri novinari u Srbiji ukazuju (sa manje ili više intenziteta) da je od 33 pomenute etičke ili profesionalne zabrane većina sporadično ili sistematski kršena. Četrdesetak novinara govori o zemlji, ali i o profesiji u haosu, o zloupotrebi medija u partijskim obračunima, o proturanju lažnih informacija, o pritiscima ekonomskih moćnika, novopečenih medijskih magnata, o povredama ljudskih prava, neuređenom sistemu vrednosti, profesionalnim i etičkim iskušenjima u teškom vremenu tranzicije.

To samo po sebi može da svedoči o lošem stanju, ali i o moralnom pritisku unutar profesije. Nivo samokritičnosti je međutim daleko manji. U manjem broju "prosvetčenih" slučajeva sagovornici su, kako se i očekivalo, pominjali i sopstvene propuste, a stanje u svojim redakcijama opisivali su generalno boljim nego u novinarstvu uopšte. Taj efekat narcizma mogao bi da dovede i do hipoteze za sledeće istraživanje - da je kredibilnost medija u obrnutoj proporciji s kritičnošću prema drugima, a u direktnoj proporciji sa samokritičnošću. Sloboda štampe u demokratskim zemljama počiva na dva stuba - na dignitetu i odgovornosti, ali uključuje i sposobnost "samonadgledanja" i autonomnu zaštitu univerzalnih vrednosti u medijima. Biće važno da se ustanovi efikasan mehanizam javnog žigosanja nepoželjne prakse. U Norveškoj se pred Komisijom za prigovore medijima nađe čak 200 slučajeva. Kako će biti naglašeno u jednoj od analiza, i "Njujork tajms" neguje praksu objavljivanja serije ispravki.

Najveće i najneprijatnije iznenađenje u istraživanju predstavlja indikacija o ne tako retkoj ravnodušnosti novinara prema temi koja predstavlja kičmu profesije - prema odgovornosti za tačnost informacije.

Veliki broj sagovornika, naime, kaže da se ne oseća odgovornim za slučaj kada prenosi (očitu) neistinu iz saopštenja političkih stranaka, a veći broj sagovornika čak kaže da informacije iz takvih izvora (izjave političara, konferencije za štampu) ne proverava pre objavljivanja. To što se pokazuje da novinari prebacuju odgovornost za istinitost informacija koje objavljuju na druge možda je odraz odbrambene reakcije, učvršćene progonom novinara po takozvanom Šešeljevom zakonu pre 2000, reakcijom na noviju seriju tužbi državnih činovnika, političara i biznismena protiv novinara. Značajna okolnost je i to što većina novinara, čini se, oseća da oni sami ili njihovi siromašni mediji, nemaju dovoljno tehničkih i materijalnih mogućnosti da normalno rade svoj posao, da provere činjenice, da mnogi za to nisu profesionalno obrazovani, a da ni društvene okolnosti to još ne omogućavaju, te da sadašnje tržište nagrađuje površnost.

Ipak, tako raširen nihilizam prema osnovnoj obavezi novinara da provere tačnost informacije traži dalje rasvetljavanje i niz akcija radi konsolidacije ove profesije.

Deo tog problema je i indikacija o značajnom stepenu izvitoperenja prava političkih aktera na pristup medijima. U protekloj deceniji žiža političkih borbi svodila se na bitke za otvaranje pre svega državnih medija za drugačije mišljenje. Nusprodukt tog dostignuća je i to što su mediji time stavljeni u pasivnu ulogu pukog prenosioca različitih izjava, pretvoreni u poštansko sanduče. Rasprava o pravu medija da "podignu lestvicu malo više",

da uskrate ili uslove pristup onima koji kvare javno mnjenje trebalo bi da bude predmet pažljivog razmatranja. Dobili smo uznemirujuća svedočenja o mešanju političara u uređivačku politiku medija, pogotovo privatnih. (Više u odeljku 3.2)

Odgovori koji ukazuju na "izveštavanje s učestvovanjem" u političkoj sferi, na odsustvo principa "ne budi umešan", obojeni su često samohvalisanjem, isticanjem vlastitih zasluga. Reklo bi se da ima "više prvoboraca nego 1941", što neki vide i kao znak novog poltronstva, naročito onih koji su "bili na drugoj strani". Deo problema očito proizlazi i iz toga što se pomešala borba za nove vrednosti, angažovano novinarstvo (*advocacy journalism*), s partijskim kortešovanjem, protežiranjem političkih favorita, "gledanjem kroz prste našima", političkom propagandom itd. U tom kontekstu, novinarsko javno mnjenje pominje i činjenicu da je izvestan broj novinara posle oktobarskog prevrata došao na državne položaje.

Generalno gledano, istraživači dele uverljiv utisak o snažnom nezadovoljstvu novinara vlastitom profesijom, stanjem u medijima, njihovim položajem, uslovima u kojima rade, vlastitim standardom, političarima i, pre svega, biznismenima.

Strah od političara i policije može se još uvek registrovati. U izvesnom broju odgovora vidi se ozlojeđenost zbog toga što se novinari i dalje proglašavaju za dežurne krivce, a kod nekih se veoma jakim rečima opisuje i strah da se ne pogreši. U tom kontekstu vide se izvesni simptomi unutrašnje podele i nezavršenog unutrašnjeg "rata" u novinarskoj profesiji u Srbiji. Izvestan broj kolega smatra da prisustvo novinara koji su radili pod Miloševićem onemogućuje rehabilitaciju profesije, da je brzo zavladao amnezija, da nema lustracije; a u manjem broju odgovora vidi se da se novinari "starog režima" plaše revanšizma, otkaza, potiskivanja i ugrožavanja egzistencije. Činjenica da u beleškama anketara nalazimo i opaske da su neki novinari pristali na intervju tek pošto su pitali glavnog urednika ili da su tražili garancije da njihova kuća nikako neće biti satanizovana, govori svakako više o sindromu duboke nesigurnosti nego o lojalnosti vlastitoj redakciji.

Iz političke sfere u javnost dolazi svakako manje jezika mržnje i propagande protiv čovečnosti nego ranije - jezik je unekoliko upristojen, neki ponavljaju da selektivno tretiraju pojedine političke grupacije kao "nazadne", ali politička sfera je i dalje jak emiter nepodopština. Uočava se osetljivost novinara na primere kršenja klasičnih etičkih standarda koji se tiču zaštite ličnosti, političkog senzacionalizma i opštih civilizacijskih vrednosti. Lako se zaboravljaju nepodopštine iz prethodnog perioda. (Više u odeljku 3.4)

Javnost je, čini se, kritičnija prema državnim službenicima nego ranije i očekuje da mediji obave kontrolnu funkciju u njeno ime. Mediji su za tu ulogu još slabi i lako zamenjuju istraživačko novinarstvo senzacionalističkim aferama. Ovde treba podsetiti na to da istorija istraživačkog novinarstva nije sasvim u nesaglasju s istorijom senzacionalizma - o tome govore slučajevi Hersta, Pulicera, žute štampe i tzv. *penny press*.

Nepostojanje zakona o dostupnosti javnih informacija često je pominjano kao važan uzrok nemogućnosti novinara da dođu do relevantnih činjenica. Većina novinara je spremna da štiti vlastiti izvor, no izgleda da tu instituciju u nekim slučajevima koriste i pojedinci u državnim organima da bi preko novinara kao "dobro obavešteni izvori" vodili rat s oponentima. U nekim odgovorima vidi se da je do očitog kršenja kodeksa ili prava ličnosti, pa i podgrevanja senzacionalizma, dolazilo i objavljivanjem informacija državnih organa, pre svega policije, odnosno neformalnih informacija iz vladinog Biroa za informisanje tokom vanrednog stanja. U isto vreme, s vladine strane čule su se ogorčene žalbe da su vlada i pokojni srpski premijer Zoran Đinđić žrtve medijskog linča. Izgleda da uzroci senzaciona-

lizma ne leže samo u borbi za tržište već da, pre svega, leže u političkoj sferi. Čini se da su neki slučajevi motivisani ili političkim obračunima ili nastojanjem pojedinaca (i onih iz kriminalne sfere) da poprave svoj položaj, a optuže, oblate ili raskrinkaju druge. Naišli smo na indicije da je bar u jednom slučaju praktično došlo do toga da izvesna individua dođe kod urednika s gotovim tekstom u svoju korist, ovaj pozove svog novinara, naloži mu da takav tekst potpiše i to mu plati nekim bednim honorarom. Izgleda da u pospešivanju senzacionalizma u nekim slučajevima participiraju i izvesne političke strukture (i opozicione i državne), klevetničke *loše namere (actual malice)*, korišćenje policijskog materijala i upotrebe nečasnih metoda (praćenje, nameštaljka, tajno snimanje).

Javni pritisak na političare, državne službenike, poslanike da usvoje kodeks javnog ponašanja pokazuje se i ovde kao neminovnost.

Jedno načelo kaže da senzacionalizam nije u javnom interesu. S druge strane, kako bi rekao Volter Lipman, priroda medija je da život prikazuju pomoću dramatizacija, euforija i egzaltacija. U tom smislu, među odgovorima se može naći opravdanje za inače najčešće osuđivana senzacionalistička glasila ("otvaraju teme", "pišu za nas"), pri čemu nema mnogo razlikovanja senzacionalizma od potpune nesolidnosti. Na senzacionalizam u glasilima, reklo bi se po odgovorima novinara i urednika, gleda se s kritičnošću, a u nekim od odgovora mogu se naći i opisi tog mehanizma. Izgleda da su urednici novina (koji su po definiciji dužni da brinu i o javnom interesu) ti koji najčešće aranžiraju senzacionalističko naduvavanje, čak i po cenu da ugroze vlastitog novinara, da ga konfrontiraju s okruženjem, da ga dovedu u stanje kompromitacije i stida zbog onoga što je objavljeno ili da mu na duži rok "odseku izvor".

Glavni zaključak do koga bi moglo da se dođe u ovom istraživanju ipak je to da nisu političari ti koji trenutno najviše ugrožavaju novinarsku profesiju, već novac - veliki oglašivači i vlasnici medija. Oni koriste medije da bi oprali biografije, da bi popravili vlastitu sliku u javnosti, da bi se dodvoravanjem približili vladajućem sloju, da bi se s nekim obračunali i da bi se umešali u politiku ili zaštitili svoju kompaniju i novac. Za neke od vlasnika medija kaže se da ni sami nemaju dovoljno kapitala za informativnu delatnost, da ne mogu da zaposle dovoljan broj novinara, da ne isplaćuju plate, itd. (Više u odeljku 3.3)

Ne mali broj sagovornika, na primer, ukazuje na to da se u medijima koji se bore za opstanak u izvesnim slučajevima svesno prelazi granica koja razdvaja oglašavanje od informisanja, da ima prikrivenog oglašavanja u okviru klasičnih novinarskih žanrova, da su novinari i urednici prinuđeni da rade na prikupljanju ili kreiranju oglasa, itd. Granica je prilično zamućena, pa, kako izgleda i po nekim odgovorima iz bezazlenijeg konteksta, takozvani PR materijal lako ulazi u novinarske priče. Ima pominjanja i primera da neki novinari lično (privatno, za svoj džep) "naplaćuju reket" za objavljenu informaciju, bilo tako što prime keš, što pristaju da budu ugošćeni, pozvani na skupa putovanja, itd.

Prema nekim saznanjima, i u drugim zemljama tranzicije trend je da glavno ugrožavanje slobode medija sada dolazi od novih bogataša i nove žurnalističke buržoazije - da su oni ti koji više ugrožavaju medije nego što to čine političari ili represivni aparat. Deo te teme svakako je "senka korporacija" - mediji pribegavaju autocenzuri da ne bi pokvarili odnose s velikim oglašivačima.

Pojavljuje se potreba da vlasnici medija ili oni koji na drugi način imaju kontrolu nad medijima, nekom javnom akcijom treba da budu navedeni da kao ključni učesnici u javnoj komunikaciji prihvate etički kodeks koji bi odgovarao novinarskom etičkom kodeksu. Mediji su javno dobro bez obzira na to u čijim su rukama. Novinari ne mogu da se drže vlastitog kodeksa ako ga u isto vreme oni koji imaju moć (političari) i oni koji imaju novac (vlasnici medija, oglašivači) sistematski krše.

Uzgređni podaci o socijalnom statusu novinara daju sliku jednog potcjenjenog, obespravljenog, bespomoćnog, eksploatisanog sloja, često bez redovnih primanja, bez socijalnog i penzionog osiguranja. Od tih novinara očekuje se da obavljaju važnu društvenu ulogu, mada mnogi od njih nemaju elementarnu egzistencijalnu sigurnost, pa samim tim ni dovoljnu ličnu autonomiju. U istraživanju, novinarka dnevnog lista sa trideset godina iskustva kaže da joj u preživljavanju pomaže majka, mada ona pored posla u redakciji obavlja i niz drugih honorarnih poslova! Potreba za sindikalnim organizovanjem novinara izbija iz mnogih odgovora, mada je glavni pritisak, čini se, usmeren na državu od koje se očekuje da obezbedi bolje uslove za "informativnu industriju", odnosno da je ne tretira kao fabriku đonova.

U odgovorima se uočava i ocena da veliki broj novinara nije dovoljno obrazovan za sadašnju ulogu, da u redakcijama nema uobičajenog postepenog ovladavanja zanatom. Unutarredakcijska tenzija novinar-urednik, ili oni slučajevi u kojima se novinar ne slaže sa sadržajem koji objavljuje njegov medij, izgleda da se po pravilu završavaju na štetu novinara, mada veliki broj odgovora svedoči o tome da se novinari često, barem verbalno, bore za svoje stavove. Javni sporovi i politički sukobi odražavaju se i na unutrašnji život redakcija, a nedostatak distance, nepridržavanje načela "ne dozvoli da budeš umešan", bitno otežava takvu situaciju.

3.1.1 Stanje novinarske profesije - Dokument: Ocena sagovornika: Amatersko, derogirano, loše, poltronsko, siromašno, tužno...

Kakvo je stanje novinarske profesije u Srbiji danas?

"Amatersko-poltronsko. Malo je novinara koji imaju neku težinu. Mislim da se novinarstvo u dnevnim novinama svodi na amaterizam, što se najbolje vidi na konferencijama za štampu. Ili nema pitanja, ili je većina pitanja promašena. Uvek se nađe neki pametnjaković koji kad se priča o nekoj aferi uleti sa 'Da li mislite da ćemo mi ipak brzo ući u EU?'. Istraživačko novinarstvo ne postoji, priče se ne rade od početka do kraja, događaji 'jedu' jedni druge. Znam da je za dnevni list koji treba uskoro da se pojavi bio grabež za novinarima, jer ih nema. I čemu 'Bela knjiga'? Ako su novinari u ovoj zemlji za nešto krivi, onda je to za glupost, praznoglavost, neinventivnost. Profesija je degradirana." (Novinarka u dnevnom listu, 4 godine aktivnog rada, 7 godina ukupno)

"Apsurdno je da se novinarstvom može baviti svako, a kod nas je tako, te slobodno mogu da ukinu Fakultet političkih nauka. Dovoljno je da se vidi šta je ko od novinara završio. Imate urednike koji su po struci biolozi, kao i one koji su magistrirali ekonomiju. Sva vodeća pera srpskog novinarstva nemaju nikakve veze sa žurnalistikom kao naukom. Recimo, (jedan od najuglednijih novinara starije generacije) diplomirao je agronomiju. Novinarstvo je zanat, ali ga mnogi ne nauče. Drugo, potpuno sam svestan da je privatni kapital uplovio u medije i nema priče o nezavisnom novinarstvu. Mislim da su novinari u našoj zemlji prilično nepismeni." (Noćni urednik u dnevnom listu, 18 godina iskustva)

"Bolje nego u vreme Miloševića, ali i dalje ne postoje zakoni koji bi regulisali ovu oblast i omogućili slobodan pristup informacijama. Ovde i dalje političari kreiraju medije. Za stanje u medijima isključivo su krivi političari. Kakvi su nam političari, tajkuni i njihov odnos prema medijima, takvi su nam i mediji. Najveća kletva koja može da me zadesi jeste da za 10 godina radim ovaj posao. Nije plaćen, niti je zahvalan i ne postoji valjan razlog

da se njime baviš, sem nekog entuzijazma. Gledam što pre da se izvučem iz novinarstva i nađem neki posao od devet do pet, neki marketing, PR i da ostatak dana ne pratim vesti već radim nešto nevezano za posao." (Novinar-reporter za ekonomske i socijalne teme, 4 godine iskustva, novine)

"Delimično se nešto promenilo. Radi se malo ležernije i opuštenije. S druge strane, novinari nisu opravdali neka očekivanja. Daleko je od slike kakvu sam ja očekivala do 2004. godine. To je i dalje sistem pristajanja na pritiske. Otežavajuća okolnost je to što su novinari koji su radili u opozicionim medijima (pre 2000) u prijateljskim odnosima sa ljudima koji su sada na vlasti. Treba još pročišćavanja. Moja procena je da će novinarstvo doći sebi tek za nekih osam godina, još dva mandata, kad se iščisti politička scena, kada dođu neki novi mladi ljudi koji nemaju potrebu da stupaju u prijateljske odnose sa nekima (moćnicima), koji će da kreiraju neko novo društvo, kada se oslobode te vrste autocenzure i nekih sistemskih ograničenja. Polazim od sebe. Svaki medij od nekoga zavisi, i ovde i u svetu, ali razlikuje se na koji način - da li se više gledaju neki lični interesi ili opšte dobro. Ipak, postoji malo više slobode, ali to je samo grebanje po površini. Sistem se ne menja preko noći. Novinari nemaju jednog ciljnog neprijatelja protiv koga se bore, okolnosti su se promenile. Na drugoj strani su neki ljudi koji su zaslužni za tu demokratiju i zbog toga, rekla bih, svi smo bili preblagi prema njima. O materijalnoj strani neću ni da pričam. Materijalne samostalnosti nema. Nemamo izmenjenu zakonsku regulativu. Da ne pričam da je situacija u medijima nesređena. Zavisni smo i politički i ekonomski. Pri tom, mi smo živeli u getu, malo novinara je išlo da vidi kako to funkcioniše u svetu." (Urednica informativnog programa na TV i izveštač, 9 godina iskustva)

"Derogirano totalno. Nema istraživanja. Postoji veliko opterećenje dnevnim događajima i aferama, a novinari i ne znaju kako se to radi. Ne znamo još šta je težina faktografije. Nema materijalne sigurnosti, smatram da se zato osećaju nesigurno i podložni su, možda ne plaćanjima ali uticajima moćnika da." (Urednik spoljnopolitičkog programa i urednik vesti na privatnoj televiziji, 12 godina iskustva)

"Generalno, nisam zadovoljna. Stanje u medijima se popravilo ali je i dalje tužno. Samo je donekle ublažen haos, ostalo je dosta površnosti, needukovanih, sa pogrešno shvaćenim poslom novinara. Nema pravog istraživačkog novinarstva, ali ima i izuzetaka. Ne postoji svest o odgovornosti, bez obzira na to o kom se mediju radi... Postoje i sada mediji koji iz nekog razloga ne žele da pišu o nečemu. Moja posebna primedba je nepostojanje zakona o dostupnosti informacija." (Novinarka na radiju, 24 godine iskustva)

"Glavni problem novinarske profesije je mala zarada. Još uvek nije uobičajeno da nezavisni novinari (koji nisu zaposleni u nekom od medija) mogu na medijsko tržište da iznesu svoje informacije i da ih dobro prodaju. Slobodno novinarstvo u zapadnom smislu bilo bi mnogo prisutnije kada bi mediji bili otvoreniji za informacije bilo kog novinara." (Urednik na privatnoj televiziji, 12 godina iskustva)

"Jao! To kažem iz ugla novinara koji čak i ne živi od te plate, ali nekad moje kolege kažu da nemaju ni za doručak, a 90 odsto njih živi od te plate. Slabo smo plaćeni, a odgovaramo za svaku reč, rudarski je posao, težak. Samim tim naša profesija, to jest kvalitet našeg rada je ugrožen. Sve u svemu, uopšte nije sjajna slika. Ljudi znaju da smo mi slabo plaćeni, ali još uvek cene tu profesiju. Kad kažeš da si novinar, to ti otvara neka vrata. I to je jedino svetlo u tunelu. Nadaš se 'biće bolje'." (Urednica u dnevnom listu, 10 godina iskustva)

"Kad govorim o novinarskoj profesiji, ja to posmatram individualno. Mislim da se stvari grade od individue, ponašanje individue gradi sistem. Ne priznajem ona stanovišta koja

kažu da je direktor kuće ili glavni urednik blizak nekoj političkoj opciji. Mislim da su pred novinarom dva puta: da promeni kuću, da se organizuju pozitivne individue unutar kuće. U krajnjem slučaju, postoji ona treća varijanta: da ode da gaji maline ili promeni profesiju. Postoji jedno klasično neobrazovanje novinara iz Srbije u svim segmentima (TV, radio, novine). Imaju lep glas ili stas, počinju da rade i nazivaju ih novinarima. Svako ko šest meseci ne donosi burek i litar žestokog nadređenima (u prvih šest meseci) ne shvata korene ovog posla." (Radio novinar, 8 godina iskustva)

"Katastrofalno u svakom smislu. Haos u kom se nalazi država savršeno se reflektuje i na haos u profesiji. Ne postoji nikakva zaštita, ni pravna ni cehovska, i novinari su svedeni na lako upotrebljiv sloj ljudi. Takođe je prisutna najezda privatnika koji idu logikom 'neću da platim jednog kvalitetnog novinara, već ću uzeti tri prosečna'. Mračna je perspektiva profesije. Novinari su svedeni na male reproduktivne mašine koje ne misle svojom glavom. Upućeni su na besmislene pres-konferencije, upućeni su na jedan pseći oblik traganja za informacijama ne bi li se istrigla nekakva ekskluzivna izjava koja je dragocenija ako ima veći prizvuk aferaškog u sebi. Znam da se vrednuju takvi ulovi. Ljudi nemaju elementarna znanja. Mediji više nemaju stav, nema pravih komentara, istraživačkog novinarstva. Profesija je ubijena i spolja, ali i iznutra." (Glavni i odgovorni urednik dnevnih novina, 25 godina iskustva, povremeno radi poslove advertajzinga, imao je svoju marketinšku agenciju i dve godine radio kao prosvetni radnik)

"Loše je stanje, ali ne samo zato što nema para. U Srbiji uopšte nema para, pa ni u novinarstvu koje bi trebalo da bude finansijski nezavisno. Novinarstvo se kod nas sve više pretvara u lični PR i od novinara se sve više očekuje da bude koaksijalni kabl - da sprovede i servira informaciju ili nešto što je već neko drugi pripremio. I novinari su krivi što se mnogo površno radi. Ovde svako misli da može da bude novinar i misli za sebe da ako se bavi tim poslom da je ne znam šta. Ja baš nisam tipičan primer, jer tekstovima pristupam ozbiljno tako da ponekad izgubim volju i vreme i pitam se čemu sve to kad pogledam neke moje kolege koji su po Rafajzen i ne znam kojim bankama. Pitam se da li mogu da doprinesem da nekome bude bolje." (Novinarka dnevnog lista, 8 godina iskustva)

"Mediji su u lošem finansijskom položaju zato što ovde ne postoji tržište koje može da ih izdržava. Kubure sa novcem i da bi opstali moraju da traže novac ili u političkim strukturama ili od nekih biznismena, sponzora. Nema načina da mediji pošteno zarade za život i zbog toga su podložni uticajima. Da se razumemo, mediji su komercijalni poduhvat. Njihova društvena, politička uloga je nešto sporedno. E sad, pošto je svuda najskuplja redakcija, to jest novinari, onda se na njima najviše i štedi. Svuda ima hronično manje novinara nego što je potrebno, pa su oni koji postoje preopterećeni. Drugo, zbog stalno napete političke situacije koja se preslikava na sve oblasti, novinari su i pod strašnim pritiskom. Šta će da objavi, ko će šta da kaže, da li će da se pokaže kao tačno, da li će neko da ih tuži... taj posao je potplaćen i jako stresan, što uopšte nije za potcenjivanje. Što se štednje tiče, nemaš ni sredstva za rad. Radi se na zastarelim računarima sa jako sporim i lošim internet vezama. Niko ne ulaže u redakcijsku strukturu, dokumentaciju... To samo pokazuje da, na primer, motivi stranih vlasnika uopšte nisu ekonomski, oni se time ne bave, njih ne zanima ni šta radiš ni kako radiš, ništa. S profesionalne strane gledano, ima strašno malo dobrih novinara. Meni je velika zagonetka zašto. Moji kriterijumi su veoma niski: da na vreme donese tekst, da se taj tekst odnosi na temu koju smo dogovorili i da bude makar toliko suvisao da ja mogu od početka do kraja da prođem kroz tekst i da shvatim o čemu je reč. Novinara koji zadovoljavaju te kriterijume neverovatno je malo. Niko ne pomišlja, samo se mnogo priča o tome, da novinari i dodatno treba da se obrazu-

ju o nečemu. Pa i u takvim slučajevima, kažem iz ličnog iskustva, ne dobije se nikakvo obrazovanje. To obično rade nevladine organizacije kojima je samo cilj da potroše neke pare i da ih nekako opravdaju. Mediji ne mogu da odskaču od opšteg stanja. I u tehničkom i u profesionalnom i u etičkom smislu. Ljudi su najčešće u poziciji da zarade, pa tako je kako je, ili da ne zarade. Senzacionalizam kao reč ne upotrebljava se dobro, to nije prava reč. On podrazumeva da objaviš šta god da bi ti se povećao tiraž. Ovde nije pitanje tiraža. Ovde je reč o tome da objaviš šta god da bi nekoga oblatio. Iza svih takvih novina stoje izvesne interesne grupe, šire gledano - iz političke strukture. Ti mediji rade na tome da blate protivnike. Znači, ne toliko da se lepo piše o nama, jer to niko više ne veruje, nego da se piše ružno o njima, jer to svi veruju. To nije senzacionalizam, to je propaganda. Broj medija tog tipa sve više raste: Nacional, Kurir, Balkan, sad će da bude i neki Imperijal. Njima nije bitan ni kvalitet, ni tiraž, bitno im je samo da postoje i šalju neku poruku. I znaju da svi mi u drugim redakcijama to čitamo, pa ćemo se nekad i zakačiti za nešto. Oni pišu za nas." (Novinar, ali odskora ujedno i urednik u nedeljnom listu, 7 godina iskustva u šest redakcija)

"Mislim da se ništa nije mnogo promenilo. Jeste u smislu da si sada sigurniji fizički. Ne plašiš se za život. Što se tiče dostupnosti informacijama, mislim da su neposredno posle smene vlasti bile jako dostupne, jer nekako smo se borili za istu stvar, ali onda su se političari malo umislili, postali su arogantni. Dok su bili opozicija jurili su oni nas. Eee, uvek isto. Zaposlenje je i dalje nesigurno. To je bedno plaćena profesija. Većina ne može da živi od tog posla. Isuviše često ljudi rade protiv svoje savesti da bi zadržali posao. To je nešto što mi se ovako generalno učinilo. A odnos sa urednikom, iskreno mislim da se nije mnogo promenio. Njega uvek moraš slušati, tj. politiku kuće. Sreća da se ja sa svojom uglavnom slažem, bar načelno. Ljudska prava se (u novinarskoj profesiji) često ne poštuju, ali uglavnom ih krši policija." (Urednica vesti, povremeno reporter privatne televizije, 9 godina iskustva)

"Nikakvo! Novinar nema prava! Centri moći, pre svega finansijski (što je veoma bitno za komercijalne i nezavisne kuće) ostali su isti. I pored velikih obećanja, vlast nije zakonski uredila ovu oblast na dobar način. Moje kolege su obespravljene, rade za plate i honorare ispod profesionalnog i časnog minimuma. Vlasnici, direktori i urednici imaju dominaciju nad novinarima. Odnos javnosti prema ovoj profesiji je nasleđen, dakle i dalje loš - mi mu dođemo kao piskarala, građani drugog reda, a ne borci za istinu, ljudi dostojni poštovanja. Na ceni još uvek nisu profesionalci, već poslušnici. Improvizacije, nedoslednosti, neprofesionalizma i dalje imate u meri da je čoveku muka kad čita novine, sluša radio ili u najvećoj meri gleda TV. Poremećeni kriterijumi nisu promenjeni, na tržištu vlada anarhija, u pravnoj regulativi bezvlašće. Sve što je nasleđeno iz prethodnih vremena ostalo je da živi i razvija se. Pokušajte nâs don kihota da uspostavimo normalne odnose bar više ne ismevaju, ali i ne prihvataju. Jedino što mi više ne prete smrću, ali ko zna - u našoj zemlji svašta je moguće." (Novinar regionalnog radija, 18 godina iskustva)

"Novinari nemaju ni personalnu ni radnu ni imovinsku sigurnost. Obilje medija nije donelo izoštravanje, već, naprotiv, potpuni izostanak negovanja profesionalnih standarda. Medijske kodekse, iako ih ima nekoliko, veoma malo novinara poseduje (mada su štampani u velikom tiražu); uglavnom i ne znaju da postoje i stoga o njima malo vode računa. Uglavnom se ponašaju shodno ličnoj savesti. Ovo ne znači da stalno krše kodeks, ali znači da im taj dokument nije važan element u donošenju odluka. Obrazovni nivo u profesiji je nizak. Malo novinara je spremno da se doškoluje ili permanentno obrazuje. Za to postoje i objektivne okolnosti, međutim, mnogo je značajnije to što nema

atmosfera u profesiji koja sve, od saradnika do glavnog i odgovornog urednika, motiviše na sticanje novih i produbljanje postojećih znanja, kako iz sektora koji prate (ako ga uopšte imaju) tako i iz 'novinarskog zanata'. Gotovo desetogodišnja iskustva iz sfere obrazovanja za novinare daju mi za pravo da ovo ustvrdim." (Urednik emisije na javnoj televiziji, 30 godina iskustva, bavi se i obrazovanjem novinara)

"Novinari u Srbiji nisu više pod starim pritiskom državno-partijskog aparata kao što je to bilo više od 50 godina. Danas se na njih primenjuju prefinjenije vrste pritisaka. Veliki je strah od gubitka posla ili kod honorarnih saradnika od činjenice da ga neće dobiti za stalno. Novinari su u Srbiji srednje plaćen sloj društva, zarada je dovoljna za skroman život i njihova prava su najčešće ugrožena u ekonomskoj sferi. Političkih pritisaka ima i novinarska udruženja protestuju, čuje se njihov glas i mediji to prenose, ali najčešće ne uspevaju da pomognu onima koje su želeli da zaštite. Sa popravljanjem ekonomskog položaja novinara i druga prava biće lakše ostvarljiva." (Novinarka dnevnog lista, 22 godine iskustva)

"Novinari u Srbiji se nalaze u dosta nepovoljnoj situaciji. Većina kolega koje poznajem ne dobija redovne plate, prinuđeni su da tezgare ili da rade neke druge poslove kako bi preživeli. Posao se obavlja uz dosta pritisaka sa strane i uz minimalne uslove. Ne postoji zakon o dostupnosti informacija i, što je još gore, ni svest da su one stvar opšteg dobra. Navode koje dobijamo u najvećem broju slučajeva nemoguće je proveriti zvaničnim kanalima. Odgovori ministarstava stižu ponekad i posle dva meseca, često dolazi do favorizovanja pojedinih glasila na štetu ostalih. Zakonom o informisanju jesu regulisana (ne naročito dobro) pravila u medijima, ali se toga malo ko drži. Većina kolega nikada nije ni pročitala novinarski kodeks. U elektronskoj sferi postoji previše televizijskih i radio stanica. Sličan je slučaj i u štampi. Retko koji medij u takvoj okolini može ekonomski i kvalitativno da se razvija. U ovakvim uslovima, novinarska profesija je potcenjena i često ozloglašena." (Novinar dnevnog lista, 4 godine iskustva)

"Novinarstvo je kao i sve drugo. Svi pričaju o senzacionalizmu, moderno je da to svi kritikuju. Kakvo je društvo, takvi su nam i mediji. Imali smo 70 godina dirigovanog novinarstva, a sada vlada totalni haos. Mislim da će uskoro to doći u normalu." (Novinarka nedeljnog lista, 15 godina iskustva)

"Novinarstvo je ušlo u šablon i u svakom od medija (radio, TV, novine) ovoga puta srećemo na istovetan način koncipiran sadržaj. Sada je najteže razlučiti znanje, istinitost, iskrenost. Mislim da ovako obučeni novinari, koji nam govore o vremenu u kome živimo, liče jedni na druge. Ima slučajeva nedovoljne slobode, koja je, na jednoj strani, prouzrokovana strategijom, strahom i neznanjem onoga koji rukovodi medijem ili njegovim utiskom o onome šta se može i ne može reći. Siguran sam da je sada došlo do izražaja i novo novinarstvo koje ne poštuje postojanje onih koji razmišljaju drugačije od političkog establišmenta. Verovao sam da će profesija novinar biti profesija pismenih i časnih ljudi, ali imam utisak da u znatnoj meri - to nije. To govori o ličnoj i političkoj nepismenosti ljudi u profesiji i o njihovim neznanjima, površnosti, strahovima. Vidim i nedovoljan stepen tolerancije. Siguran sam da je u profesiji i mnogo zalutalih ljudi." (Novinar, 34 godine iskustva na radiju, TV i novinama)

"Očajno u materijalnom smislu! U formalno-pravnom takođe! Novinari su dežurni krivci, kao nekada glasnici (u prošlosti) kojima su odrubljivane glave ako donose lošu vest!" (Urednik na TV, 20 godina iskustva)

"Pa, dobro, sve je više žena... šalim se... Nije to samo u novinarstvu, sve ih je više i među sudijama, u profesuri, državnim organima, ali, nažalost, i zaostaju u proseku pet

godina u svojoj profesiji zbog udaje, dece... Globalno gledano, u novinarstvu mi najviše smeta površnost; najvažnije je uzeti izjavu, nema veze ko je šta rekao, samo da to preneseš, zalepiš to samo tako u dnevni list, to prođe, elektronski mediji su tu još gori. Taj Studio B je upropastio tolike mlade ljude, daju malu platu, onako da imaju za vikend, za kafić, cigare... Tu nema profesionalnog rada. Na tom talasu uopšte dovedena je masa mladih ljudi da budu površni i ostaju površni do kraja života. Ili ti ljudi moraju da prođu kroz školu pisanog novinarstva ili uređivački sastav elektronskih medija mora da bude malo bolji da bi pripremio te ljude za uspešne novinare. Nisam neki pesimista da bih rekao da će se novinarstvo gubiti kao profesija. Nije teško obučavati, nego je problem kada 2-3 godine radite sa jednim čovekom, obučimo ga i on ode. Nema efekta i stalno ste na početku. To je i nedostatak daha. Novinarstvu ipak mora da se posveti sa strašću, ako ste suvi profesionalac ili to radite zbog para, onda to nema veze. Ima ljudi koji imaju strasti da pišu i to je u redu, ali nemaju strasti na duži rok, a valjan urednik ne može da se postane bez 10-15 godina pisanja. Nekima je novinarstvo odskočna daska da uđu u državnu službu i mi sada imamo sindrom kao i pedesetih godina da se preko novinarstva regrutuju državni kadrovi. Paradoksalno je da sadašnje vlasti ponavljaju nešto od ranije komunističke vlasti koja je koristila novinarstvo kao filter za školovanje državne administracije - diplomatija, tužilaštvo, policija... A i novca nema u novinarstvu da bi se od toga dobro živelo i u tom smislu ono je neprivačno. S druge strane, ovi mladi ljudi, treba ih razumeti, vide kako ljudi koji su posvećeni novinarstvu ne prolaze dobro, nego oni koji se muvaju između novinarstva, politike, marketinga, PR agencija i onda tu traže svoj prostor. Sve dok u medijima ne bude tako da vi radite isključivo taj posao i pristojno živite od njega, to će biti neprivačno i neatraktivno za mlade ljude." (Urednik u nedeljnom listu, 34 godine iskustva, sa iskustvom u stranačkoj informativnoj službi)

"Položaj novinara direktno zavisi od medija u kome radi, od njegove finansijske snage i njegovog sastava... Činjenica je da je finansijski položaj novinarskih kuća katastrofalan. Nas će udaviti porezi, nas će udaviti troškovi koji rastu eksponencijalno i naši mediji ne mogu da dostignu tu ludačku trku. Zašto je to važno? Zato što mi nismo u stanju da ljude dovoljno platimo. Niko ne voli da njegovi novinari pišu i za druge, ali dobar deo ljudi u našoj redakciji piše i za druge i mi to tolerišemo, jer ljudi ne mogu da žive od plate koju im mi dajemo. Oni moraju da imaju bar dva posla da bi mogli normalno da žive, bar dva posla. Ovaj zakon koji sada obavezuje novine da plaćaju poreze i doprinose na honorarce nama je napravio užasne probleme. Ne zato što mi želimo da držimo ljude honorarno, ja znam da je on napravljen zbog onih redakcija koje drže ljude u honorarnom statusu po šest godina. Mi, na primer, imamo jednu relativno malu redakciju i velik broj spoljnih saradnika. Mnogi od tih saradnika zaista su eksperti i sad je to jedna suluda situacija. Oni jesu honorarni, nekima isplaćujemo, nekima ne isplaćujemo honorar, ali mi za sve to plaćamo poreze i doprinose koji su sad otišli u nebo i to će nas udaviti. Jedina olakšica koja se desila u poslednje vreme jeste ona da, recimo, ne plaćamo poreze na računare, što smo do sada plaćali. Jedno vreme je bila ona suluda ideja da se plaća porez na remitendu. Mi, na primer, nemamo mnogo remitende i poklanjamo je, ali zaista je poklanjamo fakultetima, jer mislimo da naše novine mogu da koriste studentima, u konačnom, oni su naša ciljna grupa. Ali zakoni nas guraju da stalno budemo na ivici nekog prekršaja. Kad kažemo poklanjamo, onda svi pitaju a zašto poklanjate, mora da je neka mučka iza toga. Mi zaista poklanjamo. Šta će nam remitenda, bolje je da to neko čita nego da je držimo u magacinu da bi došao neko ko će da proveru kolika nam je remitenda. Što se drugih stvari tiče, zbog čega novinari moraju da se bave marketingom, zbog čega novina-

rima putovanja moraju da plaćaju kompanije, državne institucije, vlade ili bilo ko? Zbog čega niko ne može normalno da ima dopisnika negde? Zato što finansijski to ne može da izdrži. Bilo bi idealno, ne znam da li je tako kako zamišljam i u svetu, kada bi svaka redakcija sama svom novinaru mogla da plati put i odlučila da li će on da prati neki događaj. Bez obzira na to da li je neko drugi spreman da plati ili ne. Ima slučajeva da novinari idu pa dobiju dnevnicе, sve dobiju. U novinarstvu je to vrlo opasna ivica. Novinari to vole, naravno, putuju, dobijaju poklone, ali to za novinarstvo nije u redu. Drugo, mislim da je novinarsko strukovno udruženje NUNS previše apatično, premalo spremno da zaista brani novinara, ne postoji sama organizacija, nema solidarnosti, nema nikakve vrste pomoći novinarima. Znači, sami novinari prepušteni su međusobno na milost i nemilost redakcijama u kojima su, tu mogu da budu šikanirani, mogu da dobiju otkaze, mogu da budu prinuđeni na grozne poslove, ne postoji način da se njihov osnovni interes zaštititi. Ali suština zaista jeste u neverovatno lošem finansijskom položaju medijskih kuća. Dalje, u novinarstvu se uopšte ne insistira na nekom formalnom obrazovanju, veliki broj novinara nema završen fakultet nego su stali na nekoj godini studija, što je posledica vrednosnog sistema u društvu gde je formalno obrazovanje zaista ćušnuto pod tepih. To više nije jedan od prioriteta. S druge strane, mislim da toliko ljudi hoće da se bavi novinarstvom upravo zato što ono sobom nosi kao neki status, što su to deca koja verovatno smatraju da će se na taj način lakše probiti. Ali, i to je posledica zapuštenosti u svakom pogledu. Ne bih htela da pravim kategorizaciju novina, pa da kažem, ajde, negde može da radi neko i bez obrazovanja, ne mislim na taj način. Ali, zaista se ne može kvalitetno pisati o nekim temama ako ljudi ne poznaju taj problem do kraja." (Urednica u nedeljnom listu, 25 godina iskustva u novinarstvu i dve godine u prosveti)

"Postoji čitava generacija mladih novinara koji su vredni, pametni i pošteni, ali oni koji bi nešto mogli da ih nauče ili neće ili ne mogu ili nemaju vremena i neće da im ustupe prostor da se iskažu. Čini mi se da bi ta talentovana generacija mogla da se pretvori u korpus gubitnika, čime bi izdizanje te profesije u Srbiji bilo odloženo za još dugo vremena." (Novinar privatne TV i saradnik novina, 6 godina iskustva)

"Premalo profesionalizma. Sloboda štampe vrlo često se ne shvata kao dodatna odgovornost novinara za svoj posao, već kao sloboda da se blati, pljuje i da se iz marketinških ili nekih vrlo ozbiljnih razloga laže. Drago mi je što radim u kući koja je jedan od svetlih primera da se novinarstvo može raditi i da se novinarstvom može baviti na sasvim drugačiji način. Da čovek sa ponosom može da kaže da je novinar." (Urednik na privatnoj TV, 16 godina iskustva na TV, radiju i vrlo kratko u dnevnom listu u inostranstvu)

"Prvo, to je katastrofalno loše plaćeno, a sve ostalo proizlazi iz toga. Novinarstvo je društveno osuđena profesija, gleda se potcenjivački verovatno zato što je to sada mahom ženska profesija pa naše društvo i kroz ženu gleda na novinarstvo. I novinari su krivi za takvo stanje jednim delom, jer svako može da postane novinar, a to ne bi smeo svako da radi. Isto kao što ne može bilo ko biti pekar, hirurg ili pilot, tako ne može i bilo ko da bude novinar. Za to postoje određene škole, mada nije nužno da to bude samo FPN. Takođe i vlasnik medija radije će uzeti nekog klinca, dati mu sitan honorar koji će razvlačiti, pogotovo ako nema završenu neku školu. Kod nas se olako postaje novinar. Zatim, sindikalna udruženja su katastrofa. Oba udruženja novinara su pod političkim uticajem i bave se društveno-političkim temama i time ko za koga piše, umesto da se bave profesijom, standardima i zaštitom prava novinara. Važno je uraditi da to bude dobro plaćen posao, da ti možeš da uzmeš kola na kredit i slično i onda ne bi morao da ideš na ručkove koje organizuju pojedini centri moći. A i novinar ne sme da laže, da pogrešno citira i treba

uvek da ispita dve strane, a sve ostalo je njegova stvar, ili je ponovo uveden verbalni delikt a da ja to ne znam." (Novinar dnevnog lista, 10 godina iskustva)

"Srednje žalosno. Dok ne profunkcioniše Radio-difuzni savet i dok taj savet ne zavede red u medijima, neće biti reda ni u novinarstvu. Čast izuzecima, mediji uzimaju za novinara svakoga ko zna da čita i piše, čime se umanjuje kvalitet profesije, ali i cena rada. Tek kada se broj medija svede na razumnu meru, biće moguće unaprediti novinarsku profesiju jer će tada postojati mnogo zdravija konkurencija." (Novinar na privatnoj TV produkciji)

"Stanje je loše, iz nekoliko razloga. Uticajni mediji su neprofesionalni zato što je nestabilna politička scena, nema zakona o dostupnosti informacijama, a kad nemate informacije, mediji se bave dezinformacijama, pišu i što treba i što ne treba, ne bave se pravim novinarskim istraživanjem nego senzacijama. A građanima Srbije ako ponudite list od 10 dinara, sa senzacijom na naslovnoj strani, to je dovoljan razlog da ga kupuju." (Agencijska novinarka, 10 godina iskustva)

"Stanje je loše, međutim, stanje naše profesije je mnogo bolje nego kod sudija, policajaca, industrijskih radnika, kod prodavaca. Mislim da su novinari mnogo bolji, odgovorniji nego što su službenici, recepcioneri, čak piloti. Odgovorniji su od pilota, pametniji su od direktora instituta, obrazovaniji su od akademika. Međutim, Akademija nam je nikakva, vrh vazduhoplovstva (JAT) nam je nikakav, a novinarstvo barem teži i ima cilj. Mada, na drugoj strani, imate ovo đubre koje se uklapa u taj prosek i koje veoma dobro korespondira sa jednim opštim moralnim posrnućem. Mi smo najkorumpiranija zemlja na svetu, a ima valjda još devet korumpiranih od nas. Mi smo zemlja najnesigurnija za ulaganje, ima valjda još 10 gorih od nas. Nikakvi smo, nemamo državu, nismo je definisali, a (novinarsku) profesiju barem smo koliko-toliko definisali. Barem znamo čemu težimo, a težimo zaista dobrim i vrhunskim standardima. Nažalost, ne možemo sami da ih ostvarimo. Pre svega, društvo mora da ozdravi kako bi se znalo šta je relevantna a šta irelevantna informacija. Najgora stvar je to što je Srbija toliko bolesna da nema distancu prema laži nego je prihvata kao istinu, prihvata je kao činjenicu. Tu su krivi novinari, međutim, u Srbiji u kojoj je sve dozvoljeno, dozvoljeno je da postoje i takve novine i takva štampa. I ona očigledno ima uslova da postoji, da zarađuje, da se prodaje i da čak dobro plaća svoje novinare, mnogo bolje nego što ih plaća ozbiljna štampa. Balkan - 60.000, Nacional - 30.000, Kurir - preko 100.000, puta četiri, to je 800.000 ljudi koji pročitaju smeće!" (Urednik u nedeljnom listu, 15 godina iskustva u novinarstvu i nešto malo u poljoprivredi)

"Stanje je loše. Mladi novinari nemaju dobru školu, nemaju ni dobre učitelje novinarstva. Novinarstvo na kom mi sada treba da gradimo svoja imena jeste novinarstvo koje je ostalo iza Slobodana Miloševića. Praktično, ostalo je veoma malo slobodnih novinara. Oni koji su za vreme Miloševića bili neki reperi slobode, barem su ih neki tako smatrali - sada su se prodali. (Navodi jednog na Pinku.) To je nešto što ne želim čak ni da komentarišem. Nudimo laku zabavu samo da bismo prodali novine. Malo je analitičkog, istraživačkog novinarstva, malo se u to ulaže. Ukoliko su i novinari spremni tako nešto da napišu, urednici nisu spremni to da objave. Mnoge stvari treba da se poprave, ali ne verujem da ćemo mi to uopšte doživeti, možda neke sledeće generacije. Imamo još problema iz prošlosti koji se ne rešavaju na pravi način. Nasleđeni problem je i u tome što mnogi misle da o vlasti uvek treba pisati pozitivno. Stara garda novinara je i te kako radila u Miloševićovo vreme i ja kao novinar ne mogu da verujem nekome ko je u to vreme pisao za Miloševića. To je možda i moj problem, jer ja bih od tih ljudi možda i mogla da naučim razne stvari, da pišem bolji tekst, ali ja prosto ne mogu da im verujem. Ipak, sebe u budućnosti vidim samo u novinarstvu, jer je to nešto čime sam oduvek htela da se bavim,

ali u novinarstvu koje je van sfere politike." (Novinarka u dnevnom listu, 2 godine radi u novinarstvu)

"Stanje u profesiji je prilično loše u materijalnom smislu prvenstveno. Što se tiče slobode koju imamo, pa imamo slobode, ali nemamo vremena da se nečim mnogo bavimo. Mada, kao što sam rekla, ta sloboda je ipak ograničena. Nismo baš mnogo ni poštovani, ali to je i do političara koji misle da mogu sve da nam saspu u lice. Mislim da je naša profesija deplasirana, nije to ni blizu atraktivno zanimanje kao što je to slučaj sa drugim zemljama." (Urednica vesti na privatnoj televiziji, 3 godine iskustva)

"Sve više kvarimo jezik u želji za senzacijom i privlačnijim tekstovima, a i težnja za što većim tiražom nameće takve teme. Iako deluje da se finansijsko stanje novinara popravilo u poslednje vreme, to je samo privid u poređenju sa nekim drugim profesijama. Evidentan je priliv novca u medijima, ali i otvaranje tabloida. Stanje honoraraca je i dalje zabrinjavajuće jer je uprkos Zakonu o radu pronađena rupa u zakonodavstvu, pa se honorarcima u novinama u kojima ja radim uplaćuje staž, ali ne i zdravstveno i socijalno osiguranje i nemamo radne knjižice. Nemamo ni plaćene odmore." (Novinarka dnevnog lista, 4 godine iskustva)

"Teško je dati jedinstvenu ocenu, jer je u pitanju heterogena profesija. Postoji veliki broj medija čiji je opstanak stalno pod znakom pitanja. Osim toga, veliki broj ljudi po redakcijama uopšte ne poštuje pravila profesije. Ima mnogo glasina koje su zasnovane na improvizaciji. Sve to degradira profesiju. Poseban problem je veliki broj kolega u honorarnom statusu. S jedne strane, reč je o čistoj eksploataciji od strane poslodavaca, a sa druge, ni ti poslodavci nemaju finansijskih mogućnosti da zaposle onoliko ljudi koliko im je potrebno." (Novinar nedeljnog lista, 15 godina iskustva, finansijski ga pomaže porodica)

"Teško pitanje za jednostavan odgovor. Ako se gleda kvalitativno - novinari su danas slabije obrazovani u odnosu na one od pre 15-20 godina. Potrebni su neki minimalni standardi i informacije, obrazovanje koje novinar mora da ima, a u našim medijima ima puno slučajnih, usputnih i zalutalih. Što se tiče uloge novinara, ona je nešto bolja nego ranije, čini mi se da sada ima više poverenja u novinare i njihovog ličnog samopouzdanja jer su u prethodnom režimu naučili šta znači politički pritisak. Sada se zrelije razmišlja i jača je uloga novinara. Moderna tehnologija umnogome olakšava posao, strani jezik mora da se zna. A gledano kompletno, novinarstvo nije ugledan, poštovan i dobro plaćen posao. Nema neke perspektive da se recimo dođe do stana, budućnost je dosta neizvesna. Mali broj ljudi može da veže svoju sudbinu za novinarstvo." (Novinar dnevnog lista, 24 godine iskustva)

"Tužno, siromašno, konfuzno, nepismeno, povremeno kužno. Novinarska etika je pobegla u lepše krajeve i još je nije drmnula nostalgija za Srbijom. A zanat, eh... Šta li to beše?" (Novinarka dnevnog lista koja za sebe kaže da je sve više urednik a sve manje novinar, 30 godina iskustva i nešto duže radi u novinarstvu; pored novinarstva, piše drame, prozu, sporadično prevodi literarna dela, a zarad preživljavanja, upražnjavala je: prodaju osiguranja, multilevel marketing, šverc, rad na crno)

"U nekim stvarima je bolje, a u nekim gore. Bolje je što se u svim segmentima slobodnije piše. Imate Nacional, Kurir, Balkan, ne hvalim ih, ali je to odraz slobode štampe. Kakvi god da su, oni postoje. Sloboda medija je veća, sloboda govora je veća i mogućnost pisanja o svemu i svačemu sve je veća. Šta je gore? Što smo lošim Zakonom o radu na tako klizavom terenu da poslodavac može da dâ otkaz kad hoće, da vas ne plaća, sad je ovo sindikalni domen. Indirektno, novinar je u tom pogledu sam na jednoj vetrometini i,

ako 'mnogo' piše, nikakav radnički savet, koji više ne postoji, niti sindikat, neće ga spasiti. Dobija otkaz bez prava žalbe, može da se žali, sudi... Njega poslodavac obavestava da nije ispunio uslove, ne postoji neko ko će da kaže: čekajte, ostavite ovog čoveka na poslu, ne, on leti sa posla. U tom smislu, položaj novinara je gori. Tako da novinar ima situaciju da stalno meri šta će da priča jer za pet minuta može ostati bez posla. Ne plaćaju se doprinosi, ne plaća se ništa." (Urednik u javnoj televiziji, u novinarstvu se bavi javnim mnjenjem, 22 godine iskustva)

"U suštini, medijska situacija u Srbiji nije se mnogo promenila od Miloševića naovamo. Medijski zakoni ili nisu doneti ili se ne sprovode, a Savet za radio-difuziju je paralisiran. Zato i dolazi do svih anomalija do kojih dolazi. S druge strane, država jeste napravila pomak ka tome da se nešto promeni, ali mi se čini da mi iz profesije nismo znali da iskoristimo tu podlogu. Ipak mislim da se situacija polako kristališe, izdvajaju se mediji kojima se može apsolutno verovati, oni za koje se zna ko su im vlasnici, i oni kojima uopšte ne treba verovati." (Agencijski novinar, 18 godina iskustva, iskustvo i u internom fabričkom informisanju)

"Veoma, veoma loše. Novinari su skoro sasvim obespravljani. I njihova kadrovska struktura je loša." (Novinar *free-lancer*, saradnik TV, saradivao na nekoliko stanica, 10 godina iskustva)

"Verujem da nema nekog idealnog stanja novinarstva. Novinarstvo deli sudbinu društva kome pripada. Mi živimo u periodu tranzicije i tu ima svega: lutanja, nesnalaženja, senzacionalizma, političkog poltronstva, gluposti i svega ostalog, ali i dobrog istraživačkog, analitičkog i drugog najkvalitetnijeg novinarskog rada. Uostalom, kao i svugde u svetu. Kad se pogleda koliko su novinari plaćeni i kojim materijalnim resursima raspolažu, sve izgleda mnogo manje crno nego što se često prikazuje. Posebno mi idu na živce pojedini arbitri koji su svoju karijeru stekli u vreme jednostranačkog sistema, kao društveno-politički radnici i partijski sekretari, i sada polažu pravo da po tadašnjim kriterijumima ocenjuju sadašnje stanje. Isto mislim i o raznim krugovima koji novinarstvo ocenjuju isključivo prema meri svojih interesa." (Urednik nedeljnog lista, 14 godina iskustva)

"Vrlo konfuzno stanje, a za to je odgovorna ova vlast. Mislim da je to iz nekog debelog razloga ostalo neregulisano. Mediji su prepušteni sami svojim procenama. Ali kad imaš u vidu materijalni status medija, odnos političara prema medijima, mi im dođemo k'o krpe, otirači za tuđe interese i prepucavanja. Ali kad imaš u vidu kako je ta slika izgledala pre petog oktobra (2000), onda je dosta toga promenjeno. Ne možeš da se braniš od takvih stvari zbog neke materijalne situacije, a nema ni motivacije da radiš posao kako valja. Istraživačkog novinarstva nema. Evo, vidi Vreme, koje se bavi hronologijom događaja, nema analitičkih tekstova." (Urednik u političkom magazinu, 20 godina novinarskog iskustva)

3.2 II Novinari i politika - Analiza: Namerno širenje dezinformacija, manipulisanje činjenicama, vrbovanje, nipodaštavanje, čak i potplaćivanje novinara, uspostavljanje kontrole, tempiranje informacija...

Novinarstvo u Srbiji 2003. nije profesija kojom se njeni poslenici diče. Ovo prvenstveno važi za takozvano političko novinarstvo, ono koje se bavi ključnom temom svake države u tranziciji, temom koja na presudan način određuje karakter, ulogu i, posredno, kvalitet svakog medija u Srbiji. Velika većina novinara, koji o politici i političarima pišu, kažu da osećaju konstantan pritisak koji ih sputava ili onemogućava da budu nezavisni i da se slobodno bave svojom profesijom. Neki taj pritisak prihvataju kao normalan, neki ga čak nisu svesni i ne osećaju kao pritisak jer dolazi u obliku dobronamernih ili prijateljskih saveta ili molbi, neki mu se svakodnevno odupiru. Ali ma kakav stav da zauzimaju, slažu se da pritisak dolazi od dve definisane grupe: od političara i od vlasnika medija.

Posebno je zabrinjavajući utisak da je čak trećina novinara, većinom mlađih, potpuno podlegla čitavom sistemu pritisaka. Nedovoljno pripremljeni, oni su odbacili nezavisnost i samostalnost kao dva od nekoliko osnovnih i nespornih principa novinarstva. Ovaj zabrinjavajuće veliki, mada još uvek manjinski deo novinara, nažalost, zaključio je da su ovi principi iluzija iz udžbenika o novinarstvu ili priča za malu decu, a da u stvarnosti ne postoji ništa što bi se moglo nazvati nezavisnim medijem. U anketi, jedna urednica sa privatne televizije doslovno je izrekla sledeću konstataciju: "Ja ne znam šta znači biti nezavisan i objektivan." Ovo ukazuje na to da je sistem pritisaka koji se primenjuje na novinarstvo izgrađen uspešnije i konzistentnije nego profesionalni sistem pravila i kodeks etičkog ponašanja novinara.

Osećaj neslobode i stalne opresije, kao osnovni razlog tome što su novinari nezadovoljni i sobom i profesijom, prema njihovom ličnom mišljenju, proizlazi iz činjenice da pozicija novinara i novinarstva nije nezavisna ni od jednog centra moći, bilo da je u pitanju finansijski ili politički centar, kao i da njihova uloga u društvu nije nedvosmisleno korektivna. Opšta je ocena da urednici medija i novinari nisu jedinstveno i principijelno zauzeli nezavisne pozicije sa kojih bi mogli da nastupaju kao "četvrti stub" demokratije, niti su uspeli da naprave društveno i zakonsko okruženje koje bi im to omogućilo. Anketa koja je o profesiji sprovedena među urednicima i novinarima medija u Srbiji pokazala je, međutim, da se velika većina njih, oko dve trećine, ipak ne miri sa takvom situacijom.

Anketa je takođe pokazala da ne postoji apsolutno nijedan stav novinarskog kodeksa koji se svakodnevno masovno ne krši. Pojedini novinari i urednici ukazali su u anketi i da profesionalni novinarski kodeks nije obavezno štivo i da mnogi nisu čak ni upoznati sa konkretnim pravilima, već postupaju po ličnom osećaju. Jedan radijski urednik, sa tridesetogodišnjim novinarskim stažom, tvrdi da "medijske kodekse, iako ih ima nekoliko, veoma malo novinara poseduje (mada su štampani u velikom tiražu); uglavnom i ne znaju da postoje i stoga o njima malo vode računa. Uglavnom se ponašaju shodno ličnoj savesti. Ovo ne znači da stalno krše kodeks, ali znači da im taj dokument nije važan element u donošenju odluka".

Takođe je frapantan utisak iz ankete koji govori da najmanje tri četvrtine novinara, ili gotovo svi zaposleni u pojedinim privatnim medijima, nisu svesni ili ne znaju sva svoja prava i obaveze kao novinara, ali ni kakva su prava, obaveze i ograničenja vlasnika medija. Kada se pogledaju odgovori na pitanje "Da li političke, ekonomske ili neke druge direk-

tive vašeg urednika ili vlasnika vašeg medija utiču na način na koji ćete obraditi neku temu", ili na neka slična pitanja o ograničenjima u izboru ili obradi teme, vidi se da većina novinara zaposlenih u pojedinim privatnim medijima uopšte ne zna da "vlasnik medija nema pravo da vlastiti medij koristi za promociju svojih privatnih, političkih ili drugih interesa, niti da u njegovom sadržaju na bilo koji način obezbeđuje prednost za svoje interese ili stavove". Ako i znaju za ovo ograničenje, čije kršenje spada u vrstu teške manipulacije medijem, oni ga najčešće opravdavaju ili mu se, iz nekog razloga, kao što je strah od otkaza, bespogovorno povinuju.

Ovo zapažanje dodatno potkrepljuje činjenica da u anketi nije bilo ni jednog jedinog odgovora koji bi ukazivao na to da zloupotreba medija od strane vlasnika ne postoji, ali takođe je veoma uočljivo da velika većina novinara ukazuje na drugi medij kada treba da imenuje neki primer koji potkrepljuje takvu ocenu. Pojedini mediji apostrofirani su češće nego neki drugi kada je u pitanju manipulacija njihovog vlasnika, pa se stekao utisak da postoji gotovo konsenzus oko pojedinih vlasnika i njihovih medija u pogledu kršenja profesionalnog kodeksa.

Na primer, na pitanje "Da li zna da je vlasnik nekog medija tražio od zaposlenih novinara ili urednika da promovišu njegov lični, ekonomski ili politički interes", jedna urednica u nedeljniku kaže da ne zna tačno, ali pretpostavlja da je to rasprostranjena praksa i navodi sledeći primer: "Eto, BK televizija, to je apsolutno jasno. Mene bi, recimo, jako interesovalo da znam ko je vlasnik Internacionala ili Kurira." Jedan novinar dnevnog lista navodi slične primere: "Najočiglednije je na BK televiziji ili Pinku, mislim, pa to je normalno, i Berlusconi to radi. Zato su ti mediji, BK i Pink, i osnovani - da bi promovisali svoje vlasnike, a bojim se da će toga tek biti kada tajkuni sve više počnu da otvaraju svoje medije."

S druge strane, veoma mali broj novinara davao je nedvosmislene odgovore koji ukazuju na to da su apsolutno svesni da neko manipuliše njima lično i da odobravaju ovakvu zloupotrebu: "Na to si prećutno pristao kad si počeo da radiš za njih", kaže jedan urednik privatne televizije, a drugi, takođe zaposlen na privatnoj televiziji, smatra čak da "moraju da utiču, ali ekonomski. Kod nas je odlučujući stav vlasnika u odnosu na izveštavanje o poslovnim partnerima". U odgovoru jedne novinarkе, opet sa privatne televizije, stoji: "Ako meni urednica kaže da neku informaciju ne objavim, sve i da mislim da to nije u redu, ja ću poslušati urednika. Ne mora ni da mi obrazloži." Dakle, vidi se do koje mere su zapoverti vlasnika, transponovane preko urednika, presudnije i starije od profesionalnih normi.

Čini se da sami novinari, u većini slučajeva, prave ozbiljne distinkcije između dve grupe za pritisak na medije - između vlasnika i političara. Zahteve prvih, njihov diktat, pritisak, koncepciju, interes navodno "razumeju", i prihvataju, a najčešće mu se svesno ili nesvesno pokoravaju, pa i po cenu potiranja ličnih ubeđenja. Utoliko je ovaj pritisak presudniji, jači i teže je odupreti mu se. Sa pritiscima političara i njihovim uplivom na medije stvar ipak stoji znatno drugačije.

Osnovni utisak koji se iz kompletne ankete nameće na prvi pogled jeste da političari, političke stranke, ministri i ljudi iz sfere politike zaduženi za odnose sa medijima svakodnevno, najčešće služeći se nedozvoljenim metodama, od pretnji do potplaćivanja novinara, pokušavaju sa više ili manje uspeha da potčine medije. Svi novinari koji su anketirani kažu da ili svakodnevno trpe pritiske političara ("najčešće zovu političari", "malo, malo pa neko zove") ili znaju za mnoge slučajeve da se to događa njihovim kolegama.

Drugi utisak je da je odnos političara i novinara veoma negativan. Oni su u stalnom konfliktu i, po pravilu, imaju veoma loše mišljenje jedni o drugima. Iz ponašanja političara,

kakvo je opisano u novinarskim odgovorima, proizlazi da oni na medije gledaju isključivo na dva načina: ili kao na puku transmisiju svoje propagande u cilju ostvarivanja veće vlasti ili kao na neprijatelje koji služe njihovim političkim protivnicima. U novinarskim pričama o političarima preovladava stav da ih političari nikada, ili skoro nikada, ne doživljavaju kao samostalne, profesionalne individue čiji je posao, pored tačnog informisanja, i kontrola političkog delovanja ("Mi im dođemo kao krpe, otirači za tuđe interese i prepućavanja", kaže jedan očito ogorćeni urednik radija iza koga je 20 godina staža). Novinari im ne ostaju dužni. Iz njihovih rećenica o tome kako im popravljaju greške ili se trude da ih učine pametnijim, to se jasno vidi.

Ako je suditi po onome što novinari govore o političarima i njihovim pokušajima da "uređuju medije" ("Dešavalo mi se da me je jedan sagovornik pozvao i rekao da je u suštini, pri autorizaciji, izmenio čitav tekst, ali da ja slobodno mogu da se potpišem ispod njega i da ga objavim", kaže novinar dnevnog lista), stiće se utisak da ih ogromna većina novinara imenuje kao najveće zagađivače javne reći i medijskog prostora.

Novinari političare optužuju za sledeće stvari:

iznošenje laži i namerno širenje dezinformacija ("Znam kada je u intervjuu za moj medij jedan političar plasirao nešto što se kroz par dana pokazalo kao očigledna laž, ali on je već imao koristi od toga. Jedna plasirana poluinformacija veća je od 10 demantija", kaže novinar dnevnog lista, dok drugi navodi opšte poznati primer iz političkog života jedne stranke. "Na primer, portparol jedne partije je lagao, mahao nekakvim nazovi dokazima. Mi smo mu se suprotstavili, tražili smo da nam pokaže avionske karte o kojima je bila reć, a on se pokupio i otišao. Niko od nas nije znao šta da radi, a posle je jedan novinar tvrdio da je imao uvid u te karte." Urednik jedne novinske agencije kaže: "Dešavalo mi se da mi izvor podvali. Čovek me je nazvao i rekao mi nešto što nije bilo tačno. Pisao sam demanti, jer je u pitanju bila neargumentovana optužba.");

manipulisanje činjenicama (Jedna mlada novinarka dnevnog lista kaže: "Dešavalo se da mi neko na osnovu mog izgleda, naivnog, poturi informaciju, ali su urednici, na moju sreću, to uvek shvatali"; urednica u nedeljniku upozorava: "Evo na koji način se manipuliše. Oni /političari, prim. aut./ će izvući iz konteksta, iz celog saopštenja za neki period, podatak o rastu proizvodnje mesec na mesec. I onda ćete zato imati u novinama da je proizvodnja u septembru povećana za šest odsto u odnosu na avgust." Urednica napominje da je tako sakriven podatak da je proizvodnja, u stvari, pala za dva odsto tokom devet prvih meseci. Jedan novinar iz nedeljnika /sedam godina staža/ upozorava da je ponekad prinuđen da koristi samo PR materijal, jer: "Nekad do drugih informacija i ne možeš da dođeš"; urednica na privatnoj televiziji opisala je sa kakvim se teškoćama i dezinformacijama sreće skoro svakodnevno: "Pokušala sam da ih /političare, prim. aut./ razvrstam na ljude koji ti uvaljuju koske i na one koji ti daju ekskluzivu. Kad je bila predsednička kampanja, meni se javio prijatelj iz Lazarevca da mi javi da je otkazan miting DSS-a jer nije došlo dovoljno ljudi. Ja ne pustim, jer nije bilo dovoljno zanimljivo. Posle gledam na vestima, čovek na mitingu okupio dve hiljade ljudi. Mogla sam baš da se izblamiram"; druga takođe priznaje: "Često sam dobijala pogrešne informacije, ali češće se odnose na događaj nego na ličnost. Na svu sreću, nisam nikada objavila pogrešnu informaciju. Što se tiče demantija, oni uglavnom demantuju jedni druge. Političari, mislim.");

- sakrivanje činjenica, netransparentnost u radu i zatvaranje vrata novinarima kada pokušavaju da provere podatke** (Jedan urednik u nedeljniku, sa 14 godina staža, tvrdi da je objavljivao dezinformacije "pre svega zbog nedostupnosti punog činjeničnog stanja i usled institucionalnog manipulisanja javnim mnijenjem na koje smo i mi naseli".);
- vrbovanje, čak i potplaćivanje novinara u pojedinim redakcijama, kako bi preko njih plasirali informacije koje im odgovaraju** (Urednik jedne privatne televizije izneo je svoje saznanje da političke stranke "čak dele sektore, podele medije među sobom. Oni u svakoj redakciji imaju po nekog novinara koji dotura informacije o redakciji. A ti ljudi su više opčinjeni činjenicom da se neko iz političkog života bavi njima, nego što uzimaju nadoknadu za to".);
- uspostavljanje kontrole nad medijima** ("Imali smo situaciju da je političar davao izjavu našem novinaru /koji mu se predstavio/. Kad je izjava data i kad je ponovo čuo sa koje televizije je novinar, zbunio se. Rekao mu je: 'Vi ste iz televizije koju mi ne možemo da kontrolišemo'", opisao je jednu od komunikacionih situacija na liniji političar - novinar urednik jedne privatne televizije.);
- ucene** ("Jedan od političara zahtevao je da se članci o njegovim aktivnostima uvek nađu na prve četiri strane, što često nije bilo moguće pa su i reakcije bile žestoke." /Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list/ "Ja sam jednom doslovce objavio izjavu jednog ministra koju mi je u zvaničnom razgovoru dao. Posle vriske i histerije, rekao je da će prvi put kao član vlade iskoristiti svoja ovlašćenja i tražiti u DB-u moj dosije i da sam ja jedini novinar s kojim, pored Pinka, ne razgovara. To je bilo 2001, tako je i sada. A i cela redakcija još je na crnoj listi drugog ministra, zbog jedne ukrštenice. Takvih slučajeva ima niz i u drugim medijima." /Novinar-urednik, 7 god., nedeljni list/);
- pretnje** ("Onda neki put ima i histerije, ali i prete, svašta doživljavamo, ali, dobro, za čoveka koji radi u novinama nije to baš nešto. Pa dobro, ima i tog nekog 'zatvaranja vrata', medijske odmazde i slično, ali pravo da vam kažem, mi to nekako uspevamo da razbijemo. Oni se ljute 3-4 nedelje, pa ipak na kraju daju intervju", kaže urednik jednog nedeljnog lista.);
- nipodaštavanje novinara ili neshvatanje njihove uloge u društvu** ("Svaki političar traži autorizaciju intervju a i, po pravilu, iseče ono što je tebi najzanimljivije i traži da se takav intervju objavi, koji je neka njegova priča o njegovim uspesima. /.../ Svi to rade i to nije incident već pravilo kod naših političara. /.../ Meni je propalo nekoliko priča zato što je sagovornik hteo da mu ja budem poštansko sanduče. Zato pokušas da objasniš da on nije iznad tebe i da neće on da ti servira sve šta ćeš i kako ćeš da objaviš, već praviš dogovor", kaže novinar dnevnog lista. Drugi novinar, takođe iz dnevnog lista, zaključuje iz sedmogodišnje prakse bavljenja novinarstvom da političari "sami biraju da ne govore za određene novine, osim u situacijama kada im to odgovara, kada prelaze iz teške mržnje u teške simpatije prema nama. Često se dešava da se neko naljuti zbog nečega, a kada shvati da mu to nije u interesu, sam se javi. Sada su u izbornoj kampanji mnogo fini. Našeg novinara nisu pustili na konferenciju DS-a kada je B. Tadić pričao. Neka sekretarica ga nije pustila, mi smo to napisali i sutra smo dobili izvinjenje iz izbornog štaba". "Nismo baš mnogo ni poštovani, ali to je i do političara, koji misle da mogu sve da nam saspu u lice. Mislim da je naša profesija deplasirana, nije to ni blizu atraktivno zanimanje kao što je to slučaj sa drugim zemljama", zaključak je urednice privatne televizije.)

Iz novinarskih odgovora vidi se da oni u velikoj većini osuđuju one političare koji nemaju nikakvih skrupula prema novinarskoj profesiji i novinare doživljavaju kao puku transmisiju. Takođe, zabrinjava to da novinari nisu ni u jednom svom odgovoru napravili ogradu ili napomenu da je takvo ponašanje vezano samo za neki manji broj političara, pa se stiče utisak da je generalno ponašanje političara za osudu, kao i da gorenavedene i klasifikovane pojedinačne optužbe nisu na nivou incidenta, već manira.

Iako je veoma mali broj anketiranih ukazao na pritiske i ucene koji dolaze iz policije ili vojske, treba pomenuti da je nekoliko ispitanika upozorilo i na to, a jedan od sagovornika je čak ustvrdio da "manje-više po svim redakcijama postoje ljudi koji saraduju sa DB-om i koliko god to nama bilo nenormalno, to je ovde postalo normalno i preko takvih ljudi se šalju određeni dokumenti ili nameštaju afere".

Dve grupe za pritisak, kako ih sami novinari identifikuju, političari, s jedne, i vlasnici medija, s druge strane, uz bezbroj drugih otežavajućih faktora poput besparice, nedovoljnog obrazovanja, nedostatka međusobne solidarnosti i slično, omeđuju danas novinarstvo u Srbiji, čineći ga obezvređenom, obeščaćenom profesijom, zavisnom u svakom pogledu, često svedenom na puku transmisiju nekog od centara. Identifikovanje dve glavne grupe za pritisak ne znači istovremeno i amnestiranje samih novinara od odgovornosti. Niti to novinari sami čine. Oni, u svojim odgovorima, veoma otvoreno ukazuju na novinarsku osobinu pristajanja i prihvatanja situacije kakvu su drugi (mahom političari) stvorili i koja je, po samoj prirodi stvari, potpuno suprotna merilima profesionalnog kodeksa: "Ne može se očekivati od medija da budu iznad te političko-ekonomske realnosti", kaže novinar jednog nedeljnog lista sa sedmogodišnjim profesionalnim iskustvom, dok drugi novinar iz dnevnog lista defetistički zaključuje da "možeš ti kao pojedinac da se suprotstaviš, ali uvek će biti neko ko će takav tekst objaviti".

Ovakvi i slični odgovori i objašnjenja, a gotovo da se u svim odgovorima iz ankete, makar u podtekstu, vidi da na sve strane ima novinara spremnih da prekrše najosnovnija profesionalna načela, ukazuju na to da novinarska branša u suštini nema odgovor koji bi vodio ka generalnom i principijelnom poboljšanju profesije. Tačnije, nema strategije da profesionalni kodeks postane univerzalan i, pre svega, obavezujući za sve. To je naročito vidljivo kada novinari opisuju do koje mere je rasprostranjeno kršenje kodeksa, a kako je malo suprotnih primera. Posebno je zabrinjavajuće kada se vidi do koje mere novinari koji poštuju profesionalna načela sami za sebe tvrde da su "malo nakrivo nasađeni" jer traže "potpunu slobodu po pitanju uređivačke politike" (urednik dnevnog lista, 25 godina novinarskog staža), ili sebe doživljavaju kao iznimke jer se strogo drže profesionalnih principa i ne odstupaju od političkih stavova u koje duboko veruju: "Mi smo zaista specifična redakcija" jer se "zalažemo za tržišnu ekonomiju, liberalnu privredu, promociju građanskih, ljudskih vrednosti uopšte, civilno društvo, protiv govora mržnje...". Profesionalni put urednice jednog nedeljnog lista, koja je svoj nedeljnik izdvojila kao specifičan zato što se principijelno zalaže za navedene pozitivne ideje, još je simptomatičniji za razmišljanje o alternativama koje se nalaze pred novinarima ukoliko žele da budu profesionalno čisti i principijelni. Evo njene priče: "Mi smo redakcija koja je nastala iz drugog medija, sličnog profila. Niko od nas nije hteo da radi u tim novinama, niti da primenjuje neki nametnuti koncept. Te prethodne novine su, nažalost, i propale jer je postojala težnja da se one funkcionalizuju i da se stave u službu neke političke struje. Nas desetoro je tad izašlo bukvalno na ulicu i imalo ukupno petnaestoro dece. Bez razmišljanja smo otišli i bukvalno s ulice napravili ovaj list. Imali smo i sreće i pomoći."

Ovakva sreća je ipak retkost, pomoć još ređa, a u Srbiji, kako sami novinari tvrde, pre svega dominira situacija u kojoj njihovu profesiju više određuje odnos vlasnika medija u kome rade prema političarima, biznisu, njegove veze, prijateljske i poslovne, njegovi interesi, nego profesionalni standardi i lična, moralna načela. Evo kako to objašnjava urednica dnevnog lista sa tridesetogodišnjim iskustvom: "Svakako da postavljanje radnog zadatka diktira način obrade teme. Naručilac posla - urednik, vlasnik, direktor - ima ideju šta hoće kao krajnji rezultat od novina ili programa, novinar je samo jedan od izvršilaca u sklapanju mozaika. Ukoliko nisam imala prigovor savesti na direktivu, prihvatila bih zadatak i odradila ga prema postavljenom okviru (rok, obim, žanr, stil, akcenat na...), ukoliko se pristup temi kosio s mojim ubeđenjima, nisam prihvatila zadatak. To je tanjilo moj novčanik, ali sloboda košta. Svakako da znam slučajeve kada su kolege prihvatale diktate koji su se kosili ne samo s istinom, ne samo s kodeksom profesije već i s njihovim ličnim stavovima. To se uvek dobro plaćalo i uvek će se dobro plaćati. Pohlepa je snažna pokretačka sila."

Takođe je poučno i ilustrativno na ovom mestu navesti još ogoljeniji lični primer prihvatanja diktata koji ukazuje da su novinari daleko od toga da budu amnestirani za stanje u profesiji: "Naravno da utiču i toga svuda ima, laže onaj ko kaže da toga nema. To su obično usmene direktive, a prihvatam ih kako kad, u zavisnosti od direktive. Ti kao novinar moraš da znaš za koga radiš - ako radiš za list koji podržava vladu, ne možeš da je pljuješ u svojim tekstovima. To je u Americi lepo regulisano, ja to zovem pošteno novinarstvo jer nema mimikrije, zna se ko koga promovise, ko je za demokrate, a ko za republikance." (Novinar, 10 godina staža, dnevni list)

Novinari često svesno prelaze granicu profesije i ulaze u politiku, priključuju se političkim strankama, izbornim štabovima, ulaze u državne institucije. Pri tom vrlo često ne napuštaju novinarstvo, a svoje novinarske kontakte često stavljaju u službu politike. Time, naravno, doprinose još većem brkanju granice gde prestaje izveštavanje a počinje propaganda. Jednodušni utisak iz ankete jeste da je mešanje ove dve profesije pogubno za novinarstvo; od toga da je u pitanju konflikt interesa do toga da je čak nemoguće raditi neko vreme u politici pa preći u novinarstvo. Jer, kako kaže urednik jedne agencije, "politika uvuče čoveka i on, jednostavno, ne može da se vrati čist u svoju profesiju i uvek nosi političku hipoteku u svom radu".

Anketa je takođe pokazala da su novinari ipak najkritičniji prema sebi i svojoj profesiji i da su u natpolovičnoj većini svesni da medijskom scenom u Srbiji vladaju negativni standardi za koje su odgovorni oni sami, kao i da zagađenosti medijske scene novinari doprinose bar podjednako koliko i pojedini vlasnici medija ili političari.

Novinari su kao dominantne negativne profesionalne modele u svojoj branši prepoznali sledeće:

senzacionalizam ("Kad nemate informacije, mediji se bave dezinformacijama, pišu i što treba i što ne treba, ne bave se pravim novinarskim istraživanjem nego senzacijama", upozorava urednik u agenciji.);

širenje kleveta ("Često sam nailazio na to da se ceo tekst iskonstruiše na glasina, bez ikakvih dodatnih informacija, da se prosto izmisli od početka do kraja. U nekim medijima to je svakodnevni način rada /.../", kaže novinar zaposlen u nedeljniku.);

ulaženje u lične obračune sa političarima ("Ovde je reč o tome da objaviš šta god da bi nekoga oblatio. Iza svih takvih novina stoje izvesne interesne grupe, šire gledano - iz političke strukture. Ti mediji rade na tome da blate protivnike.

Znači, ne toliko da se lepo piše o nama, jer to niko više ne veruje, nego da se piše ružno o njima, jer to svi veruju. To nije senzacionalizam, to je propaganda. Broj medija tog tipa sve više raste: Nacional, Kurir, Balkan, sad će da bude i neki Imperijal. Njima nije bitan ni kvalitet, ni tiraž, bitno im je samo da postoje i šalju neku poruku. I znaju da svi mi u drugim redakcijama to čitamo, pa ćemo se nekad i zakačiti za nešto. Oni pišu za nas", kaže jedan novinar nedeljnog lista.);

prevelika osetljivost na pritiske ("Jeste. Bilo je intervencija od strane vlasti. Reakcija je bila: 'Mi vama dajemo pare, a vi objavljujete drugu stranu. /.../ Zanimljive su reakcije urednika u mojoj kući. Oni su smatrali da treba da poslušaju tu sugestiju ljudi iz vlasti, u smislu - 'ipak nas oni plaćaju'. " /Urednik, 14 god., agencija/ Jedan njegov kolega kaže da se novinari često plaše sagovornika. Plaše se da im se suprotstave. Nekad je to i iz profesionalnih razloga, 'neću da zatvorim ovaj izvor', nekad i zato što očekuju nešto od toga. Eto, plaše se. Strašno je apsurdno za novinara da nije u stanju da se suprotstavi. "Radim sve što mi se kaže, takva je profesija. Ono što ti misliš okači mačku o rep." /Novinar, 4 god., dnevni list/);

lična nemoralnost i upotreba nedozvoljenih metoda za prikupljanje informacija ("Znam ljude koji su snimali kafanske razgovore pa to posle objavljivali. Jedan moj prijatelj iz sveta politike i ja bili smo u kafani. Sa nama je bio još jedan novinar, koga je ovaj zamolio da ne objavljuje, ali posle tri dana on je objavio ono što je čuo", kaže urednik u agenciji.);

nedovoljno novinarsko obrazovanje, obaveštenost i iskustvo ("Šest meseci pošto sam počela da radim, dobila sam zadatak da radim intervju sa tadašnjim ministrom finansija u saveznoj vladi. Konsultovala sam se s urednikom oko pitanja koja bi trebalo da mu postavim i postavila sam mu pitanja koja je urednik sugerisao. Mislim da bi sve to bilo bolje da sam o tome više znala, ali mislim da smo taj intervju na kraju ipak upakovali tako da se to nije moglo primetiti. Ipak, sagovornik je tada bio u situaciji da taj intervju iskoristi za sebe jer ja prosto nisam bila dovoljno informisana." /Novinar, 2 godine iskustva, dnevni list/);

forsiranje jedne političke opcije na uštrb objektivnosti ("Rekla bih da ima medija koji se ponašaju kao grupa za pritisak i ima medija koji direktno lobiraju za jednu od mogućih političkih opcija ili za neku od političkih ličnosti." /Urednik, 26 god. iskustva, nedeljni list/);

tempiranje informacija, čime se direktno uključuju u političke sukobe ("Ima medija koji pumpaju i tempiraju informacije, odnosno obavljaju politički posao, postaju instrumenti političara", kaže urednik jednog dnevnog lista.);

nesamostalnost novinara, koji se često ponašaju kao držači diktafona, opravdavaju i prihvataju da vlasnik ima pravo da svoj medij i novinare koristi za promociju jedne političke ili ekonomske opcije: ("Mi se, vidiš, ne prodajemo. Imamo svog gazdu, isto kao što svog gazdu ima i BK i mi od njega zavisimo. On sutra može da kaže: mi navijamo za radikale, to je sada moj ekonomski interes, ili za Otpor." /Urednik, 3 god. iskustva, privatna TV/).

Na kraju, treba imati u vidu da ovako sumoran pregled političkog novinarstva u Srbiji 2003. proizlazi iz činjenice da su pozitivni primeri profesionalizma u celoj ovoj analizi tendenciozno zaobilaženi, pre svega zato što ipak ne predstavljaju ni konzistentan ni dominantan princip. Takođe, pozitivni principi i pozitivna novinarska praksa trenutno deluju kao da su u defanzivi. Naprosto, isuviše je primera koji potvrđuju sumornu sliku poli-

tičkog novinarstva. Moglo bi se zaključiti da su upravo senzacionalizam, kleveta, verbalni obračuni, sukobi, nekorektno ponašanje, zanemarivanje osnovnih principa profesionalnog kodeksa u Srbiji u porastu, skoro da su u trendu. Sami novinari veoma često naglašavaju da je postojala prekretnica u lošoj novinarskoj praksi i da se ona dogodila 5. oktobra 2000. godine. Istovremeno, međutim, naglašavaju da se nije mnogo odmaklo u profesionalizaciji novinarstva. Oni koji su to očekivali ostali su razočarani.

3.2.1 Novinari i politika - Dokument: Ocena sagovornika - "Politika uvuče čoveka...", "Vlasnikova reč je tu poslednja"

Da li znate za slučaj da je neko sa strane - iz političke stranke, iz vlade, iz nevladine organizacije ili iz sfere biznisa - intervenisao da se nešto objavi ili ne objavi ili da je intervenisao posle objavljivanja štiva kojim nije zadovoljan? Kakva je bila ta reakcija? Znete li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Bilo je intervencija nakon objavljivanja nekih tekstova, odnosno priloga. Reakcije su nekada bile pretočene u demanti ili pretnju tužbom. U mom slučaju do suda se ipak nije došlo. Pojedine kolege iz drugih redakcija i medija bile su tužene zbog tekstova ili priloga." (Novinar, 8 godina iskustva, agencija i RTV)

"Da, znam. Reakcije su bile preteće." (Novinar-urednik, 10 godina iskustva, RTV)

"Da, znam, nije često ali je redovno. Iz političkih stranaka zovu i pitaju zašto je nekome dato više prostora, a meni, mojoj strani nije ili traže više prostora u novinama. Takvih intervencija ima pogotovo u oblasti ekonomije - banke, firme, PR agencije dosta su agresivni i novinarstvo doživljavaju kao oglasni prostor. Novinari uvek negativno reaguju na te intervencije, a kako je to rešeno na nivou novina, ne možemo baš da znamo." (Novinar, 8 godina iskustva, dnevni list)

"Da, često. Svima koji su kod mene intervenisali ponudio sam da napišu pismo ili reakciju u kojoj će javno objasniti zašto time nisu zadovoljni. Tako ću činiti i dalje. Mislim da je takav pritisak neprihvatljiv." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Da, na našoj televiziji. Ta reakcija je bila negativna, nisu se slagali sa onim što je objavljeno." (Urednik, 3 godine iskustva, privatna TV)

"Da, takvih primera ima bezbroj. Neko promrmlja, traži se demanti, mnogi novinari su završavali na sudu. Iz novina i programa to se može videti, ne prođe broj da nema nekog demantija." (Novinar, 30 godina iskustva, nedeljni list)

"Da, to je često. Ljuti su zbog objavljivanja istine. Nisu tražili da se objavi demanti, već su samo reagovali. Sigurno da postoji i u drugim medijima, to se vidi i u emisijama." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Da, to neki uredno rade. Ali ne može se reći ko to najviše radi. Političari se češće bune jer se o njima češće piše, ali biznismeni se bune kad god se o njima piše. Reakcije se mahom sastoje od nervoze, prisutan je povišen ton. Viču i kad jesu i kad nisu u pravu, ali ne prete. Jednostavno, zameraju, ljute se. Posle, neko vreme, teško dobijate izjave od tih ljudi, dok se stvari ne izglade." (Novinar, 10 godina iskustva, agencija)

"Dešava se skoro svakodnevno da se neko žali na ono što je objavljeno ili da načaju šta se sprema i zovu da se ne objavi. Evo samo primer, lupam. Zovem Batića, javi se njegova sekretarica i hoću da pitam da li je istina da je opljačkao neku babu. Onda ona to njemu kaže, pa Batić zove mog urednika i kaže 'mani to, to su gluposti'. Recimo, tako

nešto. Ali to kod nas uglavnom ne prolazi jer imamo takvu koncepciju. To je daleko prisutnije u državnim medijima. Isto tako, jednom je osoba iz jednog ministarstva došla kod urednika i tražila da se prestane pisati o njoj na takav način i ponudila neku saradnju. Nisam prisustvovala samom razgovoru, ali je bilo očigledno i koji je povod dolaska i šta se tražilo. Recimo, Socijaldemokratija neprestano nudi neke svoje priče, traži da se napiše to i to, ali i kažu 'nisam ti ja to rekao'. To se neprestano dešava i ide u rok službe. Jedno vreme to mi je bio recept na koji način sam izveštavala o mom tadašnjem sektoru. Jave se jedni i kažu ti 'imam da je ovaj nešto proneverio', pa se jave i neki drugi sa svojom pričom, ali to je nešto čime se ja bavim. I uvek, u suštini, meni neko nešto kaže ili dâ. Moje je da, ako imam savesti, profesionalne odgovornosti i vremena, to proverim sa više strana pa da znam da li je tačno ili nije. Mada, čini mi se da se to ne radi. Recimo, zove Marjan Rističević i kaže da mu je G17 ukrao program. Moja reakcija, privatna, je: 'Da, tebi su ukrali program.' To nema veze s mozgom. Međutim, moje novine ne pozovu Dinkića ili Labusa, već se to stavlja na naslovnu stranu. Nama treba tako nešto." (Novinar, 7 godina iskustva, dnevni list)

"Dešavalo mi se i da me je jedan sagovornik pozvao i rekao da je, u suštini, pri autorizaciji izmenio čitav tekst, ali da ja slobodno mogu da se potpišem ispod njega i da ga objavim. Ja sam taj tekst na kraju ipak objavila onako kako sam ja htela, ali sam uvažila sugestije koje su se ticale citata mog sagovornika. Odnosno, ja sam prihvatila sugestije koje su se odnosile na činjenice koje su bile pogrešno navedene, ali citate nisam menjala. Koliko znam, u mediju u kome ja radim niko nije intervenisao da se nešto objavi. Kod nas ne, za sada. Mislim da je to nešto što se uglavnom dešava mladim novinarima, a mislim i da je tako nešto u neku ruku i normalna stvar /da neko na neki tekst po objavljivanju reaguje/. Ja sam, kao što sam rekla, dolazila u situaciju da na papir bukvalno prenesem ono što su mi sagovornici u diktafon rekli, pa im potom takav tekst odnesem, a onda oni to preprave jer smatraju da 'to nije to'." (Novinar, 2 godine iskustva, dnevni list)

"Eto, to je to. Taj političar nam se javio posle jednog uvodnika koji je možda odista bio bezobrazan, ali ja mislim da ga je trebalo objaviti. To je bilo posle njegovog obraćanja pred međunarodnom zajednicom i njegove priče o Kosovu, i naš kolega koji piše uvodnike pokazao je koliko je ta priča suštinski prazna. Sledećih pet dana zvonili su telefoni na sve strane. I ono što je nama bilo indirektno sugerisano jeste 'ajde sada zajedno da napišemo jedan tekst koji će da bude ono što vam mi kažemo'. Dešava se to, na primer, i kroz našu ediciju o najuspešnijim preduzećima. Tu su zvanični podaci iz završnih računa, mi, znači, ništa ne rangiramo, samo pravimo liste i dajemo dodatna objašnjenja, neku vrstu analitike. Po pravilu se dešava da se za najuspešnija preduzeća javljaju ljudi, ne pitaju šta košta samo da se ne objavi ni firma ni ime. Takve zahteve jednostavno ne ispunjavamo. Jedan deo njih tvrdi da mi njima tako navlačimo finansijsku policiju, a drugi, pa, kada se samo pogledaju njihovi podaci jasno je zašto to traže. To su, recimo, firma sa jednim zaposlenim, sa nula zaposlenih, ali zamislite samo najuspešniju firmu u državi sa tri zaposlena. Vrlo su retki oni koji traže da budu objavljeni zato što im je to referenca. Naravno, ni njihove zahteve ne ispunjavamo. U drugim medijima takođe postoji, to pouzdano znam. Jedna moja koleginica je skinuta sa televizije zato što je izveštavajući sa nekog događaja rekla da događaj kasni pola sata zato što je zakasnio ministar. Ona nikada više nije izveštavala sa nečeg sličnog." (Urednik, 26 godina iskustva, nedeljnik)

"Imaš puno slučajeva da posle objavljenog teksta dobiješ demanti, pretnje sudom, ali ovo je takav posao i ne treba se obazirati na to. Kada smo počeli da objavljujemo iskaze raznih uhapšenih u Sablji, dolazio je UBPOK, upozoravao da to ne objavljujemo jer time

kršimo zakon. Međutim, tako nešto ne piše u zakonu, to je njegovo tumačenje. Ako su ti iskazi tajna, trebalo ih je tako označiti, kao strogo poverljivo. Mislim da je njihovo objavljivanje naišlo na pozitivan odjek. Ono što je važno jeste da su iskazi autentični i da ih nisu napisala tri novinara uz flašu alkohola. UBPOK je dolazio da intervenišete da ne nastavimo s objavljivanjem iskaza Đure Mutavog. Kada smo tražili nalog sa potpisom sudije da mi to više ne smemo da objavljujemo, e onda sudija okružnog suda nije bio voljan da to napiše, već smo dobili preporuku da to ne objavljujemo. Preporuka nije obaveza i tu je kraj priče." (Novinar, 18 godina iskustva, dnevni list)

"Intervencija za objavljivanje je ređa pojava. Neobjavljivanje je češće i o tome se samo sumnja, ali verovatno i dogovara u nekim neformalnim razgovorima s urednicima. To je veoma masovna pojava u drugim medijima. Posle objavljivanja, reakcija je uvek vrlo histerična i završava se uglavnom 'zatvaranjem vrata', tj. zabranom informacija za određene medije i novinare. To je pitanje ćefa nekih ljudi, samovolje, a ne politike stranke ili vlade, jer novinar ima različit pristup kod različitih ljudi iz istog ministarstva. Ja sam jednom doslovce objavio izjavu jednog ministra koju mi je u zvaničnom razgovoru dao. Posle vriske i histerije rekao je da će prvi put kao član vlade iskoristiti svoja ovlašćenja i tražiti u DB-u moj dosije i da sam ja jedini novinar s kojim, pored Pinka, ne razgovara. To je bilo 2001, tako je i sada. A i cela redakcija je još na crnoj listi drugog ministra, zbog jedne ukrštenice. Takvih slučajeva ima niz i u drugim medijima." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Iz sfere biznisa, vlasnici pojedinih firmi koji su smatrali da su ugroženi nekom informacijom najčešće su reagovali. Tražili su i dobijali demanti, dobijali su i mogućnost da kažu svoje viđenje." (Urednik, 12 godina iskustva, privatna TV)

"Ima takvih slučajeva. Oni koji drže mitinge često se javljaju da interвениšu oko broja prisutnih, a javlja se i suprotna strana. Meni je jedan privrednik pokušao da proturi nekakav pamflet u kome je izneo svoje mišljenje o jednom privrednom problemu. Sve to stavio je u formu otvorenog pisma nezadovoljne grupe građana. Kada sam prokužio igru, rekao sam mu da to neću objaviti, osim ako on ne stane iza toga imenom i prezimenom, što se, naravno, nije desilo. Što se tiče drugih medija, sećam se jednog slučaja iz unutrašnjosti, od pre 5. oktobra, kada su neke pristalice SPO-a upale u redakciju sa bejzbol palicama tražeći urednike jer su bili nezadovoljni objavljenim brojem prisutnih na nekom mitingu tadašnjeg Saveza za promene, čini mi se u Čačku." (Novinar, 18 godina iskustva, agencija)

"Jeste. Bilo je intervencija od vlasti. Reakcija je bila: 'Mi vama dajemo pare, a vi objavljujete drugu stranu.' U drugim medijima ima koliko hoćete takvih slučajeva. Zanimljive su reakcije urednika u mojoj kući. Oni su smatrali da treba da poslušaju tu sugestiju ljudi iz vlasti, u smislu: 'Ipak nas oni plaćaju'." (Urednik, 14 godina iskustva, agencija)

"Kako da ne! Kako da ne! Mislim, to za demantije. A što se tiče uticaja iz sfere politike i biznisa, pa niko neće mene kontaktirati. Oni kontaktiraju verovatno vlasnika. Mislim, ja to ne mogu da primetim. Nama se to verovatno suptilno provlači. Ali ne vidim da mi imamo nešto bitno drugačije, na primer vesti. Ja verujem da ima takvih uticaja, onako kako to mogu da tvrde svi koji malo posmatraju šta se dešava, ali ne mogu da tvrdim. To nije nešto što će vlasnik objaviti na sva zvona. A demantiji... Recimo, mene je zvao lično... to je nešto bilo, Jumko dole šio neke maskirne uniforme... pustim neko zvanično saopštenje... i zove Čović, kaže, to nije tačno, da demantujem, i ja sam ga pustila. Znači, imaš ti tako poziva gde ti kažu: ej, ja mislim da to nije OK, nemoj tako... imaš uvek prostora za drugu stranu, na primer. Ti si tu bezličan. To nije ničiji interes, ajde da kažem da je to iz

neke objektivne sfere. Ali to se stalno dešava. Niko nije posebno favorizovan. Zovu me neki moji izvori koji mi proturaju vest. Na primer, imam neke prijatelje u Ministarstvu prosvete, pa kad su bili oni pregovori, oni nazovu i kažu 'daj, reci da su pregovori gotovi, pristalo ministarstvo', itd. Znači, milion puta je neko zvao. Ajde, recimo da je to neka ekskluziva. Imaš izvore kojima možeš da veruješ, nazovu jednom u pet meseci, jako im je važno da nešto objaviš. Zovu mene zato što je moja televizija najgledanija. To jeste iskorisćavanje. Pokušala sam da ih razvrstam na ljude koji ti uvaljuju koske i na one koji ti daju ekskluzivu. Kad je bila predsednička kampanja, meni se javio prijatelj iz Lazarevca da mi javi da je otkazan miting DSS-a, jer nije došlo dovoljno ljudi. Ja ne pustim jer nije bilo dovoljno zanimljivo. Posle gledam na vestima, čovek na mitingu okupio dve hiljade ljudi. Mogla sam baš da se izblamiram." (Urednik, 3 godine iskustva, privatna TV)

"Lično sam bila svedok kako aktuelna vlast utiče na uređivačku politiku Pinka. Čula sam kako jedan političar (navedeno konkretno ime političara) zove urednicu (navedeno konkretno ime) i daje instrukcije. Takođe mi se desilo da sam na istoj televiziji pitala zašto neku stvar ne objave, a oni su odgovorili u stilu da se to njih uopšte ne tiče. Shvatila sam da bi to politički destabilizovalo vlast, odnosno DS, što nema ni veze sa DS-om nego sa njima. Za ostale ne znam, ali čule su se priče vezane za neke tabloide, kao što su ko piše određene tekstove itd." (Urednik, 14 godina iskustva, radio)

"Ma, pokušavaju da nas odgovore od svakog kritičkog tona. Oni često neće da demantuju taj kritički ton, iako im to ponudimo. Samo zovu da kažu da je to laž. Valjda da bismo mi povukli informaciju. Uglavnom, da ponovim, vole da stvaraju tremu vlasniku. Onda vlasnik pokušava da utiče na nas. Mi to uglavnom na neki način uspemo da amortizujemo. Ne uvek." (Urednik, 12 godina iskustva, privatna TV)

"Mi se sa tim svakodnevno susrećemo i češća je intervencija da ne objavimo. A znate li šta je najgora stvar? Pošto smo mi vrlo ozbiljne novine, ako su teške optužbe, mi istražujemo slučaj i zovemo onog drugog, a drugi neće da dâ izjavu i kaže: ako vi to objavite, ja ću da vas tužim. Mi kažemo: nećemo mi da ne objavimo, nego ćemo da objavimo da vi to nećete da kažete. I onda mi to stavimo, ali kažemo da smo kontaktirali i drugu stranu. To je jedini način da se zaštitimo kao ljudi kojima je stalo do istine. Meni je u novinarstvu to najneprijatnije, kad on neće, a traži od tebe da ništa ne uradiš. Njemu u stvari skrivanje istine najviše odgovara, e, onda sigurno znamo da je ono što ovaj drugi tvrdi tačno. Onda neki put ima i hysterije, ali i prete, svašta doživljavamo, ali, dobro, za čoveka koji radi u novinama nije to baš nešto. Pa dobro, ima i tog nekog 'zatvaranja vrata', medijske odmazde i slično, ali, pravo da vam kažem, mi to nekako uspevamo da razbijemo. Oni se ljute 3-4 nedelje, pa ipak na kraju daju intervju. Nemamo mi baš nešto te odmazde." (Urednik, 34 godine iskustva, nedeljni list)

"Moram da priznam, u novije vreme ne znam za takav slučaj. Mislim da su bili korektni, bez obzira na viši stepen oštine u temama koje su se 'vrtele'. Verujem da jeste. To dokazuju i tužbe protiv redakcija i urednika. A nisam čuo da je neka redakcija tužila nekog od njih." (Novinar, 34 godine iskustva, radio, TV i novine)

"Naravno da znam, ali neću da kažem, mislim, neću nikoga da imenujem. Te intervencije su kako kad, od pretnji do suptilnog ubeđivanja. I to je uobičajeno u svim medijima. Mislim, nema novinara kome se to nije desilo, to je opštedruštvena pojava. Najočigledniji primer za to je sport i sportsko novinarstvo." (Novinar, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Naravno, tu ima bezbroj primera. Agresivniji od političara postao je finansijski lobi. Velike kompanije i oglašivači ići će tamo gde se na njih gleda blagonaklono, što tim medijima donosi dobar priliv novca. Reakcije su bile od slučaja do slučaja - u zavisnosti

od argumenata, koliko su pouzdani i jaki. Mi se trudimo da prvenstveno zaštitimo interes javnosti." (Urednik, 34 godine iskustva, dnevni list)

"Ne znam za slične slučajeve u drugim medijima, ali mogu da ih zamislim, ne moram ni da zažmurim." (Urednik, 30 godina iskustva, dnevni list)

"Svakog dana. U predsedničkoj kampanji moj telefon zvoni više puta, kako zbog onog što smo objavili tako i zbog onog što nismo objavili i zbog ponuda za objavljivanjima i gostovanjima. Nemam ništa protiv da moj telefon zvoni. Malo me nervira kad neko zove kad pristojan svet ne zove. Znam milion slučajeva." (Urednik, 16 godina iskustva, privatna TV)

"Sve organizacije i pojedinci koji se nađu u negativnom kontekstu u člancima listom zahtevaju da im se objavi demanti. Do sada znam da je direktor jednog uticajnog preduzeća zahtevao da se ne objavi tekst novinarkе s kojom je netom razgovarao. Što se tiče reakcija, bilo ih je mnogo do sada. Jedan od direktora Novosadske banke pretio je da će zatvoriti vrata za sve kredite našem listu zbog toga što je napisan tekst o neažurnosti i bezobrazluku službenika te banke prilikom isplate stare devizne štednje. Biznismen Miodrag Kostić je nakon objavljene vesti u našem listu da je na listi ekstraprofitera, po političkoj liniji tražio da novinarka koja je napisala tu vest napravi intervju s njim. Predsednik Skupštine Vojvodine Nenad Čanak zahtevao je da se suspenduje novinarka koja je u jednom tekstu pomenula njegov spor sa novinarom Radija 021. Njegova reakcija bila je više nego furiozna. Zbog pomenutog teksta pretio je da neće dozvoliti privatizaciju lista, znajući da se on nalazi pred stečajem. Količinu psovki nije vredno pominjati." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"Te intervencije su uobičajena stvar, naročito na državnim medijima. Mene je jednom Čović zvao i pitao zašto objavljujemo kratke izveštaje sa njegovih pres-konferencija. Znam da je Karić intervenisao kada je Đinđić bio četvrta vest i pitao zašto jedan takav reformator nije prva vest. Tih pojedinačnih slučajeva ima, ali novinari i urednici uglavnom ne žele da pričaju o tome. U jednom listu, u kojem sam nekada radio, urednik nije želeo da pustim informaciju o mahinacijama prilikom kupovine računarske opreme za jedno ministarstvo, jer ga je tako zamolio njegov prijatelj. Takođe, u jednom listu gde sam radio, nije bilo poželjno da se negativno piše o Miloševićevoj porodici, ali o njemu samom je moglo. Što se tiče reakcije na takve zahteve, one imaju samo oblik tihog revolta i na tome se uglavnom završavaju." (Urednik, 25 godina iskustva, dnevni list)

"To se događa svakodnevno u jednom dnevnom listu. Hoće li urednik prihvatiti argumente onog koji interveniše ili će ih zanemariti, zavisi od mnogih faktora, nažalost, među njima je mali broj vezan uz profesiju. Recimo: interveniše urednikov kum ili kum neke ličnosti s kojom je urednik u emotivnom odnosu bilo koje vrste, ili banka koja je dala kredit, ili potencijalni partner u kompenzacionom lancu, ili uzbuđljiva žena kojoj je urednik počeo da se udvara, ili šef stranke od koje je urednik dobio postavljenje, ili veliki oglašivač koji je već pomogao da se neka kriza prevaziđe... Intervencija takvih subjekata smešta se prihvata, bez obzira na to da li ima ili nema opravdanja - sa stanovišta profesije. Razlika u odnosu na prethodno vreme samo je u tome što se danas instruktaza ili 'ribanje' novinara završava u kabinetu urednika, a ranije se išlo na instruktazu ili 'ribanje' prvo u kabinet urednika, potom u komitet partije ili gde već treba, pa ponovo u kabinet urednika da se utvrdi gradivo u sto lekcija: ko je ko i kako mu se klanjati ili sklanjati." (Urednik i novinar, 30 godina iskustva, dnevni list)

"To se često dešava, ali u sferi privrede i privrednog kriminala. Moja koleginica je pisala o jednom preduzeću i problemima u njemu, za sve je imala odgovarajuću dokumenta-

ciju, ali se vlasnik tog preduzeća naljutio i povukao reklamu koju je do tada imao u našim novinama. Tužio je koleginicu, iako je odbio razgovor s njom dok je radila na spornom članku." (Novinar, 15 godina iskustva, nedeljni list)

"Toga ima mnogo i reakcija je normalna stvar. Najgore je kada neki medij radi, a nema reakciju. Ako reaguju značajne ličnosti, to samo govori o uticaju medija, o tome da se on čita i prati šta piše, to je čak i poželjna komunikacija. Ali uvek treba imati u vidu da to može prerasti u mogućnost upravljanja medijem. Važno je da se medij dobro postavi, da bude otvoren za sva mišljenja i da ne padne pod uticaj. Neke kolege su po tom pitanju osjetljive i brane se javnim interesom. Ja nisam od tih koji misli da su novinari najpametniji, važno je napraviti komunikaciju sa okruženjem i tu povratnu spregu. U razvijenim društvima uobičajeni su neformalni oblici komuniciranja, a svaki razuman urednik želi da čuje šta ljudi od uticaja misle o tome šta se piše u njegovom mediju." (Urednik, 24 godine iskustva, dnevni list)

"Uvek kažem, sada je i bolje i gore za novinarstvo. Bolje je što možete da pišete a da vam ipak ne zvone telefoni. Ne kažem da na višim nivoima ne zvone telefoni. Imam jednu rezervu, mislim da jednom ili dvaput nedeljno neko cimne ili direktora ili glavnog i odgovornog urednika. Taj stepen samostalnosti možda će se ostvariti onda kada televizija bude finansirana iz procenta finansijskih transakcija, znači privrednih subjekata. Tad će, po ovoj političkoj varijanti, prestati da zvone telefoni, a po onoj 'Žika poznaje Miku' neće verovatno nikad." (Urednik, 22 godine iskustva, javna TV)

"Vršačka privreda direktno se meša u rad medija tako što bukvalno ucenjuje medije - ne obrađuju se teme koje bi im na bilo koji način štetile, a ako se obrade, ukidaju se plaćanja po osnovu reklamiranja i sponzorstva. Političke stranke su u sličnoj situaciji kao i mediji i uključuju se u pritisak na medije samo na znak iz sfere biznisa. Centri moći imaju nipodaštavajući odnos prema medijima i smatraju da novinari moraju služiti njihovim ciljevima. U vreme prethodnog režima imao sam iskustvo da mi se lično pretilo od finansijskih moćnika u gradu, samo zato što im se nije dopao ton, tema ili bilo šta što sam objavio, a nije se uklapalo u njihovu sliku o 'slobodnom novinarstvu'." (Novinar, 18 godina iskustva, radio)

"Za svoj list ne znam. Mislim da pitanje nije baš za mene. Stvari se rade mnogo suptilnije, ne radi se to preko novinara, a ako se to i radi, mi to ne možemo da znamo. To se radi preko glavnih i odgovornih urednika, da neko od srpskih tajkuna njega pozove, onda se oni dogovore, nađu se na polovini, naprave kompromis i nešto ne ode u javnost. To je deo stvarnosti, ne bežim od toga. Na uredniku je da odluči šta da pusti a šta ne." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

Da li političke, ekonomske ili neke druge direktive vašeg urednika ili vlasnika vašeg medija utiču na način na koji ćete obraditi neku temu? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Da, posebno neke stvari koje su vezane za vlasnika i na to si prećutno pristao kada si počeo da radiš za njih. I postoji otpor koji se javlja u redakciji. Uglavnom insistiramo da se nešto skрати, jer ni nama ni njemu nije u interesu da smorimo gledaoce. Znaš i sama da često ne uspevamo u tome, to nije tajna. Ali postoji otpor. Mi neke stvari radimo kao prilog, a zaslužuju najviše da se daju u formi neke štire informacije. Često ni to. Ja sam to imao prilike da vidim u Italiji. Oni nisu u tom smislu liberalni. Dakle, vlasnikova reč je tu poslednja. Bilo je i pokušaja da preko vlasnika utiču i neke političke opcije. Nekada je to

malo žešće pa mora da se prihvati. Ali prvi udar trpi vlasnik, onda smo na redu mi koji obavljamo dalju, da kažem, redukciju. Našem vlasniku je prvenstveno u interesu da opstane kao privredni subjekt. Svi mediji trpe te uticaje. Svi mediji imaju raznih poziva iako se to negde manje primeti." (Urednik, 12 godina iskustva, privatna TV)

"Da, moraju da utiču, ali ekonomski. Malo pratim šta drugi rade, nemam veliki uvid. Kod nas je odlučujući stav vlasnika u odnosu na izveštavanje o poslovnim partnerima." (Urednik, 12 godina iskustva, privatna TV)

"Ekonomskim direktivama najčešće pokušavaju da utiču na način pisanja. Reč je o člancima o bankama ili drugim institucijama koje se reklamiraju u našem listu i koje često veoma oštro reaguju kada ih stavimo u negativan kontekst. Priča se obično završi tako što teksta uglavnom uopšte ne bude. Znam samo nekoliko novinara u mom okruženju koji bi pristali da napišu nešto za šta su ubeđeni da nije tačno. Na isti način funkcionišu i političke direktive. Tekst koji je predmet spora uglavnom se izbacuje. Još nisam čuo da su urednici zahtevali da se on napiše onako kako politička opcija želi." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"Jeste, toga je bilo, više pre akcije Sablja, a otkad je premijer ubijen, toga nema. To je ono što ja kažem da niko nije nezavisan. Ni moj gazda. A ti si kao novinar zavisao od gazde koji te plaća. I to kod nas nikada nije bilo isključeno. Prvo, stav naše kuće jeste da nema ličnog obračuna. Ali postojali su ljudi koje štitiš i napadi koji su se, ajde da kažem, amortizovali. Ne ono taj i taj, tad i tad, ne tako kruto, ali oseti se u atmosferi. Na primer, kod nas se u početku osećala apsolutna podrška radu Vlade Srbije. Mi se nikada nismo bavili: Đinđić švercer, Đukanović švercer..., te priče mi nismo nikada obrađivali niti istraživali. To zavisi, uglavnom, od procene dnevnih urednika. Ali, mi smo i napadali neke ljude iz vlade. Pa mi smo se svađali sa jednim političarem (navedeno konkretno ime), mi njega dugo nismo imali u vestima. Pa ni neke njegove dnevne aktivnosti. Takva je bila politika kuće. Ja sam bila na smeni kada je advokat Zvezdana Jovanovića dao izjavu kojom je pokušao da amnestira svog klijenta i koju ja nisam pustila, a puštali smo Mihajlovića koji je saopštavao da je on čovek koji je pucao u premijera. To je ono kad je Jovanovićev advokat hteo da iskoristi izjavu Veruovića, da kaže 'eto, vidite da moj klijent nije pucao u premijera'. Bilo je izjava koje sam htela da pustim, a da mi suptilno ukažu da nije za nešto pogodan politički trenutak. Na to obično urednik suptilno ukaže. Politika kuće je bila jasna. Apsolutno je tvoj izbor da li želiš ili ne želiš da radiš, jasno ti je gde si. Pogotovo kad

**"Niko nije nezavisan.
Ni moj gazda..."**

si početnik, pa bi želeo i jednu i drugu stranu... i te kako dobijaš pendreke. Ja sam brzo napredovala do urednika, pa sam znala na kvarno da pustim nešto, a onda primim penal. Ima tu borbe. Bilo je mnogo stvari koje sam pustila na kvarno. Ko me riba? Pa znaš kako, vlasnik, da mu ne pominjemo ime, je moj prijatelj. Već dugo godina. I on zna da ja to nisam uradila tendenciozno, nego prosto svi imaju priču i ako je ne čuju kod nas, čuće je na nekom drugom mediju. Nema tu šta mnogo da se sakrije. Ti odnosi, rekla bih, nisu baš jasne relacije, ono crno-belo. Da kažem da je moj medij načelno podržavao 'reformu'. Mi smo čačkali i po ljudima iz vlade. Ja sam, na primer, smatrala da ne treba raditi slučaj Čupić na taj način. Ali svako od nas je imao izbor, mogao si da tražiš radnu knjižicu i izađeš iz firme, to je pravo koje ti niko ne osporava. Nikoga tamo ne vežu lancima. Ja sam (vlasniku) rekla 'nemoj na taj način', mada smatram da je načelno možda i bio u pravu, nije mi se svidelo kako je on vodio taj spor. Ali, iako sam smatrala da ne treba tako, pa i da ne treba nikako, opet sam to morala da pustim u vestima. Ali to je bilo u nekim prvim

vestima. Posle toga, redakcija u aferi Čupić nije učestvovala. Mi smo imali samo zadatak da na konferenciji za novinare pitamo ljude zadužene za to da nam kažu ko je u pravu. Ako su bila saopštenja u vezi s tim, to su bili vanredni dnevници na kojima su se puštala pisma koja je (vlasnik) sastavljao, a koje je spiker čitao. Ali mi nismo nikada imali *head* koji je napadao Čupića. Mi smo imali zadatak da na terenu tražimo mišljenje koje će zaštititi tu moju televiziju i novinari ostaju okaljani, mada mi nismo u vestima imali izraze 'podguzna buva', 'tužni miš' i ostalo, ne znam kakve je sve on nazive upotrebljavao u tim specijalnim emisijama. Čak ne mislim ni da je to duhovito. Ja sam bila protiv toga. I mi novinari smo tada okaljani." (Urednik, 3 godine iskustva, privatna TV)

"Jeste. Meni je to OK. Postoji nešto što se zove BK televizija i Bogoljub Karić. Prosto je situacija takva. To je pitanje privatnih medija i javnog sektora." (Novinar, 8 godina iskustva, radio)

"Kada bi postojale, ne bih radio ovde. Ne postoje direktive tog tipa. Mislim da u drugim medijima postoje. Treba samo pogledati Nedeljni telegraf. Kada neko na takav način prenosi stavove vlade u vreme kada je ona najnestabilnija, objavi pet intervjuova s članovima vlade, nemam daljeg komentara. Ne verujem da jedan tabloid (NT) može da dođe do pet članova vlade. Tu je sigurno bilo intervencije. U mom mediju ne postoje zabranjene teme i nedodirljive ličnosti koje ne treba 'napasti' ako imaš dokaze. Bilo je zaustavljanja teksta koji je bio zasnovan na špekulacijama." (Novinar, 18 godina iskustva, dnevni list)

"Mi smo zaista specifična redakcija i imamo prilično definisan uređivački koncept. Zalažemo se za tržišnu ekonomiju, liberalnu privredu, promociju građanskih, ljudskih vrednosti uopšte, civilno društvo, protiv govora mržnje... i sve što može da deluje kao program neke političke stranke. Ali, mi se toga prilično čvrsto držimo, jer smo mi redakcija koja je nastala iz drugog medija sličnog profila. Niko od nas nije hteo da radi u tim novinama niti da primenjuje neki nametnuti koncept. Te prethodne novine su, nažalost, i propale jer je postojala težnja da se one funkcionalizuju i da se stave u službu neke političke struje. Nas desetoro je tad izašlo bukvalno na ulicu i imalo ukupno petnaestoro dece. Bez razmišljanja smo otišli i bukvalno s ulice napravili ovaj list. Imali smo i sreće i pomoći. U tom smislu ne postoji takva vrsta pritiska, jer mi ipak delujemo kao jedna grupa povezana zajedničkom idejom. Sve moguće primedbe i ograničenja su čisto profesionalni. Ovde, kao i u svakoj redakciji, postoji neka vrsta neformalnog dogovora. Na primer, postoje ljudi koje mi nikad nećemo pozvati na razgovor, ali ne zbog toga što pokušavamo da se postavimo kao lobi koji određuje ko sme u javnost a ko ne, nego zato što zapravo ideje koje ti ljudi zastupaju ne zaslužuju prostor ni bilo kakvu promociju. Postoji uticaj, ali u profesionalnom smislu, to sve mora da bude bazirano na nekim proverljivim podacima, uvek uz navođenje izvora, uz dodatni kontekst. Kod nas u novinarstvu ispada da su činjenice luksuz; ne, činjenice su elementarne." (Urednik, 26 godina iskustva, nedeljni list)

"Moj medij je državna agencija koja je bila dosta stezana do 5. oktobra, tako da niko od urednika koji su došli posle toga ne pokušava nešto da nametne ili da zabrani. Znam da toga ima u drugim, pogotovo privatnim medijima, od direktnih naloga do indirektnih pokušaja. U mom slučaju, jednom je glavni urednik koji ima prijatelja na državnoj funkciji, u čijoj je partiji došlo do unutrašnjeg obračuna, pokušao da traži da ja to obradim. Rekao sam da ću da javim svim medijima u Beogradu da se to od mene traži, pa je odustao." (Urednik, 14 godina iskustva, agencija)

"Može se reći - da. Novine u kojima trenutno radim još nisu profilisane i sve je još nekako zbrda-zdola i nije mi jasno koja se struja tu gura. Ali ranije, novine u kojima sam radila bile su profilisane. Ukoliko su one pljuvački nastrojene prema vladajućoj garnituri,

samim tim izbor sagovornika za neki tekst je ograničen. Ne mogu ja da zovem nekoga, recimo iz DS-a, ako moje novine od jutra do sutra 'pljuju i lažu' o njima. Samim tim, meni su neka vrata zatvorena dok su mi ova druga na 'izvolite'. I tu je već određen uticaj kakav ćeš tekst da napišeš. Ali, s obzirom na to da sam ja demokratski orijentisana, a radim u listu koji je, recimo, potpuno suprotno od toga, trudim se da provučem blažu notu za razliku od većine mojih kolega koji su pljuvački nastrojeni. S obzirom na to da sam uvek imala dobar tretman kod urednika, to je nekako i prolazilo, ali traže barem da ima nečeg što smrdi i da se iz toga može izvući makar bombastičan naslov. Takođe, prošao je moj predlog da posle svega, kada je Čeda Jovanović, da kažem, sve izgubio, sada malo afirmativno pišemo o njemu. Urednici traže da se neko 'napadne' i od starta je određen odnos prema toj temi. Radi se tendenciozno. Ne da vidimo šta je, već da se priča progura u nekom smeru. Ali ono što je nemoralno, ako se tiče nekih ličnih stvari, ja to odbijam. Znamo kako razmišljam, pa se meni takve stvari retko predlože. Odbila sam da proveravam da li je jedan političar (navedeno konkretno ime) dobio otkaz u školi zato što se smuvao s učenicom." (Novinar, 7 godina iskustva, dnevni list)

"Na mene ne, ali to se događa sa mladim ljudima koji su tek zakoračili u novinarske vode. Očekivao sam da ti mladi ljudi budu mnogo hrabriji, ali to se u praksi ne događa." (Novinar, 30 godina iskustva, nedeljni list)

"Na mene ne. Neko ko ima svoj stav - na njega ne može da se utiče." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Naravno da utiču i toga svuda ima, laže onaj ko kaže da toga nema. To su obično usmene direktive, a prihvatam ih kako kad, u zavisnosti od direktive. Ti kao novinar moraš da znaš za koga radiš - ako radiš za list koji podržava vladu, ne možeš da je pljuješ u svojim tekstovima. To je u Americi lepo regulisano, ja to zovem pošteno novinarstvo - jer nema mimikrije, zna se ko koga promovije, ko je za demokrate a ko za republikance." (Novinar, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Ne mogu to nazvati direktivama, ali ekonomska situacija direktno utiče na mogućnost obavljanja ili neobavljanja pojedinih poslova. Što se drugih medija tiče, u Vršcu su većinom vlasnici informativnih kuća industrijalci koji svakodnevno potvrđuju svoj uticaj obrađivanjem ili neobrađivanjem tema. Prisutan je i veliki uticaj politike. Neoprostivo veliki!" (Novinar, 18 godina iskustva, radio)

"Ne utiču na način na koji ja pišem, već ja uradim tekst onako kako mislim, a to urednik može da objavi ili ne. I dešavalo mi se više puta da mi se tekstovi ne objave. Uradila sam onako kako sam mislila da treba da uradim, tako da sam sa te strane mirna. Uticaja ima mnogo, i to svuda, i obično počinju od saveta, uglavnom urednika, da se ne napada pogrešna strana. Ne znam kako novinari tome da se odupru, mislim da će toga uvek biti. Možeš ti kao pojedinac da se suprotstaviš, ali uvek će biti neko ko će takav tekst objaviti." (Novinar, 8 godina iskustva, dnevni list)

"Ne utiču. Prvi put kad mi se to dogodi, napustiću ovaj posao." (Urednik, 16 godina iskustva, privatna TV)

"Ne, kod mene lično ne. Na neke možda utiče, ako to dozvole." (Novinar-urednik, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Ne, kod nas nema toga. Ima na drugim medijima." (Urednik, 25 godina iskustva, radio)

"Ne, mi imamo sastanke gde se dogovaramo o temama i tome prisustvuje naš urednik, koji i sam može da predloži neku temu, a da se ona ne radi jer većina smatra da nam to danas nije zanimljivo. Postižemo dogovor. Nije bilo ni pokušaja, možda zato što smo mi

tu svi na neki način zajedno došli. Ne znam. Dakle, na mene lično urednik nikada nije uticao, a nije, da ja znam, ni na moje kolege. Kao što rekoh, kod nas to drugačije funkcioniraju. Kod drugih medija mogu da prepoznam taj uticaj. Ne mogu da se setim primera. Ali to je uglavnom kako se plasira neka vest, na koji način, koje mesto dobija u vestima. Jedino što mi nismo pratili radikale jedno vreme, ali znali smo zbog čega i nije se ni postavljalo pitanje hoćemo li ili nećemo. Svi smo se složili s tim." (Urednik, 9 godina iskustva, privatna TV)

"Ni direktori ni urednici nisu imali takvih zahteva od mene. Ali znam za slučaj jednog beogradskog medija koji je objavio afirmativan tekst o jednom ozloglašenom lokalnom funkcioneru SPS-a. Na zahtev urednika, taj tekst je napisao jedan beogradski novinar, a onda je umesto njega, kao autor, potpisan dopisnik iz mesta iz kog je bio taj političar. Nakon svega, taj dopisnik je dao otkaz i obnarodovao celu stvar. Nije bilo nikakvih posledica po urednike, a sve se zbililo nakon pada Miloševićevog režima." (Novinar, 18 godina iskustva, agencija)

"Nisu to direktive, ja i nisam čovek koji prima direktive. Pre je to neka sugestija nego politički pritisak. Pre 5. oktobra toga je bilo mnogo, ali ja nikada nisam radila u državnom mediju." (Novinar, 10 godina iskustva, agencija)

"Svakako da postavljanje radnog zadatka diktira način obrade teme. Naručilac posla - urednik, vlasnik, direktor - ima ideju šta hoće kao krajnji rezultat od novina ili programa, novinar je samo jedan od izvršilaca u sklapanju mozaika. Ukoliko nisam imala prigovor savesti na direktivu, prihvatila bih zadatak i odradila ga prema postavljenom okviru (rok, obim, žanr, stil, akcenat na...), ukoliko se pristup temi kosio s mojim ubeđenjima, nisam prihvatila zadatak. To je tanjilo moj novčanik, ali sloboda košta. Svakako da znam slučajeve kada su kolege prihvatale diktate koji su se kosili ne samo s istinom, ne samo s kodeksom profesije, već i s njihovim ličnim stavovima. To se uvek dobro plaćalo i uvek će se dobro plaćati. Pohlepa je snažna pokretačka sila." (Urednik, 30 godina iskustva, dnevni list)

"Postoje situacije kada se ugao iz kog bih ja sagledala neku temu ili neki moj predlog mom uredniku, ili nekome iznad njega, ne dopada. Nije mi se desilo da sam odbila neku temu, ali se desilo da sam pokušala da je uradim onako kako ja mislim i u tome nisam uspela. U suštini, kod nas se radi tako što se prvo dogovaramo šta će se i na koji način raditi. Samo se jednom, za ove dve godine koliko radim, desilo da napišem tekst koji nije ušao u novine jer je urednik smatrao da je taj tekst dosadan. Bilo je slučajeva da urednik traži da se neka tema uradi na određen način i da to kolege odbiju. Neću da imenujem nikoga, pa ni temu, jer bi se prepoznalo o kome se radi. Tema nije bila politička, već vezana za umetnost (za arheologiju). Traženo je da se to radi na malo senzacionalistički način. Nekada se od novinara traži da uradi mnogo više nego što je u stanju, pa i po cenu da izgubi kontakt s kućom ili s osobom s kojom je razgovarao. Dešavalo se da imamo priču, da urednik traži da se ona uradi na određeni način i ona se tako uradi. Zatim novinar skrene pažnju da se ne stavlja senzacionalistički naslov i onda urednik uradi upravo tako (stavi takav naslov) i tada se bune ti na koje se taj tekst odnosi. Ishod je bio da se zbog toga 15 dana većalo da li taj novinar uopšte više može da prati taj sektor." (Novinar, 2 godine iskustva, dnevni list)

"Pre 5. oktobra se uticalo. Posle ne. Ja pre 5. oktobra baš zbog toga nisam ništa radila, ali znam da je urednik tada imao neke ljude od poverenja preko kojih je realizovao uređivačku politiku. Tada, kada radim dnevnik, na papiru dobijem sve što treba da objavim, nije bilo razmene mišljenja. Nije bilo ubeđivanja, prosto se moralo raditi. Sada se razme-

njuju mišljenja. Na BK prepoznajem takvu vrstu uticaja. Favorizuju se neke političke opcije. Demokratska stranka. To se može primetiti i na B92, samo ne mislim da se radi o istoj vrsti uticaja, mislim da je to generalno opredeljenje čitave ekipe. To su ljudi iz jednog posebnog miljea." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Sada to nemam. U prethodnom nedeljniku u kome sam radio dobijao sam određena uputstva, ali koja se više tiču ekonomskog interesa samog glasila. Ali znam za slične slučajeve iz političkih razloga." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Što se toga tiče, ja sam, što se narodski kaže, malo 'nakrivo nasaden' i kada mi neko ponudi mesto urednika, ja to prihvatam tako što prvo tražim da mi budu određene ruke, što podrazumeva potpunu slobodu po pitanju uređivačke politike. Da se razumemo, ne mislim da postoji nezavisno novinarstvo, već ono uvek zavisi od nekoga (vlasnika, finansijera). U principu, ne volim kompromise i retko sam ih pravio. U vreme kada sam bio glavni i odgovorni urednik, gazdu lista je zvao Šešelj jer sam u novinama pustio, kada je već bilo izvesno da će biti potpisan Kumanovski sporazum, ono što je Šešelj ranije rekao, a to je da će izaći iz vlade ako ijedna strana noga kroči na Kosovo. Onda je Šešelj zvao gazdu koji je sve prebacio na mene. Ja sam imao oštar razgovor sa Šešeljem koji je tražio da se objavi demanti na prvoj strani, što sam ja odbio. Napravio sam kompromis jer je Šešelj podneo tužbu, zahtevajući prilično veliku sumu odštete. I, da bih sačuvao gazdinu kasu i da zaposleni ne bi ostali bez plate, ja sam na naslovnu stranu stavio jedan tekst koji nije bio demanti, već je bio sa KZN radikala, u kome su bili naglašeni Šešeljevi stavovi, što je, čini mi se, nahranilo njegovu sujetu. Šešelj je odustao od tužbe. Da bih napravio kompromis, mora postojati jak razlog - da nepostizanje kompromisa nanosi štetu ljudima sa kojima ja radim." (Urednik, 25 godina iskustva, dnevni list)

"Utiču malo, beznačajno. Ima pokušaja, ali nisu značajni. Ima takvih slučajeva u drugim medijima, a najbolji primer je BK televizija na kojoj se, između ostalog, propagira Bogoljub Karić i njegove privredne i političke aktivnosti, ali to je privatna, njegov medij. To je donekle regulisano zakonom, ali se ne primenjuje, odnosno, televizije koje će dobiti nacionalnu frekvenciju to neće moći da rade." (Urednik, 24 godine iskustva, dnevni list)

"Znam ih mnogo. Svakog dana kad otvorim štampu. Ali, ne može se očekivati od medija da budu iznad te političko-ekonomske realnosti." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

Da li vam je neko (ko) sugerisao da o nečemu ne pišete (govorite) baš sada? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Bilo je slučajeva da neko od starijih urednika kaže 'e, to sad nije bitno', a zvanični stav je da o svemu može da se izveštava, samo je pitanje forme. Ne pratim dešavanja na drugim medijima." (Urednik, 12 godina iskustva, privatna TV)

"Bilo je slučajeva, ali samo kad izvor nije imao tačne podatke ili dokaze za svoje tvrdnje. Nakon pribavljanja 'papira', priča bi bila objavljena. Zaista ne mogu da se setim ko i kada." (Novinar, 5 godina iskustva, privatna TV)

"Bilo je takvih preporuka. Posebno iz vladinog Biroa za komunikacije. I za vreme Srbije i nezavisno od vanrednog stanja. Oni se, u stvari, raspituju kako ćemo nešto da plasiramo. Kontaktiraju urednika, ali i vlasnika. Više vlasniku stvaraju tremu." (Urednik, 12 godina iskustva, privatna TV)

"Da, često je i to deo posla, uvek ima ljudi koji bi hteli da se neka informacija odloži. Na sugestije odgovaram različito, u zavisnosti od zahteva. Uvek razgovaram sa nekim članom kolegijuma, pošto o tome treba brzo da se odluči pa nema vremena da se svi okupimo, i ne treba to u startu odbiti bez razgovora s kolegama i razmene mišljenja. Tome se ne može uvek izlaziti u susret, sve zavisi od slučaja do slučaja. Na primer, kada se radi o ekonomiji, dešava se da iz neke firme traže da se ne piše jednostrano već da se sačeka i druga strana, ali dnevne novine ne mogu mnogo da čekaju. Ako mi ne objavimo, objaviće drugi. Na primer, bio je slučaj s otmicom deteta Lepe Brene kada nas je policija molila da to ne objavimo, kad ono te informacije sutra objavile Novosti." (Urednik, 24 godine iskustva, dnevni list)

"Da, prethodni glavni urednik. Nije smelo da se pominje ime Zorana Živkovića koji je tada bio gradonačelnik. Do 5. oktobra to je bilo često u našem mediju." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Da, rade to političari, ali ja sam neposlušna. U principu, ako ne mogu da dođem do istinite informacije, ne pišem o tome, ne zato što su mi to sugerisali, već zato što ne mogu da dođem do fakta kojim bih potkrepila priču. Znam da su kolege iz drugih medija prihvatale takve sugestije, što se i vidi iz naših medija." (Novinar, 10 godina iskustva, agencija)

"Da. Političari, policija, vojska, direktori nekih firmi, banaka, itd. Što ne znači da sam ih poslušao. Isključivo sam se vodio onim argumentima koje imam i javnim interesom, na način kako sam ga ja shvatao. Dakle, u tom kontekstu dešavalo se da neke stvari sačekaju, pre svega, da bi se bolje obradile, odnosno sagledale iz svih dostupnih uglova. Znam da je bilo slučajeva da je novinarima prećeno. Stajali smo iza svih naših novinara. Nismo išli glavom kroz zid (zove te, recimo, Čume i preti), ali smo u granicama zdravog razuma uvek nalazili način da te informacije objavimo, ukoliko su istinite i ukoliko imaju javni značaj." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"E, sada tu imaju dva perioda: do 5. oktobra, kada nije bilo nikakve komunikacije sa vlašću i policijom i od 5. oktobra, kada je ta komunikacija moguća jer smo sa većinom ljudi na 'ti'. I ljudi koji su na vlasti od 5. oktobra takođe telefoniraju i sugerišu, a urednici i ja na vrhu razgovaramo i odlučujemo da li ćemo tu sugestiju prihvatiti." (Urednik, 34 godine iskustva, dnevni list)

"Imali smo tekstove u najavi. Na primer, imao sam priču da je Barbur, Griffit end Džons, agencija iz Vašingtona, angažovana da popravi imidž Čedi Jovanoviću. Ja sam tu priču imao tri dana pre nego što sam je objavio i u razgovoru s urednicima dogovorio sam se da sačekam dok ne nađem nekog iz agencija ko će mi to potvrditi. Slično se desilo i sa pričom oko Đukanovića i šverca cigareta, jer sam čekao da dođem do Ive Pukanića, pa su nas Vijesti preduhitrile. Znači, nije bilo 'nemoj sad jer nije trenutak', već 'sačekaj da nabaviš sav materijal'." (Novinar, 18 godina iskustva, dnevni list)

"Jeste, i u mom, i u slučaju mnogih kolega." (Novinar-urednik, 10 godina iskustva, javna RTV)

"Jeste, to jeste, ali je i to pitanje dogovora. Evo, konkretno, ne odnosi se na domaću scenu već na rat u Iraku. Meni je to potpuno bilo nejasno. I pre nego što je počeo taj rat, moja koleginica koja je u Americi, napisala je par vrlo oštih tekstova, kolega, koji je u Trstu, isto par oštih tekstova. Ja sam takođe napisala i to mi je bilo zamereno u redakciji da to jednostavno nije zgodno. Ima par takvih situacija kada ljudi jednostavno ne žele da se o njima piše. Jedna od njih je, na primer, ovaj američki zahtev o neizručivanju američkih građana, pa onda Partnerstvo za mir, ni o tome ljudi ne vole da se piše. I u drugim redakcijama je isto, znam to iz razgovora sa kolegama iz takozvanih nezavisnih medija.

Evo na televiziji, prvo domaće teme, pa sve ostale moguće zanimljivosti, pa onda jedna kratka vest o Iraku. I po redosledu vesti se to vidi. Zašto, kako do toga dođe, da li je to pitanje neke autocenzure ili nekog podrazumevanja, ja to zaista ne znam. Takođe, Kosovo. Način na koji se kod nas piše o Kosovu jako je jednostran u svim medijima, pa i kod nas. Mi smo na jedvite jade uspeli da nađemo kolegu koji piše za nas sa Kosova i koji to vrlo dobro radi, njegovi tekstovi su jako interesantni. Ali, Kosovo je i dalje neka vrsta tabu teme, o tome se ne piše, i ako se piše onda su to samo političke proklamacije. A imali smo i to da nam se javi jedan političar zbog uvodnika o Kosovu." (Urednik, 26 godina iskustva, nedeljnik)

"Kada sam na jednom radiju, čiji sam dopisnik, objavio komentar o novim haškim optužnicama, moji prijatelji su mi sugerisali 'šta ti to sada treba'. Takođe, nakon nekoliko objavljenih tekstova o Bebi Popoviću, rečeno mi je 'nemoj da ga gaziš'. Takođe, jednom prilikom kada sam napisao tekst o ministru policije, koga i privatno znam, on je poslao čoveka iz svoje stranke koji mi nije pretio, već mi je, recimo, doneo poruku u kojoj se Mihajlović, eto kao, zapitao 'da li smo mi još uvek prijatelji'. Međutim, ja sam i u narednom tekstu optužio ministra policije povodom njegove izjave da će okrenuti i nebo i zemlju da pronade ubice Boška Buhe. Što se tiče drugih medija, takvi slučajevi su, verujem, česti. Manje-više po svim redakcijama postoje ljudi koji sarađuju sa DB-om i koliko god to nama bilo nenormalno, to je ovde postalo normalno i preko takvih ljudi se šalju određeni dokumenti ili nameštaju afere. Ovde je javna tajna da se na crnom tržištu može kupiti bilo čiji dosije za 500 evra. Mogu da kažem da je Nedeljni telegraf na jaslama državne bezbednosti i njima je, eto, ekskluzivno bilo omogućeno slikanje hapšenja i odvođenja Miloševića. I na Pinku - Goran Vesić po čitav dan nije izlazio iz njega i u suštini je bio glavni i odgovorni urednik, meni su to potvrdili ljudi koji rade na toj televiziji." (Urednik, 25 godina iskustva, dnevni list)

"Meni ne, ali znam da je u listu gde sam radila postojala, ne baš direktiva, ali atmosfera da se ne piše o Miri Marković. Nije bio slučaj da sam donela tekst o njoj pa su rekli ne može, ali o njoj se nije pisalo, pa nisam ni ja." (Novinar, 7 godina iskustva, dnevni list)

"Ne, kod nas nema takvih zahteva, možda podsvesno neko želi, ali direktno ne. U Pirotu da, na drugim medijima." (Urednik, 25 godina iskustva, radio)

"Ne, zato što ja neću da pišem po svaku cenu dok ne budem sigurna da sam kompletirala sve. Da, jedna koleginica je bila pred tužbom a imala je neku temu o kojoj je želela da piše, ali su joj urednici rekli da nije pogodan trenutak da o tome piše, iako teme nisu bile povezane." (Novinar-urednik, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Ovakvih slučajeva sam imao nekoliko za poslednje četiri godine, a znam za još neolicinu koji su se događali mojim kolegama. Često su se događali zbog pritisaka i pretnji političara, ali i ekonomskih institucija od kojih je list donedavno bio zavisn. Koleginica je morala da prestane da piše o aferi nestanka kamera i druge opreme iz TV Apolo pre dve godine jer je to 'trenutno nezgodno'. Direktor te TV kuće je tada bio i ostao član DS-a." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"Ovde je uobičajeno da ljudi otvoreno sugerišu novinarima šta da pišu. To je nasleđeno stanje koje nije toliko opasno za iskusnije kolege, ali je veoma štetno, jer svako sebi daje za pravo da kaže: 'Slušaj, to bi trebalo ovako napisati', ili, 'kada ćeš da pišeš o tome i tome', i sl." (Novinar, 18 godina iskustva, radio)

"Sugerisao - da, ali više puta sami akteri, oni o kojima se piše i kojima nije u interesu da takav tekst izađe. Sadašnju redakciju sam bio napustio kada mi je urednik falsifikovao tekst i vratio se u nju pošto je promenjena garnitura. Sada je opet veliki međuprostor i

očekujem neke nove pritiske, zbog promene vlasnika." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Sugeriše se samo ako se proceni da nešto može da izazove paniku, to se rešava na kolegijumu. Nema više zadržavanja podataka bez objašnjenja." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Svaki dan imaš borbu sa raznim portparolima, pa čim zakopaš po nekoj stvari koja se njima ne sviđa, ubeđuju te da nije pravo vreme, da malo sačekaš, ali to za moje novine nema nikakvog značaja, pa se ni ja ni redakcija na to ne obaziremo. Razni ljudi iz JAT-a, ŽTP-a, koje pratim, svakodnevno mi to govore, pozivaju na ručak pa govore 'nemoj baš sad, pa sačekaj sedam dana, pa zašto baš ja', ali ja se ne obazirem. To je njihov posao, moje je da pišem. PR-ovi tih institucija to svakodnevno rade." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"U ovom periodu ne, ali to mi se dešavalo do 5. oktobra. Našla sam se u situaciji da mi urednik kaže da ne objavim deo priče DSS-a. U novije vreme ne znam. Znam samo da su mi se iz drugih redakcija žalili da urednici nisu zainteresovani za određene teme." (Urednik, 14 godina iskustva, radio)

"U periodu jednoulja i jednopartijskog sistema bilo je takvih slučajeva." (Novinar, 30 godina iskustva, nedeljni list)

"Uglavnom ne, ali se izbegava negativno pisanje o G17 plus. To je nešto kao urednički stav. Mislim da je slično i u drugim medijima koji favorizuju jednu stranu u izborima, odnosno ne pišu o njoj u negativnom kontekstu." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"Znam slučaj da se u jednom dnevnom listu uređivački kolegijum ogradio od svog novinara, koji je onda morao da piše demanti, zbog jednog intervjua, jer ga je taj čovek tužio." (Novinar, 2 godine iskustva, dnevni list)

"Znaš kako, mi nikada nismo... To 'baš sada', nikada nismo imali. Ti ili imaš ili nemaš. Ili objavimo ili se to nikada ne objavljuje. Nema to 'nemoj sada, to ćemo pustiti za tri dana'. Ali mene su učili u redakciji da ako te izvor zamoli da neku informaciju ne objaviš, tada nema te naredbe koja te može naterati da to uradiš. Meni su rekli dve nedelje ranije da će Rodoljub Šabić podneti ostavku. To znači, može da te moli jedino izvor informisanja, ali urednik ne. Izvor mi je bio vrlo blizak Šabićev saradnik. Bilo mi je objašnjeno da je on kovertirao ostavku... Ne mogu da se setim šta su mi rekli kao razlog zašto treba da zadržim za sebe informaciju, ali je bio neki smislen. Uredništvo nikada ne krije tendenciozno, a da ja znam. Na primer, kada je stigla informacija izraelske ambasade da će Palestinci da podmetnu bombu, pa su pojačane mere bezbednosti, ja mislim da su sve redakcije imale tu informaciju ali niko nije pustio u javnost. Tako neke stvari. To je ono da ne uznemiriš građane. To koriste Balkan, Kurir, Nacional..., taj senzacionalizam je na njihovom nivou. Taj senzacionalizam je nama zabranjen, zbog toga se dobija otkaz. Nama ta vrsta senzacionalizma ne treba da bismo povećali gledanost. Jedino što je moglo biti negativno za nekog političkog aktera jeste lista DS-a na kojoj nisu bili ljudi kao što su Čeda Jovanović, Goran Vesić, pa se čak špekulisalo da li je tu Srđa Popović, Žika... Ali mi smo objavili da ti ljudi nisu na listi. Znali smo onog trenutka kada je odlučeno, mislim, to je bila vest i odmah smo je objavili. Kad pogledaš, i nema mnogo informacija koje su negativne o političarima uopšte. Mi o takvim informacijama čitamo u Nacionalu. Ne znam. Ja ne znam da je neko zadržavao informaciju. Ja konkretno nisam. A ne znam ni nekoga ko jeste. Ali ako meni, hipotetički, urednica kaže da neku informaciju ne objavimo, sve i da mislim da to nije u redu, ja ću poslušati urednicu. Ne mora ni da mi obrazloži." (Urednik, 3 godine iskustva, privatna TV)

"Jeste, više puta. Malo-malo pa neko zove. Najčešće zovu političari. Kolegi iz moje kuće se skoro desilo da je pisao o finansijskim malverzacijama dekana jednog fakulteta. Na njega se žalila grupa profesora, ali je kolega razgovarao i sa njim. Nakon toga, taj dekan je tražio, doduše ne da ne objavljujemo, ali da odložimo objavljivanje teksta. Mi smo ipak objavili tekst." (Novinar, 15 godina iskustva, nedeljni list)

"Meni se često javljaju ljudi iz političkog i privrednog života sa raznim zahtevima, ali biram ono što ja mislim da je interesantno. Međutim, skoro sam prihvatio jedan predlog jer je bio zaista argumentovan." (Novinar, 18 godina iskustva, agencija)

"Sugerisano mi je i to skoro. Ne bih navodio o čemu je reč. Sugerisano mi je i u toku vanrednog stanja i tada sam prihvatio da o nečemu ne pišem, jer se tada moralo slušati. Nedavnu sugestiju sam odbio i imao sam nekakvih, mada ne velikih, problema zbog toga." (Urednik, 14 godina iskustva, agencija)

Da li ste tokom predizborne kampanje o nekim činjenicama znali ali o njima niste izveštavali? Ako jeste, o kojim? Znete li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Bilo je, ali je moja procena bila da je to u tom trenutku irelevantno jer se nije ticalo izbora već neke druge priče u kojoj bi bili apostrofirani kandidati. Bila sam na jednom seminaru gde mi je koleginica rekla da je znala za jedan masakr, ali uredništvo nije bilo zainteresovano iako su podaci bili važni. To nije vezano za kampanju, već više za to da se o nekim temama ne izveštava." (Urednik, 14 godina iskustva, radio)

"Da, ali nisu toliko važne. Tih primera ima dosta, pošto su se mnogi novinari opredelili za određene političke opcije." (Novinar, 30 godina iskustva, nedeljni list)

"Mislim da se tako nešto nije dešavalo u mom mediju, jer se sve objavljuje po principu da li je važno ili ne, a ne da li je u toku predizborna kampanja. Tu je važna i koordinacija na liniji novinar - urednik. Novinari uvek misle da je ono što oni imaju jako važno, ali su urednici ti koji, naravno, misle da ima i mnogo važnijih stvari." (Novinar, 2 godine iskustva, dnevni list)

"Mogu da ti kažem da postoji nešto što se zove autocenzura. Novinari vrlo često nešto ne objave što iz razloga straha, što iz nekih drugih razloga. Nema više direktive. Mediji su generalno mnogo slobodniji." (Novinar, 8 godina iskustva, radio)

"Moram priznati da pomalo vodim računa o političkom fer-pleju." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Ne. Nama je mnogo veći problem da uopšte dođemo do bilo kakvih činjenica. Recimo, i ranije a i sada u domenu kojim se bavimo pokušavamo da predstavimo programe stranaka. I ne možemo da nađemo sagovornika. Ja verujem da je to zato što nema ni programa u tom domenu. Što se tiče drugih medija stvari koje se odnose na ovo pitanje apsolutno primećujem." (Urednik, 26 godina iskustva, nedeljni list)

"Nikada nisam krio činjenice. Da li su neki drugi urednici ili novinari, to ne znam, ali koliko je meni poznato ne. Sve što znaš, a može da proda novine, informacija je koju stavljaš na prvu stranu." (Novinar, 18 godina iskustva, dnevni list)

"Nisam izveštavala o toku predizbornih kampanja, ali sam koristila kolumnu da ukažem na pojave koje su prosto bole oči. Nisam pominjala imena, jer osim nagađanja nisam imala dokaze za prljavštine pojedinih kandidata za političke funkcije, a koji su potekli iz meni bliskog okruženja." (Urednik, 30 godina iskustva, dnevni list)

"Nisam sigurna, iako je neka informacija propuštena, nije bilo s namerom, već slučajno. Sada, za vreme predsedničke kampanje, kad su gurane afere, stav uredništva je bio da te afere ne treba da budu glavna tema, tako da je izveštavanje bilo svedeno na elementarnu informaciju." (Urednik, 12 godina iskustva, privatna TV)

"Obično retko objavim sve što znam. Ne bih objavila nešto što se tiče skandala u privatnom životu ili nešto što nije provereno. Često se na konferencijama za štampu iznose vrlo nepouzdanе informacije. Na svim KZŠ opozicionih stranaka u mom gradu, rečeno je da su neki direktori ušli u G17 plus. To sam proverila i ispostavilo se da nije tačno. Znala sam da su pred početak kampanje za ove republičke izbore vođeni pregovori između DHSS i još nekih stranaka, ali nisam objavila, jer su tad svi sa svima pregovarali. Takvih stvari je bilo mnogo više pre 5. oktobra, sada su kampanje mnogo mirnije." (Novinar, 15 godina iskustva, nedeljni list)

"O krupnim stvarima koje saznam uvek izveštavam. Ponekad preskočim sitne čarke, loše međuljudske odnose unutar partija, i sl. Znam da druge kolege često preskaču one delove izjava u kojima neko napravi lapsus, na primer, političar kaže da nam je budžet dve milijarde, a budžet je zapravo tri milijarde, pa novinar, zato što je reč o lapsusu i ne pomene da je ovaj to rekao, ali to nije ništa strašno." (Novinar, 10 godina iskustva, agencija)

"Pratim društvo tako da se ne sećam da sam dolazio u tako neku situaciju, mada i to zavisi od uredničke politike. Ako vlasnik tvog medija to zahteva, molim lepo, ili to poštuju ili traži drugi posao. Opet ponavljam, moraš da znaš za koga radiš, ja znam i ne dolazim u takve situacije." (Novinar, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Sve ono što ne udara na privatnost neke osobe za mene je predmet objavljivanja. Što se drugih tiče, mogu samo da pretpostavim šta se radi. Kolega mi je pričao da mu je neko iz DHSS-a rekao da oni u svakoj redakciji imaju novinara koji im je 'na jaslama', koga plaćaju i koji je tu zadužen da protura po neku informaciju u tom mediju. Znači ima i tih varijanti. Svi oni se trude da to što sofisticiranije rade, a to i nije tako teško, s obzirom na to da je cela profesija obesmišljena, i, ukoliko to nije nešto preterano prijavio lako ih je nagovoriti da pristanu na tako nešto." (Urednik, 25 godina iskustva, dnevni list)

"Sve podatke koji su važni objavljujem. Dešava se da neko nešto zna, a da neće da objavi zbog svoje političke orijentacije, ali ja onda insistiram da se to unese. U jednoj prethodnoj redakciji, kada mi je urednik izbacio zarad prostora ono što je najvažnije, odbio sam da potpišem tekst sve dok to nije vratio." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Sve ono što ne spada u sferu trača mi jedva čekamo da objavimo. Ako nije trač i lične je prirode mi to objavimo. Recimo, neka afera ili da neko ima kuću, nije je prijavio, a bori se za prava radnika. Mislim na Čanka. Mi smo hteli otići da ga snimimo iz kakve kuće i kakvim autom on odlazi na proteste." (Urednik, 9 godina iskustva, privatna TV)

"U predizbornim kampanjama malo se više pazi kakve informacije se objavljuju jer se neke plasiraju tendenciozno. Ali nije bilo takve vrste intervencije." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Znao sam o mnogo rekla-kazala, naslućivao analitično čitajući razne novine i slušajući ono što se govori na programima nekoliko televizija. Ispostavilo se tačnim, ponekad pogrešnim. Naslućujem da jeste." (Novinar, 34 godine iskustva, radio, TV i novine)

**"Kada Bogoljubu
odgovara da bude u
dobrim odnosima sa
vladom..."**

Da li ste pored novinarske obavljali neku drugu funkciju (u vladi ili privredi, u nevladinom ili javnom sektoru, u izbornim štabovima itd.) i da li ste te prilike koristili kao izvor podataka ili za izveštavanje? Zna li da li je bilo takvih slučajeva?

"Bila je jedna kampanja, pre jedno desetak godina, gde sam radio u PR-u jedne stranke, više kao pozadinac. I nisam se služio informacijama koje sam tada imao, možda prvenstveno zato što nisu bile pikantne, ili bi me otkrili, ali ne znam da li bih ih koristio. Kontakte koristim intenzivno. Ne bih rekao da je neko nešto zloupotrebio. Naš vlasnik je akter u privredi i dotura nam razne informacije, ali ne znam da smo nekoga sistematski potkopavali. Čak dajemo i informacije koje njemu škode, pokušavamo da se izborimo da se to objavi, ali se za krupnije stvari ne izborimo." (Urednik, 12 godina iskustva, privatna TV)

"Bio sam član jedne stranke, u Izvršnom odboru te stranke i član medijskog saveta grupe stranaka slične političke orijentacije. Koristio sam informacije do kojih sam tom prilikom dolazio za izveštavanje. I to je masovna pojava". (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Bio sam jedno vreme šef informativne službe jedne stranke (navedena konkretna stranka i vreme koje je na tom poslu proveo). Obilato sam koristio članove stranke kao izvor informacija. Međutim, i ja i oni znali smo s kim imamo posla. Taj posao je bio jako definisan. Ja sam tamo došao kao novinar (...) a moj urednik je znao za to." (Novinar, 8 godina iskustva, radio)

"Ja nisam, ali čini mi se da je to česta pojava među našim novinarima, da budu inkognito na takvim funkcijama. Nije u redu raditi u, na primer, izbornom štabu i istovremeno biti novinar, tu se dolazi do klasičnog sukoba interesa. Ne znam zašto to novinari rade, verovatno da je novac u pitanju, ali i veze i kontakti koji se na takvim mestima mogu steći". (Novinar, 8 godina iskustva, dnevni list)

"Lično nisam, ali znam za druge slučajeve. To je pogubno za novinare, mislim da novinar ne bi smeo da se prikloni nikome, niti bi trebalo da bude član neke stranke, ako misli da živi od tog posla." (Urednik, 14 godina iskustva, agencija)

"Ljudi koji rade neku oblast imaju ljude koji su im izvori informacija. To nisu potpuno zvanični kontakti, ali ne znam da su baš prijateljski. I nijedan od mojih kolega nije radio nigde osim na televiziji, naše jedine tezge su bile u okviru novinarstva. Naš informativni program je nastao nakon 5. oktobra i svi smo mi slobodno ušli u komunikaciju sa političarima, pozicijom i opozicijom. Svi imamo svoje kontakte sa nekim mladim ljudima, koje smo sticali na razne načine, posebno kad smo putovali sa raznim političarima. Ali to ne znači da su informacije koje dobijamo proverene. Ne možemo da budemo sigurni da smo dobili dobar odgovor. Ali te informacije smatram dragocenim." (Urednik, 3 godine iskustva, privatna TV)

"Ljudi koji su radili za određene stranke koristili su to za promovisanje tih stranaka." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Ne, nisam, iako su me vrbovali sa svih strana, ja sam se ipak držao junački. Takvo angažovanje za novinare generalno nije dobro jer pojedini izvori moći mogu da te vežu. Ja sam lekciju naučio za vreme Miloševića kada sam naučio kako treba pisati u tim uslovima. Ima priča da su neke kolege bile na takvim funkcijama, verovatno da toga ima, ali mi novinari ne treba da se kompromitujemo za sitne pare". (Novinar, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Ne, ja nisam, ali znam priče iz druge, treće ruke. Inače, mislim da sudije, novinari, policajci ne bi trebalo ničim drugim da se bave osim svojim poslom. Ko hoće da se bavi politikom, trebalo bi da izađe iz svoje osnovne profesije, jer prosto ne mogu da verujem da to ne utiče jedno na drugo. Čak, mislim da politička ubeđenja novinara treba da budu kao i njegova religija, njegova privatna stvar, i da to ne bi trebalo da se vidi u njegovim tekstovima. A to se kod nas često dešava. Kad pročitate tekst vama je potpuno jasno kakva su politička ubeđenja autora." (Urednik, 26 godina iskustva, nedeljni list)

"Ne, nikada. Znam da ima, ne pojedinačnih slučajeva, već jako veliki broj primera." (Novinar, 18 godina iskustva, radio)

"Ne, nisam. Inače mislim da toga mnogo ima. Veze, poznanstva koriste se za brže dobavljanje informacija i u tom smislu pomaže." (Urednik, 22 godine iskustva, javna TV)

"Ne. Ima toga, ljudi se snalaze, s obzirom na to da su niske plate, i te prilike su koristili za izveštavanje i kao izvor podataka." (Novinar, 30 godina iskustva, nedeljni list)

"Ne. Ja sam tip koji se ne interesuje za to šta drugi rade. Ima primera, zbog para, ali me to ne interesuje." (Urednik, 25 godina iskustva, javni radio)

"Nikad. Znam da je bilo. Koliko znam i u mom mediju; ne osuđujem, ali smatram da to može da dovede do kolizije interesa. Profesionalno, kad radim u kontaktu sa takvim osobama, vodim računa da im dam temu koja ih ne bi dovela u situaciju da koriste svoj vanmedijski rad u medijima." (Urednik, 14 godina iskustva, nedeljni list)

"Nikada nisam to radila, ali bilo je takvih primera. Dobar deo ljudi koje sam poznavala dok sam radila u jednom listu, učestvovali su u nekim kampanjama, radili u izbornim štabovima, nakon čega su postali PR-ovi pojedinih ministarstava, članovi kabineta. Devojka koja je ranije radila sa mnom u jednom listu bila je u izbornom štabu /navedeno ime političara/ za predsedničke izbore i javljala nam tu i tamo neke informacije. Ona to nije koristila direktno za sebe jer je bila angažovana samo u štabu. To su bile insajderske informacije, tipa šta se sprema, šta je neko rekao u prolazu, neki tračevi, ali ništa tipa neke afere. Isto tako, moja drugarica sa kojom sam radila u jednom listu, sad je u /novinar pomenuo konkretno ministarstvo/ ministarstvu, ali od nje nikada nisam dobila nikakvu informaciju, iako sam pokušavala." (Novinar, 7 godina iskustva, dnevni list)

"Nisam bio ništa od navedenog. Znam nekoliko kolega koji se nalaze u takvim pozicijama, ali se njihovo korišćenje te veze mahom svodi na agitaciju u korist partije." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"Nisam, ali bih možda radila u budućnosti. Mislim da je korišćenje takvih situacija, kao izvora, sukob interesa. Znam neke svoje kolege koje su radile u izbornom štabu Miroljuba Labusa, prošle godine." (Novinar, 10 godina iskustva, agencija)

"Nisam, mada ima tih slučajeva. To nije dobro zbog objektivnosti i nezavisnosti integriteta novinara, zatim može doći do zloupotrebe i pritisaka onih za koje je neki novinar radio." (Urednik, 34 godine iskustva, dnevni list)

"Poznato mi je. Jedna koleginica iz mog medija, koja se još vodi kao radnik naše kuće, po ugovoru radi kao šef kabineta (pomenuto ime konkretnog ministra) ministra. Za druge ne znam pouzdano." (Urednik, 14 godina iskustva, radio)

"Ne. Mislim da to nije dobro i da se pre ili kasnije negativno odrazi na novinarsku profesiju. Mislim da novinari ne treba da se upuštaju u takve eksperimente. To kažem zato što politika uvuče čoveka i on, jednostavno, ne može da se vrati čist u svoju profesiju i uvek nosi političku hipoteku na svom radu. Dobar novinar može da nađe bezbroj načina da dođe do informacija i ne mora da se uključi u izborni štab da bi do njih došao." (Novinar, 18 godina iskustva, agencija)

Da li ste bili u prilici da savetom ili na neki drugi način utičete na donošenje neke odluke u nekoj od političkih partija ili javnih institucija kroz neformalne konsultacije, uzgredni savet, stvaranje atmosfere ili na drugi način? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Često sam bio u takvim prilikama, prosto pitaju me za savet. Nekad se događalo da se prihvati, nekad ne, sve zavisi od opredeljenja političkih aktera i njihove spremnosti da prihvate nešto što im se ne sviđa. U mom listu niko ne sme da bude član stranke, a posebno ne aktivista. Ako je bilo takvih slučajeva, dolazilo je prvo do opominjanja tih novinara, zatim sankcija i na kraju prekida saradnje. Ako mu je važnija politička stranka neka se tamo angažuje." (Urednik, 34 godine iskustva, dnevni list)

"Da, bila sam u takvim situacijama, a znam i kolege koje su takođe bile u takvim prilikama." (Novinar, 22 godine iskustva, dnevni list)

"Bila sam u prilici da dam savet, ali nije se ticao nekih presudnih političkih odluka. Najčešće posavetujem nekoga od svojih bivših kolega novinara, koji se sada bave politikom. Ne znam za druge slučajeve, jer novinari slabo pričaju o svojim vezama sa političarima. To se krije, ali verovatno postoje takvi slučajevi." (Novinar, 10 godina iskustva, agencija)

"Da, bio sam u prilici, pogotovo u nezvaničnim susretima sa članovima vlade, a formalno sam član savetodavne grupe za Zakone o medijima, odnosno informisanju i radiodifuziji. Dešavalo se da me političke stranke pitaju o nečemu, šta mislim da bi trebalo da se radi, i slično. Takvo angažovanje je vrlo delikatno zbog opasnosti da se uvučete u stranku i njene poslove. Međutim, davanjem saveta ne odustaje se od neutralnosti medija, jer saveti koje recimo ja dajem nisu baš oni koje bi želeli da čuju, tako da ako sam u prilici - što da im ne kažem. Mislim da je obaveza medija da kažu kako neku stvar vide." (Urednik, 24 godine iskustva, dnevni list)

"Da, prijateljski sa nekim, ali me nisu shvatali ozbiljno. Ne bih smela da tvrdim za druge medije." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Da, samim tim što sam bio u stranci učestvovao sam u odlučivanju, kao i u izbornoj kampanji." (Novinar, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Da, u razgovoru, to je bilo neobavezujuće, ali vole da saslušaju mišljenje. Pretpostavljam da ima toga među kolegama. Vole sagovornici da saslušaju naše mišljenje jer smo mi u toku, imamo više izvora." (Novinar-urednik, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Godine 1996, u vreme protesta Koalicije Zajedno, kolega iz lokalnog radija mi je javio da njegova kuća treba da bude pripojena RTS-u i da im je policija u zgradi. Pozvala sam predsednika GO DS-a i dala mu tu informaciju. Pretpostavljam da sam time uticala na njihovu odluku. Savete ne dajem jer nisam u takvim odnosima sa političarima." (Novinar, 15 godina iskustva, nedeljni list)

"Imala sam takvih prilika i to često, posebno kad radim neki sektor. Ja sam godinu dana radila u Skupštini i ti se zbližiš, imaš praktično privatne kontakte. Ne mogu da tvrdim da je mene neko poslušao, ali bila sam u prilici da kažem 'to što ste uradili je takva glupost'. Ne znači da me je neko poslušao. Ja sam npr. smatrala da DS treba da održi konferenciju na kojoj će Neda Arnerić reći gde je tog dana bila i da ne mašu sa nekim glupim papirima, da je to afera koja će ih koštati glasova, što se na kraju pokazalo kao tačno. Tako sam im govorila kada su oduzimali mandate DSS-u. Najbliži kontakti koje imam su kontakti sa DS-om. Primetila sam da novinari lažu da vrše uticaj na političare i da

su dobri sa njima, što je takođe vrlo zanimljivo. Ja njima ukazujem na neke stvari, mislim, više kao građanin i trudim se da se to nikada ne odrazi na moj prilog. Mada, tvrdim da je najveća laž da su novinari objektivni. Znam da kada montiram prilog, od pokrivalica koje ću staviti zavisi kako će da bude konotiran taj prilog. Tako da je taj prilog subjektivan. I apsolutno stojim iza toga da ne postoji nezavisan medij. Ma ti si bre potpuno zavisian od onog ko te plaća. I to će uvek tako biti. Vidim kako je prilog izmontiran i kako su kolege sa raznih medija uvrstile slike. I ta slika će različito da deluje na ljude različitog obrazovanja i nivoa informisanosti. To su te neke nijanse kojim se svi služe. Ja ne znam ni šta znači biti nezavisan i objektivan." (Urednik, 3 godine iskustva, privatna TV)

"Jesam. Novinari i političari, posebno ovi postpetooktobarski dok su bili u opoziciji, lično su se poznavali i družili, što nije bitno za posao. Mnogo puta se razgovaralo formalno i neformalno. Znam da su neke od važnih do manje-više značajnih odluka donesene po savetu novinara, kroz ćaskanje, itd. Za sebe mogu da pomenem da sam za godišnjicu 5. oktobra predložio Otporu da na onim majicama, sa imenima 'prvih sto' ostave prostor i da se neko od građana sam upiše. Ali, znam za kojim je stolom smišljena glasina da SPS priprema zakon o reviziji otkupa stanova. Nisam bio prisutan, ali znam." (Urednik, 16 godina iskustva, privatna TV)

"Jedna naša koleginica je kod ministra (pomenuto konkretno ime), svog kuma, uticala da našem mediju ne da intervju..."

"Jesam, jer imam puno prijatelja koji su nekada bili opozicija, a danas su u vlasti, mada nisu istaknuti. Manje u vezi partija, a više oni na državnim funkcijama, ali ne nekim naročito važnim. Oni pitaju za savet jer su normalni ljudi. Znaju moj stav, da ne paktiram sa partijama." (Urednik, 14 godina iskustva, agencija)

"Ne, ja sam se uvek trudio da to gledam sa strane. Šah se najbolje igra kad se gleda sa strane. Veliki broj novinara pripada određenim političkim grupacijama i tako su došli do direktorskih mesta." (Novinar, 30 godina iskustva, nedeljni list)

"Ne, nisam. Smatram da to nije deo mog posla, u skladu sa neutralnošću i nepristrasnošću medija. Jedna naša koleginica je kod ministra /pomenuto konkretno ime/, svog kuma, uticala da našem mediju ne da intervju ili ne odgovori na neko važno pitanje." (Urednik, 14 godina iskustva, radio)

"Pišem o ekonomiji, tako da nisam bila u prilici da utičem, pogotovo ne na političke odluke. Dešava se da me pitaju ljudi iz ekonomskih institucija ili banaka, što je moj fah, za neke savete tipa šta ja mislim da bi trebalo da se uradi, više organizacione savete. Ali znam novinare koji su recimo političarima ili nekom ministru rekli: 'Ej, ljudi, pa jeste li vi normalni, šta to radite?', ali ne znam koliko su ih oni poslušali i koliko je to njihovo imalo uticaja." (Novinar, 8 godina iskustva, dnevni list)

"Poznajem urednika jednog medija koji je više portparol jedne partije, a kaže da nije na papiru član te stranke. Naravno da mislim da ima nadoknadu za to. To je vidno, jer znam tu osobu kad je počinjala da radi, znam kako je dolazila na posao, kako je bila obučena, kako je mirisala, koji parfem koristi i tako to. Znam da je njen muž radio neke poslove zahvaljujući njenim vezama. Na tom mediju su rađene kampanje za predizborne spotove, kasnije je postala direktor. To je lokalni, javni medij, i to zna ceo grad." (Urednik, 9 godina iskustva, privatna TV)

"Razgovarao sam sa mnogim političarima u neformalnim kontaktima i slobodno izražavao svoje mišljenje. Da li je to neko prihvatao kao savet ili ne, nikad me nije interesova-

lo. Ali, nikad me niko nije zvao, niti sam imao priliku da savetujem, 'dižem atmosferu' i sl. Bilo je nekih slučajeva, ne znam da li je bilo i u mom mediju. Poznajem kolege koji rade kao savetnici i mislim da su sve manje novinari, a sve više deo aparata svojih poslodavaca, te primećujem da isti gube osećaj za objektivno prikazivanje političkog života." (Novinar, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Verovatno da jesam preko svojih tekstova, naravno, ako su ih čitali. Ne bih to uradio nikada za džabe, već ako mi neko plati, za dobre pare. Znači neko dâ cenu, sklopimo ugovor na određeno vreme i to je OK, davaću savete. Ima priča da je bilo takvih slučajeva među kolegama i to je razumljivo, jer stranke imaju loše informativne službe i savetnike, pa onda angažuju dobre novinare koji postaju ključni savetnici. Mislim da je pošteno raditi kampanju za pare, da se lepo sklopi ugovor sa strankom ali bez učlanjenja. Kad nam ugovor istekne - hvala lepo, doviđenja i nema da me juri da sam mu ja sada nešto dužan." (Novinar, 10 godina iskustva, dnevni list)

*Da li ste kao izveštač ili urednik posredovali među političkim akterima?
Znate li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?*

"Ako je pitanje da li sam informacije koje sam dobio na konferenciji za novinare jedne stranke ili ličnosti koristio kao povod pitanja na drugoj konferenciji, onda je odgovor da. U suprotnom ne." (Novinar, 5 godina iskustva, privatna TV)

"Bilo je, sticajem okolnosti. To se dešavalo onda kada sam bila u prilici da razgovaram sa nekim političarem i kažem: ovi drugi misle ovako, imaju ovakav stav po tom pitanju. Bila je to ona varijanta, šta misli ovaj ili onaj, a mene je zanimalo šta misle svi. To ne bih nazvala posredovanjem." (Urednik, 14 godina iskustva, radio)

"Nisam to radio, zbog svog principijelnog stava. Ali, znam da toga ima u drugim medijima. Znam novinara koji je u noći između 5. i 6. oktobra 2000. spojio Koštunicu i Pavkovića. Isto tako, znam da dva političara nisu mogli da se pomire, pa je jedan novinar uspeo da ih pomiri." (Urednik, 14 godina iskustva, agencija)

"Ja nisam. Navodno, znam da moje urednike zovu neki političari da bi ostvarili kontakt sa nekim drugim političarima. Bilo je takvih priča i to je ono što ja znam iz treće ruke. Da je preko urednika poslata priča unutar DOS-a, od jednog do drugog lidera, a da svi ostali to ne saznaju." (Novinar, 7 godina iskustva, dnevne novine)

"Ne, to nisam nikada radila. Stvarno nikada. Pre svega, nisam bila u prilici, ali ne mogu da tvrdim da ne bih. I ne znam nikoga ko je bio u toj prilici. Rekla bih ti da znam. Strašno je interesantno da političari znaju šta se sprema u onom drugom taboru. Na primer, Mihajlović je znao unapred da će G17 udariti po njemu, oni znaju između sebe. E, sad, ko prenosi te informacije, ja ne znam. Znam samo da je najveća zabluda i laž da se političari među sobom ne druže. Ja bih da napravim skrivenu kameru koja će snimiti političare pre tv-duela, pa da ljudi vide kako se oni izljube iza kamera. A narod se tuče zbog njih. Pa, pretpostavljam da među stranačkim ličnostima ima ljudi iz suprotnih tabora koji su u bliskim odnosima. Ne kažem da nema i novinara koji ne posreduju, ja ne znam neki primer, ali mislim da je to više tajna veza među političarima. Faktat je da političari imaju najbolje informacije jedni o drugima." (Urednik, 3 godine iskustva, privatna TV)

"Ne verujem da je to bilo posredovanje, ali verujem da su umeli da čuju. Mislim da jeste, ali to se uvek obavijalo velovima tajne zbog straha." (Novinar, 34 godine iskustva, radio, TV i novine)

"Ne, ne bih rekla, mislim da oni ne pristaju na takav uticaj novinara, jer znaju da u javnost uvek može da izađe nešto što ne bi trebalo." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Ne. To sam izbegavao zbog svog integriteta. Samo kada bih se lično odlučivao na to. Trudio sam se da to bude korisno za neko javno dobro ili da na taj način izvučem neku informaciju. Ipak, nisam zastupnik toga, iako sam to radio i radim ponekad. Ne zastupam to jer je kod nas inače izraženo to spletkarenje, ima raznih šibicara. Lično, to izbegavam. Volim da posedujem podatke ali ne volim da ih koristim. Ne uzimam pare za to da posređujem. Ja znam da političari izbacuju neke stvari očekujući da će se to preneti na određena mesta. E baš to mogu da prepoznam. Neće oni mene baš tako lako iskoristiti. Ovo je pačija politička škola, to je samo pitanje iskustva. Daleko je to sofisticiranije i opasnije na Zapadu /bio je u SAD u nekoliko navrata, u raznim PR školama/. U svakoj stranci postoji neko ko pokušava da se ovako ili onako infiltrira u određeni medij. Oni čak podele medije, sektore među sobom. Oni u svakoj redakciji imaju po nekog novinara koji dotura informacije o toj redakciji. A ti ljudi su više opčinjeni činjenicom da se neko iz političkog života bavi njima, nego što uzimaju nadoknadu za to. Oni koji uzimaju nadoknadu, ako ih ima, neće tako lako dopustiti sebi rizik da ih prepoznaš. Mada, ja ne verujem da toga ima. Ja znam ko u mojoj redakciji komunicira sa kim. Kontrolišem ih." (Urednik, 12 godina iskustva, privatna TV)

"Ne. U nekim sredinama, kao što je Leskovac, novinari mogu da budu važni u tim odnosima, s obzirom na palanački mentalitet. To su radili iz lične koristi." (Novinar, 30 godina iskustva, nedeljni list)

"Nikad, taman posla. Ne znam detalje u vezi sa drugima, neke kolege to jesu radile, ali ne na visokom, već na nekom nižem nivou." (Novinar, 10 godina iskustva, novinska agencija)

"Nikada nisam imao odnose sa političarima koji bi podrazumevali neku prisnost i drugarstvo. Zbog toga, ne samo da nisam posredovao, sve da sam i hteo, a inače to ne bih ni prihvatio. Za neke znam, ne baš u mom mediju, i tu je više reč o politici nego o novinarstvu." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Posredovao sam između Zorana Živkovića i M. Smiljanića, dakle, u jednom trenutku sam posredovao između predstavnika sindikata i predstavnika vlade." (Urednik, 25 godina iskustva, radio)

Da li ste neke činjenice znali ranije ali ste ih upotrebili tek tokom izborne kampanje? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Ima medija koji pumpaju i tempiraju informacije odnosno obavljaju politički posao, postaju instrumenti političara." (Urednik, 34 godine iskustva, dnevni list)

"Ne mogu da se setim u svom slučaju, ali toga i te kako ima - da se informacija pusti kada nekome odgovara. I to više rade političari i ostali, nego novinari, posredno tempiraju informaciju, puštaju i pokušavaju da je plasiraju u određenom trenutku, a kao izveštavač prisiljen si da o tome pišeš, odnosno oni te koriste za svoje potrebe. A možda ti nekad i urednici skreću pažnju da bi sada baš bilo dobro da o tome pišeš." (Novinar, 8 godina iskustva, dnevni list)

"Ne u kampanji. Postoje neke stvari koje su više na nivou rekla-kazala. Ili neko dođe i kaže da ima neke podatke. Neki dan su došli neki iz carine i doneli su podatke koje sam ja dalje istraživala ne razmišljajući ko sedi u carini. Meni je urednica rekla 'nemoj sada da

se baviš time', ali ja procenim koji motiv ima taj koji mi podatke daje. Meni je prva stvar da vidim koliko je to zanimljivo i značajno, a tek onda razmišljam ko informaciju plasira i zašto. Ako procenim da neko nekome želi da smesti, to nikako ne ide." (Urednik, 9 godina iskustva, javna TV)

"Ne, ne sigurno. Mi kampanje pratimo isto kao i svi drugi i kreće se u granicama onih saznanja do kojih dođemo na mitinzima, konferencijama. Tako da bih primetila i da neko nešto pokuša da provuče. Mislim, sada su svi mediji pod lupom, nekako mi nije ni logično da se sada neko na taj način kompromituje. Hoću da kažem to bi bilo suviše očigledno. To kažem onako, nije da sada nešto znam da je bilo pokušaja, nego prosto nešto tako razmišljam. Znači to ostaje u granicama nekih redovnih izveštaja. Svi smo mi dosadni i niko ne izbacuje nešto epohalno novo tokom kampanje. Bar ne onoliko koliko ja pratim ostale medije, a trudim se." (Urednik, 3 godine iskustva, privatna TV)

"Ne, nismo to nikada radili. Mislim da ima toga, na primer u dnevnoj štampi, u listovima koji se pojavljuju uoči izbora, obave neku funkciju i ugase se posle toga. Ili mislim na pojedine emisije u elektronskim medijima koje se pojave samo uoči izbora. Onda to govori da nešto nije u redu. Važno je da se ima kontinuitet. Ono što ste radili pre izbora da radite i posle njih. Osim toga, ja kao novinar odgovoran sam isključivo prema javnosti, prema svojim čitaocima, a ne prema bilo kakvim izborima. Izbori su samo deo udaranja pečata na tu javnost." (Urednik, 34 godine iskustva, nedeljni list)

"Ne, pa to je manipulacija činjenicama, propaganda i pokušaj uticaja na javno mnjenje, suprotno je s etikom. Po tom pitanju ima dosta gorkih iskustava - ima medija koji time manipulišu, a te činjenice je po pravilu teško dokazati. To ne rade ni sami mediji, već oni koji njima manipulišu, tempiraju i otvaraju afere u trenutku koji im odgovara. To su takozvani *Spin doctors* - podstiču javnost time. Nekad mogu da lociram te grupe i da prepoznam efekte koje žele da postignu i koji nisu od opšteg interesa, već su njihovi lični. Na primer, radikali - stalno se priča kako će imati najviše glasova i mandata iako je potpuno jasno da to nije tačno, to je očigledna manipulacija i indirektan uticaj na birače, pokušaj da se uplaše i glasaju protiv radikala. Mada, to su radili i Francuzi pre dve godine protiv Le Pena." (Urednik, 24 godine, dnevni list)

"Neki iz carine doneli su podatke... Urednica rekla 'nemoj sada da se baviš time'"

"Ne, time se ne bavimo. U ovoj kući, kad imamo informaciju i priču, ne čekamo pogodan trenutak nego je pustimo kad smo sigurni da stojimo iza te informacije. Siguran sam da ih ima dosta. Posebno u kontrolisanim medijima a takva je većina. Imali smo situaciju da je političar davao izjavu našem novinaru /koji mu se predstavio/. Kad je izjava data i kad je ponovo čuo sa koje je novinar televizije, zbunio se. Rekao mu je 'vi ste iz televizije koju mi ne možemo da kontrolišemo'. Novinar je pošao a političar ga je pozvao i dodao 'ali ja najviše volim da gledam vaše vesti'." (Urednik, 16 godina iskustva, privatna TV)

"Ne. Opet moram da pomenem da su ove novine specifične, a i sama redakcija. Ako mogu da komentarišem druge medije, rekla bih da ima medija koji se ponašaju kao grupa za pritisak i ima medija koji direktno lobiraju za jednu od mogućih političkih opcija ili za neku od političkih ličnosti. Mi to ne radimo zato što to nama uopšte nije u fokusu, ali zato što i smatramo da je posao medija da informiše. Naš fokus je taj da u predizbornoj kampanji pokušamo da ulovimo neku količinu gluposti ili da predizborne programe provučemo kroz neko sito i da pokažemo kako se u kampanjama nekritički priča sve i svašta. Da probamo da pokažemo drugu stranu, da većina tih stvari ne stoji, nije realna ili je pomak

u odnosu na ono što je u prethodnom periodu ta stranka ili ličnost radila. Mi imamo taj pristup, ne uključujemo se direktno u to, jer mi ne moramo da pratimo te dnevne informacije. Verovatno je kolegama iz dnevnih redakcija, televizija, više politički orijentisanih medija mnogo teže da prate te kampanje, oni to moraju." (Urednik, 26 godina iskustva, nedeljni list)

"Nisam ih koristio, naročito ne u vreme kampanje. Verujem da jeste. Mislim da su to uglavnom novinari koji su bili naklonjeni ili nenaklonjeni nekim strankama i da su to koristili kao insinuaciju koja bi trebalo da bude istina. A pretpostavljam da su cilj i svrha samo njima poznati." (Novinar, 34 godine iskustva, radio, TV i novine)

"Nisam ja iz te priče, pa da tako nešto radim. I sve što sam rekao za prethodno pitanje, u principu važi i za ovo. Takav način rada je tipičan za one medije koji su zasnovani na aferama i lešinarenjima, i obzirom da se uglavnom zna koji mediji zastupaju koje političke opcije, jasno je da će oni u datom trenutku plasirati nešto što tim opcijama i odgovara." (Urednik, 25 godina iskustva, dnevni list)

"Tempirao nisam, ali ponavljao nešto od ranije jesam. Od mnoštva informacija koje prikupim, ako su se neke informacije aktivirale u samoj kampanji, onda je to bilo nesvesno. Ali, šta kod nas znači to pitanje? Kod nas je predizborna kampanja non-stop! Da li je kampanja za prevremene izbore deo predizborne kampanje? Jeste ako se izbori raspišu." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Toga u novinarstvu i te kako ima, jer to u predizbornim kampanjama posebno rade političke stranke kada preko svog uticaja i svojih novinara doturaju neke činjenice medijima. To se zove tempiranje informacija i to je neizbežno. Novine za koje ja radim su konzervativne i po tom pitanju vrlo fer, mada ne mogu da tvrdim da toga nije bilo." (Novinar, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Ne, nikada nisam skrivao informacije jer živim od svog posla. Zato se i trudim da sve što objavim prvo proverim, pogotovo ako je iz nepouzdanih izvora. Mislim da vest koja je interesantna i koja će mi doneti materijalnu satisfakciju treba i mora da bude tačna. Ne razmišljam kako će uticati na političke odnose ili izbornu kampanju, razmišljam samo da to bude tačno. Ne bih se zakleo da toga nema u drugim medijima, ali ja ne znam nijedan takav primer." (Novinar, 18 godina iskustva, agencija)

Da li su u vašem mediju svi akteri uživali iste mogućnosti da njihovi stavovi budu dostupni javnosti? Zna li da li je u nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Apsolutno. Imaju iste mogućnosti, ali ne bih rekao da su te mogućnosti naročito velike, s profesionalnog standarda gledano. Ako stavovi ne donose nekvalitetne tekstove, onda imaju iste mogućnosti. Stav se uvek vidi, ne može da se poništi. Ne postoji ta urednička intervencija koja može da poništi nečiji stav, osim ako se tekst ne iskasapi do neprepoznatljivosti. U prethodnom nedeljniku imao sam apsolutnu slobodu, čak više slobodu da iskažem stav nego činjenice. Osim u nekim momentima. Loše je bilo to što su to bili najkritičniji politički momenti. U dnevnim novinama je drugačije. Pitanje slobode je pitanje izbora teme. To je svuda, ali se u dnevnom listu na to svodi. Ako nisi komentator, ti nemaš prostor da prikažeš stav osim samim izborom teme. Ja sam imao tu slobodu da biram teme, ali pod specifičnim okolnostima, njima je trebalo kakvo-takvo ime, a meni posao. Ali, odatle pa nadalje, niko nije imao slobodu. Pitanje je šta bi se dešavalo i sa mnom da sam tamo ostao. Pa kako urednik utiče na to kako će biti urađena neka tema?! Prvo,

izborom teme, a onda izborom novinara koji će to da uradi. Postoje novinari kojima su dodeljene određene teme, ljudi itd., a drugima koji isto pokušavaju to nije dozvoljeno. Nikad to nije otvorena zabrana, nego - 'neka, bolje će to on, ti uradi ovo'." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Da, ali mnogi to nisu iskoristili. Čim dođu na vlast menjaju brojeve telefona i komuniciraju isključivo preko PR-ova i u većini slučajeva se ne oglašavaju na traženu informaciju koju ja onda čekam dva-tri dana. A opozicija bukvalno peva i spremni su uvek da ti daju izjavu." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"Daje se nekome veći ili manji prostor, u zavisnosti od klime ili od straha od vlasti. To se uglavnom radi sistemom telefona, pritisaka. Ono što treba da odredi zastupljenost u mediju treba da bude značaj onoga što radi, ne samo da to bude značaj funkcije. Ali to se nigde ne radi tako. Nažalost. I svi smo mi izvežbani da pustimo nekoga iz vlasti iako nije zanimljiv. Kada bismo primenili princip zanimljivosti ne znam šta bi, po meni, ostalo u programu. Ali mi svi mlatimo praznu slamu." (Urednik, 12 godina iskustva, privatna TV)

"Jesu svi relevantni, a među njima su i oni koji mi se ne dopadaju, ali ako ih ne bih pustio to bi vodilo nekoj vrsti cenzure. Ima onih aktera koji su stalno ljuti, drugi bi da ih malo više proguramo... Lako se prepoznaju mediji koji preferiraju određenu stranu, ali mislim da je po tom pitanju učinjen veliki napredak u odnosu na period pre 5. oktobra kada nisi mogao da vidiš različite stavove. Ne mislim da je to loše što jedni više puštaju građansku opciju, a drugi tradicionalnu." (Urednik, 24 godine iskustva, dnevni list)

"Jesu, jer agencija mora sve jednako da tretira. Drugo je što neki političari neće da nam daju izjave ili imaju lošu press službu, ali mi smo otvoreni za sve. Mislim da je STB favorizovao Mićunovića, a na TV B92 do pred sam kraj kampanje za predsedničke izbore nije bilo Tome Nikolića." (Novinar, 10 godina iskustva, agencija)

"Kao urednik sklon sam tome da puštam sve političke opcije u mom mediju u skladu sa nekim elementarnim novinarskim kodeksom. Svako ko ima argumente da brani svoje stavove - to može biti objavljeno." (Urednik, 25 godina iskustva, dnevni list)

"Mislim da je moj medij po tom pitanju vrlo korektan i neutralan. E sad, sve je to u skladu sa vlasnikom medija, mislim nije zabranjeno da mediji više podržavaju jednu opciju, da je favorizuju, pogotovo ako ta opcija ima veze sa vlasnikom medija." (Novinar, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Mislim da nisu. Mislim da je bilo, da ih ima i da će ih biti. I to nije vezano za programске politike medija nego za ličnosti i njihova prosuđivanja o pravim vrednostima ili istinama." (Novinar, 34 godine iskustva, radio, TV i novine)

"Mislim da nisu. Previše forsiramo G17 plus i SRS. Na primer - u predsedničkoj kampanji Tomislav Nikolić je imao tri intervju a dok Velimir Ilić nije imao nijedan. Ni drugi mediji nisu ništa bolji." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"Mislim da svako ima mogućnosti da iskaže svoj stav. Većina nas radi zajedno i preko 30 godina. Dobro se poznajemo, prošli smo kroz jednu oštru školu novinarstva i kroz jednu određenu školu mišljenja, načina razmišljanja. Naše političke orijentacije ne mogu da kažem da su identične, ali je stepen komunikacije među nama mnogo veći nego u drugim redakcijama. To govori sama činjenica da se o svakoj temi otvoreno razgovara i nikad se ne dešava da, na primer, glavni urednik ili neko to preseče. Evo imamo saradnika koji piše o stanju na svetskim berzama, a koji je ubeđeni antiglobalista. I čini mi se da on tako manijački prati berze samo zato što čeka dan kad će Amerika propasti. Ali, on piše lucidno, pametno, tačno. U drugim medijima, kada se novine prave bez koncepta a sa više tih dnevno-političkih uticaja, manje je šansi za to. Svojevremeno sam objavila

seriju tekstova o profesoru koji je takođe antiglobalista, mada mi na postavku globalizacije ne gledamo kao na fenomen sa negativnim predznakom. Ali, sumnjam recimo da bi NIN objavio nešto što bih napisala kontra onoga što piše recimo jedan njihov kolumnista o ekologiji." (Urednik, 26 godina iskustva, nedeljni list)

"Mislim da na ovakav upit nije urađeno nikad nikakvo istraživanje u našoj kući. Osim toga, nemam uvid u ukupnu uređivačku koncepciju i praksu." (Urednik, 30 godina iskustva, dnevni list)

"Svi akteri imaju iste mogućnosti. Ko god se obrati mom listu, od perifernih stranaka pa do velikih, svi su imali otvorena vrata. I bilo je tekstova koji su bili hvalospevi, ali i oštrih kritika na račun vlade. Mislim da mediji u Srbiji i nisu neslobodni. Pitanje je vlasnika i njegovih afiniteta. Tipičan primer je BK. Kada Bogoljubu Kariću odgovara da bude u dobrim odnosima sa vladom, da bi postigao veću cenu za Mobtel, on je hvali, i obrnuto. Čovek koristi svoj medij i to je normalno." (Novinar, 18 godina iskustva, dnevni list)

"Ne, nisu uživali ista prava, ja ne znam za medij u kojem nije tako." (Novinar-urednik, 10 godina iskustva, RTV)

"Ne, oni hrabriji preuzimali su određeni rizik. To se odnosi na sve medije koje znam. Vlasnik Staf radija otpustio je četiri novinara, tri tehničara i jednog menadžera i to niko nije želeo da objavi da ne bi dolazilo do sukoba medija." (Novinar, 30 godina iskustva, nedeljni list)

"Ne, time se ne bavimo. U ovoj kući, kad imamo informaciju i priču, ne čekamo pogodan trenutak nego je pustimo kad smo sigurni da stojimo iza te informacije. Siguran sam da ih ima dosta. Posebno u kontrolisanim medijima a takva je većina. Imali smo situaciju da je političar davao izjavu našem novinaru /koji mu se predstavio/. Kad je izjava data i kad je ponovo čuo sa koje televizije je novinar, zbunio se. Rekao mu je 'vi ste iz televizije koju mi ne možemo da kontrolišemo'. Novinar je pošao a političar ga je pozvao i dodao 'ali ja najviše volim da gledam vaše vesti'. (Urednik, 16 godina iskustva, privatna TV)

"Nikada svi akteri nisu imali iste mogućnosti u mom mediju, pogotovo političke stranke i političari. Disparitet je bio i više nego očigledan. Tako je u svim medijima koje pratim otkako znam za njih." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"Nisam baš sigurna, mislim da ljudi još uvek zaziru. Imam kolege koji javno kažu - ja sam u toj i toj partiji, a neki kriju. Možda je to strah od gubitka posla. Ne znam za druge medije, ali ovde je to sigurno." (Novinar-urednik, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Pitanje je kako ti to upakuješ, jer ti si u ratu s njim. Pitanje je kako vodiš taj spor. Na koji način montiraš i tako dalje... Ali prenosili smo ga. Mada mislim da smo ga prenosili objektivno. On je eksplozivan čovek i nije mu bila potrebna naša televizija da ga montira, da ga brukamo. Mi smo ga prenosili možda i više, jer je nama bio interesantan. Ostali su brzo to prestali da prate. Besplatna propaganda. Eto, to su ti ratovi." (Urednik, 3 godine iskustva, privatna TV)

"Svi smo mi bili protiv Miloševića, ali ako ćemo se ponašati onako kako se Milošević ponašao onda sve to nema smisla. Redukcija postoji u mnogim medijima, ali naravno radi se mnogo diskretnije. S druge strane, to može da nosi i predznak perfidnog. Ja to kao profesionalac mogu da prepoznam, ali sigurna sam da drugi ne mogu. Jer ja pratim sve medije i mogu da pronađem suptilne detalje. Drugi ljudi ne čitaju pet novina pa da mogu da procene, da nađu sredinu. Ja mislim da nema nekog naročito otvorenog pritiska. Mislim da su u pitanju više lični odnosi. Prijateljski pritisak. Ili preferencija glavnog urednika i ljudi koji rade. Teško da će neko ko se borio protiv onog režima, a i svi koji rade na jednom mediju iz iste su priče, teško da će taj neko protežirati radikale, ali mislim da

kao profesionalci moraju da izbalansiraju takve stvari. Nije to zanemarljiva kategorija." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Svima je pružena mogućnost, ko je kako koristio, to je njegov problem. Pretpostavljam da je isto i na drugim medijima." (Urednik, 25 godina iskustva, radio)

"To zavisi od politike kuće. Evo kako sada stoje stvari sa predsedničkim izborima i ovim parlamentarnim. Na jednom širokom kolegijumu doneta je odlika da se u skladu sa političkom realnošću, a za realnost se koriste razni parametri, napravi neka hijerarhija stranaka po njihovom značaju. Parametri nisu samo da li je neko parlamentarna stranka, nego su i ti predsednički izbori nešto pokazali. U prvu kategoriju svrstali smo četiri stranke: radikale, DSS, DS, G17 plus. To je naša procena. Pa smo u drugu kategoriju svrstali one manje, koje imaju šanse da na neki način pređu cenzus i na kraju ostale. U skladu sa tim kategorijama svaka stranka ima i određeni status. I to su ključni razlozi zbog kojih se nekome daje prostor. Iskreno da kažem, ne stižem da analiziram kako je na drugim medijima." (Urednik, 9 godina iskustva, radio)

"U principu da, ali smatramo da raznim antidemokratskim, nacionalističkim, šovinističkim i sl., stranama i strankama ne poklanjamo više pažnje od one za koju smatramo da je čitaocima dovoljna da zaključe s kim imaju posla. Znam. Ima dosta takvih medija koji očito favorizuju jednu stranu ili stranku na uštrb onih drugih." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Uglavnom da. Trudimo se da objavimo sve. Evo sada za vreme kampanje, mi jedva čekamo da dobijemo sliku, nije bitno sa kog događaja i koja je stranka u pitanju. Prosto nam to treba u vestima. Najgore je pročitati suvu informaciju bez žive reči. Ne znam za slučaj da je bilo nešto krupno a da mi nismo imali drugu stranu." (Urednik, 9 godina iskustva, privatna TV)

"U principu da, ali nije stvar u tome da li ja neću da pustim nekoga ili ne, već većina njih iz DOS-a neće da priča za moje novine. Čedi kada kažeš odakle si, samo što ne 'puca u tebe'. Oni sami biraju da ne govore za određene novine, osim u situacijama kada im to odgovara, prelaze iz teške mržnje u teške simpatije prema nama. Često se dešava da se neko naljuti zbog nečega, a kada shvati da mu to nije u interesu, sam se javi. Sada su u izbornoj kampanji mnogo fini. Našeg novinara nisu pustili na konferenciju DS-a kada je B. Tadić pričao. Neka sekretarica ga nije pustila, mi smo to napisali i sutra smo dobili izvinjenje iz izbornog štaba." (Novinar, 7 godina iskustva, dnevni list)

"Za sve su uslovi bili isti, ali se na određene stranke i ličnosti gleda sa blagonaklonošću." (Novinar, 8 godina iskustva, agencija i RTV)

"Svi su bili jednako zastupljeni, niko se nije žalio da je zapostavljen. U drugim medijima, rekao bih da neki, naročito lokalni, forsiraju Tomu Nikolića. U poslednje vreme, čini mi se da ima malo i favorizacije Koštunice." (Novinar, 18 godina iskustva, agencija)

"U mom mediju su apsolutno svi akteri uvek ravnopravno tretirani. Što se tiče drugih medija, mislim da je tokom prošle kampanje za predsedničke izbore bilo često forsiranje pojedinih kandidata, pre svega Mićunovića, a bilo je i medija koji su neopravdano mnogo vremena i prostora davali Tomislavu Nikoliću." (Urednik, 14 godina iskustva, agencija)

"U mom mediju nema puno aktera, ali mislim da svi oni koji su prošli kroz ovu redakciju nisu mogli da se požale da su im uskraćivane mogućnosti o kojima pitate." (Novinar, 18 godina iskustva, radio)

Šta činite kada se vaše političke ili ideološke preferencije ne slažu sa onim što preovlađuje u vašem mediju? Znae li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Često sam burno reagovao na neke pojave /u verbalnom smislu/, ali često sam i ostajao usamljen u tome. To važi za Leskovac uopšte, bilo je ljudi koji su ostajali bez posla /dobijali otkaz/ zato što su bili dosledni. Za sve je kriva politička pripadnost." (Novinar, 30 godina iskustva, nedeljni list)

"Godine 1992, kada sam imala takvih problema, otišla sam na prinudni odmor jer nisam htela da učestvujem u ratnoj propagandi radio stanice u kojoj sam radila. Sada, nakon 2000, nemam takvih problema jer sam potpuno samostalna u radu a i uređivačka politika naše kuće uglavnom je dobro izbalansirana." (Urednik, 30 godina iskustva, radio)

"Ja nisam društveno-politički radnik i to šta ja privatno mislim nema veze sa poslom. Tu sam strogo profesionalan, šta briga nekoga šta ja privatno mislim a šta pišem. Ako mu se sviđaju tekstovi on će da ih čita i to je to, a moje privatno mišljenje je moja stvar. Na primer, u Hrvatskoj, ja sam tamo skoro bio - tamo su novinari koji su pisali za HDZ podjednako zaštićeni kao i drugi, lepo imaš novinare koji su opredeljeni za jednu ili drugu stranu i oni rade svoj posao, niko ih za to ne proziva." (Novinar, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Kao urednik, nastojim da bez debele rasprave ne pustim tekstove koji su u sukobu sa medijskim zakonima ili osnovnim postulatima demokratskog i građanskog društva. Ne tolerišem nevaspitanje, nekulturu, nemoralnost i govor mržnje." (Urednik, 30 godina iskustva, dnevni list)

"Kod nas se niko ništa ne pita. Moje je da radim, a šta ja mislim o tome, da li kada držim diktafon pored nečije glave imam želju da ga zviznem ili da mu se uvučem, to je već moja stvar. Radim sve što mi se kaže, takva je profesija. Ono što ti misliš okači mačku o rep. Ne znam za slučaj da je neko kažnjen zbog svog političkog stava." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"Maksimalno sam tolerantan, zaista, najiskrenije to tvrdim. Zato što bez tolerancije nema slobode ni za mene ni za one koji drugačije razmišljaju. Evidentno je da ih je bilo. I onda govore o neslobodi, nemanju prava i jedni i drugi." (Novinar, 34 godine iskustva, radio, TV i novine)

"Moje slušaocce ne interesuju moji lični politički ili ideološki stavovi. Ja poštujem globalnu uređivačku koncepciju radija u kojem radim i trudim se da uvek ostanem u njenim okvirima, bez obzira na to što ponekad to može da se razide sa mojim ličnim političkim stavom. Uopšte, trudim se da svoju subjektivnost svedem na najmanju moguću meru u svim slučajevima." (Novinar, 18 godina iskustva, radio)

"Najpre probaš na nešto da utičeš, a kada shvatiš da nećeš moći da utičeš, ili prihvatiš ili se povučeš. Ja sam se ranije naprosto sklanjala od nekih prljavih stvari, pa i po cenu da dobijem otkaz, što se na kraju i desilo. Dakle, imam neku granicu tolerancije, bila je visoka ali sam je imala. Sada mi je nezamisliva takva situacija. Jedino možda vreme vanrednog stanja. Bili smo brifovani iz jednog izvora, ali ovde sada rade takvi ljudi koji su u stanju da prepoznaju kada je nešto kontraproduktivno. Eto to je bila možda jedina takva približna informacija." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Nemam ideološke preference, a novinar mora da se trudi da budu zastupljene sve strane. Do juče niko iz DS nije hteo da govori za nas. Sada hoće, jer je počela predizbor-

"Više nisam mogao da trpim... "

na kampanja. I znam da će, ako pobede, opet biti nedostupni za nas. Oni koji su pokušali da proguraju neki svoj interes /ili nečiji/ više ne rade ovde. Jedna novinarka je pokušala da proda jednu priču o duvanskoj industriji i brzo smo shvatili da bi to navuklo tužbe BATA i "Filip Morisa". Detalje ne mogu da kažem, jer će ta priča verovatno biti objavljena u nekom drugom listu. Znam da se čeka formiranje nove vlade, pa će se onda dovesti u pitanje privatizacija duvanske industrija, ali to je njihov problem." (Novinar, 18 godina iskustva, dnevni list)

"Nemam ni ideološke ni političke preferencije i nemam odgovor na ovo pitanje. Ali ljudi su skloni da na zahtev svojih urednika rade određene stvari... Tako su u jednom listu, gde sam radio, na zahtev urednika ljudi išli mimo svoje volje da prate predsedničku kampanju Bogoljuba Karića i pišu afirmativne tekstove o njemu. Ti ljudi to nisu radili pod pretnjom, ali u principu, svaki urednik zna kojim ljudima može dati takav zadatak. Sigurno to ne može meni da uradi. Dok sam bio urednik imao sam dva čoveka u redakciji od kojih je jedan bio krajnje nacionalno obojen a drugi je bio potpuno mundijalistički tip. Ja sam njihove stavove čistio iz tekstova, posle razgovarao sa njima i nastojao da im objasnim da takva vrsta nastupa kod mene ne prolazi. Imam princip 'sve sa merom', sve mora da ima neku elementarnu meru. Svaki put kada bih osetio da nešto naginje privatnom, političkom ili ideološkom stavu, svaki ekstrem, ja sam rezao. Dakle, očistim tekst i posle razgovaram. Ako se to pojavi onda malo zapretim - jednostavno da se ljudi otrezne, da mi ne poturaju takve budalaštine." (Urednik, 25 godina iskustva, dnevni list)

"Ništa ne činim, radim svoj posao. Mislim da je to najbolji recept da opstaneš. Bilo je, ima i toga kod nas, ali mislim da to rade pogrešno. Imali su mogućnost da se iskažu u svom poslu ali je nisu iskoristili. Njima neslaganje služi kao pokriće za nerad." (Novinar-urednik, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Ostajem sve dok se ne vrše profesionalni pritisci, a čim se oni pojave odmah idem. Svuda ima ljudi koji bi otišli, ali malo. Uglavnom gundaju, ogovaraju, ali ostaju sve dok im se ne ukaže neka bolja prilika." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Pa, razgovaram sa kolegama, svako iznese svoje mišljenje. Ja navijam za jednog aktera događaja, oni za drugog, ali to u vestima ne može da se vidi. Ja bar mislim da izgledamo objektivno. Pogotovo sada kada je kampanja. Vodim računa kojim ću redosledom izveštavati o partijama, prema značaju partije i zanimljivosti događaja. Ako je neka stranka koja ima manje uticaja akter nekog značajnog događaja, onda će mi ona imati prednost u vestima u odnosu na neku veću stranku čiji je lider, lupam, danas ručao. Svako od mojih kolega ima neko svoje mišljenje, ali ja mislim da se naša lična opredeljenja ne vide. Ali, ponekad se nešto provuče, verovatno. Poenta je da svako sme drugačije da misli. Recimo, kad smo kod redosleda, ja mogu da prepoznam ko je radio neke vesti prema tome koga na neki način ističe, ali se o tim nijansama sutradan ne raspravlja na sastanku urednika. Nemamo nikada neki zvaničan stav koji se nameće. Sem radikala. A to je bilo opravdano. U drugim medijima ne znam. Niko mi se od kolega nije žalio, ali pretpostavljam da i toga ima, posebno na privatnim medijima, toga da neko prosto mora da oćuti. Mi imamo tu slobodu da kažemo svoje mišljenje i da se ono uvaži. Uglavnom se moje preferencije slažu s onim što moj medij plasira." (Urednik, 9 godina iskustva, privatna TV)

"Protestujem kod urednika, iznesem argumente za i protiv, ne da bih proturila svoje političko ubeđenje, već da bi se objavila istina. Najčešće ljudi ne reaguju jer su navikli da u ovom poslu čuju sve i svašta." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Retko mi se to događa, jer nemam neke posebne koji me ugrožavaju. Ima tekstova koji mi se ne dopadaju, ali razgovaram sa novinarima i pokušavam da vidim da li je novinar bio izmanipulisan. Daleko od toga da takve tekstove ne dopuštam, otvoren sam za različita mišljenja." (Urednik, 24 godine iskustva, dnevni list)

"Svađam se i nekad to ima uspeha, nekad ne. Zaista, vrlo visoko cenim svoje novine, zato mi možda i teže padne kada se tako nešto dogodi, ali dogodi se. Imam utisak da su ljudi mnogo oprezniji nego što bi morali da budu. Recimo, mislim na ostale urednike, pa kad se dogovaramo o nečemu onda imam utisak da bi nekad za neke teme više voleli da se preskoče nego da se o njima piše. Dešava se to i kod novinara. Evo pre nekoliko meseci na okrugli sto pozvali smo jednog privrednika i na to su sve kolege reagovali. Smatrali su da je promašaj davati prostor tom čoveku, promovisati ga i dovesti ga u društvo uopšte nespornih ljudi. Ali, moram da kažem, on je ipak doveden. S druge strane, ima zaista ljudi s kojima ne treba razgovarati. Kao što reče jedan kolega 'to je kao kad biste s Hitlerom razgovarali o slikarstvu'. Ali, ova situacija je malo šizofrena. Na primer, hoćete da pišete o Progresu, izvolite kod Mirka Marjanovića." (Urednik, 26 godina iskustva, nedeljni list)

"Ti uvek zavisiš od onoga ko te plaća. Ja sam to dosta analizirala. Ne računam tu RTS koji dobro radi svoj posao, posebno s obzirom na to da su državna televiziji. Ali sve druge televizije kad pogledaš... B92, koji se prodaju za neke nezavisne novinare ili objektivne, kod njih se bre prepoznaje stav kuće, vidi se bre da su stranci iza njih, bar ja tako vidim, pa G17 utiče na njih, to je očigledno. Ja, bre, nikada ne bih mogla da radim na B92 i da pričam da prosečan Srbin troši dve tube paste za zube godišnje. Ja to ne bih mogla. I zato biramo medij na kome bismo radili. Nikada ne bih mogla da vodim emisiju 'Istina, odgovornost, pomirenje'... Ne zato što mislim da Srbi nisu činili zločine već mislim da je bez veze priča 'Srbi su najgori'. Ja njih ne osuđujem, novinare koji tamo rade, ali nije u redu novinare deliti na zavisne-nezavisne, objektivne-neobjektivne. To je isto kao Slobina podela na patriote i plaćenike. A o štampanim medijima da i ne govorim. Mi se vidiš ne prodajemo. Imamo svog gazdu isto kao što svog gazdu ima i BK i mi od njih zavisimo. On sutra može da kaže 'mi sutra navijamo za radikale, to je sada moj ekonomski interes, ili za Otpor'." (Urednik, 3 godine iskustva, privatna TV)

"Trudim se da pišem onako kako mislim da treba. Moji tekstovi prolaze. Odbijam da radim ono što mi se ne dopada. Svakog dana na kolegijumu pravim dramu i vrbujem za svoju političku opciju, ali uvek se zna u svakoj redakciji ko je kako opredeljen i selekcija ko koje tekstove radi pravi se sama od sebe. U principu, delimo se na one koji hoće da rade sve, koji nemaju nikakvih granica i šta god da mu daš on će to da uradi i one za koje se zna da neće to da rade." (Novinar, 7 godina iskustva, dnevni list)

"Važno je da u mom mediju postoji taj pluralizam mišljenja i ideja." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Za vreme rata u Iraku ne samo da sam bio razočaran medijima nego i organizacijom države uopšte po tom pitanju. Morali smo da se organizujemo da taj protest ima 100.000 ljudi. I niko, ni B92, ni RTS, ni Studio B, ni TV Politika nisu se osetili dužnima da u tom smislu pokrenu nešto, da svi zajedno pozovu građane da izraze protest. To je isto slučaj s ovim rimskim sporazumom o neizručivanju američkih građana međunarodnom sudu. Bili smo apsolutno nemi. Jedino se o Kosovu mnogo otvorenije govori, nema onoga 'da ne talasamo'. Ali, mislim da u poslednjih godinu dana i vlast do sada najotvorenije priča sa međunarodnim zvaničnicima i prvi put sam čuo da državni organi otvoreno pričaju sa partnerima iz međunarodne zajednice o tome koliko ljudi tamo živi, koliko ih se vratilo i da

ljudi tamo žive u getu. Ja sam zadovoljan kako se u mojoj kući izveštava o Kosovu i mislim da je to tek ove godine dobilo formu profesionalnog izveštavanja." (Urednik, 22 godine iskustva, TV)

"Kada više nisam mogao da trpim ono što se događalo u mom mediju, napustio sam ga. To je bilo početkom 2000. godine kada su se dešavale stvari koje nisam mogao da podnesem ni kao čovek, a kamoli kao novinar. Mislim da je moguće da se čovek ne slaže sa politikom svoje kuće, a da ostaje u njoj, jer od nečeg mora da se živi. Jest i dva-tri puta dnevno je skup sport. Znam ljude koji su ostajali ali se nisu uključivali u nekakvu harangu, nego su bojkotovali ili opstruirali." (Urednik, 14 godina iskustva, agencija)

Da li je bilo slučajeva da vi, ili drugi novinari, stavljate do znanja da ne delite mišljenja izneta u vašem mediju?

"Često. Većina novinara se retko kada slaže s izjavama političara, analitičara, ekonomista i drugih javnih ličnosti, ukoliko u svojim izjavama preteruju, vređaju ili bezrazložno napadaju nekoga. Takvi ispadi obično budu tema komentatorskih tekstova iza čijeg tona uglavnom stoji većina novinara." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"Bilo je tih situacija. Za šest i po godina koliko sam glavni i odgovorni urednik ne znam broj autorskih komentara koji su napisani, a izvinili smo se samo jednom zbog komentara koji nije odgovarao uređivačkoj politici. Ima tih tekstova, mi smo otvorene novine koje bi bile dosadne ako ne bi bile otvorene za drugačija mišljenja." (Urednik, 34 godine iskustva, dnevni list)

"Bilo je. Recimo, jedan kolega koji se odrekao uređivačke politike u momentu kad je uređivački tim odlazio s vlasti, a taj čovek je bio miljenik te vlasti, to jest SPS-a, i nije se slagao sa tim da neko drugi bude na vlasti." (Novinar-urednik, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Bilo je. Jedan moj novinar je pokušao da mi proturi tekst o legalizaciji lakih droga, a ja nemam pravo da potpišem novine kojima će se javiti čitaoci i pitati 'da li si ti normalan'. Ipak, svestan sam gde živim i radim i te neke liberalne ideje nisu imanentne ljudima koji žive u ovoj zemlji. Nasuprot ovome, pustio sam jedan komentar koji je bio prilično "patriotski" obojen, koji je govorio o nedavnoj poseti Robertsona i koji je sadržao stavove sa kojim se ja nisam slagao ali su ti stavovi bili argumentovani. Ako su tekstovi mojih saradnika argumentovani, ja ću ih objaviti iako se ne slažem sa takvim stavovima." (Urednik, 25 godina iskustva, dnevni list)

"Da, ali ne preko talasa do pre nekoliko godina. Bilo je opasno da u redakciji kažete da ste protiv ili da mislite drugačije." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Da, i to obavezno bude jednom u dva-tri meseca. Kod nas je posao nekako sektorski podeljen i svako prati svoj sektor, jer to najbolje poznaje, i u okviru koga ima samostalnost. Međutim, na primer, neko ko prati poljoprivredu smatra da se tome ne pridaje dovoljno važnosti, što je tačno, i ja to isto mislim. Nekim temama kao ekologija, medicina, farmacija, ne poklanja se dovoljno pažnje, one ne mogu da dođu do izražaja. A ono zbog čega bih ja na primer napustila ove novine bilo bi kada bi tu počela da se zastupa određena politička struja. Bila sam vrlo nezadovoljna kako su se ove novine u proteklom periodu odnosile prema Vladi Srbije, čak sam u jednom trenutku rekla da smo mi potpuno provladine novine. Mada možda nisam bila u pravu. Kolege su mi uvek govorile da mi ne branimo vladu, a i vlada jedina bilo šta radi reformski. Mi sada pokušavamo da taj deo reformskog paketa odvojimo od političkog dela. Ako bi se u nekoliko brojeva uzastopno dogo-

dilo da se izričito brani ili napada neka od političkih opcija, to bi mi najjače smetalo." (Urednik, 26 godina iskustva, nedeljni list)

"Da, reagujemo na kolegijumu, na sastanku redakcije. Urednika postavlja vlast i preko urednika aktuelna vlast sprovodi politiku, koja nije u skladu sa demokratskim principima za koje se zalažemo. Urednici se biraju po partijskoj pripadnosti." (Novinar, 30 godina iskustva, nedeljni list)

"Ima situacija da se određena tema uradi na jako glup način, ali zbog toga što vam urednik dâ zadatak da je uradite što pre i onda vi ne možete da je kompletirate kako treba. Ili ne možete da dođete do sagovornika i onda neke praznine morate da popunjavate nekim drugim stvarima, i to onda nije onako kako ste vi hteli da bude. Dešava se i da urednik skрати tekst /na primer zbog oglasa/ i da on potpuno izgubi formu i postane budalaština. Što se političkih i ekonomskih sfera tiče, to se koliko ja znam kod nas nije desilo. Mi smo prilično sterilne novine i kod nas gotovo da nema ličnih stavova, mi smo se trudili da puštamo samo informacije i budemo što informativniji. Ništa više od toga. I kada radimo teme radimo ih isključivo informativno, nismo imali potrebu da nešto radimo na senzacionalistički ili ličniji način." (Novinar, 2 godine iskustva, dnevni list)

"Ja sam imao takav slučaj kada sam radio u Nacionalu i kada su objavljivane kolumne Mire Marković. To je bilo njeno mišljenje i ona se potpisala, kao i Aleksandar Vulin, i ja to poštujem. Koliko god to čudno zvučalo, ali da Čeda Jovanović hoće da piše kolumnu za novine u kojima sada radim, to bi mu bilo dozvoljeno. Stavio sam do znanja na kolegijumu da smatram da je sramotno to što Mira Marković piše, ali ne možeš uticati da se to ne objavi. Ako si demokrata, imaš pravo da kažeš da se sa nečim ne slažeš i da ne bi voleo da to vidiš u novinama u kojima radiš, ali bilo bi nedemokratski da se to ne objavi." (Novinar, 18 godina iskustva, dnevni list)

"Nastojim da budem korektan prema kolegama, ali ne govorim o tome mnogo, to saopštavamo na kolegijumu, a ne javno." (Urednik, 25 godina iskustva, radio)

"Ne dešava se često u poslednje vreme. Ranije je bilo, a bilo je i poslednjih godina. Nisu se ovi baš bogzna kako iskazali kao demokračni. Interno je liberalno. Može da se iznese mišljenje. Dešava se da se puštaju neke stvari koje nisu nezanimljive. To je neki lični objektivizam. Ništa ne izmišljamo, ali neke stvari ne zasluđuju mesto i tada se bunim. Uglavnom uspem da se izborim." (Urednik, 12 godina iskustva, privatna TV)

"Pa evo da se opet vratim na period vanrednog stanja kada su prozivani neki ljudi, *ad hoc*, bez neke naročite argumentacije, mada se to u programu dosta balansiralo. Ne mogu da kažem da postoji primer na našem programu ali da su postojale tendencije, to da. A u programu mogu da se ne složim sa sagovornikom, i to tako što ću da pružim argument. Ja nemam mnogo nadređenih, a moj glavni urednik otvoren je za takvu vrstu komunikacije i nemam ništa protiv da i meni mlađi saradnici kažu da se sa nečim ne slažu. Jer mi stariji imamo vrlo izraženu autocenzuru, pa je njihov način razmišljanja neki korektiv za nas. Nema neslaganja o tome šta je otišlo u program, zato što se postiže dogovor pre nego što nešto ode u program." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Pa to je prirodno. Tužno bi bilo da se po svim pitanjima i svim temama svi apsolutno slažemo." (Novinar, 18 godina iskustva, radio)

"Poslednjih godina to nisam registrovao, kod mene barem. Verujem da jeste i da je to proizvod nedovoljnog stepena političke i druge pismenosti, znanja i tolerancije." (Novinar, 34 godine iskustva, radio, TV i novine)

"Svakodnevno to radim kada je reč o nekim aferama i načinu na koji to treba da se plasira. Primer, jedan moj urednik dao mi je kao zadatak da proverim da li će DOS smeniti

Vučetića posle odluke o vraćanju mandata. Što je idiotska priča jer čovek nije tek tako smenjiv, sem pod određenim uslovima, inače je doživotno na toj funkciji. Ta, da tako kažem, i blamerska orijentacija novina ima neku granicu. Mi svakodnevno komentarišemo ono što je objavljeno. Da je tekst glup, loše plasiran ili nije istinit. Ja sam odbila da radim tekst u kojem je trebalo da se provuče da DOS uvodi vanredno stanje u zemlji, a da nije razlog za to, kako se priča, pretnja od terorizma. I za to sam rekla da je glupo, ne dobijaš nikakve packe zbog stava." (Novinar, 7 godina iskustva, dnevne novine)

"To doprinosi zdravoj klimi. U redakciji svakog dana komentarišemo šta smo objavili. Urednik te sasluša i posle toga ti dobiješ novi zadatak. To je stvar urednika, kolegijuma i ti se tu ne pitaš mnogo. Radiš svoj posao. Svake novine predstavljaju profil svog urednika i novinari nemaju nikakvu mogućnost da utiču na uređivačku politiku. Novinar je tu da radi, urednik da uređuje." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"U drugim medijima je isto bilo slučajeva, ali i iznošenja stavova u drugom mediju protiv stavova iznetih u svom mediju." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Mi to često radimo. To ne znači da se često objavljuje nešto sa čime se ne slažemo, ali kada se objavi, to iznesemo na redakcijskom sastanku. Mislim da u medijima koje finansira gradska vlast ili država, novinari imaju mnogo manje slobode. Ako to nije tačno, zašto bi onda svaka gradska garnitura menjala urednike čim dođe na vlast." (Novinar, 15 godina iskustva, nedeljni list)

Kada prenosite partijska saopštenja ili izjave političara, proveravate li tačnost vesti, informacije i fakta ili smatrate da je odgovornost na onome ko ih daje?

"Delimično da, ali uvek proveravam ako sumnjam da nešto nije tačno. Međutim, ne možemo sve proveravati." (Novinar-urednik, 10 godina iskustva, RTV)

"Uglavnom ne proveravamo, zbog kratkih rokova. Bilo bi dobro sve proveriti i novinari treba da se trude da što više stvari proveravaju i da nikome ne veruju blanko. Odgovornost je uglavnom na onome ko te informacije daje, mada i to zavisi od političkih stranaka kao i od težine informacije." (Urednik, 34 godine iskustva, dnevni list)

"Kad sam ja u pitanju, recimo da sam u manje situacija bila u prilici da proveravam tačnost izjava i fakata, no što sam molila Boga da je moj izvor informacija pošteno i odgovorno čeljade. Da li sam zbog tog famoznog cajtnota ikad i koliko puta obmanula javnost? Moguće, štaviše sasvim izvesno. Ali za 30 godina rada imala sam svega pet-šest demantija. Možda zbog toga što nikad nisam išla 'na ličnost' već na dela." (Urednik, 30 godina iskustva, dnevni list)

"Ljudi uglavnom slobodno komentarišu šta misle o vestima koje iznosimo, i iza tih komentara nema nikakvih reagovanja, što je možda dobro a možda i ne valja." (Urednik, 12 godina iskustva, privatna TV)

"I jedno i drugo, u zavisnosti ko saopštava. Ima onih koji su precizni, a neki i nisu. U principu, pustimo niz vodu, kad se uoči da nešto nije OK, onda reagujemo." (Urednik, 25 godina iskustva, radio)

"Ja sam protivnik objavljivanja saopštenja, jer je to klasični PR stranaka, a na osnovu njih uglavnom dajem zadatak novinarima da od toga naprave priču. Jednom sam imao nevolju sa saopštenjem koje se odnosilo na nekadašnjeg gradskog sekretara za kulturu Ljiljanu Blagojević. Svom novinaru sam rekao da je pozove i da traži njeno mišljenje o tom saopštenju, na šta je Ljiljana Blagojević rekla da neće da ga komentariše i da ga slobod-

no objavimo, a ona će naknadno da reaguje. Reakcija je bila takva da je ona tužila nekoliko medija povodom objavljivanja tog saopštenja. Svi ti mediji su kažnjeni, po onom Šešeljevom zakonu, mi nešto manje, jer je ona na sudu priznala da je novinar od nje tražio da reaguje pre objavljivanja. Moj stav je da se sama partijska saopštenja ne objavljuju, već da se vidi kakva se priča na osnovu njih može napraviti. Što se tiče izjava političara, to je stvar procene u trenutku, i uglavnom sam tražio od svojih novinara da se čuje i druga strana. A sve zbog toga što mislim da taj Šešeljev zakon još uvek nije stavljen van snage, već da se samo ne primenjuje, a po njemu je na kraju uvek kriv medij a ne onaj ko je takvu izjavu dao." (Urednik, 25 godina iskustva, dnevni list)

"Kad prenosimo saopštenja, naglasimo da je to saopštenje. Time se ograđujemo od sadržaja te vesti, ali postoji izvesna doza neke logičke cenzure, da nešto što je apsolutno neverovatno ne može da se objavi bez provere." (Urednik, 12 godina iskustva, privatna TV)

"Mi to ne prenosimo. A u slučaju nekih statistika obavezno proveravamo. I to je vrlo komplikovano i nemate gde. Vi morate da ih uporedite s izveštajima međunarodnih institucija kao što su Svetska banka ili MMF. I ti podaci se uvek razlikuju. Moguće je da se tu uhvati neka greška ili nešto drugo. Statistika je sklona da pošalje delimična saopštenja i onda se mi trudimo da uzimamo potpune podatke. Evo, na koji način se manipuliše. Oni će da izvuku iz konteksta, iz celog saopštenja za neki period, podatak o rastu proizvodnje mesec na mesec. I onda ćete zato imati u novinama da je proizvodnja u septembru povećana za šest odsto u odnosu na avgust. To što je za devet meseci te godine proizvodnja formalno pala za dva odsto a i zna se da u septembru dolazi do tog sezonskog skoka... E takve stvari ne mogu kod nas da prođu, mi to moramo da proverimo jer znamo kako se pravi optimistička slika od neke situacije koja to nije. Kad su u pitanju politička saopštenja i izjave mi to po pravilu ne prenosimo, a i drugo, nećemo ni na koji način da učestvujemo u aferama. Mi ćemo da napravimo tekst o izvozu šećera, pa ćemo sami da biramo sagovornike, izvore i ako smatramo da je to relevantna tema sami da procenjujemo da li je zaista Kostić uvezio, izvezio šećer, a samo saopštenje nećemo preneti. (Urednik, 26 godina iskustva, nedeljni list)

"Mislim da je veća odgovornost na onome ko daje informaciju, ali ja izaberem ono u šta sam gotovo sigurna, mada, odgovornost je i na novinaru." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Najčešće se ne ide na proveru jer nemaš mogućnosti da proveriš. Prvo, obaviš selekciju prema izvoru, onda na primer tražiš reakciju druge strane. Nema se mogućnosti za proveru, osim ako u izjavi nije nešto inkriminišuće, onda tražiš tog ko je optužen za dodatne informacije. Kad imaš mogućnosti, ideš na direktnu proveru, ali to je vrlo retko." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Novinari će uvek reći da je odgovornost na onome ko daje informacije, ali ja uvek sve proverim. Recimo konferencija NBS - procenti, rast, pad, ja to uvek digi-tronom proverim. Znam kada je u intervjuu za moj medij jedan političar plasirao nešto što se kroz par dana pokazalo kao očigledna laž, ali on je već imao koristi od toga. Jedna plasirana poluinformacija veća je od 10 demantija." (Novinar, 8 godina iskustva, dnevni list)

"Odgovornost je na onima ko ih daje, zbog toga što nemaš vremena. Kada bih proveravao svaku rečenicu koju kaže neki političar, nikada ne bih napravio novine. Jer laži se

"Odgovornost je na onome ko daje informaciju..."

prosipaju svakodnevno i od pozicije i od opozicije, a ti si tu samo da preneseš i jedne i druge. Ja sam tu samo da prenesem to svom čitaocu. A i ne postoje pravni propisi, zakon o dostupnosti informacija i nemoguće je sve proveriti. Ne možeš da proveriš da li je Đelić zaista isekao nogu, i kad ga pitaš on ti odgovori: da postoji porez na trač nama bi skinuli i gaće, a čovek je stvarno isekao nogu." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"Odgovornost je na onome ko ih daje, zaista nismo u mogućnosti da proverimo sve što oni daju, trebalo bi da proverimo, ali to je brdo informacija, tako da je prosto nemoguće sve proveriti. Najlakše je da im sve to stavimo u usta." (Novinar-urednik, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Pa ne proveravamo baš, iskreno rečeno. Ako je neko saopštenje, mi se ogradimo, ali uvek gledamo da imamo i drugu stranu. Kad je bilo G17 plus - Liberali, mi smo prvo tražili drugu stranu, a otišli smo i na teren, na farmu da proverimo. Nismo dobili pouzdanu informaciju a puštali smo vest i dalje u formi izjave, naravno. Bili smo i u sudu da pokušamo da proverimo, ali nismo dobili informaciju." (Urednik, 9 godina iskustva, privatna TV)

"Proverim, i od tačnosti zavisi da li ću informaciju objaviti." (Novinar, 5 godina iskustva, privatna TV)

"Retko kada ih proveravam, prosto nemam vremena, osim ako je nešto stvarno ozbiljno. Naravno da je odgovornost na onome ko te informacije i izjave daje. Pa, bio bi mi potreban privatni detektiv da sve to prover i moje novine ne bi bile dnevne nego godišnje." (Novinar, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Smatram da je odgovornost na onome ko ih daje. Umesto što tuže medije, treba da tuže jedni druge." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Sve što se može proveriti proveravam, ali to je često nemoguće jer je dostupnost informacija trenutno mizerna. Odgovornost rečenog je svakako na političaru, ali novinar uvek treba da zna da ne sme sve izrečeno da pusti u etar." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"Trudim se da verno prenesem izjave. Odgovornost je na onome ko ih daje." (Novinar, 30 godina iskustva, nedeljni list)

"Uglavnom ne, jer su izjave političara toliko infantilne da ih smatram kao osveženje u zabavnom programu svog medija. Tačnost vesti sam proveravao u nekoliko slučajeva, kada se zaista radilo o podacima koja su novi i od značaja za slušaoce." (Novinar, 18 godina iskustva, radio)

"U drugim medijima mislim da se ne proverava i ne samo to, mislim da se i ne pročita kako valja. Na jednoj televiziji sam čula kako spiker mrtav-hladan čita kako će na aukciji biti prodato hiljadu preduzeća. Reč je o hiljaditom preduzeću, Vlahović je više hteo foru da napravi. Povodom toga, rekla bih da se ovde u redakcijama jako malo radi sa novinarama. Taj stepen neznanja i neobrazovanosti novinara je katastrofalan. Znam slučajeve novinara u ekonomskoj oblasti koji rade po 10 godina i ne znaju kada uzmu statističko saopštenje da kažu šta je indeks, šta je procesni poen, indeksni poen, ne znaju red veličina. Gomila grešaka nastaje u štampi upravo zbog toga što ljudi ne znaju da Amerikanci umesto milijarde kažu bilion i da to nije bilion po našem nego milijarda." (Urednik, 26 godina iskustva, nedeljnik)

Da li se sećate nekog intervjua ili izjave objavljenih u vašem mediju koji nisu opravdani javnim značajem i principom zanimljivosti, već predstavljaju oblik prikrivene propagande? Zna li da li je u nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Da, često bez potrebe budu intervjuisani neki ljudi, uglavnom iz vlasti, da bi se smirili duhovi ili da se čisto nekome posveti pažnja bez povoda. Ti intervjui su često isprazni, ne znam koja im je svrha. Ima toga i po drugim novinama." (Novinar-urednik, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Da, to su uglavnom izjave funkcionera gradske ili republičke vlasti, a na taj način rade propagandu stranke i kampanju. Mislim da je svuda tako." (Urednik, 20 godina iskustva, radio)

"Da, većina tih izjava u sebi nosi prikrivenu propagandu. Potrebno je znanje i iskustvo da se to razgraniči. Toga ima svuda." (Novinar, 30 godina iskustva, nedeljni list)

"Granica je vrlo diskretna. Za nekoga je pozitivan izveštaj o radu gradske vlade propaganda vladajuće stranke, ali princip je, zato što je privatna kuća, da propaganda bude javna i da se naplaćuje." (Urednik, 12 godina iskustva, privatna TV)

"Kod nas ne, u drugim medijima se katkad emituju prilozima političke, a posebno ekonomske propagande u okviru programa ili na stranicama koje nisu markirane kao plaćeni prostor." (Urednik, 30 godina iskustva, radio)

"Da, toga ima u svakoj oblasti i obično su inicijative za tako nešto od urednika. Sama sam bila u takvoj poziciji, ali sam ipak uradila tekst onako kako sam procenjivala da treba i to nije bilo objavljeno. A toga ima sve više." (Novinar, 8 godina iskustva, dnevni list)

"Ma ima toga uvek. Ali ne nešto značajno za građane. Na primer, pustimo podatke o nekoj banci jer smo se kod te banke zadužili, pa nam je to neka vrsta kompenzacije. Ima, dešava se i te kako. Može da prođe nešto skriveno u formi vesti u nekom informativnom programu. Ali to bude baš dobro smišljeno, pa se teško prepoznaje." (Urednik, 9 godina iskustva, javna TV)

"Mi nemamo mnogo intervjuja, desilo se jednom ili dvaput da je objavljen neki razgovor koji je tako delovao, ali to nije bilo tako, već je predugo čekao. Mislim da je to bila i uređivačka greška, jer razgovore koji toliko zakasne i ne treba objavljivati. Inače, mislim da toga ima puno. Znam medije čiji su finansijeri barem jednom nedeljno morali da se pojave u tom mediju." (Urednik, 26 godina iskustva, nedeljni list)

"Moram da priznam da toga na mom programu nema, da se radi mudro, promišljeno i uz izuzetno poštovanje svih principa kojih novinari ili profesionalci treba da se drže. Verujem da jeste bilo kod drugih." (Novinar, 34 godine iskustva, radio, TV i novine)

"Naravno da je bilo takvih intervjuja, ali da ja sad pričam o tome, liči mi na iznošenje prljavog veša o svojim novinama. Bilo je, ali neću da pričam o konkretnim primerima." (Novinar, 7 godina iskustva, dnevni list)

"Ne. Kod mene ne. Što se drugih medija tiče, toga ima. Žuta štampa je žuta štampa i u njoj svačega ima. Ali ozbiljniji listovi - ne. Pri tom u ozbiljnije dnevne listove ne ubrajam Balkan, Kurir i Nacional. Kurir je list za koji mogu da kažem da zaista ima 'herca' da objavi neke stvari, ali bilo je i podataka koji nemaju veze sa mozgom, kao i poluinformacija koje su ostale da vise u vazduhu. Mislim da je Kurir dnevna žuta štampa, ali i takav medij treba da postoji, upravo da bi pokrenuo teme koje drugi mediji nemaju hrabrosti da objave. I Nedeljni telegraf zna da objavi neke takve intervjuje. Svaki intervju političara u suštini je neka propaganda." (Novinar, 2 godine iskustva, dnevni list)

"Nekoliko intervjuja s direktorima osiguravajućih društava i banaka su svakako bili propagandne prirode i iza njih je stajao čist marketing. Znam za nekoliko naručenih intervjuja s političarima iz vlasti koji su urađeni bez povoda, zanimljivosti." (Novinar, 4 godine iskustva, dnevni list)

"Sećam se. Često se to vrlo teško utvrđuje. Mnogo je manje političke od ekonomske propagande. Jer, svaki sagovornik ako je političar on čini neku propagandu, za to mu mediji i služe. Da li ćeš da teraš vodu u njegovu vodenicu ili da se suprotstaviš zavisi od toga ko si ti i ko je tvoj medij. I kontra-propaganda je neka vrsta propagande. Kad 'plju-neš' Čedu ti propagiraš one druge. Mislim da toga ima jako mnogo svuda i da ipak može da se prepozna." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Sećam se takvog slučaja, ali pre je reč o ličnoj nego o političkoj propagandi. Čoveku je objavljen intervju, a nema nikakvog javnog povoda ili značaja, dakle, potpuno bez razloga. Znam za slučajeve i u drugim medijima. To uopšte ne mora da bude intervju sa političarima. Najčešće i nije, već je u pitanju lična reklama. Te intervjuje po pravilu rade ljudi iz vrha kuće. Niko ne pita ostale da li ima razloga da se to pusti. Ipak, takve stvari uvek loše prođu u medijima." (Urednik, 14 godina iskustva, agencija)

"Sećam se. To su mahom intervjui sa političarima koji nastaju zahvaljujući vezama novinara sa tim političarima. Ne znam za druge medije." (Novinar, 10 godina iskustva, agencija)

"Svaki politički razgovor (intervju ili izjava) u suštini je oblik prikrivene propagande, ali i tada predstavlja zanimljivost za slušaoce, dakle ima nekakav značaj u javnosti." (Novinar, 18 godina iskustva, radio)

"To se nikad nije dogodilo. Što se tiče vlasnika imali smo uvek odrešene ruke i, čak i javno, polemicali sa njima na stranicama našeg nedeljnika. Znam da je toga bilo i da su vlasnici tražili od listova da pišu ono što njima odgovara, odnosno ono što oni hoće." (Novinar-urednik, 7 godina iskustva, nedeljni list)

"Toga ima i to je generalna pojava u srpskim medijima. Ne mogu sada da to konkretno izjem ali od toga ne može da se pobegne. Važno je da novinari steknu veštinu da tu prikrivenu propagandu prepoznaju i onda nema problema." (Novinar, 10 godina iskustva, dnevni list)

"Tokom predsedničke kampanje Koštunice, ja sam radio intervju sa Dragoljubom Mićunovićem koji su oni kasnije distribuirali na 15 medija po unutrašnjosti, što je bio vid njegove podrške Koštunici. Na mene niko nije uticao tipa - evo ti pitanja, već sam ih ja sam postavljao i to je bilo profesionalno urađeno. Na zahtev Bebe Popovića, na RTS-u je napravljen intervju s njim, baš u trenutku kada je imao okršaj sa medijima u Srbiji. To je bilo značajno pre svega za njega samog, jer je to njemu u tom trenutku odgovaralo. Kada jedan čovek odbije medije koji ga zovu, pa sam iskaže potrebu da se pojavi na onome koji sam odabere, onda je javni značaj njegove izjave veoma relativan. Ako neko hoće sa stanovišta javnosti ili značaja nešto da kaže, onda ne može da pravi selekciju medija." (Urednik, 25 godina iskustva, dnevni list)

"Verovatno je bilo takvih slučajeva u medijima gde radim, ali mislim da takvi slučajevi spadaju u incidente a ne u pravilo, praksu. Znam za milion takvih slučajeva u drugim medijima. Verujem da u najvećem broju medija takve stvari spadaju u praksu, a ne incident." (Novinar, 6 godina iskustva, privatna TV i novine)

3.3 III Novinari i novac - Analiza: "Ja sam čist - drugi su potkupljivi..."

Sve se vrti oko novca... To nije otkriće rupe u saksiji. Ali ta trivijalna formula u novinarskoj profesiji danas u Srbiji sadrži i učinak dve ranije faze. Najpre je jednopartijska politička moć negovala novinare "srećne poltrone", a zatim su u sistemu zločina, kriminala i korupcije bujali novinari "razjareni patrioti". Sve se to plaćalo.

"Ranije, do 5. oktobra, novinari su bili ne potplaćeni nego direktno finansirani u smislu da su imali na lični dohodak još dva, pa stanovi, automobili, dugoročne tezege... To je do 5. oktobra bilo kao 'dobar dan', ali za jako uzan krug ljudi, da se izbroje na prste obe ruke." (Urednik u javnoj TV, 22 godine u novinarstvu)

"Svi znamo da su paralelno s tim, i uprkos tome, građeni i zdravi zanatski i etički novinarski standardi. I to je koštalo. Koliko su danas, posle svega, u uslovima socijalne krize i nedovršene zakonske uređenosti medijskog prostora, novinari u Srbiji prinuđeni, ili skloni tome, da ignorišu standarde profesije radi materijalne sigurnosti, bilo da prežive bilo da malo lepše žive?

"Novinari u Srbiji nisu više pod starim pritiskom državno-partijskog aparata, kao što je to bio slučaj više od 50 godina. Danas se na njih primenjuju prefinjenije vrste pritisaka. Veliki je strah od gubitka posla ili činjenice da ga neće dobiti za stalno, za honorarne saradnike. Novinari su u Srbiji srednje plaćen sloj društva, zarada je dovoljna tek za skroman život i njihova prava su najčešće ugrožena u ekonomskoj sferi." (Novinar u dnevnom listu, radi 22 godine)

Kakve sve zamke postavlja novinarima moć novca dok svakodnevno rade svoj posao - na ovo pitanje odgovaraju oni sami.

Prvo, vlasnik: Koliko novinari pristaju da, za manje ili veće pare, "proguraju" privatni interes vlasnika medija ili nekog drugog za koga je on interesno vezan?

U celini gledano, vlasnik ili "poslodavac" nastoji da preko novinara promoviše sopstveni interes i time zloupotrebljava javnost. Zahtevi se postavljaju direktno i otvoreno, ili su kamuflirani u "interes kuće" ili neki opštiji interes. Novinari to nekad prepoznaju, prihvataju s razumevanjem ili kao nužno zlo, a ponekad ih to uopšte ne zanima. Neki se identifikuju sa "pozitivnim" vrednostima medija u kome rade, pa ne vide, ili samo neće da priznaju, da im se dešavaju slične stvari kao i onima koje optužuju da "prljaju" profesiju. Najređe su spremni da kažu "ne". Češće pronadu način da umire savest.

Izgovor prvi: vlasnik ima pravo, jer se radi o njegovim parama, da "gura" preko medija svoj privatni interes: "Da, jeste /tražio da se promoviše/ njegov lični interes, ali ne i da podržavamo nekog od političara." (Urednik, dnevni list, 24 godine novinar)

"Mislim da mediji u Srbiji i nisu neslobodni. Pitanje je vlasnika i njegovih afiniteta. Tipičan primer je BK. Kada Bogoljubu Kariću odgovara da bude u dobrim odnosima sa vladom da bi postigao veću cenu za Mobtel on je hvali i obrnuto. Čovek koristi svoj medij i to je normalno." (Urednik u privatnim dnevnim novinama, radi 18 godina)

Izgovor drugi: ja sam samo običan novinar - izvršilac, daleko od onih koji postavljaju zahteve. "Ne, da ja znam. Ne znam da li te narudžbine stižu na višim nivoima" (urednik u javnom radiju, 14 godina novinar). "Ti kao novinar u najvećem broju ovdašnjih medija nemaš pojma ko je vlasnik, niti imaš bilo kakav kontakt s njim. Ti si tu samo jedan šrafčić, ma kakav vlasnik... U mom mediju još se ne zna ko je bio prethodni vlasnik" (urednik, nedeljnik, 7 godina novinar). "Stvari se rade mnogo suptilnije, ne radi se to preko novina-

ra, a ako se to radi mi to ne možemo da znamo. To se radi preko glavnih i odgovornih urednika, da neko od srpskih tajkuna njega pozove, onda se oni dogovore, naprave kompromis i nešto ne ode u javnost. To je deo stvarnosti, ne bežim od toga" (novinar reporter, privatni medij, radi četiri godine).

Izgovor treći: interes "kuće" je i moj interes. Mladi urednik (samo tri godine u novinarstvu) iz privatne televizije navodi primer kada je vlasnik tražio da se na programu, grubim napadom na druge osobe, brani njegov privatni materijalni interes. Kaže: "A mi novinari smo tada bili okaljani," ali odmah pravi i odstupnicu da je verovatno ujedno branjen i interes tog medija, pa time i svih zaposlenih: "Ma to se sve prepliće - užasno je teško razdvojiti te stvari posebno kada je u pitanju privatni medij."

Šta može da uradi novinar? Da zatrpava savest, da se "vadi" stavom kako ni drugi nisu bolji ili su još gori, ili da se postavi pragmatično: radiš kako ti se kaže ili uzmeš radnu knjižicu. Najređi su oni koji odu. "Sadašnju redakciju sam bio napustio kada mi je urednik falsifikovao tekst i vratio se u nju pošto je promenjena garnitura. U jednoj prethodnoj redakciji, kada mi je urednik izbacio zarad prostora ono što je najvažnije, odbio sam da potpišem tekst sve dok to nije vratio. Ostajem sve dok se ne vrše profesionalni pritisci, a čim se oni pojave odmah idem. Svuda ima ljudi koji bi otišli, uglavnom gundaju, ogovaraju, ali ostaju sve dok im se ne ukaže neka bolja prilika." (Novinar, nedeljni list, za 7 godina u novinarstvu radio u šest redakcija)

Dakle, novinari zavise od gazde, ali lanac je složeniji jer i gazda (novina ili drugog medija) ima svog gazdu. Krupni centri političkog i biznis uticaja ne idu direktno na novinare, već na vlasnike, vlasnici na glavne urednike, glavni urednici na urednike segmenata a na kraju su, kao u priči o dedi i repi, "miševi" - novinari, koji i ne moraju biti svesni da su uradili nešto za nečiji privatni interes. A tamo gde nema privatnog vlasnika, na scenu stupaju drugi. "U javnom medijskom sektoru glavni urednici i direktori imaju instrumente da ukoloteče medij prema vlastitim potrebama. I ne može svaki novinar da zna da je instrumentalizovan" (urednik u dnevnom listu, 30 godina novinar).

Drugo, tezgja: Koliko novinari puštaju da im se u profesiju uvuku drugi poslovi, naročito ekonomska propaganda?

Opšte je mesto da je materijalni položaj medija u Srbiji loš, mada neki raspolažu i velikim novcem. Isto tako, nisu ni svi novinari slabo plaćeni, ali većina teško živi bez dodatnih poslova. U ovom trenutku profesiju u celini najviše opterećuje neizvesnost - elektronski mediji iščekuju podelu frekvencija, novine se bore za tiraže na haotičnom tržištu (nikada se tako brzo nisu jedne novine gasile a druge otvarale). Novinari su pod višestrukim pritiskom - da li će se njihov medij održati, da li će oni sami sačuvati posao, kako da više zarade. Mediji jure oglašivače, a stari i novi moćnici jure medije željni uticaja na javno mnjenje. Čitav taj pritisak utiče na rad novinara. Odavno istrenirani u političkoj propagandi, postaju sve veštiji i u ekonomskoj.

Novinari ne kriju da rade komercijalne dodatke i druge priloge označene kao propagandni materijal. "Radio sam dosta komercijalnih dodataka. Pisao, uređivao. Smatram da je to, nažalost, neispravan ali jedan od načina da novine opstanu. Niko me nije naterao. Kada je reč o mom mediju jedini razlog je zarada i opstanak" (urednik, nedeljni list, 14 godina novinar). Nije uvek sigurno da su za tu vrstu posla novinari u punoj meri plaćeni. Na neki način su eksploatisani, tako što pišu u komercijalnim dodacima ali za to po svemu sudeći nisu posebno ili adekvatno plaćeni, iako je baš to posao koji tom mediju donosi novac: "Moje iskustvo je da za takve poslove gledaju da te ne plate, osim ako ne insistiraš" (urednik u nedeljnom listu). Kada se plaća, pisanje propagandnih tekstova je drago-

cen posao. "Mi novinari to zovemo tezga. Uobičajeno je da to novinari rade, inače od čega bi živeli. Da se razumemo, ja nisam idealista, nemoguća je sterilna objektivnost. Idealno bi bilo kada bismo imali plate od 1000 evra i radili samo svoj posao" (novinar u dnevnom listu, radi deset godina). Da li ima i retkih "idealista" ("Radila bih to kao i svaki drugi tekst, ali tako za novac ne" - novinar, dnevni list, radi 7 godina), ili se plaše da to naplate, ili im je prosto zabranjeno da to rade?

Većina novinara tvrdi da su redakcijski sadržaji kod njih jasno odvojeni od oglasa, ali to se odnosi na klasičnu formu oglašavanja, jer znaju da u njihovom mediju, a to vide i kod drugih, ima slučajeva prikrivenog reklamiranja. Manje su spremni da pričaju o tome da li i sami prikupljaju oglase (za određeni procenat), ili o tome da li redakcija od njih traži da propagiraju neku firmu ili nečiji biznis u formi vesti, izveštaja, intervjua.

U borbi za novac, i mediji i novinari mogu da podlegnu pritiscima i zahtevima da se propagandni sadržaj prezentuje u klasičnoj novinarskoj formi, a to jeste zloupotreba profesije. I neko za to uzme novac! Poznate su stvari: vest da ta i ta banka pruža novu uslugu, izveštaj o dobrom poslovanju firme, intervju plasiran kada za to nema pravog novinarskog razloga. "U ozbiljnim medijima to možda ne bi bila propaganda, to bi bio stav, možda čak i neka nužda. Pa, kad vidim intervju s Vukom Hamovićem, ja pretpostavljam da će posle njega stići neki novac. I sve bi bilo u redu kad bi pisalo 'advertising', mala reč koja bi čitaocu objasnila stvar. Kad vidite Maru Karić znate da će stići novac." (Urednik, nedeljni list)

Treće, mala pažnja: Pokloni i druge pogodnosti mogu da utiču na objektivnost novinara.

"Tezge" su, dakle, postale legitimna stvar i o njima se govori bez preteranog ustezanja. Međutim, priče o poklonima, plaćenim putovanjima, ručkovima i sličnim pogodnostima, otvaraju neprijatno pitanje šta je mala pažnja, prilika za kontakt, a šta podmićivanje. Većina novinara lako prima sitan reklamni materijal, olovke i blokove i tvrdi da to ne utiče na njihovo izveštavanje, ali su različite procene gde je granica između "uobičajenih oglašivačkih rekvizita male vrednosti" i onog što je ponuđeni mito. "Definitivno su najgori lanci koji prodaju prehrambene proizvode, jer se vratiš kući sa kobasicom, ali ima onih koji se hrane time i žive od toga što dobiju od trgovinskog preduzeća" (novinar, privatna TV). "Prilično često razne stranke i firme organizuju, na primer, radni doručak ili ručak. Tako sam se obreo nekoliko puta na istima. Sitne stvari (ispod 50 evra) nisam odbijao, ali ne preko dozvoljenog limita. To apsolutno nije uticalo na moje izveštavanje. Takve stvari služe za stvaranje kontakata" (urednik, privatna TV, 16 godina novinar). Ovako rastegljiva granica između poklona i mita pokazuje da profesionalni integritet novinara može da se zaljulja pred materijalnom dobiti.

Drugi simptom da nešto nije u redu jeste formula: ja sam čist - drugi su potkupljivi, jer se "moralno posrtanje" pre vidi u drugima: "Sve što sam dobila bilo je sitno i nije imalo uticaja na moje pisanje. Znam i drugačije slučajeve kako u mojoj matičnoj kući, tako i u drugima. Što veći poklon, to manje samostalnosti" (urednik u dnevnom listu, dugogodišnji novinar). "Primio sam nekoliko puta poklone male vrednosti, ali zbog toga tekst nije bio afirmativniji. Inače, bilo je takvih slučajeva u drugim medijima" (novinar, radi za agenciju, radio i TV). U istom stilu, novinari koji prate politiku ne vide problem kod sebe ("Ako ima lekara u nekoj partiji, pa ti je neko iz porodice bolestan, zamoliš ga da ti učini, ali mislim da to ne utiče na naše izveštavanje" - novinar iz privatne agencije), već kod kolega koji rade ekonomske teme. "Ima slučajeva da se novinari vode na putovanja, naročito oni iz ekonomske rubrike. Vode ih privatne banke, privatne firme i daju pogodnosti novinari-

ma koji ih prate" (urednik u novinskoj agenciji). Obziri, bonton, simpatija, bliskost, utiču na novinarsku objektivnost. Mlađa novinarka (sedam godina u ovom poslu) otvoreno kaže da nekog ko joj je simpatičan prikazuje u lepšem svetlu, ali ne zbog eventualnog poklona već zbog drugarstva: "Dešavalo mi se da sam bila u super odnosima sa nekim političarima, da sam čak dobila iz Pariza parfem na poklon, ali to je već postalo klasično druženje između nas." Toga da kontakt sa nekim, ćaskanje tokom putovanja, ne obavezuje važi samo u knjigama: "... da posle kažeš - ništa, sve ovo ne važi, nego ću sutra da te napenalim ako pogrešiš. Ne, reč je o ljudskim bićima, reč je o tome da ako vi s nekim uspostavite korektan kontakt neminovno imate malu zadržku ako posle treba nešto ružno o njemu da kažete" (urednik u javnoj TV, radi 22 godine).

"Zahvalnost" političara ili ljudi iz biznisa za dobar tretman u medijima može da stigne i naknadno. Ima sitne nadoknade ("Donose ljudi bombonjere, da se zahvale za propraćen događaj" - novinar u privatnoj agenciji), ali i veoma, veoma krupne: "... posle 5. oktobra pokazalo se da su mnogi ljudi naplatili svoje izveštavanje u korist DOS-a napredovanjem u službi, dolaskom u vladine agencije, na vrlo profitabilna mesta. Ta vrsta naplate je moguća. Naplata zaposlenjem. Ali, to utiče i na one sledeće koji vide da će to da im se isplati. Pa iako ne dobije neki poklon očekuje da će taj za koga radi biti u prilici da mu se oduži na neki sličan način" (mlađi novinar-urednik u nedeljnom listu).

Ako novinar želi da sačuva profesionalni integritet pred svim tim izazovima novca, očigledno mora da bude stalno budan. I dalje se ponajviše grakće na političare. A jesu li prave gazde i dalje političari, ili su i oni, sada kada se moć novca seli iz sfere državnog i društvenog pod nečije ime i prezime, sve više instrumenti pravih nosilaca moći - to je pitanje koje možda već u ovom trenutku ocvatava "šnit" po kojem će se kroititi karakter medija u Srbiji, a time i karakter profesije i lična sudbina novinara.

3.3.1 Novinari i novac - Dokument: Ocena sagovornika - "Jedni služe da operu porodicu, drugi biografiju"...

Da li je vlasnik vašeg medija tražio da promovirate njegov privatni ekonomski, politički ili drugi interes ili da podržavate nekog od učesnika u izbornom procesu ili u javnom životu? Možete li se setiti primera? Zna li da li je uopšte bilo takvih slučajeva?

"Da, jeste, njegov lični interes ali ne i da podržavamo nekog od političara. Mada to se kod nas uočljivo događa, pogledajte samo BK televiziju i Pink." (Urednik, dnevni list, 24 godine novinar)

"Da, to je bilo redovno, posebno pre 2000. godine. Traženo je od mene da pišem o uspešnosti preduzeća na čijem čelu je bio direktor koji je bio kandidat za narodnog poslanika." (Novinar, dnevni list, 2 godine novinar)

"Ekonomski interes je da se promoviše interes vlasnika, to je u interesu boljeg poslovanja kuće." (Urednik na privatnoj TV, 12 godina novinar)

"Mi nemamo vlasnika, delom smo akcionarsko društvo, a delom društveno preduzeće. Još nismo privatizovani. Takve stvari se nisu dešavale, a ne znam za druge medije." (Novinar, nedeljnik, 15 godina novinar)

"Mi smo atipični medij jer imamo 15 vlasnika i svi smo novinari koji promovišemo principe profesije. Nismo članovi stranaka i nemamo privatni biznis. Dok su na primer BK televizija i Pink najeklatantniji primer toga - jedni služe da operu porodicu, drugi biografi-

ju, zatim Internacional teži da ovde dovede jednu američku firmu, Glas promoviše interese svoga vlasnika Rodića..." (Urednik, dnevni list, 34 godine novinar)

"Mi smo javni servis, a ni pokrajinska i još manje republička vlada ne mešaju se u uređivačku politiku. Mislim da im ovaj radio nije još zanimljiv, okrenuti su više televiziji kao mediju." (Urednik, javni radio, 30 godina novinar)

"Ne koliko ja znam za vlasnika, ali što se tiče uredništva - rekla sam za G17 i radikale. Na BK televiziji i Pinku toga baš ima, aktivnosti porodice i vlasnika medija su u udarnim informativnim emisijama." (Novinar honorarac, dnevni list, 4 godine novinar)

"Ne, mi čak imamo problem da ih dovučemo na program. Njima radio kao medij nije toliko značajan, tako da uglavnom nemaju vremena za nas. Ne mislim da sada trpimo takve uticaje." (Urednik, javni radio, 20 godina novinar)

"Ne, nikada, njegov privatni interes se ne promoviše. Jedino što objavljujemo su rezultati istraživanja gledanosti, ali od toga zavisi televizija, ne samo on. Ili da se širimo, satelit i to... Ako je privatni interes onda to radimo. Za ove slučajeve... pa, dobro, možda to jeste njegova lična promocija, ali trudio se da zaštiti televiziju - to se sve prepliće... Užasno je teško razdvojiti te stvari posebno kada je u pitanju privatna televizija." (Urednik vesti na privatnoj TV, 3 godine iskustva)

"Ne, da ja znam. Ne znam da li te narudžbine stižu na višim nivoima." (Urednica, radio, 14 godina iskustva)

"Ne, direktor mog medija je iskusan novinar koji zna da bi i sebi time naneo štetu i ukaljao svoje ime. Znam da toga i te kako ima u drugim medijima, naročito u privatnim, što ja razumem i na neki način opravdavam." (Urednik, agencija, 14 godina novinar)

"Ne, u mojoj novini nemate nijedan tekst o vlasniku i o njegovom poslu. A i da postoji tako nešto ja to ne bih znao, jer se to radi preko urednika. Mom gazdi su digli mercedes u vazduh i mi od njega nismo mogli da uzmemo izjavu, svi su imali priču ali mi nismo imali svoju već smo preneli sa B92. A da i saznam da ima nešto prljavo u poslu mog gazde, to bih samo prosledio uredniku pa ako objavi objavi, ako ne - radim dalje. Nisam retardiran pa da ne znam o čemu se radi. Ali, u principu nema ograničenja." (Novinar, dnevni list, 4 godine novinar)

"Ne, od mene to niko nije tražio. Mislim da ljudi teško govore o tome, čak i ako toga ima." (Novinar u privatnoj agenciji, 10 godina iskustva)

"Ne, to ne. Za druge, opet, ako bih rekla da, slagala bih vas jer ne znam izričito. To su samo moje pretpostavke, eto BK televizija, to je apsolutno jasno. Mene bi recimo jako interesovalo da znam ko je vlasnik Internacionala ili Kurira." (Urednik, nedeljnik, dugogodišnji novinar)

"Ne. Da (kod drugih), ali to je uglavnom rađeno iz koristoljublja." (Urednik, nedeljni list, 30 godina novinar)

"Ne. Mislim da je bilo i da toga ima ali kod onih koji nemaju svoje ja, ili imaju neki strateški interes." (Novinar, javni radio, novinar 34 godine)

"Ne. Ne mogu da tvrdim, ali verujem da vlasnici nekih medija to traže." (Urednik, javni radio, 20 godina novinar)

"Ne. Pretpostavljam, po onome što vidim, da toga apsolutno ima. Od mene to niko nikada nije tražio. Iskreno govorim da toga u mom slučaju nije bilo." (Urednik, agencija, novinar 10 godina)

"Nije, bar za sada. Moguće da ih je bilo ali ja u tome nisam učestvovao." (Novinar, privatna TV, 6 godina iskustva)

"Nije, zbog neinteresantnosti mog medija. Kod interesantnijih medija je toga bilo. Poznajući političare znam da to rade." (Novinar, radio, 8 godina iskustva)

"Nije. U mom mediju ne. Znam za gomilu priča kako vlasnici putem medija propagiraju pojedine političke ili ekonomske centre, što takođe može da se vidi na programima nekih televizija ili na stranicama novina." (Urednik, privatna TV, 16 godina novinar)

"Nikada direktno, ali efikasno indirektno - da." (Urednik, TV, 10 godina novinar)

"Od kraja osamdesetih od mene lično niko nije tražio promociju njegovog privatnog interesa u dnevnim novinama. U privatnom radiju od 1997. do 1999. imala sam takvih zahteva jer su sponzori bili razne političke stranke, a vlasnik je menjao sponzore kao čarape. Kad mi se smučilo - otišla sam. Takvih slučajeva u medijima ima koliko lišća na drveću, svaki vlasnik privatnih novina, radija ili televizije promovise vlastite interese i ubeđenja kroz svoj medij. Koliko je sam vlasnik suptilan, toliko je taj njegov interes manje ili više vidljiv. Da li je taj interes ekonomski, politički, ili šta-ti-ga-ja-znam kakav, to je druga stvar. Znam vlasnika koji je pokrenuo novine da bi oglašavao svoj proizvod namenjen radijskom izvođenju. I novine su ispale sjajne. U javnom medijskom sektoru, glavni urednici i direktori imaju instrumente da ukoloteče medij i prema vlastitim potrebama. I ne može svaki novinar da zna da je instrumentalizovan. Jedino što čoveka teši, kad je ova tema u pitanju, jeste činjenica koju izražava narodna mudrost: koliko ljudi toliko ćudi. Instrumentalizacija medija zarad vlastitih interesa vlasnika/urednika ima razornije posledice u jednopartijskom sistemu vrednosti nego u višestranačju." (Urednik u dnevnom listu, 30 godina novinar)

"Od mene lično ne. Može se reći da je bilo takvih tendencija, ali ne bih da pričam o tome. Što se tiče drugih medija mogu samo da pretpostavljam, ali ja tome nisam prisustvovala i ne mogu ništa da tvrdim. Verovatno Karić na svojoj televiziji gura sopstveni interes. Ne radim na BK i nikada tako nešto nije došlo direktno do mene, da mi je neko sa BK rekao da mu se to desilo." (Novinar u dnevnom listu, 7 godina)

"Od mene ne, mada mislim da je i to realno. A u drugim medijima najočiglednije je na BK televiziji ili Pinku, mislim, pa to je normalno, i Berlusconi to radi. Zato su ti mediji, BK i Pink, i osnovani, da bi promovisali svoje vlasnike, a bojim se da će toga tek biti kada tajkuni sve više počnu da otvaraju svoje medije." (Novinar, dnevni list, 10 godina iskustva)

"Oni to traže i zameraju nam ako pišemo nešto što se njima ne sviđa. Ja sam mislila da je to vreme prošlo, sada je u manjoj meri, ali samo su presvukli odela. Zameraju nam što tražimo samo crne teme. Čim ne pišemo ružičasto, drugi nas okarakterišu kao crne novine." (Urednik, dnevni list, 10 godina novinar)

"Ovde u medijima mi nemamo prave vlasnike, ovde nije definisano vlasništvo. Ja sam vlasnik. Ali, kako sam ja vlasnik, ja još nemam vlasničku svest, ja sam pre svega novinar... Tek treba da se definiše, zajedno sa suvlasnikom, šta je to naš vlasnički interes, jer nemamo iskustvo, svi smo mi novinari. Pravog vlasnika očigledno ima samo Politika i tu se primećuju neke stvari. Politika je na strani vlade, OK, čak mislim da vodi jednu pametnu uređivačku politiku, i vidi se da je interes vlasnika da bude u dobrim odnosima s vladom. U ovom mediju mi stavljamo tu šinu na kojoj piše 'advertajzing', međutim, mislim da treba nešto drugo uraditi. Mislim da novine moraju da neguju nekakav srpski centar ljudskih resursa i mislim da moramo da nađemo te nove ljude koji negde postoje a koji su potrebni ovoj zemlji. Jer, kada vidimo ove stranačke liste kandidata, vidimo sve ista izandala imena, lica, izandale ideje i mislim da novinar u tom smislu treba da 'ubode' tu novinu. Naravno, tu ne bi trebalo da piše 'advertajzing', nego bi to trebalo da bude promocija nekih novih ljudi i ideja za jednu bolju Srbiju." (Urednik, nedeljni list)

"Nije, s obzirom na to da akcionara ima mnogo, ne sećam se ni da je neko od urednika to tražio. Više je bilo slučajeva da je neko od političara ili ljudi iz javnog života zvao i rekao 'ne tražim ti ja da ne promoviraš Peru, ali nemoj toliko Miku'." (Novinar, dnevni list, 8 godina iskustva)

"Pa sad, to je više pošto smo mi vlasništvo, pod ingerencijom skupštine grada i sve što se radi na tom nivou radi se promotivno, sugerira se. Meni to ne smeta mnogo jer to nikada nije u formi čiste promocije. Nama kažu: zašto sada malo ne pozovete ovoga ili onoga u program, ali možemo da pozovemo i nekoga ko će mu biti pandan i da se na taj način zaštitimo kao profesionalci. I nema onoga kada mi neko dođe u program da ja moram da postavljam napisana pitanja. To imaju na BK baš intenzivno, a na Pinku se jasno oseti politički uticaj. B92 to radi mnogo suptilnije i to na neki način jeste krajnost, ali ja sam pristrasna jer meni njihova opcija nije toliko bljak. I kod njih se oseti uticaj, ali o tom uticaju svi samo nagađaju. Mislim, ono da su to stranci. Nije toliko očigledno. Ali ne ono 'strani plaćenici', pre donatori. Mene je iskustvo naučilo da nečiju stranu uvek držite, samo je pitanje u kojoj meri i koliko suptilno ili grubo, koliko pravedno." (Urednik, javni radio, 9 godina novinar)

"Postoje situacije kad se kaže treba uraditi to i to, ali moj vlasnik je dovoljno pametan čovek da mi ne kaže da uradim nešto prema čemu ja imam otpor. Jer, zašto bi i on stvarao sebi neprilike da naiđe na moj otpor, ili da ja to uradim nevoljno. I u njegovu korist je da ako hoće da stane iza neke akcije i da list stane iza te akcije, ja nemam ništa protiv, na primer za dobre humanitarne akcije, znači svaku takvu intervenciju vi ćete podržati. Humanitarni nivo nije sporan, u biznisu možemo da nagađamo da li ću ja recimo da pravim intervju sa Koletom. Sličan je princip i kod političara, mi ne idemo ideološkim donom. Ja nemam ništa protiv i da pravimo intervju sa Tomom Nikolićem, i pravili smo ga, a nemamo nikakve političke sklonosti prema tipu politike koju vode radikali. Činjenica je da oni danas vode jednu drugačiju kampanju i da su u tom smislu intrigantni za čitalaštvo. Mi se postavljamo iz ugla tržišne novine koja treba da preživi, da se proda na tržištu. U drugim medijima, ja po spretnosti odnosno nespretnosti sudim kad taj intervju izađe. Znači, ako vidim da je to nespretno onda znam da je to radio neko kome je to maltene naređeno da uradi, pa nije našao dovoljno mehanizama da to uradi valjano." (Urednik, nedeljnik, 34 godine novinar)

"S obzirom na to da je naš vlasnik opština, bilo je pokušaja da štitimo interese ljudi koji su bili na vodećim mestima, ali to nismo prihvatili. Sve do trenutka dok mediji ne budu finansijski nezavisni, to će se dešavati. Ima pokušaja i u drugim medijima, ali ne drastično, dok je bio Milošević na vlasti, to je bilo konkretnije." (Urednik u javnom radiju, 25 godina novinar)

"Sada u izbornoj kampanji ne. Mada se svi žale da ih ima premalo. Ali bilo je, počevši od toga što su hteli da gase predajnik 1999. godine, držali su kompaniju na ivici. To su bile svakodnevne pretnje. Ima toga i sada, prosto ne mogu da se setim primera, ali siguran sam da je pritisaka bilo." (Urednik, privatna TV, 12 godina novinar)

"Samo jednom kada sam radio u televiziji Galaksija 32 u Čačku, gazda koji je bio blizak SPS-u tražio je da ih favorizujem. Nisam hteo da radim i dao sam otkaz." (Urednik, dnevni list, 18 godina novinar)

"Sigurno su uticali, konkretno Pink. Moguće i BK, pošto verujem da imaju neke kombinacije zbog frekvencije." (Urednik u javnom radiju, 14 godina novinar)

"Što se moje emisije tiče nijednom, ali nijednom nije bilo nikakvog uticaja. Meni je čak zafalilo da me neko pozove i da kaže - slušaj, dobro guraš tu temu, ali daj da vidimo šta je

sad s ovom drugom temom... Ne, apsolutno ne. Ali, to govorim o ovom periodu, posle 5. oktobra." (Urednik na javnoj TV, 22 godine novinar)

"Ti kao novinar u najvećem broju ovdašnjih medija nemaš pojma ko je vlasnik, niti imaš bilo kakav kontakt s njim. Ti si tu samo jedan šrafčić, ma kakav vlasnik... U mom mediju još se ne zna ko je bio prethodni vlasnik. Preko urednika toga možda i ima, ima verovatno, ali novinar ima kontakt samo s urednikom." (Urednik, nedeljnik, 7 godina novinar)

"To se nikad nije dogodilo. Što se tiče vlasnika imali smo uvek određene ruke i, čak i javno, polemisali sa njima na stranicama našeg nedeljnika. Znam da je toga bilo i da su vlasnici tražili od listova da pišu ono što njima odgovara, odnosno ono što oni hoće." (Urednik, nedeljnik, 14 godina novinar)

Da li ste pisali u nekom komercijalnom dodatku, radili prilog za zakupljeni termin ili učestvovali u nekoj drugoj formi promocije privatnog biznisa, vladine ili nevladine akcije? Da li ste na to bili primorani? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Bože sačuvaj! Znam. Ljudi se bave time i to im bude profesionalna orijentacija, da rade reklamne priče." (Novinar, privatna TV, 6 godina iskustva)

"Često objavljujemo takvu vrstu tekstova sa naznakom da je reč o komercijalnom dodatku, ili se drugačije opremi i to se reguliše marketinškim ugovorima. Mada, može se desiti da se omakne i da to ne izgleda baš tako vidljivo." (Urednik, dnevni list, 34 godine novinar)

"Da. Jedan od najvećih poslova ove godine bila je knjiga koju sam napisao o zemlji koja nema ime. Dva serijala televizijskih emisija. Slike sveta za J. Travel. Ne, bio je to slobodni izbor." (Novinar, javni radio, 34 godine iskustva)

"Da i to je bilo strogo profesionalno i dobrovoljno, naravno za novac. Mi novinari to zovemo tezgja. Uobičajeno je da to novinari rade, inače od čega bi živeli. Da se razumemo, ja nisam idealista, nemoguća je sterilna objektivnost. Idealno bi bilo kada bismo imali plate od 1000 evra i radili samo svoj posao." (Novinar, dnevni list, 10 godina iskustva)

Izgovor prvi: "Vlasnik ima pravo, novac je njegov..."

"Da, to se radi regularno u mojim novinama. Na primer, uradi se neki intervju ili dobiješ neki odgovor, a marketing dalje to obrađuje, recimo u oblasti turizma ili o nekoj firmi. To je deo posla i to se posebno plaća, a ima i takvih tezgji." (Novinar, dnevni list, 8 godina iskustva)

"Ja lično ne. Bilo je primera, ali nisu bili primorani, već se to radilo za novac." (Novinar, nedeljni list, 30 godina novinar)

"Ja nisam, ali imamo jedno novo izdanje i imamo te reklamne stvari u formi teksta. To rade saradnici koji imaju smisla za to i dobijaju honorar." (Novinar, nedeljni list, 15 godina novinar)

"Jedino što sam probao da uradim, nećete verovati, a ništa nisam uspeo da uradim. Pojavio se neki časopis pre dve-tri ili više godina, radio ga neki povratnik iz inostranstva, tu se ušančila neka ekipa iz drugih medija, a meni koleginica rekla da se nalaženje oglasa za taj časopis plaća oko 300 maraka valjda pola strane. Ja sam šest meseci okrenuo sve ljude koje znam, ali tada je to kao da nemate nijednog prijatelja, i nisam našao oglas ni za pola strane, ni za četvrt, ništa. I definitivno shvatio da nisam za to. To je nešto potpuno van

novinarskog ili uredničkog posla, posao otprilike iz komercijalnog domena, i doživio sam potpuni fijasko." (Urednik, javna TV, 22 godine novinar)

"Jednom. Jedan hotel koji se nalazi na 75 km od Beograda zove se Zlatna česma, ali ni tada nije to bila baš reklama jer je vlasnik dobio nagradu na Novosadskom sajmu, pa smo mi o njemu pisali. Bio je povod. Baš da mi je neko rekao 'idi tamo i napiši nešto lepo', to mi se nije događalo. Jedino što mi je u ovom slučaju urednik 'naredio' da ostanem na večeri. Niko mene na to nije naterao, ali da nisam ja, neko bi drugi. Bio sam dežuran i moje je da radim. Da sam odbio samo bi mi odbili od plate, ali ne bih dobio otkaz. U jednom dnevnom listu (navedeno je ime) nećeš ništa naći loše napisano o Komercijalnoj banci koja je, osim njih, kreditirala većinu medija u Srbiji. Na posredan ili neposredan način ona utiče na koncepciju medija." (Novinar, dnevni list, 4 godine novinar)

Izgovor drugi: "Ja sam obični izvršilac..."

"Jesam, dodatke i neke nevladine projekte. Moje iskustvo je da za takve poslove gledaju da te ne plate, osim ako ne insistiraš. Sada to ne radim, jer mi nemamo nikakvih zvanično komercijalnih dodataka." (Novinar-urednik, nedeljni list, 7 godina iskustva)

"Jesam, to mi stoji i u opisu posla." (Urednik, dnevni list, 10 godina novinar)

"Na početku karijere bio sam lutajući reporter, imali smo komercijalna uključjenja (to je bilo u opisu posla) koja nisu bila prikrivena." (Urednik, privatna TV, 16 godina novinar)

"Ne, nikada ni u čemu, i mogu reći da mi je mnogo žao. Što se para tiče. Ja sam imala ponudu, prijateljska varijanta, ali sam odbila jer sam pomislila da će svi da shvate o čemu se radi, a bilo je u pitanju suviše malo para za takav rizik da budem provaljena. Radije bih učinila bez nadoknade. Ima situacija, ono, činjenja sitnih usluga. Na obe strane. Neću da me plate, baš zbog toga da ne bi kasnije bilo da kada odbijem taj neko okrene ploču. Bolje odoleti iskušenju. Mislim da drugačije neko ne može da bude primoran. Možda stvari tako mogu da budu postavljene u privatnim kućama, da te ucene otkazom. I u tom smislu drago mi je što radim na državnom mediju. Tu dok neko dobije otkaz, poslodavac radije neće ni pokušati. Kao beli medvedi smo. A ni to u pojedinim slučajevima nije u redu. Treba nam čistka." (Urednik, TV, 9 godina novinar)

"Ne, nisam. Nikada nisam to radila, nisam imala ni priliku niti pratim sve to. Prosto tu ne mogu da ocenim. Mislim, OK je ako si plaćen a potrebne su ti pare. Ali gledala bih da se to ne sukobi s onim što radim na televiziji, i što su moja lična viđenja. Mislim da bih rizikovala posao da to izbegnem. Ja nemam taj strah. Možda samo nisam imala takvo iskustvo. Ne kažem da se ne bih trudila da ga zadržim, ali imam granicu. A da li drugi imaju takav strah, pa mislim da je to slučaj kod velike većine novinara. Pa nisam nešto primetila da su ljudi davali otkaze kada su trpeli sve one pritiske. Ja to ne mogu ničim drugim da objasnim nego strahom za egzistenciju." (Urednik vesti, 3 godine, privatna TV)

"Ne, ja nisam ali znam da televizijski novinari učestvuju u izradi priloga pojedinim strankama u kampanji." (Novinar honorarac, dnevni list, 4 godine)

"Ne, ništa. Ali, recimo, u mom mediju napišemo tekst koji u šini ima 'advertajzing'. Ja naravno novinara pitam hoće li to da radi i ukoliko hoće on će za to dobiti 10 posto od reklame, ništa više. I, to nije u redu. Međutim, znam da bi me novinari pitali zašto sam to dao nekom drugom a ne njima jer je to za njih dodatna zarada. Mi se svi krećemo u začaranom krugu niskih zarada i svi loše živimo. Komercijalni dodaci sami po sebi nisu ništa loše. To su tematski dodaci koji će podržati nekakav kapital. NIN je recimo imao dodatak o vodi u kome su čini mi se bile reklame mineralnih voda i flaširanih voda uopšte. To možete da čitate ili nećete da čitate. Vidim, Vreme dosta toga radi sa 'Fridrih Ebert

Stiftungom'. To isto možete da čitate ili nećete da čitate. Same teme su dosta dobre, mada se vidi da je to ipak otaljavanje, da je to nešto što 'radim zato što moram, da bih uzeo pare i platio štampu, prostor, struju'... Siromaštvo nas jednostavno menja i koliko smo siromašni svi smo mi mnogo dobri. Mi smo dobri profesionalci, dostojanstveni, a u siromaštvu je zaista teško biti dostojanstven. Međutim, u finansijskom očaju ljudi previde mnoge stvari. Jer, kad ste siromašni, kad vas dugovi i troškovi stiskaju sa svih strana a vi nemate od čega da platite, vi jednostavno možete i da previdite neke stvari i da tako nešto i ne obeležite, dešavalo se, čuo sam, govorim o drugima. Propusti i greške nastaju u panici koja nas stiže zbog besparice." (Urednik, nedeljnik)

"Ne. Mi imamo naše komercijalne dodatke, to su naše edicije, gde firma u ime oglasa zakupi neki prostor, naš novinar ode i napravi tekst. Ali, to su zaista tekstovi gde se stavi slika direktora i naš novinar razgovara s njim. I to radi samo onaj novinar koji hoće. To nisu stvari koje su sa moralne tačke gledišta sporne, nego su grozne, bezvezne. Odete kod nekog direktora koji plaća pa može da priča šta hoće, ali i tu pokušavamo da stavimo neke granice da ta priča bude suvisla." (Urednik, nedeljni list)

"Nešto naručeno za novac nikada nisam pisala. Znam da je otac jedne sportistkinje platio jednom novinaru da piše o njoj. Mene je zvao čovek iz jedne marketinške agencije koja radi PR za jednu firmu koja je učestvovala na jednom tenderu koji je propao. To je bila jedna servirana priča i pitao me koliko hoću para za to. Rekla sam mu da ću ja rado da pišem o aferi o propalom tenderu ali na svoj način, a ne da mi naređuje kako ću to plasirati. Radila bih to kao i svaki drugi tekst. Ali tako za novac - ne." (Novinar, dnevni list, 7 godina iskustva)

"Nije me niko primoravao. Imala sam sam ponude, ali su odustajali od mene pošto sam tražila previše para. Rekla sam: prodaću se, ali za velike pare. Kada radim nešto honorarno prvo razmislim da li se to kosi sa politikom moje matične kuće. Mada niko nije eksplicitno rekao - to je dozvoljeno, to nije." (Urednik, privatna TV, 9 godina novinar)

"Nisam bio primoran. Ako je nešto plaćeni termin to nosi oznaku plaćenog termina. A nezavisno, kao tezgja - da, što opet mojoj televiziji služi za promociju. Nisam za političke stranke radio tezgje." (Novinar, radio, 8 godina)

"Nisam nikada. Što se tiče promocije, radila bih promociju nevladine akcije ili neke akcije koja nije usmerena na promociju vlade. Ne bih radila, mada je primamljivo u smislu da bi se tu mogla zaraditi neka para, ali mislim da je to nama čak zabranjeno. Mi na neki način promoviramo vladinu politiku jer smo vladino glasilo. Ja to ne doživljavam kao prisilu. Vlada je proistekla iz parlamenta koji su izabrali građani, ali u trenutku kada je vlada pala mi ne osećamo obavezu da ih pratimo kao ranije." (Urednik, javni radio, 20 godina novinar)

"Nisam to radio, ali razumem ljude koji to rade. Treba im para, a svi novinari su slabo plaćeni u ovoj zemlji. Imam prijatelje koji to rade i nemam ništa protiv. Ja to ne radim jer mi nije potrebno. Kada bi mi novac bio potreban radio bih, sigurno ne za neku partiju ili vladu, ali za NVO, ili neku firmu, bih ako se plaća." (Urednik, agencija, 14 godina novinar)

"Nisam, ali radila bih ako plaćaju. Ne bih radila za vladu, jer mislim da oni ne bi nikad dali pare za novinare. Što se tiče drugih, radila bih kad bi mi ponudili." (Novinar u privatnoj agenciji)

"Nisam. Sigurno ima. Sad, decidirano da navodim ne znam." (Urednik, javni radio, 14 godina novinar)

"Nikada nisam radio, jer mi niko nije ni ponudio, a da jeste pristao bih. To se radi za novac. Znam nekoliko novinara koji to rade i koji se potpisuju ispod tih tekstova, ali je

uvek naznačeno da se radi o komercijalnom dodatku. To je u redu jer rade za novac." (Urednik, dnevni list, 18 godina novinar)

"Radila sam u dodacima koji su namenjeni promociji banaka od kojih je dobar deo u privatnom vlasništvu. Nisam bila primoravana, takvi tekstovi su bili posebno plaćeni i išli su bez novinarskog potpisa." (Novinar, dnevni list, 22 godine novinar)

"Radio sam dosta komercijalnih dodataka. Pisao, uređivao. Smatram da je to, nažalost, neispravan ali jedan od načina da novine opstanu. Niko me nije naterao. Da. I u svom i u drugim medijima. Kada je reč o mom mediju jedini razlog je zarada i opstanak." (Urednik, nedeljni list, 14 godina novinar)

"Radio sam nekoliko puta na takvim plaćenim oblicima promocije. Nisam bio primoravan." (Novinar, agencija, radio i TV, 8 godina iskustva)

"To su bile marketinške usluge. Ako neko hoće da plati, novinar može da napravi recimo prezentaciju ili neku drugu marketinšku uslugu. Ako takav tekst ide u mojim novinama, obeležavamo ga kao oglasni prostor." (Urednik, dnevni list, 24 godine novinar)

"Učestvovao sam u nekoliko projekata nevladinih organizacija, ali je i to bilo u vezi s novinarskom profesijom. Konkretno, jedna NVO je radila dokumentarni film o mladim izbeglicama, pa sam ja, u svojstvu novinara, radio razgovore sa njima. Mislim da besparica koja vlada u srpskom novinarstvu primorava ljude da rade takve stvari, ali treba naći meru, da se to ne kosi sa novinarskim načelima. Tu za mene uvek postoji i moral, jer ako pišete o masti koja leči sve od prehlade do raka, a znate da obmanjujete, onda je to nečasno." (Urednik, agencija, novinar 10 godina)

Da li je u vašem mediju uvek bila uočljiva razlika između redakcijskog sadržaja i oglasa?

"Ako je zahtev teme takav - jeste. Nismo imali nekog ko je bio stalni sponzor pa da moramo da razmišljamo o tome. Ne znam ko se sve reklamira. Možda sam ga i 'opičio'." (Novinar, radio, 8 godina iskustva)

"Apsolutno se trudim da to bude tako i to mora biti obeleženo. Mada ima sve više firmi i marketinških agencija koje pokušavaju da kroz informativni prostor promovišu komercijalnu propagandu." (Urednik, dnevni list, 24 godine novinar)

"Apsolutno. Nas na to obavezuje zakon. Mi nemamo tu previše prostora da imamo dileme. Tačno se zna minutaža koja se posvećuje reklamama, a i pogotovo što je naš urednik jedna energična osoba i ako prepozna tako nešto taj se neće dobro provesti. Evo, na primer, pre tri dana u informativnoj emisiji tema je bila zašto ljudi sve više za analize idu u privatne laboratorije. U domovima zdravlja neće niko da priča, sramota ih što reagenasa nema, pitamo pacijente... Onda pitamo laboranta u privatnoj laboratoriji i on kaže sve što treba. A znate kako smo ga potpisali? Tamo neki na primer Mića Mitrović, laborant u privatnoj klinici. Ne da ne smete da stavite ime firme, nego leti glava ako i slučajno stavite, sa mogućnošću da samo jedan gledalac ode tamo posle priloga, ako samo usmerite da bilo ko ode tamo. Kod nas su posle 5. oktobra uvedena i podržana vrlo stroga pravila u tom smislu. A ranije, ma kakvi, pa toga je bilo u svim sferama od zdravlja do mode. Date jednog dobitnika Zlatne košute i jednog perspektivnog, a ovaj što je perspektivan, kako je samo on, pa svi su perspektivni." (Urednik, javna TV, 22 godine novinar)

"Da, ima te razlike. Pa i ako je nešto oglas u formi vesti, uvek mora da ima tu težinu vesti. Dakle da bude ili značajno ili zanimljivo. To se tako radi. Pa svi ovi događaji u privre-

di na neki način su i oglasi i to se pušta u formi izveštaja, ali kada je zanimljivo. Ne ono da se nešto sa namerom gura kao vest, a nema nijednu karakteristiku vesti. To ne." (Urednik vesti, 3 godine, privatna TV)

"Da, 98 odsto slučajeva. Oglasi su na posebnom delu, u dodatku, obeleženi su kao takvi, vizuelno i grafički se odmah uočavaju." (Novinar honorarac, dnevni list, 4 godine)

"Da, ali nikad nam na oglasima nije pisalo 'plaćeni oglas' i ponekad se dešavalo da zbog toga publika neke oglase doživljava kao redakcijski sadržaj." (Urednik, nedeljni list, 14 godina novinar)

"Da, da, i to vrlo strogo vodimo računa gde ćemo koji oglas da stavimo. Ima nekih koji ne idu uz unutrašnju, političku rubriku ili uz neku porodičnu dramu." (Urednik, nedeljni list, 34 godine novinar)

"Da, da, uočljiva je i daj Bože da toga ima mnogo više jer bi bilo više novca i onda bi bilo i manje tekstova koji bi tako bili obeleženi." (Urednik, nedeljni list)

"Da, oglas se posebno obeleži da se zna da je reč o plaćenom oglasu." (Novinar, nedeljni list, 30 godina iskustva)

"Jeste uvek, prvenstveno vizuelno, a zatim i po sadržini. To se uvek jasno naglašava kao oglas ili plaćeni prostor, čak i ako izađe u delu gde su obično novinarski tekstovi. Druga je stvar što neki tekstovi podsećaju na reklame." (Novinar, dnevni list, 8 godina iskustva)

"Kada je o mom mediju reč ta razlika je uvek bila jasna. Imali smo slučaj kada je vlasnik jedne agencije za nekretnine tražio prikaz zbirke pesama njegove žene u kulturnoj rubrici. Mi smo to odbili, a onda je on platio, pa smo obeležili da je to zakupljen prostor. Iz drugih medija, sećam se Pinkovog dodatka u nedeljniku Vreme." (Novinar, nedeljni list, 15 godina iskustva)

"Kod nas nema oglasa, zato što smo agencija." (Novinar u privatnoj agenciji)

"Mislim da je elementarno da to mora da bude jasno naznačeno. Nemam ništa protiv toga da se novine bave nečim komercijalnim, jer moraju od nečega da žive. U mom mediju ta razlika je vrlo jasna." (Urednik, nedeljni list)

"Mislim da ne." (Urednik, dnevni list, 10 godina novinar)

"Mnogo stvari se tu prepliće i jako je teško razlučiti šta je tu šta, ali da, može se osetiti prizvuk. Mislim za neke humanitarne stvari, koje su neprofitne. Za stranke je moglo da se desi da dobiju veći prostor nego što to informacija zahteva. Ali jako je teško razgraničiti ako na primer daješ informaciju da je otvoren neki šoping centar u gradu. To je to, to je nešto što se dogodilo." (Novinar, radio, 8 godina)

"Možda i nije, radili smo neke priloge ili vesti koje zanimaju širi sloj gledalaca, a sadržaj priče je isti koji bi gledalac dobio kroz oglas, ali je drugačije formulisan." (Urednik, privatna TV, 12 godina novinar)

"Ne. Tokom devedesetih Dnevnik je kolokvijalno bio nazivan biltenom SPS-a." (Urednik, dnevni list, 30 godina novinar)

"Ne." (Novinar, dnevni list, 22 godine novinar)

"Nije uvek." (Novinar, agencija, radio i TV, 8 godina iskustva)

"Retko kada nešto može da prođe tako, kao neka najava. Ali gledamo da najave i promocije i ne dajemo u vestima. Recimo, na privatnim televizijama to gledamo stalno. Posebno BK. Valjda je kraća procedura da se plati za tu vrstu promocije. Mislim da je to osnovni razlog." (Urednik, TV, 9 godina novinar)

"Svaki prilog je na neki način reklama. Sada ne bih mogla da izdvojim nešto što je imalo naglašenu tendenciju da oglašava. Razmišljam o tome, ali prosto ne mislim da se

to nešto dešava. Ako se baviš Apatinskom pivarom pa pričaš o privatizaciji ili položaju radnika, to nema nikakve veze sa reklamom za pivo. Kod privatnih medija to ide malo drugačije, ali ja odmah prebacim na drugi program, neću da slušam pet minuta priče o udruženju industrijalaca." (Urednik, javni radio, 20 godina novinar)

"U našem mediju jeste." (Urednik, privatna TV, 16 godina novinar)

"Uočljiva je pošto oglasa nema, apsolutno ne postoje." (Novinar-urednik, nedeljni list, 7 godina novinar)

"U principu, da. Bilo je izuzetaka, nekad je nešto više zvučalo kao oglas nego kao redakcijski tekst na ivici da bude komercijala, a ne informacija, ali retko." (Urednik, javni radio, 25 godina novinar)

"Uglavnom da, ali ne i 100 odsto. U takvim situacijama urednik je uvek kriv, novinar može da napravi glupost, ali je urednik zato tu da to ispravi." (Urednik, dnevni list, 34 godine novinar)

"Uglavnom jeste. Oglasi se razlikuju u prelomu, mestu u novinama, broju strana i sada je to mnogo uočljivije nego ranije. Naravno to zavisi i od veštine novinara da izbegne marketing, reklamu, jer drugi uvek teže da novinara društveno-politički angažuju". (Novinar, dnevni list, 10 godina iskustva)

"Uvek je uočljiva razlika. Ono što je Vreme uradilo sa Pinkom je najveći medijski prošašaj. Ja sam čak dao primedbu na jedan sadržaj koji je bio i drugačije prelomljen i uokviren, štampan drugačijim fontom koji se inače ne koristi kod nas, i insistirao da se stavi da je to plaćen oglas. Nakon što je to prošlo bez natpisa, sada praktikujemo da naznačimo da se radi o plaćenom oglasu." (Urednik, dnevni list, 18 godina novinar)

"Uvek se vidi razlika." (Novinar, dnevni list, 7 godina iskustva)

Znate li za slučaj da je propagandni materijal u vašem mediju plasiran u klasičnoj žurnalističkoj formi? Znate li da li je u nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Bilo je takvih slučajeva kroz razgovore i gostovanja." (Urednik, javni radio, 14 godina novinar)

"Bilo je, ali ekonomske propagande. Stvarno ne znam, ali pretpostavljam da ima i u smislu ekonomske i u smislu političke propagande." (Novinar, privatna TV, 6 godina iskustva)

"Bilo je, ali je jasno naznačeno da se radi o oglasu. Jedna škola računara nije htela klasični oglas, već novinarski tekst o toj školi i on se nalazio na strani predviđenoj za oglase. Evo jedan primer: Analiza prometa na finansijskom tržištu Srbije - obveznice Republike Srbije, ali je jasno da se radi o oglasu. Na strani nema naznaka da je to neka naša rubrika i jasno je da je namenjena onima koji se time bave. To može da bude koristan tekst za one koji se bave tim poslom, a opet je i oglas. Urađen je od Beogradske berze i to je za mene već neka polužurnalistička forma. Ne dešava se da objavimo intervju sa nekim direktorom firme koja je nedavno prodana i da se kroz to provuče kako su oni divni i kako brinu za svoje radnike i slično." (Urednik, dnevni list, 18 godina novinar)

"Da, bilo je tekstova o kompanijama i bankama od kojih list očekuje finansijsku pomoć, recimo odlaganje otplate duga. I u drugim medijima je to pre pravilo nego izuzetak." (Novinar, dnevni list, 22 godine iskustva)

"Da, iz lenjosti novinara. Dobije dopis u kome je sve sažvakano u stilu: kako je danas rekao direktor te i te firme... To je klasična propaganda." (Novinar, radio, 8 godina iskustva)

"Da, takvi prilozi se rade za poslovne partnere povodom nekih događaja koji su od šireg interesa za javnost." (Urednik, privatna TV, 12 godina novinar)

"Da. Da." (Urednik, dnevni list, 30 godina novinar)

"Kod nas nema te namere. A i u drugim medijima, neko dobije bolje mesto ili više vremena, ali ništa epohalno ne mogu da vam otkrijem." (Urednik, javni radio, 20 godina novinar)

"Ma mi ne smemo da nosimo ni firmirane majice kad radimo stand-up. Da ne govori-mo o nečemu krupnijem. Ima ono pojavi se novinarka sa Sisley majicom. To je nedopusti-vo." (Urednik, privatna TV, 9 godina novinar)

"Naravno. Jedna koleginica je išla na letovanje sa jednom turističkom agencijom i napisala je tekst koji je bio intoniran tako da je ta agencija najbolja, da organizuje najlepša letovanja, i idite baš tom agencijom. Ali to se vidi. Iza toga verovatno stoji neka kompenzacija ili novac. Obzirom da se ja bavim politikom, na političkim stranama uglavnom nema takvih stvari." (Novinar, dnevni list, 7 godina iskustva)

"Naslutio sam da se to negde desilo, ali prosto nisam mogao da dokažem. Bilo je takvih pokušaja, ali za sada nisu dramatični i proveravam da li je to greška novinara, da li je možda bio izmanipulisan." (Urednik, dnevni list, 24 godine novinar)

"Jedna koleginica je išla na letovanje sa jednom turističkom agencijom i napisala je tekst koji je bio intoniran tako da je ta agencija najbolja, da organizuje najlepša letovanja, i idite baš tom agencijom"

"Ne isključujem tu mogućnost, a u drugim medijima svi vidimo da toga ima. Čini mi se da toga više ima u novinama." (Urednik, agencija, novinar 10 godina)

"Ne, jedino gde se to dešava jesu naše edicije, ali tu je vrlo jasno naznačeno da je zakupljen prostor. NIN je tu vrlo korektan, kod njih je sve jasno, mada mislim da to svako može. I sve te strane su vrlo atraktivne za onoga ko plaća i vrlo jasno možete da vidite o čemu se tu radi. Pošteno da vam kažem, ja bih iz ove redakcije otišla kada bi, kao u Vremenu, moja redakcija objavila pri-log o Pinku. Zaista, uvažavam sve argumente, i to da mora da se preživi, i sve, ali... to ne bih mogla. Mi smo ovde napravili užasnu svađu sa marketingom zato što

je napravio aranžman s Karićima i taj oglas je izašao samo jedanput. To su pare, razumem ja direktore i marketing, ali moraju i oni mene da razumeju, meni takve pare nisu potrebne. Za mene je najbolja novina na svetu londonski Ekonomist koji je poznat po tome što nije objavio nijedan intervju, zato što oni nikome ne daju tu privilegiju da se reklamira. Vrlo rigoroznu politiku imaju i kada su u pitanju oglasi. Možete da imate para koliko hoćete, ali ne možete da se oglašavate u londonskom Ekonomistu ako to nije po njihovoj volji. To možda zvuči fašistički, ali mi smo jedna toliko zapuštena sredina da neki kriterijum mora da postoji. Inače se svodimo na vulgarizovanu predstavu demokratičnosti i objektivnosti - minut Hitlera, minut Jevreja. Naša uloga nije samo izveštavanje, nego i edukovanje. A upravo ima tih nekih ljudi koji se trude da uđu u medije koji su neka vrsta javnog autoriteta. Ponekad je to katastrofalno i mnogi mediji znaju na tome da se okliznu." (Urednik, nedeljni list)

"Ne, zaista, sve je strogo obeleženo. Nisam primetio." (Urednik, javna TV, 22 godine novinar)

"Ne, zato što smo svi koji radimo u ovoj kući svesni koliko negativnih konotacija to može da proizvede i u kojoj meri se treba čuvati." (Urednik, privatna TV, 16 godina novinar)

"Ne. Ne. Ne mislim da je to propaganda. Nisam sigurna da jeste. Eh sada, svi mi u različitoj meri primećujemo takvu nameru. Ja takve stvari nisam primetila ni kod nas ni u drugim medijima. Jedino ako ne govorimo o toj nekoj opštoj slici ili atmosferi koja vlada u svakom mediju, to da neko favorizuje ovoga ili onoga, ili se osete uticaji. Dakle, mi jesmo podržavali reforme i verovatno na taj način jeste činjena propaganda. Ali ne bih mogla da sudim o toj globalnoj slici. Mislim da se to svugde radi. I u svetu. (Urednik vesti, 3 godine, privatna TV)

"Pa bilo je takvih stvari, ali pre svega za neke kompanije, one se za publiku upakuju u nekom novinarskom obliku. Ja to ne opravdavam ako nam ruši slušanje, a to je uglavnom efekat." (Novinar, radio, 8 godina)

"Pa dobro ima toga i toga je uvek bilo u novinama. Ja to sve shvatam kao nedostatak mere. Kod nas nema u takvom vidu, kod nas su strogo odvojeni oglasi od takve vrste tekstova." (Urednik, nedeljni list, 34 godine novinar)

"Pošto smo agencija, takvih stvari kod nas nema, ali naravno da ima u drugim medijima. Svakog dana pročitam sve novine koje izađu, toga ima mnogo, neverovatno mnogo." (Urednik, agencija, 14 godina novinar)

"Radio je specifičan, to je teško da se uradi, lakše je u listu. Ponekad saopštenja mogu tako da se protumače. Tu i tamo, pretpostavljam da ima." (Urednik, javni radio, 25 godina novinar)

"Retko, ne mogu da se setim. Uvek imate priloge na ivici informativnosti i propagande." (Urednik, javni radio, 20 godina novinar)

"Svaka konferencija za novinare je propaganda, pogotovo u sferi ekonomije kada recimo banka promoviše sebe i svoje nove usluge, traži put da se te informacije plasiraju, što je u stvari reklama. Ja uvek to proveravam. Recimo, jedna banka je promovisala nove kredite koje je davala i sve je bilo bajno, jedino nigde nema kamatne stope i kada sam ja pitala za kamatu, PR agencija mi je rekla da to ne smeju da saopšte. Onda sam ja kao obična stranka otišla u tu banku i videla da je kamata ne znam koliko puta veća nego u drugim bankama." (Novinar, dnevni list, 8 godina iskustva)

"Svaki izveštaj, intervju, vest, oblik je propagande, naslovi u novinama: Svim sredstvima protiv izručenja - propaganda za D. Mihajlovića, Da živimo svi od plata i penzija Mile Isakov - propaganda. I tekstovi koji se kod nas nalaze na srednjim stranama jesu propaganda. Zbog teksta u našim novinama Suzana Mančić dobiće tri koncerta više jer gazda tamo neke kafane čita ove novine, kada je vidi pozvaće njenog menadžera. To važi i za tekstove o sportu. Imamo najpoznatije ekonomiste i analitičare koji zbog svog pojavljivanja u medijima dobijaju mnogo veće honorare nego neki stručniji koji se ne pojavljuju u javnosti. Na osnovu njihove medijske težine, veća im je cena i neki sindikat će ih pozvati da budu stručni konsultanti." (Novinar, dnevni list, 4 godine iskustva)

"Svakodnevno. Na neki suptilan način svako nekoga provlači, svoju interesnu grupu koja stoji iza njih. A to se ne oseti direktno. Utiče se na izbor događaja kojima se poklanja pažnja. Najviše tako." (Urednik, TV, 9 godina novinar)

"Što se novina u kojima radim tiče, oglasi su dosta važni za profit pa se eventualne propagandne forme tretiraju kroz marketing. A moguće je da se to negde i provuče, na primer kada pišemo sa neke konferencije za novinare tu uvek ima i propagandnog materijala." (Novinar honorarac, dnevni list, 4 godine)

"Toga ima i u mom i u drugim medijima, najviše u ekonomskoj rubrici. Skoro je bilo nešto o nekoj privatnoj banci." (Novinar u privatnoj agenciji)

"Trudimo se da se to ne dešava, mada moram priznati da ne slušam svoju stanicu 24 sata i ne mogu da garantujem da nešto nije prošlo takvog tipa. U svakom slučaju, uredničko načelo je da ne može, ali praksa!?!?" (Urednik, javni radio, 10 godina novinar)

"Video sam negde intervju sa direktorom mesne industrije a ispred sebe je imao ikebanu od kobasica, salame, a čini mi se da je na vrhu bila i neka čurka kao ukras. Mi tako nešto nemamo, a da li je toga bilo... Nekad se pojavi nešto kao vest, na primer kao vest može da se tumači i to da se pojavila motorola sa novim identifikacionim karticama. Eto, tu uvek dolazimo do tog problema popunjavanja prostora, jer smo mi vrlo često, to je sve posledica siromaštva, prinuđeni da zatvaramo novine a ne da pravimo novine. I super, možemo da stavimo ovu motorolu, imamo 15 praznih redova, ali mi se nažalost ni do danas nismo setili da marketinški napadnemo motorolu. Moj stav jeste da te stvari samo treba valjano obeležiti. I to vreme dolazi, samo je pitanje ko će da preživi, vreme dolazi na proleće verovatno i pitanje je ko će do tad da preživi i da napravi novine onako kako to Bog zapoveda, a svi želimo da pravimo takve novine." (Urednik, nedeljni list)

"Znam da ih je bilo u pojedinim novinama ali nas to vraća na interese gazdi, finansijera, stranaka." (Urednik, nedeljni list, 14 godina novinar)

"Znam, ali ako se misli na spremljen PR tekst pa se samo objavi to ne, ali znam za drugačije slučajeve u svom mediju." (Novinar-urednik, nedeljni list, 7 godina novinar)

Da li ste bili angažovani za prikupljanje oglasa ili za njihovo kreiranje, ili za neke druge marketinške akcije prikrivenog oglašavanja? Znete li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Angažovao sam se za akcije prikupljanja oglasa za moj list, a sve ostalo je zabranjeno - svaki takav pokušaj se ne dozvoljava. Na primer od modne revije napravi se priča, to je čista reklama. Ili recimo prošle zime Koka-Kola i Mekdonalds napravili su klizalište za decu na Trgu Nikole Pašića i to je bilo atraktivno za fotografije i zanimljivo da se piše o tome, ali to je komercijalna akcija i mi sa tim kompanijama nismo uspeli da nađemo neki zajednički jezik." (Urednik, dnevni list, 24 godine novinar)

"Da, predloženo mi je da plasiram kalendar koji je uradila kuća u kojoj sam zaposlena. Druge redakcije često novinarima daju procenat, deo novca od prikupljenih oglasa." (Novinar, dnevni list, 22 godine iskustva)

"Da. Radila sam reportaže po Vojvodini koje su naručivale i redakciji plaćale opštine ili mesne zajednice." (Urednik, dnevni list, 30 godina novinar)

"Interkompanijskih stvari da. Mi se trudimo da budemo objektivni prema tome. Ali iritira gledaoce. Mi se trudimo da utičemo da se to smanji, ali zna se čija je poslednja reč. To svi rade bez obzira na to ko je vlasnik i u kom je obliku." (Novinar, radio, 8 godina)

"Ja ne, a mislim da to nije radio ni neko drugi odavde. Ranije da, kada je bila druga partija. To je ono što sam govorila da sam davala savete političarima posle 5. oktobra da ne budu oči svojim velikim delima. Radili smo tu legalizaciju skoro. To smo radili svako-dnevno. I to je promocija, oglašavanje, koje se pravda time da je to važno dešavanje za grad. Oni su tu kampanju platili. Ali bude slučajeva i da se ne plati. Često se samo pravda nekim razlozima, značajem, na primer. Ja mislim da neko uvek dobije pare za takvu vrstu provlačenja u program." (Urednik, TV, 9 godina novinar)

"Ja nisam, ali dešava se da se za te stvari angažuju novinari. Pa nekoliko marketinških agencija vode upravo novinari." (Novinar honorarac, dnevni list, 4 godine)

"Jeste se to jednom dogodilo na sledeći način: 'Razgovarala sam sa tim i tim i on će dati reklamu. Koliko je moje?' To je bilo u bivšem životu ovih novinara, međutim to se sada zaista ne događa jer sam ja rešio da se tako ne događa. To je izazvalo dilemu u meni samom, kako možete da skupljate reklamu i da pišete tekst bez obzira na to što je taj odnos ostao čist, mi nismo objavili oglas niti je novinar objavio tekst o kući iz koje je uzeo reklamu. Ali taj kontakt između velike trgovinske i finansijske kuće i naših novinara ostvario se na konferenciji za štampu. A od jednog bivšeg glavnog i odgovornog urednika čuo sam da je 10 urednika iz Beograda jedan naš veliki privrednik specijalnim letom odvezao u Moskvu, da su sedam dana bili tamo. I čovek koji jeste video sve hotele i sa 4 i sa 5 zvezdica i ne znam kojih sve kategorija, dakle on je rekao da je bio u hotelu kakav nije mogao da zamisli da postoji u Moskvi, da je večera koštala najmanje 500 dolara po osobi, da je tu bogami bilo i ženskinja za te naše muškarce urednike. Tu je bilo sve, i on je otvoreno rekao da kada dobije tekst o toj kompaniji prvo će razmisliti da li će da uđe, a ako ulazi u kom obliku će da uđe. On je rekao jednu interesantnu stvar 'Zašto bi taj privrednik kupio moje novine kad on može da drži sve medije?' I kad sam ja rekao, dobro, da imam dva miliona dolara, dao bih 1,8 miliona da kupim tvoj medij, on kaže, jeste, ali ovaj čovek praktično drži sve medije upravo na taj način, vodi urednika, novinari dobijaju nekakve kreditne kartice... i tako, mučno je to." (Urednik, nedeljni list)

"Ma ne, nisam. Iskreno da kažem ne znam ni za neki takav slučaj u drugim medijima." (Urednik vesti, 3 godine, privatna TV)

"Ne, ali ako neko plati zašto da ne. Za novac bih to radio, naravno pod čistim ugovornim uslovima, za 1000-2000 evra, kola i slično, ali strogo poslovno, bez uticaja i mešanja u moj novinarski posao. Mada, kada bih to radio verovatno bih uzeo godišnji odmor ili bolovanje, ne bih istovremeno radio i kao novinar." (Novinar, dnevni list, 10 godina iskustva)

"Ne, nisam. Ali, recimo u prethodnim novinama u kojima sam radila, bilo je da novinari potpuno neskriveno to rade. Odu da razgovaraju sa direktorom fabrike i usput dogovore neki oglas, ali ja zaista mislim da ni u kom slučaju to ne treba mešati." (Urednik, nedeljni list)

"Ne. Kod drugih znam samo za jedan slučaj. Pokušali su kroz usta svog novinara da provuku propagandu, pa kad su videli da to ne pali, onda su se prosto potpomogli pripremljenim PR tekstom." (Novinar-urednik, nedeljni list, 7 godina iskustva)

"Ne. Poznajem novinare koji su to radili." (Novinar, nedeljni list, 30 godina iskustva)

"Ne." (Novinar, dnevni list, 7 godina iskustva)

"Nisam ni prikriveno ni otvoreno." (Novinar, radio, 8 godina iskustva)

"Nisam, a mislim da u drugim medijima ima. To su privatni mediji koji od toga žive. Znam vlasnika jednog ugašenog medija, koji je klasičan biznismen, pa je i svoj list koristio tj. koristio sve što može da mu donese pare. Novinari su tu samo 'izvršiocima radova', kao i urednici." (Urednik, agencija, 14 godina novinar)

"Nisam, ali ranije sam bio čuo da ima redakcija gde postoji takva varijanta, ne mislim to u negativnom kontekstu, meni se to svidelo. Dovedete klijenta koji hoće kod vas da se oglašava, iako ste novinar informativac, vama 20 odsto. Ljudi, pa to nije loše!" (Urednik, javna TV, 22 godine novinar)

"Nisam, ne bih to radila." (Novinar u privatnoj agenciji)

"Nisam. Mislim da nije pošteno, ali tu postoje dve stvari. Može da bude reč o radnji koja prodaje jeftine stvari, pa ljudi zovu i pitaju gde je to. S druge strane, oglas iz Vremena o Pinku izašao je u vreme kad su se vodile rasprave da li Pink treba da postoji. Lično,

zapitala sam se šta je to. Ali, da se nije radilo o Pinku pitanje je da li bismo to primetili. Mislim da je poštenije da piše da je reklama, ali verovatno bi onda manje ljudi to pročitalo." (Novinar, nedeljni list, 15 godina novinar)

"Nisam. Znam za slučaj da je pokušano da se plasira tekst o duvanskoj industriji koji je trebalo da bude vađenje firme koja nije uspela da kupi ono što je htela, ali je to bilo sprečeno." (Urednik, dnevni list, 18 godina novinar)

Da li ste primili neki poklon, bili na plaćenom gostovanju (ručkovi, putovanja, uobičajeni oglašivački rekviziti male vrednosti, znaci sitne pažnje)? Da li je to uticalo na vaše izveštavanje? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Ako se ne računaju stranački blokovi i olovke, bila sam na ručku u Vodovodu dok sam radila u gradskoj rubrici, ali to sigurno nije uticalo na moje izveštavanje. Ipak, smatram da na pojedine novinare to možda utiče, posebno one koji rade u ekonomskoj redakciji i pokrivaju turizam, JAT i slično." (Novinar honorarac, dnevni list, 4 godine)

"Bilo je neke vrste kompenzacija. Na primer, oni plate putovanje - ja radim emisiju, ali neki slučaj političkog uticaja 'preko stomaka' nisam iskusila. Ja kažem sve ispod 50 evra može, ali nemoj mi ništa više od čokolade i to ako te obavezuje neka vrsta običaja, za Novu godinu i 8. mart. Ali evo, kada je Dinkić organizovao putovanja za novinare, ljudima je bilo oči to što im je davao dnevnice i ostalo. Mislim da je to individualno, ali uglavnom ne znam za neki slučaj da mogu da kažem da je uticalo na izveštavanje." (Urednik, TV, 9 godina novinar)

"Bilo je više putovanja, mnogo puta sam bio na ručkovima i večerama i to je bila samo jedna desetina u odnosu na pozive. Mislim da je to dobro jer treba držati dobre odnose sa ljudima koji to organizuju, a obično su bili političari ili institucije, značajne firme ali i recimo modne kuće. Mislim da to nije uticalo na izveštavanje i pisanje u mom listu, možda se blagonaklono gledalo na velike oglašivače. A znaci sitne pažnje tipa olovke, blokovi, šolje, to je redovno, uobičajeno i to prihvatam i obično podelim kolegama." (Urednik, dnevni list, 34 godine novinar)

"Bio sam na 4 svečana ručka za 4 godine koliko sam u poslu. Uzimao sam olovke, upaljače, ali ništa više od toga i to nije uticalo na moje izveštavanje. To se ne radi sa novinarima već sa urednicima. A to ne prolazi u ovom listu. Primer iz jednog drugog lista, jedan klub gde su predstavljeni kao neki umetnici, i to je klasična reklama. Mislim da novinar koji piše ovakve tekstove nema materijalnu korist, ali njegov urednik da. U novinama koje imaju više prostora toga imaš, ali kod nas ne. Možda bi bilo ako bi dobili veći broj strana." (Novinar, dnevni list, 4 godine novinar)

"Da, bilo je takvih slučajeva. Preduzeće koje se bavi standardizacijom platilo mi je boravak na seminarima na Crnogorskom primorju. I u drugim medijima je bilo takvih slučajeva. To nije uticalo na moje izveštavanje, radilo se o tekstovima koji bi trebalo da ubede privrednike da posluju u skladu sa svetskim standardima." (Novinar, dnevni list, 22 godine iskustva)

"Vratiš se kući s kobasicom..."

"Dobijao sam hrpu sitnih poklona, oko Nove godine, nekih proslava. Bio sam i na nekim od tih putovanja, ne mnogo doduše. Tako nešto, sve dok iza toga ne stoji pritisak ili neka vrsta korupcije, raznih zahteva koji bi se kosili sa uređivačkom politikom ili javnim interesom, smatram za normalno. To nikad nije uticalo na moje izveštavanje. Znam

da su dobijali svi. Kod nekih je to uticalo, kod nekih nije." (Urednik, nedeljni list, 14 godina novinar)

"Ja nikad, ja to mrzim iz dna duše, ali svi - da. I to svakako utiče na njihovo izveštavanje, vrlo, vrlo retki su ljudi koji tu mogu da ostanu svoji. Ja sam protiv bilo koga ko plaća novinarima, bilo u kampanjama ili bilo kakvim putovanjima, ili na bilo koji drugi način. Ima kolega, pa to se vraćaju s kesama... E sad, meni nije toliko problem da li će takav tekst biti objektivn, meni je uopšte strašna činjenica da se to dešava. Jer, osobu koja je otišla na konferenciju za štampu to ipak obavezuje da nešto napiše, makar tu nemalo ničeg, nema vesti, ali se ona oseća obaveznom da to uradi. Pa bilo da je šta u pitanju, taman da su svi sedeli i pevali..." (Urednik, nedeljni list)

"Ja nisam. Ali to se dešava. I to utiče, novinari se prime na njih (političare), ali ja mislim da je to kratkoročno. Srećom ništa ne radi samo jedan čovek. Postoji neki sistem kontrole: ako se neko zanese, ovaj drugi nije bio na ručku. Kod nas je to strašno popularno da budeš važan na taj način." (Novinar, radio, 8 godina)

"Jednom ranije u prethodnom režimu pozvao me je urednik i rekao da jedna agencija besplatno daje celoj ekipi boravak u Moskvi, oni promovišu njihov turizam, mi naš banjski. Sedam dana smo uživali, a u firmi su nam rekli da nemamo nikakvu obavezu, osim da napravimo jednu reportažu. Ali, mi smo tada obavili važan posao u smislu da smo napravili reportažu o Ermitažu, reportažu o našem crtaču Đorđu Lobačevu, mi smo napravili 10 reportaža. Ali uopšte, kada uspostavite dobar kontakt s nekim, to možda u nekim knjigama, udžbenicima ili će možda za ove kiborge važiti da i pored ćaskanja i puta sa nekim posle kažeš - ništa, sve ovo ne važi, nego ću sutra da te napenalam ako pogrešiš. Ne, reč je o ljudskim bićima, reč je o tome da ako vi s nekim uspostavite korektan kontakt neminovno imate malu zadržku ako posle treba nešto ružno o njemu da kažete. U tom smislu mislim da utiče, i eto, zato ja ne idem nigde... bio sam te '95. u Moskvi. Ranije, do 5. oktobra novinari su bili ne potplaćeni nego direktno finansirani u smislu da su imali na ovaj lični dohodak još dva, pa stanovi, automobili, dugoročne tezge... To je do 5. oktobra bilo ko 'dobar dan', ali za jako uzan krug ljudi, da se izbroje na prste obe ruke. Oni više nisu na televiziji, jer su se toliko eksponirali da stvarno nisu ni zaslužili da ostanu na njoj. Mislim da je to sve bilo uz saznanje najviših struktura, pošti, železnica, nekih državnih ustanova, koje su na primer imale blanko minutažu. Ja mislim da mi ovde to slabo koristimo sem za bolje obaveštavanje o događajima. Za samu interpretaciju događaja ne, to se daje samom novinaru da proceni šta se dešava." (Urednik u javnoj TV, 22 godine novinar)

"Jesam sitnije, bilo je i putovanja ali za uzvrat nije bilo obaveze, nije uticalo na izveštavanje. Tu se mora biti vrlo pažljiv kako pokloni ne bi ugrozili medij i postoji opasnost da se novinari i članovi redakcija tako zloupotrebljavaju. Ima i putovanja povezanih sa edukacijom, tu se procenjuje šta je korisno, ide se od slučaja do slučaja. U poslednje vreme vrlo je otvorena jedna organizacija koja vodi novinare na tri dana na neki seminar, a pitanje je odakle novac za sve to potiče." (Urednik, dnevni list, 24 godine novinar)

"Jesam. Ne, pa zbog toga više nikad nisam bio pozvan na isto. Definitivno su najgori lanci koji prodaju prehrambene proizvode, jer se vratiš kući sa kobasicom, ali ima onih koji se hrane time i žive od toga što dobiju od trgovinskog preduzeća..." (Novinar, privatna TV)

"Jeste, ali to je bilo davno. Inače se povodim za ljudima. Kada mi je neko simpatičan onda sam i ja mnogo ličnija kada pišem. Dešavalo mi se da sam bila u super odnosima sa nekim političarima, da sam čak dobila iz Pariza parfem na poklon, ali to je već postalo klasično druženje između nas. I to nije bilo direktno uzročno-posledično da sam dobila taj

parfem pa ću zbog toga lepo da pišem o njemu, već smo mi postali drugari i to je prilično uticalo kako ću da pišem o njima, odnosno na to šta ću da pustim a šta neću, i da na neki način štitim ljude koji su meni simpatični. Kada radim sa nekim intervju, i ako mi je on simpatičan, neću ja to napisati ali će ton u intervjuu biti prijateljski. U njemu su i neprijatna i provokativna pitanja, ali to stavljam u neki kontekst iz kog se vidi da mi je on malo simpatičan. Oni koje ne volim verovatno ne bi tako prošli. Svi moji sagovornicu uglavnom su i pametniji i elokventniji nego što jesu, a to je samo zato što je meni glupo da u moj tekst stavim glupu rečenicu." (Novinar, dnevni list, 7 godina iskustva)

"Kad sam bio mlađi bio sam vrlo radikalno, čak sam i hemijsku olovku smatrao sredstvom podmićivanja. Onda s godinama popustite, shvatite da ste tako jezuita, da ste čovek koji ne oseća stvari, neki sitan znak pažnje. Tu su i neki dobri poslovni običaji pri susretima. Kad odete negde da pravite tekst i čovek vas pozove na ručak, naravno, vi ćete ga ljubazno odbiti. Ako on insistira i vi shvatite da on zaista želi da vas počasti, premda ste pošten čovek, niste grebator, čekali ste da vas pozove, prirodno je da prihvatite, kao da odete sa prijateljem, rođakom na ručak. Ali, ne može mene niko da kupi ručkom. Ne znam, doživeo sam svašta. Međutim, novinari kao i većina profesija postaju potkupljivi." (Urednik, nedeljni list, 34 godine novinar)

"Mnogo puta. čak sam bio na promotivnom letu, ali to nije uticalo na moje izveštavanje. Kada je JAT otvorio liniju BG-NY, mi smo napisali reportažu u kojoj JAT nijednom nije pomenut, za razliku od drugih koji su mu se lepo zahvalili, i rukovodstvu što su im omogućili let do NY, pa tek onda pisali o Menhetnu, a mi smo pustili vest da JAT ponovo leti za NY. Isto je bilo i sa promotivnim letom za Sarajevo. Nismo objavili nikakvu reportažu, jer nam nije bilo zanimljivo i nismo dobijali primedbe što nismo više pažnje posvetili JAT-u." (Urednik, dnevni list, 18 godina novinar)

"Možda nešto sitno na nekom sajmu (bombonjeru od Hisara, koju smo odmah u kolima pojeli kad smo se vraćali). Ne, to nije uticalo na izveštavanje. Priča se da ima novinara koji rade za pare, ali to ne bih smela da tvrdim." (Urednik, javni radio, 20 godina novinar)

"Nažalost samo ručkovi! Naravno, na ručkove sam išao jer se tu steknu kontakti i izvori, mogu se čuti neke korisne informacije, ali, da se razumemo, novinari ne treba da se prodaju za ručak, to nikako. Ipak, dešava se i to nam snižava cenu. Meni to koristi samo kao mesto gde nekoga mogu upoznati, razgovarati, nešto čuti ali uticaja na moje pisanje slabo ima, možda nešto a da toga nisam svestan." (Novinar, dnevni list, 10 godina iskustva)

"Na konferencijama za novinare, za Novu godinu, svi dele sitnice. Ništa krupnije od toga nisam primila, niti mi je neko nudio. Donose ljudi bombonjere, da se zahvale za praćenje događaja, ali ne nama iz političke rubrike. Ono što mi radimo, ako se računa u ovo pitanje, jeste da ako ima lekara u nekoj partiji, pa ti je neko iz porodice bolestan, zamoliš ga da ti učini, ali mislim da to ne utiče na naše izveštavanje." (Novinar u privatnoj agenciji)

"Na poslednjoj konferenciji jedne stranke dobila sam plastičnu čašu i olovku sa njihovim znakom. Naravno to nije uticalo na moje izveštavanje, ali mogu da navedem dva problematična primera iz svoje redakcije. Jedna koleginja, koja je pisala o jednoj privatnoj banci, otišla je na trodnevni izlet u Lepenski Vir, koji je ta banka organizovala za svoje prijatelje. Čula sam mišljenja da nije trebalo da ode, ali s druge strane imala je priliku da se vidi sa ljudima od kojih je mogla da dobije informacije za svoj posao. Drugi primer je isto iz moje redakcije. Kolega koji piše o sindikatima je letovao o trošku jednog sindikata. Mislim da to već nije u redu." (Novinar, nedeljni list, 15 godina iskustva)

"Naravno. Stranke obično na kraju godine podele novinarima olovke, upaljače, rokovnike. To ne može da utiče na izveštavanje. Ima slučajeva da se novinari vode na putovanja, naročito oni iz ekonomske rubrike. Vode ih privatne banke, privatne firme. Henkel je nedavno vodio grupu beogradskih novinara u Beč. Banke daju pogodnosti novinarima koji ih prate. Mislim da u političkom izveštavanju toga nema." (Urednik, agencija, 14 godina novinar)

"Ne, ne. Nama sva putovanja, ručkove itd. plaća televizija, tako da nemamo potrebu da se 'grebemo'. Jedino ono kada nam je Narodna banka davala dnevnicke. Ali to nije uticalo na naše izveštavanje. Ajde to nije bio baš neki neposredan kontakt. Ne znam za slučaj da neko dođe sa koktela, kaže: 'Jeo sam kavijar. Bilo je baš super!' I onda mi donese prilog koji veliča lik i delo domaćina. A za ono - ja tebi poklon ti meni pažnju, pa verovatno i ako ima to se krije. Ne mogu to da osetim u programu. Jesmo mi generalno siromašni, ali ne mislim da smo lako podmitljivi. Sitne poklone primaju svi, olovke, plazme, ali mi to pojedemo u redakciji, da svi osetimo dobrotu." (Urednik vesti, 3 godine, privatna TV)

"Ne! Obrazovni i dokumentarni program nikome nije marketinški značajan, pa nas ostavljaju na miru." (Urednik, javna TV, 20 godina novinar)

"Ne, ja se bavim naukom i verskom politikom, a u toj sferi toga nema." (Urednik, javni radio, 10 godina novinar)

"Ne, jednom mi je jedna žena ponudila sto grama kafe i ja sam je odbila, a onda je to ostavila kod sekretarice i to je bilo za celu redakciju. Imala je problema sa zdravstvom, došla je da ispriča priču o nekom stomatologu koji nije hteo da joj izvadi zub. Smatrala je da je bila u pravu i mislila je da treba da plati taj tekst. Ja sam joj rekla da se to ne plaća i ona je sutradan donela kafu. Takve stvari ne utiču na mene, nema šanse. Postoje, bilo je takvih slučajeva. Najveći problem je u tome što su neki novinari dugo u nekim oblastima i prijatelje se sa nekim ljudima i pitanje je šta je to što ćete da pročitate u njihovim tekstovima. Padaju na sitnice. A kriva je i materijalna situacija." (Urednik, dnevni list, 10 godina novinar)

"Ne, nikad. U mom mediju su dobijali ali to nije uticalo na informisanje." (Novinar, radio, 8 godina iskustva)

"Ne. Verovatno jesam bila na ručkovima, ali ne znam da me je neko zbog toga oborio s nogu. Ne kažem da su novinari imuni, takav rizik postoji, ali to se radi svuda u svetu, da ne pričam u Engleskoj, tamo je sve podređeno medijima, tamo se baš dodvoravaju. Ali postoji neka uređivačka politika, pa ti možeš da budeš oduševljen koliko hoćeš, ipak postoje ograničenja. To najviše zavisi od ličnosti. Političari to ne bi ni radili da nema takvih ljudi kod kojih to može da prođe." (Urednik, javni radio, 20 godina novinar)

"Osim hemijske olovke i upaljača koji su deljeni na konferencijama za novinare, ništa." (Urednik, javni radio, 25 godina novinar)

"Poklončići tipa hemijske, rokovnici, to da. Oberučke prihvatam. Kad izveštavaš o nekome kao o kampanji DOS-a ili promociji JUL-a, onda je za sve novinare obezbeđen prevoz, hrana, smeštaj. To apsolutno ne utiče na moje izveštavanje. Na tu vrstu poklona nikad nisam gadljiv, ali nikad nisam ni oćutao. Ali, posle 5. oktobra pokazalo se da su mnogi ljudi naplatili svoje izveštavanje u korist DOS-a napredovanjem u službi, dolaskom u vladine agencije, na vrlo profitabilna mesta. Ta vrsta naplate je moguća. Naplata zaposlenjem. Ali, to utiče i na one sledeće koji vide da će to da im se isplati. Pa iako ne dobije neki poklon, očekuje da će taj za koga radi biti u prilici da mu se oduži na neki sličan način." (Novinar-urednik, nedeljni list, 7 godina)

"Prilično često razne stranke i firme organizuju radni doručak ili ručak. Tako sam se obreo nekoliko puta na istima. Sitne stvari (ispod 50 evra) nisam odbijao, ali ne preko dozvoljenog limita. To apsolutno nije uticalo na moje izveštavanje. Takve stvari služe za stvaranje kontakata." (Urednik, privatna TV, 16 godina novinar)

"Primao sam sitne poklone, ali to nije uticalo na moje izveštavanje. Sumnjam da je bilo takvih slučajeva. Za veliki novac se neke kolege prodaju, ali ima i onih koji se prodaju za jedno piće." (Urednik, agencija, novinar 10 godina)

"Primio sam nekoliko puta poklone male vrednosti, ali zbog toga tekst nije bio afirmativniji. Inače, bilo je takvih slučajeva u drugim medijima." (Novinar, agencija, radio i TV, 8 godina iskustva)

"Rekvizite da. To je normalno, neki reklamni materijal. Ručkovi su mi se ranije dešavali, kada sam radila na lokalnoj televiziji. Bila je situacija kad smo išli u (grad) da pravimo emisiju. Radili smo intervju sa ljudima koji 'pljuju' po predsedniku, zatim sa samim predsednikom, koji nam je platio ručak. Posle sam napravila prilog koji nikako nije govorio njemu u prilog. Taj ručak nije na mene uticao. Ali, šta znam, verovatno može i da utiče. Nije to prijatno. Pošto sam ja iz tog grada rekla sam da me nikada više tamo ne šalju." (Urednik, privatna TV, 9 godina novinar)

"Ručkove sa političarima sam odbio. I ručkove i doručkove i večerkove. Pre mesec dana bio sam na ručku koji je pripremila jedna PR agencija. Inače, ne uzimam te poklone i nekako je uvek bilo tih mučnih scena kad se rastajemo, jer eto vi ste namćor i u stvari potpuno izlazite iz mentaliteta. Hostesu tj. devojčicu od 17, 19 godina zamolio sam da ne dobijem tu torbu, ali i pored toga da bih u stvari izbegao konflikt sa detetom na samom izlazu, uzeo sam i tu je bila baterijska lampa, ma u stvari sve je to bezveze... Ali, to je nešto što vi nosite u ruci i osećate se bedno kad to nosite i onda mi je bilo žao što se nisam zavadio s tim detetom i rekao - Pustite me da izađem odavde kao čovek. Posle tog prese-dana koji sam napravio ili upozorim PR-ove ili odbijem poklon i kažem - ja sam glavni i odgovorni urednik i neću da nosim nikakvu kesu kroz Knez Mihailovu. Nažalost, čujem da među nekim novinarima neko ima dobru klopnu ili dobru zabavu, ali sve zavisi od samosvesti kompanije, jer, kompanija ako je normalna zna da ne može da se kupi, a takav je i profil ljudi koji vode kompanije, neće očekivati da mogu da vas kupe. Ukoliko čovek poštuje sebe pretpostavlja da i onaj drugi ima samopoštovanja i da ne može da ga kupi pa čak ni tom večerom od 500 dolara." (Urednik, nedeljni list)

"Veoma retko, sve što sam dobila bilo je sitno i nije imalo uticaja na moje pisanje. Znam i drugačije slučajeve kako u mojoj matičnoj kući, tako i u drugima. Što veći poklon, to manje samostalnosti." (Urednik, dnevni list, 30 godina novinar)

"U principu izbegavam jer me to ometa da objektivno pišem. Ne nikad. Baš zato i izbegavam (o ručkovima i putovanjima). Znam ovde (u mom mediju) slučaj od ranije. Promenom programske šeme i to je promenjeno." (Urednik, javni radio, 14 godina novinar)

"Znam. Ima onih koji se hrane time i žive od toga što dobiju od trgovinskog preduzeća." (Novinar, privatna TV, 6 godina iskustva)

*Da li ste u izveštavanju koristili tzv. PR materijal, fakta, fotografije itd.?
Znate li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?*

"Da, ali sam izvlačio korisne podatke - nisam prepisivao. Fakta nisam prepisivao kao fakta iza kojih stojim." (Urednik, privatna TV, 16 godina novinar)

"Da, naravno, ima neodoljivih PR materijala a to umnogome olakšava i skraćuje posao. Uvek se obradi taj materijal, preradi, ne ide originalan, vadi se logo i slično." (Urednik, dnevni list, 24 godine novinar)

"Da, da. To su jako zahvalne stvari za korišćenje. Lako može da se proceni šta je tu tačno, a šta od navedenog treba da se poveri. Najproblematičnija je ta faktografija. Posebno kada govorimo o istraživanju javnog mnjenja. Zavisi ko je to istraživanje naručio, šta s tim želi da postigne. Agencije su strašno potplaćene, mada mi koristimo podatke ovih najvećih. Ali radimo poređenja, tražimo nelogičnosti. Sve je više tih malih agencija, a ima agencija u okviru instituta, kojima bi trebalo verovati, a onda primetiš da navijaju za ove ili one. Takve stvari su vidljive. Agencije se valjda još uvek nisu izveštile u tim lažiranjima." (Novinar, radio, 8 godina)

"Da, kod nas su takvi slučajevi uobičajeni i za mene i za druge. Foto materijal gotovo po pravilu dostavljaju PR menadžeri, jer mogućnosti redakcije nisu takve da plate put ako je slikani čovek ili objekat daleko. Druge redakcije to čine takođe." (Novinar, dnevni list, 22 godine iskustva)

"Da, uvek kad sam u prilici, ali samo kao podršku onome što ja želim da napravim. (Novinar, radio, 8 godina iskustva)

"Da, zbog podataka koji koriste novinarima. Verovatno toga ima i na drugim medijima, mada su ti materijali korektni." (Urednik, javni radio, 20 godina novinar)

"Ja mislim da mi ovde to slabo koristimo sem za bolje obaveštavanje o događajima. Za samu interpretaciju događaja ne, to se daje samom novinaru da proceni šta se dešava. A PR materijal je polazna tačka za sve." (Urednik, javna TV, 22 godine novinar)

"Jesam, ali nikad kao jedini izvor. Dešava se da se koristi PR materijal, fotografije naročito ako nemaš svog fotografa. Što se tiče fakata i to se koristi, ali nikad samo za sebe, uvek izbalansirano sa ličnim informacijama ili od nekog izvora. To je uostalom jedan od izvora informacija, nekad do drugih informacija i ne možeš da dođeš." (Novinar-urednik, nedeljni list, 7 godina iskustva)

"Jesam. To mi je u opisu posla i olakšava mi pisanje teksta. Te materijale koristim kao nečiju zvaničnu informaciju." (Novinar, dnevni list, 4 godine iskustva)

"Jeste korišćen i to je posledica našeg siromaštva jer mi u redakciji imamo tri fotoreportera, a nekad se stvarno može naći i jako dobar PR materijal. To, naravno prerađeno, puštamo u novine. A danas nema čak ni kulturnog događaja u kome nema ljudi iz sveta biznisa, odnosno PR agenata koji se trude da vam nešto daju kako biste to posle besplatno plasirali. Bitno je da se taj materijal preradi i naznači ukoliko recimo nije naša fotografija." (Urednik, dnevni list, 34 godine novinar)

"Koriste se besomučno. Pitanje je koliko su ljudi spremni da to dodatno obrade ili samo ispisuju." (Novinar, radio, 8 godina iskustva)

"Koristim taj materijal ukoliko je sve tačno - kamate, cifre, rate... nikada ne koristim integralno nego uvek preradim. Taj materijal može biti vrlo koristan i kao podsetnik i kao izvor podataka." (Novinar, dnevni list, 8 godina iskustva)

"Koristio sam i znam da se to često koristi." (Novinar, agencija, radio i TV, 8 godina iskustva)

"Ma to me nervira, jer svaki PR će u superlativu da predstavi nekoga. To je najlakše uraditi. Najlakše je prepisati. Ja samo pratim ako ima dnevni red." (Urednik, privatna TV, 9 godina novinar)

"Mi se ipak trudimo da radimo sve autentično. Naši čitaoci su navikli da vide sve crno na belo i mi najviše tražimo dokumenta, objavljujemo faksimile dokumenata, ugovora... A

kad uopšte pominjemo to PR, moram da kažem da kad su ličnosti u pitanju to su mi najgora iskustva. Neki put mi je teže dobiti PR-a nego ministra, često ministar i direktno može da se kontaktira, ali PR najteže. Često taj PR bude neka brana u kontaktu s ministrom, ne mogu nikako da mu objasnim da on nije portparol nego PR. Jer, portparol treba da bude čovek koji će i da spreči negativne posledice onoga što ide u javnost, da sakrije predsednika, da slaže ali suptilno, da ne bude uhvaćen u laži. A PR umesto da bude na usluzi on se postavlja tako da sprečava dotok informacija iz ministarstva." (Urednik, nedeljni list, 34 godine novinar)

"Mi se uglavnom oslanjamo na naše izvore, ne koristimo PR materijal, možda jednom iz Crne Gore kada nam je tamošnja agencija poslala, ali to su bile neke slike sa skupova, jer nismo imali svog fotoreportera. Uglavnom se mnogo oslanjamo na međuredakcijsku saradnju. Zovemo na primer Fonet, Danas, Betu ili nekog drugog." (Urednik, nedeljni list)

"Ne isključivo, u smislu da koristim samo tu fotografiju. Skoro sam pravila intervju sa sagovornikom čija mi je biografija bila potrebna. On mi je rekao da postoji jedna koja je najbolja, ali sam ja u nju dodala delove do kojih sam sama došla. Kada smo u mogućnosti, vodimo fotoreportera, ali kad nismo, objavimo onu sliku koju imamo." (Novinar, nedeljni list, 15 godina iskustva)

"Ne, nikada se to ne koristi i to smo od početka naučili. Ali može lako da se prepozna kada neko preteruje u PR materijalu tako da ne vidim opasnost sa te strane. Obično budu oči sa tim preterivanjima." (Urednik vesti, 3 godine, privatna TV)

"Ne, sve ono što koristim su podaci iz mojih izvora, nije problem da pročitam, da vidim, sa što više strana to bolje. Sigurno da ima, treba da se samo malo proanaliziraju ti tekstovi." (Urednik, dnevni list, 10 godina novinar)

"Ne, u ovom mediju se to ne koristi, čak mogu da kažem da se uopšte ne koristi. Inače, mislim da smo svi u profesiji najotporniji na te stvari i pri tom mislim na politički marketing. Ne znam koliko smo otporni na te stvari kad je u pitanju nadirući korporativizam. Možda nismo, možda jesmo, ne znam." (Urednik, nedeljni list)

"Nisam bio u takvoj prilici, ali mislim da je ona fotografija Predraga Markovića sa Limonovim primer toga." (Urednik, agencija, novinar 10 godina)

"Nisam, ali agencija je specifična, to se verovatno radi u novinama." (Novinar u privatnoj agenciji)

"Da se pogleda materijal, da se dobije ideja da se nešto radi. Ali mi to inače samo pretrčimo. Tu postoje važne i nevažne stvari. Nešto koristimo nešto ne. Nije me očarao CD sa slikom Borisa Tadića i sa potpisom." (Urednik, javni radio, 20 godina novinar)

"Ponekad sam koristio kada nisam imao dovoljno podataka. Više volim da do saznanja o onome o kome pišem i govorim dođem tako što razgovaram sa njim. Značajan broj novinara samo prepisuje PR materijale zato što misle da im je tako lakše i da ne mogu da naprave grešku. Ne verujem da to ima veze s nekim interesom." (Novinar, javni radio, 34 godine iskustva)

"Retko. Mi se pomeramo od nekih standardnih načina izveštavanja, mi na konferencije odlazimo tendenciozno sa pitanjem, tako da je nama većina tih stvari potpuno nepotrebna što oni pričaju." (Urednik, TV, 9 godina novinar)

"Samo kao dokaze koje stranke prilažu u korist svojih tvrdnji, najčešće kada su u pitanju pojedine optužbe. U drugim rubrikama, posebno ekonomiji mislim da se to u velikoj meri koristi." (Novinar honorarac, dnevni list, 4 godine)

"To moje novine ne koriste, a ja sam vrlo malo to koristila u svom radu." (Novinar, dnevni list, 7 godina iskustva)

"To svi koriste. Prvo ima baš dobrih PR materijala a u mnogome skraćuju tvoj novinarski posao. Naravno ne koristim to sto posto, potpuno i slepo, nego ga obradim, ali taj materijal je vrlo koristan." (Novinar, dnevni list, 10 godina iskustva)

"U onome što ja radim toga nema mnogo. Nekad pres-materijal pomaže. Znam da je to praksa u drugim medijima i da je tako najlakše baviti se novinarstvom. Mislim da 60 odsto novinara tako završava posao." (Novinar, privatna TV, 6 godina iskustva)

3.4 IV Novinari i građanska etika - Analiza: Profesija u haosu - pritisci i otpori, govor mržnje, petparačke priče, duh Vojka i Savla, nevinost bez zaštite

"U Srbiji ne postoji odgovornost za javnu reč. Nema je u novinama i nema je kod ljudi koji su za nju takođe veoma odgovorni, kod ministara, političara. Svi pričaju svašta... Ovde, ama niko ne ispravlja grešku. To je neverovatno!" (Urednik, 15 godina staža, nedeljnik)

Istraživanje "Profesija novinar 2003." pokazuje da su novinari spremni za hrabru i samokritičnu introspekciju profesije. U našoj anketi četrdesetak novinara govori o zemlji, ali i profesiji u haosu, o zloupotrebi medija u partijskim obračunima, o proturanju lažnih informacija, o pritiscima ekonomskih moćnika, novopečenih medijskih magnata, o povredama ljudskih prava, neuređenom sistemu vrednosti, profesionalnim i etičkim iskušenjima u teškom vremenu tranzicije. Svoj deo odgovornosti novinari otvoreno priznaju, lucidno analiziraju i ilustruju brojnim primerima.

PRITISCI I OTPORI: Iz nekoliko desetina opsežnih intervjua može se zaključiti da demokratska vlast ima ozbiljnih problema sa komunikacijom: veći broj učesnika u našem istraživanju ukazuje na nekompetentnost, pa i otvorenu arogantnu lažljivost raznih "port-parola", a same političare novinari optužuju da vrlo često ne govore istinu, da sa manje ili više veštine odbijaju da odgovore na nezgodna ili teška pitanja, da su zapravo nesposobni za delibarativni govor, to jest govor jasnog razmišljanja i procenjivanja, mirne i jasne komunikacije sa javnošću. Politički protivnici daju jedni o drugima lažne informacije, lansiraju afere...

"Tokom ovih izbora prepucavanja je bilo manje nego ranije. Mi to pokušavamo da amortizujemo: prenosili smo demantije onih koji su bili napadani, koji su bili uvređeni, o kojima je izgovorena laž. Naš princip je da prenosimo izjave, a ne da ih komentarišemo. Bilo je svega, politička borba je čudo". (Urednik, 25 godina staža, radio)

Stanje u profesiji je haotično, smatra veći broj učesnika u anketi, pored ostalog i zato što nema zakona o dostupnosti informacija, ali i zbog opšteg haosa u institucijama:

"Bilo je slučajeva da smo objavili zvanična saopštenja i, kao kuća, dva puta platili ogromnu odštetu: prvo saopštenje je bilo iz Skupštine grada, drugo iz SUP-a. Bez obzira na to što su saopštenja bila zvanična i što smo mi bili u pravu, platili smo odštetu na sudu." (Novinarka, 10 godina staža, dnevne novine)

Zašto se novinari često ne suprotstavljaju sagovorniku koji očigledno laže? Čini se da mnogi novinari mukotrpno i bez mnogo uspeha pokušavaju da se odupru tehnologiji manipulacije nekih političkih i ekonomskih moćnika. Odgovori četrdesetak intervjuisanih novinara su višeslojni: priznaju da često gube kritičku distancu, impresionirani su sagovornikom, neće da "zatvore izvor", plaše se političkih i finansijskih moćnika... Jedan novinar izjavljuje da mu je izvesna doktorica pretila svojim "bratom" Arkanom, drugi kratko kaže: "Strašne se stvari događaju". Nekoliko novinara konkretno apostrofiraju brutalno ponašanje Velimira Ilića.

"Svaki put kad Velja Ilić kaže da on ne napada novinare, onaj s druge strane zna da laže. Ako ne reaguješ postaješ saučesnik, a kad reaguješ nagrabiš." (Novinar, osam godina staža, radio).

Većina novinara sa kojima smo razgovarali u ovom našem istraživanju smatra da je "stravična nepripremljenost" novinara ipak glavni razlog što mediji dozvoljavaju da politi-

čari i druge javne ličnosti ne strepe od suda javnosti i bestidno koriste medije za lansiranje mnogih neistina.

"Novinari nisu islednici pa da traže priznanje. Novinari su direktno pitali Nedu Arnerić, da bi ona odgovorila: 'Uf, davno je bilo, ne sećam se...!?' Novinar može samo da je bije. Stvar je vaspitanja dokle ćeš da ideš." (Urednica, 20 godina, radio)

Poslušnost je, kaže rezignirano jedan ispitanik, bolji izbor od otpora vlasti. Poslušnost se nagrađuje. Da li je većina novinara ipak konformistički orijentisana?

GOVOR MRŽNJE: Devedesete su donele ratnu retoriku i govor mržnje kao osobito žestok oblik javnog difamiranja političkih protivnika: snage bezumlja i haosa, profašistički elementi, huligani, narkomani, izdajnici, strani plaćenici, petokolonaši, homoseksualci, žene sa endokrinološkim problemima, frustrirani muškarci...

Poznati lingvista dr Ranko Bugarski ("Nova lica jezika") kaže da je u prethodnom periodu ovaj karakteristični govor mržnje bio mahom monocentričan, sada je izrazito policentričan, jer se političke grupacije i pojedinci uzajamno opanjkavaju do mile volje, a bez ikakvih posledica.

"Otkako je Toma Nikolić početkom 90-ih nazvao Vučelića 'musavim tucačem plitko-umnih kafanskih pevaljki', to je postao običaj. Od tada se objavljuje ko se leći, ko je narkoman, čija su deca 'u problemu'. Ima novinara koji su specijalizovani za takve stvari." (Urednik, 14 godina staža, agencija)

Posle 5. oktobra mrziteljski diskurs se povukao na medijske margine, ali treba reći da besramna javna prozivka nacionalno i konfesionalno "nepodobnih" ("Kakvo je to prezime? Jel' to srpsko prezime?") predstavnika političke vlasti od jednog visoko pozicioniranog političkog lidera (Velja Ilić) nije naišla ni na osudu političkog vrha u Beogradu, pa ni medija. Ni slično intonirani komentari Tome Nikolića, Milorada Vučelića ili Vladana Batića, na primer, nisu izazvali komentare i osudu.

Novinari su više registrovali i osudili verbalno nipodaštavanje, neuljudno i grubo pisanje, ad hominem napade nekih kolumnista "čiji frustrirani autori neobuzdano izlivaju svoj privatni jad" (dr Ranko Bugarski).

Novinarka anketirana za naše istraživanje (urednica, devet godina staža, TV) zapaža:

"U 'Utisku nedelje' Vučić poručuje Maršićaninu: 'Možete tako da se obraćate Voji i njegovim mačkama, meni ne!' Kod naših političara sve je dozvoljeno, svak svakog može najgrublje da napadne. Nepostojanje mere i dobrog ukusa vidi se i kod političara i kod novinara, a mislim da se oseća i na nivou nacije."

Jedan anketirani novinar (TV urednik, 22 godine staža) smatra da je govor mržnje bio razlog napada na TV Bastilju:

"Do 5. oktobra pošto smo bili opredeljena televizija to nije bilo ništa novo. Hoću da kažem, nas su i zapalili zbog toga o čemu vi pričate jer su ljudi 'kićeni' svakakvim nazivima, deljeni su na izdajnike, plaćenike i rodoljube... pisani su razni komentari..."

Govor mržnje, neko vreme potuljen, odskora je ponovo u porastu. "U prizemnim kvalifikacijama ide se dotle da se analizira i nečiji spoljni izgled, lekarski nalazi ili bolesna deca. Za 12 godina Miloševićeve vlasti porušene su sve moralne barijere". (Novinar, 18 godina staža, agencija)

Svaki govor mržnje je potencijalna pretnja uređenom građanskom društvu i pravi je trenutak da se pozvoni na uzbunu pre nego što bude kasno, upozorava dr Ranko Bugarski.

Ugledni lingvista konstatuje da je nedostatak odgovornosti za javnu reč decenijska boljka našeg društva. I naše istraživanje potvrđuje da se novinari na ovom terenu ne

snalaze najbolje: većina ne registruje opasni govor mržnje. Samo je jedna novinarka među četrdesetak naših sagovornika, akcentirala ovaj problem.

Neki su uočili da čak i iskusnim tv-voditeljima nedostaje veština moderacije u polemici koja podstiče nacionalnu netrpeljivost. Nema kultivisanog političkog dijaloga, ubedljivo preovlađuje agresivna isključivost i sklonost bespoštednim verbalnim obračunima, ponekad na nivou običnog prostakluka.

Većina novinara priznaje da profesija demagoški insistira na slobodi javne reči i "više-umlju" i tako ostavlja otvoren prostor za blaćenje, razne predrasude, pa i ogoljenu mržnju.

Na medijima je da pomognu da se i na ovom polju približimo evropskim standardima.

PETPARAČKE PRIČE: Naše istraživanje otkriva da je u medijima došlo do pomeranja fokusa kroz koji se prate likovi kriminalaca, koji su za vreme "deset krvavih godina" pretvarani u ratne junake, nacionalne spasitelje i obožavanu finansijsku elitu kojima je deo medija, ali i javnosti, bio fasciniran. Većina anketiranih tvrdi da u medijima "kriminalci nisu dobijali prostor" bez nekog jakog razloga i kritičke distance, a prisutnost priča iz podzemlja objašnjava se društvenom relevantnošću teme, kao i tiražnim aspektom: "Verovatno bi i Njujork Tajms objavio intervju sa Bin Ladenom". (Novinar, 10 godina, dnevne novine)

Bilo je objavljivanje ispovesti kriminalaca i "iz viših interesa":

"...Policija je Čumetovu izjavu dala ovoj kući, ipak to ima neku težinu... Policija je u saradnji sa državnom kućom odlučila da pokaže javnosti da ga imaju... Ko je smeo pre 5. oktobra da nešto piše o Arkanu, a da s njim nije pio kafu ili znao na neki drugi način, pratio ga po Erdutu... da uzme da nešto napiše? Za to bi letela glava! Sada je druga situacija. Ali i sada ne smete da ih prozivate mnogo, jer nijedna država, pa ni naša, ne može da vas zaštititi ako vas uzmu na zub. Kako je poginuo Đinđić? On je najbolji primer za to. Možete vi da budete buntovni novinar koji raskrinkava kriminal, ali zato - ode glava." (Urednik javne TV, 22 godine staža)

Zabrinjava pojava da ljudi sa sumnjivom, pa i kriminalnom prošlošću dobijaju prostor da pričaju kao "biznismeni", poslovni ljudi, a ima i vrlo specijalnih, dobro plaćenih "aranžmana":

"Jedan privatni medij je jednom objavio intervju sa Dušanom Spasojevićem u kome je on prikazan kao Majka Tereza. To je bilo 2001. godine, kad je pušten iz zatvora. To nije popravilo sliku o njemu, ali je pokvarilo sliku o mediju." (Urednik, 14 godina staža, agencija)

Koliko su tačne sumnje nekih novinara da su izvesni mediji pod kontrolom kriminogenih grupa?

MAJKA JOŠ NE ZNA: Nema više leševa, ali ostala je brutalnost, kaže Slobodan Šnajder. Kad se sumorna ostavština najtežih godina života ove generacije kombinuje sa profesionalnom neukošću, nezajažljivom i nemilosrdnom trkom za tiražom, dobijamo medije u kojima se krše neka osnovna profesionalna prava, kao i svaka mera pristojnosti.

Na naše pitanje da li se sećaju da su žrtve nesreća ili zločina izložene javnosti bez posebne zaštite i da li je u medijima bilo nepotrebnog identifikovanja žrtve, posebno maloletnika, bilo je mnogo indikativnih odgovara: odsečena glava ubijenog vojnika u Novostima, slika blizanaca koje je majka ubila na naslovnoj strani istog lista, *slow motion* snimak ubijenih Lukovića i Spasojevića po svim televizijama, naslovi "Vojnik molio da ga ne ubiju...".

Novinarka iz Niša (radio, 10 godina staža) prigovara kolegama da su otišli kod roditelja mladića koji je izboden nožem da ih pitaju šta oni misle, a urednica privatne televizije kaže da su nedavno snimali "jedno samoubistvo" i da su prestali tek na insistiranje porodice.

"Mnogo je porodica preko tv-ekrana saznalo da je neko nastradao u saobraćajnoj nesreći ili u ratu. U želji da se bude prvi, da se objavi nešto ekskluzivno, gazi se svaka privatnost." (TV urednik, 22 godine staža)

Urednik sa televizije priznaje: "Imali smo problema sa porodicom Boška Buhe koja je molila da ne puštamo više onaj snimak. Ali mi nismo povukli snimak. Mi smo jedini imali snimak... Dali smo malo širi kadar..."

Očigledno, pokrivajući se principom da cilj opravdava sredstva krše se sve etičke konstante i nekada neprikosnovena pisana i nepisana pravila profesije.

Kršenje zakona je "Slučaj Moldavke S. Č." kojoj je objavljeno ime, prezime i fotografija; kao i otkrivanje identiteta zaštićenog svedoka u Hagu.

"...Skoro je na jednoj lokalnoj televiziji direktno prenošen pokušaj samoubistva. To je nedopustivo..." (Novinar, 18 godina staža, agencija)

Ovo nije usamljen slučaj: nekoliko anketiranih novinara ukazuju na to da su "u prethodnom režimu elektronski mediji prikazivali žrtve ratnih zločina, davali njihova imena i pre nego što porodica sazna. To je ozbiljan prekršaj..." (novinar, 10 godina, nedeljnik). "Sećam se da su svojevremeno Novosti na naslovnoj dale sliku osobe koja je ubijena, a išao je naslov 'Majka još ne zna'." (Urednica, 26 godina staža, nedeljnik)

DUH VOJKA I SAVLA: Veći broj novinara ukazao je na to da je za vreme vanrednog stanja došlo do institucionalnog manipulisanja javnim mnjenjem: mediji su prenosili saopštenja policije u kojima su ljudi nazivani kriminalcima, osumnjičenima, optuživani su za vezu sa ubicama premijera, a posle se ispostavilo da su to, u mnogim slučajevima, maltene bili rutinski informativni razgovori.

Izgleda da je, poslednjih meseci posebno, u našim medijima u ovoj delikatnoj sferi došlo do 'sistemizacije haosa', pa i vrloiskusni novinari priznaju da je teško snaći se i ostati čistih ruku: Čume hoće da dâ intervju, progovorio Đura Mutavi, defiluju svedoci ubistva premijera, isplivavaju tajni stenogrami, identifikovani zaštićeni svedoci, obelodanjeni lekarski nalazi, objavljeni pikantni delovi stenograma sa saslušanja...

"To kreće odozgo, od države, pa na dalje. Država i policija objavljuju što ne bi smele i ti se nađeš pred izborom: kad dobiješ informaciju koju su svi dobili i koja je apsolutno nelegalna, imaš mogućnost da izigravaš legalistu i da to sutra osetiš na tiražu ili ćeš, kao svi drugi, da objaviš. Naravno, svi se odluče da objave." (Novinar, 10 godina staža, nedeljnik)

U našim medijima je ozbiljno narušena presumpcija nevinosti. Većina anketiranih novinara apeluje na to da se striktno poštuje novinarski kodeks, pa čak traži i da se zakonski odgovara za ovakvu vrstu moralnog nihilizma.

U ovom delikatnom segmentu, svi novinari priznaju da su skloni da osumnjičenog ili jednostavno privedenog na razgovor, bez mnogo razmišljanja, proglase krivim. Preovladava uverenje da do toga dolazi iz dva razloga: neznanja i senzacionalizma (novinar, 10 godina, dnevne).

Beskrupulozno zadiranje u privatnost novinari najrigidnije osuđuju: "Ovde u medijima toliko toga ima da postoji specijalni, posebno plaćeni ljudi za ovaj žanr", zapaža urednica jednog nedeljnika (28 godina).

Neki misle da bi stroga zakonska regulativa zaustavila ovaj "crni talas", ali oni koji duže pamte tvrde da je sličnih tekstova bilo i kad je ova oblast bila daleko uređenija, a prag tolerancije mnogo niži i mnogo stroži:

"Još od Vojka i Savla iz Politikine kuće, uvek je bilo prizemnih komentara koji pogađaju nečiju ličnost." (Novinar, 18 godina staža, agencija)

SVI SU ONI ISTI: Naše istraživanje otkriva da kod većine novinara preovladava uverenje da vrlo skrupulozno i vrlo nijansirano koriste etničke odrednice. Veća istraživanja ove tematike (dr Snježana Milivojević) ukazuju da je slika znatno složenija: za Rome, ali i Albance, mediji lako i često koriste kolektivne odrednice, koje uvode uvredljivo imenovanje u zonu normalnog i prihvatljivog. Pripadnike ovih manjina uglavnom prikazuju u konfliktnim, čak kriminalnim aktivnostima. Uz negativna imenovanja i uopštavanja novinari podgrevaju i proizvode diskriminativno uverenje da su "svi oni isti".

Analitičarka medija Snježana Milivojević ukazuje na to da je medijska diskriminacija često posledica otvorenog oslanjanja na stereotipe ili predrasude, ali često i novinarske prakse koja se smatra rutinskim, pa i profesionalnim načinom prikazivanja događaja. Ako tri i po puta više tekstova ima diskriminativan naslov nego ukupni sadržaj - očigledno je da se novinari i urednici svesno odlučuju da uvredu ili isključivost istaknu u naslov.

Zašto novinari smatraju da je čak i u veoma kratkim tekstovima veoma važno poentirati ono što jedne plaši i uznemirava, a druge kvalifikovati kao krivce i pri tom ih etnički identifikovati?

Prema odgovorima većine naših sagovornika moglo bi se zaključiti da mediji veoma vode računa i kada se u crnoj hronici pominju verska, nacionalna, seksualna ili neka druga (manjinska) pripadnost. Suprotnih samokritičnih mišljenja znatno je manje:

"Kod nas se neprofesionalno izveštava o Kosovu. Vi ćete videti naslove 'Silovana Srпкиnja', 'Ubijena dva Albanca', 'Muslimani uradili to i to'. Potpuno je svejedno da li je žena koja je silovana Srпкиnja ili Albanka, to se izvlači u naslov upravo radi određenog konteksta." (Urednica, 26 godina staža, nedeljnik)

U pravu su novinari koji zapažaju da je tog etno-ostrakizma i obeležavanja u medijima bilo mnogo više za vreme Miloševićevog režima, ali stigma i dalje ostaje "rezervisana" za neke grupe:

"Nije važno da li su lopovi ili žrtve, oni su prvenstveno Romi ili homoseksualci..." (Novinar, 10 godina staža, dnevne novine)

Najčešće diskriminisana grupa u celom regionu jesu Romi.

Jedna anketirana novinarka smatra da je u medijima sada klatno previše otišlo na drugu stranu, pa je nezadovoljna preteranim duhom "političke korektnosti". Zanimljivo je da nikome od anketiranih nije zasmetalo grubo etiketiranje ženskih organizacija i agresivna odbojnost Pinka da prihvati bilo kakve primedbe na račun Gutovićeve emisije "Ne može da škodi".

NEVINOST BEZ ZAŠTITE: Većina anketiranih novinara smatra da mediji neguju žurnalističku korektnost i da ne zloupotrebljavaju decu i maloletnike kao izvor za svoja novinarska istraživanja. "Kodeks elektronskih medija koji je napravio Anem, a potpisala većina medija u Srbiji, ima stavke koje govore o tome i mi se toga pridržavamo." (Novinar, urednik 26 godina, TV).

Izgleda da se svi potpisnici ipak ne pridržavaju kodeksa: "Smatram da je emisija u kojoj su učestvovali nedavno (decembar 2003) na TV Pink deca Miodraga Kostića i sam gospodin Kostić primer zloupotrebe dece u propagandne svrhe i po svim kodeksima takva emisija bi bila skinuta sa programa, pogotovo što su deca u prisustvu jednog od razvedenih roditelja ispitivana (ne intervjuisana) o ponašanju roditelja. Inače, emisija je pozicionirana u vreme kada se majka ponovo venčala, čemu je bila posvećena neprimećena medijska pažnja." (Urednica, 30 godina staža, radio)

Indikativno je da novinari nisu zapazili zloupotrebu dece u političke svrhe, na primer prisustvo Šešeljevih sinova na konferenciji za novinare posle izbornog trijumfa Tome Nikolića na predsedničkim izborima.

Samo je jedna novinarka ukazala na primer, po njenom mišljenju, "gnusne političke manipulacije":

"Kada su ranjena ona deca na Kosovu, pa kada je onaj mali lečen na VMA... Dete je izašlo iz operacione sale u šok sobu i onda su došli političari da skupljaju poene. Nikoga nisu zavarali time što su doveli, eto i Vladu Divca. Klasičan primer zloupotrebe. Nespretna pokušaj premijera da pokaže da je saosećajan, a i Trajković se slikao..." (Urednica, devet godina staža, TV)

Da li je uvek jednostavno svaki sličan gest okarakterisati kao "klasičnu političku zloupotrebu"? Da li smo ponekad prestrogi? Stradala su nevina deca, dvoje je poginulo u tragičnom političkom obračunu; u svakoj zemlji političari su dužni da se interesuju za žrtve, da pokažu saosećajnost. Zar nismo imali predsednika koji nikada nije obišao vojnike koji su stradali u ratovima "u kojima Srbija nije učestvovala"?

Jedan novinar cinično primećuje da njegove novine nikada ne krše prava dece. Jednostavno, ne pišu o njima.

Unicefova praktična uputstva za profesionalce u medijima ("Mediji i prava deteta") bila bi dragoceno štivo urednicima. Omogućavanjem deci da govore u svoje ime - o svojim nadama i strahovima, dostignućima i uticaju odraslih na njihov život - mediji mogu mnogo bolje da ukažu javnosti na prava deteta, nego samo prikazivanjem dece kao nemih "žrtava" ili slatkih "nevinašaca".

Naše pitanje u anketi možda nije najbolje formulisano ("da li su deca korišćena kao izvor tokom novinarskog istraživanja", mislim da je trebalo da piše zloupotrebljena, ali očigledno je da smo se razumeli. To pokazuje i ovaj odgovor:

"Nije to uvek zloupotreba, mada ima i toga, sve zavisi od konteksta: šta srednjoškolci misle o budućnosti, upotrebi kondoma ili tako nešto, reportaže o novom predmetu... A deca mnoge stvari pametnije kažu nego analitičari ili istraživači javnog mnjenja." (Novinar, 10 godina staža, dnevne novine)

KO PREŽIVI - PRIČAĆE: Naše istraživanje otkriva da su novinari napravili ovaj grupni portret profesije bez ulepšavanja i "retuširanja" stvarnosti: slika je "felinijevska" - sumorna, ali jasna: socijalna i ekonomska kriza narušavaju temelje profesije:

"Sve redakcije imaju kadrovske probleme, imaju malo novinara, malo novinara koji znaju da rade, malo urednika koji se mnogo mešaju u svoj posao. Najčešći problem je sa novinarima: ne shvataju ni šta tekst treba da sadrži, niti da treba pitati i drugu stranu, i ti to njima ne možeš nikako da objasniš, a prinuđen si da ih koristiš kao novinare jer nemaš nikog drugog. Urednik je opet često sklon da pusti tekst, a da ga ne pročita ili ga samo ovlaš pogleda, njemu je glavno da li će tekst da stane." (Novinar, 10 godina, nedeljnik)

Nekoliko novinara je u anketi akcenat stavilo na činjenicu da je u zanatskom smislu novinarstvo strašno zapušteno. "U redakcijama niko ne radi sa mladim novinarima nego se oni bacaju u vatru, pa ko preživi - preživi." (Urednica, 26 godina staža, nedeljnik)

Ima u medijima i plaćanja informacija, i tajnog snimanja, i nedopustive lakomislenosti, pa i kršenja osnovnih zakona profesije što vrlo slikovito ilustruje ispovest jedne novinarkе:

"Objavljivala sam razne rekla-kazala priče ali uvek stavim 'kako nezvanično saznajemo'. Dešava se kada radim tako nešto da se ne potpišem. Ili, recimo, ako mi je neki 'levi' izvor dao informaciju, da bi tekst dobio na težini imenujem ga kao recimo izvor iz vlade, a izvor je ko zna odakle." (Novinarka, 7 godina staža, dnevne novine)

Novinarka-poletarac (dve godine staža, dnevni list) lucidno registruje opasnosti sa kojima se suočava: "Šest meseci pošto sam počela da radim dobila sam zadatak da

radim intervju sa tadašnjim ministrom finansija u saveznoj vladi. Konsultovala sam se s urednikom oko pitanja... Mislim da bi sve bilo bolje da sam o tome više znala..."

Indikativno je da se institucija ispravke još nije izborila za svoje zakonom određeno mesto, što možda dobro ilustruje razmišljanje iskusnog novinara:

"U svim medijima ljudi se olako blate, a nemamo kulturu izvinjenja, ispravke. Mnogo je i materijalnih grešaka. Doduše, ne valja za novine baš ni posipanje pepelom, to ostavlja vrlo ružan utisak. Mora se imati neko dostojanstvo, ne može se reći - znate, mi smo bili priglupi." (Urednik, 34 godine staža, nedeljnik)

Slično razmišlja i mlađi kolega na vrlo odgovornom položaju:

"U politici bilo kog medija, mislim da je tako svuda i u svetu, nije da prizna da je pogrešio..." (Urednik, 10 godina, nedeljnik)

Nije ipak tako: vrlo ugledni listovi kao na primer Njujork Tajms, svakog dana na vrlo istaknutom mestu donose čitavu listu ispravki, tih dragocenih zrnaca bibera i soli koji su po pravilu vrlo čitane veštice.

Izgleda da je u pravu bio onaj novinar koji je ovako opisao stanje novinarske profesije: "U svim medijima je totalni nered, ne samo u medijima nego u čitavoj zemlji. I ne mogu novine i novinari da budu bolji nego što su pravosuđe, privrednici, radnici u drugim firmama. Zemlja je u haosu i naša profesija je u haosu, ali rekao bih da je ona mnogo uređenija od društvenog života". (Urednik, 15 godina, nedeljnik)

Očigledno, uprkos svim iskušenjima - od etičkih do materijalnih - većina novinara ne krije svoju privrženost i neverovatnu, čak i iracionalnu, ljubav i posvećenost svojoj profesiji.

3.4.1 Novinari i građanska etika - Dokument: Svedočenja sagovornika - Snimak na kvarno, podmetačine i "nešto što drugi nemaju"; "Majka još ne zna..."

Da li ste objavljivali nepotvrđene izveštaje, glasine ili pretpostavke i da li ste ih kao takve označavali? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Bilo je slučajeva da smo objavili zvanična saopštenja i dva puta, kao kuća, platili ogromnu odštetu; prvo saopštenje je bilo iz Skupštine grada, drugo iz SUP-a. Bez obzira na to što su saopštenja bila zvanična i što smo mi bili u pravu, platili smo odštetu na sudu." (Novinarka, 10 godina staža, dnevni list)

"Da, da, često objavljujemo nezvanično, ali naglasimo. To svi rade i tako se radi. Mnogo toga ne bi ni došlo do javnosti da se prvo ne objavi nezvanično, na taj način pozoveš zvaničnika da to potvrdi ili demantuje. I to je često jedini način da proveriš istinitost. Da objaviš." (Urednica TV, tri godine staža)

"Objavljivala sam razne rekla-kazala priče ali uvek stavim 'kako nezvanično saznajemo'. Dešava se kada radim tako nešto da se ne potpišem. Ili, recimo, ako mi je neki 'levi' izvor dao informaciju da ga imenujem kao, recimo, izvor iz vlade, da bi tekst dobio na težini, a izvor je ko zna odakle." (Novinarka, 7 godina staža, dnevni list)

"Ono što sam ja objavljivao bilo je provereno iz dva izvora. Dešavalo se da pogrešim, što govori da potvrda dva izvora ne mora biti tačna. Proverljivost informacija za novinara u Srbiji veoma je mala. Iz mnogo razloga. Između ostalog i zato što nema zakona o dostupnosti informacija, ali ponajviše zbog toga što ovde i dalje vladaju zavere ćutanja!" (Novinar, šest godina staža, TV)

"...Sve redakcije imaju kadrovske probleme, imaju malo novinara, malo novinara koji znaju da rade, malo urednika koji se mnogo mešaju u svoj posao. Najčešći problem je sa novinarima koji ne shvataju ni šta tekst treba da sadrži, niti da treba pitati i drugu stranu, i ti to njima ne možeš nikako da objasniš, a prinuđen si da ih koristiš kao novinare jer nemaš nikog drugog. Urednik je opet često sklon da pusti tekst a da ga ne pročita ili samo ovlaš pogleda, njemu je glavno da li će tekst da stane." (Novinar, 10 godina staža, nedeljnik)

"Svakog dana u novinama vidite toliko takvih stvari, naročito u žutoj štampi: iznosi se senzacionalna informacija, nigde se ne navodi izvor, a plasira se kao sto posto proverena." (Novinar, 18 godina staža, agencija)

"...Toga svuda ima, to je sada česta pojava jer podiže tiraž, odnosno gledanost ili slušanost, ali povećava i težnju za bržim dolaskom do istine. Kod nas se pokazalo da gde ima dima ima i vatre i obično su te glasine bile tačne." (Novinar, 10 godina staža, dnevni list)

"...U dnevnim novinama novinari su opterećeni rokovima, u nedeljnim trkom za tiražom, pa onda treba nešto ekskluzivno, a u svim redakcijama se jako malo radi sa novinarima. Znam mnogo mladih novinara koji ne znaju ni vest da napišu. Svako od njih bi znao da napiše 5000-6000 znakova, ali ne zna da napiše vest u tri rečenice. Ili ne zna da prepozna na nekom događaju šta je vest! Drugo, kod nas se od izjava pravi vest, izjava nije vest. U zanatskom smislu novinarstvo je strašno zapušteno. U redakcijama niko ne radi sa mladim novinarima, nego se oni bacaju u vatru, pa ko preživi - preživi. S njima se ne razgovara, redakcijski sastanci služe za sve samo ne za analizu sadržaja, nema analize kvaliteta i to će nam se zaista obiti o glavu." (Urednica, 26 godina staža, nedeljnik)

"U mom mediju objavljen je jedan izmišljen intervju sa čovekom koji boluje od AIDS." (Novinarka, 15 godina staža, nedeljnik)

"Uvek naznačim da li je informacija dobijena iz nezvaničnog izvora. I objavljujem je. Jer, da li mi insistiramo na nečemu što se dogodilo ili nije ili insistiramo na zvaničnoj potvrdi. Ako budem čekao zvaničnu potvrdu, onda ću da objavim šta se desilo pre tri dana i radićemo kao, recimo, Danas. I zato se oni prodaju u 13 hiljada primeraka, a mi u 100 hiljada. Mi poštujemo princip liberalnog tržišta. Pravimo novine da bi se čitale i da bi se prodale, a da bi se prodale, moraš da imaš nešto što drugi nemaju..." (Novinar, četiri godine staža, dnevni list)

Sećate li se neke izjave ili intervju a kojima se očigledno vidi da citirani laže a da mu se sagovornik ne suprotstavlja? Znete li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Ja opet imam utisak da se suprotstavljaju, da se strašno batrgaju ali da im nekad ne vredi. Novinar se pet puta vraćao, na primer, nedavno Olja Bečković u razgovoru sa Nemanjom Kolesarom. Pa to je bilo perfektno. On ništa nije rekao i na kraju je ispao smešan. Na šta je to ličilo... Ranije ste imali jednu Bojanu Lekić koja je 'čerečila' sagovornike i to u ono vreme na B92, posle toga se pojavila Olivera Kovačević onamo-ovamo, i Dragana Milićević na Studiju B. Posle njih više nije bilo atraktivno da 'vadite creva' iz gosta jer su to mnogi počeli da rade. I tad je pomeren standard. Ako ste mirni, tihi i ako puštate sagovornika, ljudi beže sa tih kanala. Postoje istraživanja kojima se elektronskim putem prati koliko ljudi gleda nešto na TV-u i sutradan imate rezultat koliko je ljudi pobeglo sa nekog kanala i to se savršeno vidi kada je dosadan voditelj i kada sagovornik priča šta hoće, kad

nema nikakve tačke razdora. U tom smislu gotovo da ne znam neku emisiju koja je takva da voditelj pusti nekoga da priča, to gledaoci više ne trpe. Sve su to sjajne žene, a od muškaraca jedino mi Bojan Alimpijević pada na pamet, Roganovića sam gledao ali ne zadržim se dugo ne znam zašto, Bujošević je zanimljiv i dobar. A o vrsti novinarstva koju sprovodi Marić na BK imam vrlo loše mišljenje, to je katastrofa. Vidi se da je on obavješten, da se kreće u nekim krugovima koji imaju informacije, ali užas, ne znam šta da kažem." (TV urednik, 22 godine staža)

"Mislim da slušalac ili gledalac ne treba da bude svedok te vrste prepucavanja, postoji drugi način. Ali ako se utvrdi da je neko lagao, ne mislim da su novinari istražni organi pa da traže priznanje. Kao u slučaju Nede Arnerić. Novinari su je pitali da bi ona rekla: 'Uf, to je bilo davno, ja se toga ne sećam!' Novinar može samo da je bije. Stvar je vaspitanja dokle ćeš da ideš." (Urednica, 20 godina staža, radio)

"Možda je po tome tipičan RTS, može se videti na Pinku. Ne mogu da se setim konkretnih slučajeva, recimo kada se na 3K tokom gostovanja Dušana Mihajlovića u emisiju uključio Čović, pa je novinar ostao zaprepašćen i pustio je da ta stvar teče van njegove kontrole. Većina tih debata su situacije u kojima novinari izgube kontrolu i puste goste da se svađaju..." (Urednik, 25 godina staža, dnevni list)

"Naši novinari su i nepripremljeni, a i ako znaju, onda se oslanjaju na te PR-ove, portparole, koji imaju još manje iskustva pa tako mi još nismo dostigli nivo da imamo profesionalce koji su stvarno školovani za odnose sa javnošću. Tako da niti oni imaju komunikaciju sa nama niti mi sa njima i to pravi razdor u komunikaciji sa javnošću uopšte." (Urednik, 34 godine staža, nedeljnik)

"Nekad mi se čini da su novinari impresionirani sagovornikom i nemaju snage da u određenom trenutku odreaguju, pitaju ili barem traže objašnjenje. Mislim da je to problem familijarizacije novinara i sagovornika. To je problem, gubi se kritička distanca, ali u tim situacijama zaista ne sumnjam u loše namere novinara. Sumnjam u njegove sposobnosti, sumnjam da je u tom trenutku možda bio indisponiran, to je ipak odnos oči u oči." (Urednik, 15 godina staža, nedeljnik)

"...Ovi naši političari znaju da budu drski pa ti bude neprijatno da ulaziš u tu vrstu duela koji ti nameće. Zato ja volim strance, oni i kada lažu trude se da objasne tu laž. Dobro je potkuju. Ovi naši su u tome prilično bahati. Evo takav savet bih ja dao nekom političaru, da se uči od stranaca. Oni odgovore na sva pitanja i zanimljivo ih je posmatrati. Kod nas ne postoji taj osećaj dužnosti da na pitanja odgovaraš. Dužnosti prema javnosti, a tamo se osećaju dužnim i da odgovaraju i da polažu račune javnosti. Primer? Ja ne mogu da se setim nekoga ko nije lagao, a s kim sam bio u kontaktu! Vučelić je bio u emisiji Duel, pa je slučajno video pitanje koje je novinarka trebalo da postavi. Odmah je skočio u svoju odbranu, a pitanje je bilo gde su mu deca. I bilo je dokaza da se školuju u inostranstvu. A on je pričao o socijalnoj pravdi. To je moglo biti neprijatno za njega, a bilo je neprijatno za tu novinarku. Nije naravno priznao, nije ni odgovorio na pitanje." (TV urednik, 12 godina staža)

"Sećam se gostovanja gradonačelnika Novog Sada na Televiziji BK kada ga je voditeljka pitala za glasanje iz Soluna na šta je on u svega dva minuta uspeo da iznese dva potpuno kontradiktorna podatka o svom glasanju. Novinarka je mirno prešla preko toga iako su svi novinari još na dan zasedanja Skupštine znali da gradonačelnik nije bio u sali." (Novinar, četiri godine staža, dnevni list)

"Sećam se takvih slučajeva. Na primer, portparol jedne partije je lagao, mahao nekim nazovi dokazima. Mi smo mu se suprotstavili, tražili da nam pokaže avionske karte o

kojima je bila reč, a on se pokupio i otišao. Niko od nas nije znao šta da radi, a posle je jedan novinar tvrdio da je imao uvid u te karte." (Urednik, 14 godina staža, agencija)

"Sećam se Zorana Živkovića za vreme protesta, kada ga pitaju za račune za struju, govorio je da se računi ne plaćaju, a kasnije, posle 5. oktobra, kada su se ljudima nagomilale kamate, govorio je kako on to nikada nije rekao. Mislim da je to najpoznatiji slučaj u Srbiji." (Urednica, 12 godina staža, TV)

"Svaki put kad vidim Velju Ilića koji kaže da ne napada novinare laže, a onaj s druge strane zna da laže. Ako ne reaguje postaje saučesnik, a kad reaguje nagrabusiti." (Novinar, osam godina staža, radio)

"Šest meseci pošto sam počela da radim dobila sam zadatak da radim intervju sa tadašnjim ministrom finansija u saveznoj vladi. Konsultovala sam se s urednikom oko pitanja koja bi trebalo da mu postavim, i postavila sam mu pitanja koja je urednik sugerisao. Mislim da bi sve to bilo bolje da sam o tome više znala, ali mislim da

"Zar da ga bije..."

smo taj intervju na kraju ipak upakovali tako da se to nije moglo primetiti. Ipak, sagovornik je tada bio u situaciji da intervju iskoristi za sebe jer ja prosto nisam bila dovoljno informisana. I to je nešto što će u takvoj situaciji svako uraditi (iskoristiti novinara da bi istakao svoje stavove ili za ličnu promociju). No, ja sigurno tada nisam mogla da mu postavljam neka 'škakljiva' pitanja. Postoje novinari koji imaju hrabrosti da postavljaju i ona najteža i 'najškakljivija' pitanja i koji sa sagovornicima znaju da se 'bore' a jedan od njih je svakako Bojana Lekić." (Novinarka, dve godine staža, dnevni list)

"To je svakodnevna pojava. Najčešće su tu dva razloga koja uopšte nisu u kontekstu onoga što ljudi misle tj. da je to nečija namera. Prvi je stravična nepripremljenost novinara koji u stvari i ne zna da ovaj laže, koji ne zna ni šta da pita ili uopšte ne sluša sagovornika. I drugo, da ne veruješ da novinar može da bude i krupan muškarac od skoro dva metra, koji se veoma često plaši sagovornika. Novinari se plaše da se suprotstave sagovornicima. Nekad je to i iz profesionalnih razloga, 'neću da zatvorim ovaj izvor', nekad i zato što očekuju nešto od toga. Eto, plaše se. Strašno je apsurdno za novinara da nije u stanju da se suprotstavi. (Novinar, 10 godina staža, nedeljnik)

"To je deo posla. Obično su osobe kojima se sagovornik ne suprotstavlja političari ili centri određene moći, pa i nije tako lako da im se suprotstaviš, a i zavisi za koga radiš." (Novinar, 10 godina staža, dnevni list)

"U vreme Miloševića bilo je toga koliko hoćeš, a poslednji slučaj je sa portparolom DS i Nedom Arnerić. A novinari su ga tu isekli..." (Novinar, 18 godina staža, dnevni list)

"UUU... ima. Onog Marića na BK ja ne mogu da gledam. Njemu ko god da je gost, iz bilo koje političke partije, on njemu ide uz dlaku. Baš mi je muka da ga gledam. Ako mu je gost radikal ja mislim da je on radikal, ako mu je gost demokrata ja pomislim da je i on jedan od njih..." (Urednica, 9 godina staža, privatna TV)

Da li su vam izvori davali pogrešne informacije, pogotovo one koje se odnose na ličnost? Da li ste zbog toga pisali ispravku, demanti ili ste istinita fakta plasirali na drugi način? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Gradeći svoju ličnost stekao sam pozicije čoveka koji se uvažava i kojim se ne može manipulirati. Ovim je isključena i mogućnost da se tako ponašaju." (Novinar, 34 godine iskustva, radio, TV, novine, konsalting, marketing)

"Ne sećam se kod nas, ali evo BK ili Pink. To je čista zloupotreba medija. Nedopustivo je da se medij koristi za lični obračun." (Urednica, 20 godina staža, radio)

"Jesu i trebalo je vremena dok naučim koji je izvor dobar, koji nije dobar i da naučim kako to da prepoznam." (Novinar, 6 godina iskustva, privatna TV, novine)

"Kada malo analitičnije pogledam novine i oslušnem TV onda sam siguran da jeste." (Novinar, više od 30 godina staža, radio, TV, novine)

"Konkurenti jedni o drugima da, ali smo i ta prepucavanja pokušavali da amortizujemo. Tokom ovih izbora bilo ih je manje nego ranije. Prenosili smo demantije onih kojih se to ticalo, koji su bili uvređeni, o kojima je izgovorena laž. Naš je princip da prenosimo izjave drugih, a ne da ih komentarišemo. Bilo je, politička borba je čudo." (Urednik, 25 godina staža, radio)

"Niti sam pisao ispravke i demantije niti sam te navode više objavljivao. A i sa izvorom više nisam kontaktirao." (Novinar, šest godina staža, TV)

"Ovde, ama niko ne ispravlja grešku. To je neverovatno! U ovom vremenu u Srbiji niko ne ispravlja grešku jer jednostavno ne postoji odgovornost za javnu reč. Nema je u novinama i nema je kod ljudi koji su za nju takođe odgovorni, kod ministara, političara, svi pričaju svašta. Ali, dogodiće se i da vam neko kaže da ima izjavu Đure Mutavog koja je data u istrazi i pošto zaista mislim da je takve stvari najbolje ignorisati, tako sam i uradio u tom trenutku. Posle mesec dana dogodi se da vidite u jednim drugim novinama da voze tu istu informaciju jedno dve nedelje i onda naravno prepoznajete šta se dogodilo. Pa onda dođe neko kod vas i kaže, na primer, Čume hoće da dâ intervju. Mislim da to isto treba prećutati i sačekati prvo da vidite kome će to Čume da dâ intervju a onda šta će da kaže. Nažalost, ovo je vreme u kome je čak bolje da nemate izvore informisanja. Strašne se tu stvari događaju." (Urednik, 15 godina staža, nedeljnik)

"Pa, recimo, došla je informacija iz Banjaluke da je umro Alija Izetbegović 15 dana pre nego što je stvarno umro. Krenemo da proveravamo i saznamo da je vest bila lažna. Da se ne shvati pogrešno, ali mi smo ipak nešto posebno kao medijska kuća, ne možemo mi tek tako da frljnemo vest. Ja sam bio za to da se objavi, jer sam verovao kolegama tamo, jer su bliži informacijama odande, ali pošto ni sa jedne strane nismo dobili ni da ni ne, niko nam nije potvrdio, mi je nismo objavili." (TV urednik, 22 godine staža)

"Sada oko formiranja lista bilo je proturanja lažnih informacija. Ja lično nisam pisao demanti, ali bilo je demantija. Ne bodemo oči sa tim, ali moraš da ga daš." (TV urednik, 12 godina staža)

"U Miloševićevo vreme imao sam neprijatnosti, jer su tražili da demantujem ono što je tačno. Čak je bilo i pretnji, jedna doktorka mi je pretila svojim 'bratom' Arkanom, i slično." (Novinar, 18 godina staža, agencija)

"U našim medijima to se stalno dešava samo se niko nikom ne izvinja." (Urednica, 26 godina staža, nedeljnik)

"U ovom ludom vremenu i to se događa. Trudio sam se da čitaocima prenesem istinu, a ona je jedna, nedeljiva, ne postoje dve. Zbog objavljivanja ISTINA bio sam tridesetak puta na sudu i nikada nisam bio osuđen. Tuže me jer kažu da nije tačno to što sam objavio, ali sam ja uvek imao dokaze." (Novinar, 30 godina staža, nedeljnik)

"U politici bilo kog medija, mislim da je tako svuda i u svetu, nije da prizna da je pogrešio. Samo ako mora. U ovom slučaju, obično to bude neka ispravka. Ali, ako on sam ne reaguje neće niko reagovati. A ako se to stalno ponavlja, onda izvor potpuno isključiš." (Novinar, 10 godina staža, nedeljnik)

"Uopšte gledano u svim medijima, nemamo još mi takvu komunikaciju, ljudi se olako blate a nemamo ni kulturu izvinjenja. Doduše, ne valja za novine baš ni posipanje pepelom, to ostavlja vrlo ružan utisak, vi morate vrlo precizno da se izvinite, zašto, pod kojim okolnostima se to dogodilo. Mora se imati neko dostojanstvo, ne može se reći - znate, mi smo bili prigluپی." (Urednik, 34 godine staža, nedeljnik)

Da li je u vašem mediju bilo članaka, izveštaja ili drugih sadržaja koji pogađaju nekoga lično? Zna li da li je u nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Ovde u medijima toga ima toliko da je to kategorija posebno plaćenih ljudi." (Urednica, 26 godina staža, nedeljnik)

"Sećam se kad je pisalo po štampi da je jedan ministar smrtno bolestan. To je stvarno nedopustivo. Ovde više ni bolestan čovek nije zaštićen, i niko nema pravo da objavi njegov ili bilo čiji drugi zdravstveni karton. Svako zadiranje u privatnost i intimu... ma to je kod nas već ludilo." (Urednik, 34 godine staža, nedeljnik)

"Takvih stvari je bilo oduvek. Još od 'Vojka i Savla' iz Politike, uvek je bilo prizemnih komentara koji pogađaju nečiju ličnost." (Novinar, 18 godina staža, agencija)

"To čistim. Inače, smatram da toga ima veoma mnogo u onim medijima u kojima će toga uvek biti. Ovde je teško i živ ostati. Ali, zaista. Mogu i vas da uhvate i ubace u neku priču, uostalom sâm sam to osetio." (Urednik, 15 godina staža, nedeljnik)

"U mojim novinama koje se dobro prodaju možeš naći mnoge tračeve, a nećeš ih naći u Danasu. Ti ugađaš čitaocu. Ako mu ne ugađaš, znači da imaš neke donacije i ne živiš od prodaje. I takvi će postojati samo dok imaju donacije." (Novinar, četiri godine staža, dnevni list)

"Verovatno jeste. Znamo da je bilo toga kod nas. I sada, koliko je to u redu? Pa to je bio slučaj sa Čupićem: smatrala sam da uvek može da se iznađe neki civilizovan način da odbraniš svoj stav. Bez uvrede. Eto to je moje mišljenje i ja nikada neću moći da opravdam neku prozivku. Ali toga dosta ima u medijima kod nas, generalno. Svi se nešto prozivaju. Prvo, ne mislim da narod to zanima. Dakle nije dobro za gledanost. A drugo, ja nemam kućno vaspitanje koje bi mi dozvolilo taj luksuz. Nekada ne mogu da utičem kao u slučaju Čupić, ali to je kao što sam rekla intimni poraz. Progutaš. Ne mislim da je dobro da neko koristi medij za svoj lični obračun. Mada, kod nas je to bilo neophodno u smislu da je ta priča veoma ružno pokrenuta, javno i mi smo se branili. Ali kao što rekoh, loš način da se odbranimo." (Urednica, privatna TV, tri godine staža).

**"Intimni poraz.
Progutaš..."**

"Za vreme vanrednog stanja, prenosili smo saopštenja policije u kojima su ljudi nazivani kriminalcima. Naravno da to pogađa ljude, pogotovo one za koje se posle ispostavilo da su te optužbe netačne." (Urednik, 14 godina staža, agencija)

Zna li za neki primer korišćenja nečasnih metoda za prikupljanje novinskih informacija (tajno snimanje, nameštajka itd.)? Da li su te informacije bile objavljene? Da li su pogađale neku ličnost?

"Mislim da je to čak u nekoj prvoj fazi dobro, ne da prevarite sagovornika, nego da vas pokreće ideja 'ajde da probamo da ga snimimo pa da li će ispasti dobro, pa da li ćemo

moći nešto da napravimo'. Ali ne na kvarno. Cenim ljude koji imaju inicijativu više od onih 'šta danas treba da radim?'. Nije to loše, pa onda ako ste vešti i umiljati posle toga kažete 'jel može nešto od ovoga da se objavi' i ako dobijete odgovor 'pa dobro može' vi ste završili posao. Sve zavisi od ljudi. Na primer, ako pričate s Borisom Tadićem onda su pravila ponašanja vrlo jasna. 'Nazovite me za pola sata, ako ne budem mogao ja razgovaraće neko drugi.' A kad smo ranije radili prilog o divljoj gradnji bili smo kod sekretara jedne beogradske opštine, niti hoće da priča, imaju razne afere, onda se snalazite, snimate, ali ga posle obavezno pitate za odobrenje. To je bilo pre 5-6 godina kada su u Beogradu sve nadzidivali, jedino Beograđanku još nisu bili nadzidali." (TV urednik, 22 godine staža).

"Ja snimam od momenta kad razgovor počne. E, sada je pitanje da li ću ja to da objavim. Ukoliko neko kaže 'nemojte ovo da snimate' ja to ne pustim, ali sve snimam i uglavnom ne čuvam. Ako te neko ne upozori mi to pustimo. I to je logično, podrazumeva se. To je javni razgovor. Ako ja nekoga kao novinar zovem, ne zovem ga da ćaskamo o vremenu nego tražim informaciju koja je od javnog interesa i treba da se emituje. Ako mi naglasi da nešto ne objavim, ja neću objaviti zato što nemam pravo na to. Ako je informacija značajna pokušam da dođem do kompromisa i obično puste da nešto ide nezvanično. To, ukoliko je informacija takva da ne mogu da dopustim da ostane za moje uši. Meni ništa ne znači da ja to nosim kući, naročito ako je nešto važno i u takvim slučajevima čuvamo materijal mada sam ga snimila 'na kvarno' kako oni kažu. Za ne daj bože. Ali nismo smišljeno na taj način prikupljali informacije. Mi smo imali čuveni slučaj sa Veljom Ilićem. To nije trebalo da bude o ličnosti, ali je volšebno završio na internetu. Pljuvanje novinara, pretnje da će nas sve baciti sa 22. sprata. To je nečija zloupotreba. Nije bio stav kuće da se to pusti ni u najluđim primislima. Ali eto desilo se da neko to pošalje na internet. Postavlja se pitanje da li je to tendenciozno. Pojedinačno gledano da, ali nije to bila orkestrirana varijanta kuće, rukovodstva ili nekakvog političkog bloka, ali pojedinca svakako. Šta su bili motivi ne znam, ali ima toga. Time može da se bavi neko ko od toga ima koristi. Svako kome je svrha da informiše ne bavi se tim varijantama napada na neku ličnost, ne želi tako da se profiliše." (Urednica, devet godina staža, TV)

"Jeste. Ovih dana smo svedoci toga. Juče BK, ima toga i na Pinku i mislim da ima u nekoliko dnevnih novina. (Novinar, više od 30 godina staža, radio, TV, novine)

"Nataša Odalović je objavila svoj privatni razgovor s A. Tijanićem i bila kritikovana od izvesne gospođe Rubi. Bila je javno ismejana, ali ne samo tu. Kod nas nema tajnog snimanja. Kaži mi, ako nećeš da objavim neće biti, ali naći ću neku drugu putanju da to objavim. Mnoge vesti koje paraju uši plod su nečije nameštaljke. Ovo što jedan list objavljuje strogo čuvane iskaze svedoka u vezi s ubistvom Đinđića to nije plod novinarskog istraživanja već čista podmetačina." (Novinar, četiri godine staža, dnevni list)

"Primer koji mi je ostao u sećanju je onaj s Natašom Odalović i Aleksandrom Tijanićem. Ne znam da li su oni neformalno razgovarali, ćaskali preko telefona, tek prema Tijanićevim rečima ona ga je snimala." (Novinar, 18 godina staža, agencija)

"Znam ali ne želim o tome da pričam. Mislim da bi primer Željka Simića bio dočekan na Zapadu na nož. Pušten je snimak da on nešto krade od svog prijatelja, a sad se na sudu dokazuje da li je on uopšte krao ili je uzimao svoje. Mislim da je to zloupotreba, dok se na sudu ne dokaže da je on kriv. Tek kada se dokaže na sudu, onda se to može i javno pustiti." (Novinar, 18 godina staža, dnevni list)

"Znam, ali sam oštro protiv toga iako u zemljama visokog stepena kriminala i korupcije, kakva je našalost i naša, novinar vrlo često ne može doći do relevantnih informacija na

druge načine. Dodatno, iz tog razloga što ne postoji zakon o dostupnosti informacija. Lično to ne volim, ali ne isključujem njegovu svrsishodnost kao, na primer, u slučaju rumunskog sex trafikinga (imali su malu kameru na kapi)." (Urednik, 16 godina staža, TV)

Sećate li se nekog primera da su povređena prava ličnosti u slučaju da se piše o uhapšenima, licima pred sudom itd.? Da li se to desilo zbog potrebe za senzacijom, zbog osvetoljubivosti ili nekog drugog razloga?

"Evo, na primer, izjava Đure Mutavog, tu je povređen istražni postupak. A verovatno da i krivično može da se sankcioniše nekakva nepravda koja je nanesena svim ljudima koji se pominju u iskazu. To je objavljeno da bi se istraga skrenula u drugom toku i da bi to eventualno uticalo na sam proces koji se vodi oko ubistva Đinđića. Međutim, proces se ruši iznutra jer je očigledno loše spakovan." (Urednik, 15 godina staža, nedeljnik)

"Česta greška je ono 'osuđen', 'optužen'. Mediji su skloni da nekoga odmah proglase krivim, evo u akciji Sablja to je bilo posebno često kada su svi bili krivi. Do toga dolazi iz dva razloga: neznanja i senzacionalizma." (Novinar, 10 godina staža, dnevni list)

"Meni je bila zanimljiva i nejasna ova priča oko Čumeta. Je li povređen postupak pred sudom time što se on javio s nekog mesta i rekao da je u stranoj državi? To je radila moja vrlo savesna koleginica i po mojoj proceni u vrlo preciznom dogovoru sa glavnim urednikom i ministrom policije. Nije to nikako moglo da ide van toga, ne možete da dođete do Čumeta bez ministra policije. E sad, i ta informacija je u funkciji državnih organa - da javnost dobije uvid da se ceo proces privodi kraju, jer suđenje počinje uskoro. Pretpostavljam da takvu ulogu ima taj fono izveštaj. Ne verujem da je urednik rekao 'ajde da probamo da dođemo do Čumeta'. Verujem da se to kreće ka tome da se raskrinka društvo, da se polako prilazi tom suđenju. Takve stvari su veoma zanimljive za novinare, ali pošto nema prethodnih iskustava možete da napravite i omaške i skliznete čas posla." (TV urednik, 22 godine staža)

"Mislim da su se na drugim medijima koristile stvari kao psihološki profili, lekarski nalazi, što je baš loša slika. I često se čini da je to zarad senzacije, ali ja mislim da je to pre neko dobro promislio. Ako ćemo pošteno, mislim da je pravo pretpostavke nevinosti narušeno svima koji su uhapšeni. Ali videćemo kada počne suđenje koliko su čvrsti ti neki dokazi, samim tim i koliko je to zloupotrebjeno." (Urednica, 20 godina staža, radio)

"Konkretno, mi smo u našim novinama, verujući policijskim izveštajima znali ljude proglasiti krivim pre suđenja. Desilo se pre svega zbog nedostupnosti punog činjeničnog stanja i usled institucionalnog manipulisanja javnim mnjenjem na koje smo i mi naseli." (Urednik, 14 godina staža, nedeljnik)

"Potrebe za senzacionalizmom. To se dešavalo, pogotovo posle akcije Sablja. Posle završetka vanrednog stanja objavljivalo se svašta. Priče o takvim ljudima uvek privlače pažnju, kopkaju. U našem mediju mi smo prevodili izveštaj stranog medija (ili Londonskog instituta za mir, nisam sigurna) o tome kako su se naše snage bezbednosti ponašale prema ljudima koji su zatvoreni u toku Sablje. Naši domaći mediji se time praktično nisu ni bavili - eventualno se pominjao Sarajlić, ali ne u tom kontekstu kako je mučen. U našim medijima nije objavljena izjava Sarajlićeve žene koja je o tome pričala. I o mnogim ljudima se svašta pričalo dok su bili uhapšeni, pa su oni kasnije pušteni." (Novinarka, dve godine staža, dnevni list)

"Potpuno je imbecilno objavljivati izvode sa saslušanja, dokaze pre suđenja. Ali naše društvo je na ivici incidenta svakoga dana." (TV urednik, 12 godina staža)

"Prava ličnosti su bila povređena tokom vanrednog stanja, nakon ubistva premijera Đinđića, zato što su novinari vrlo često objavljivali podatke iz 'zvaničnih-nezvaničnih' izvora, a koji nisu podrazumevali da se, na primer, za svakog privedenog kaže da se on sumnjiči nego se rutinski govorilo: ubio je, uradio je to i to. To je na štetu zanatu i pravu onog kome se sudi. Sa pojedinih mesta, u to doba, signalizirano mi je da određene strukture nisu zadovoljne time što kuća u kojoj radim prenoseći te informacije uvek stavlja: osumnjičen, navodni. Do te mere da me pitaju: Šta si ti, najpametniji, pa samo ti stavljaš to 'navodni'?" (Urednik, 16 godina staža, TV)

"Prejudiciranje je svakodnevna pojava od ubistva Đinđića. Novinari se ponašaju na isti način kao i političari. Kad je ubijen Đinđić odmah je prvog dana rečeno ko je to uradio i svi dokazi su tu. Svi osumnjičeni su unapred bili i optuženi, a Korać i Lečić su prednjačili u tim glupostima. U njihovim pričama novinari su bili žigosani na isti način. Jedan srpski list je takođe objavio ime zaštićenog svedoka, što je takođe kršenje i nekih pravila i prava tog čoveka. U Srbiji je postalo već normalno da se ne čeka sud, pa se tako Čume javi u program RTS-a, ako je to bio on. Živković je izjavio da su utvrđene sve činjenice o ubistvu Đinđića i da će se vlada potruditi da se tako utvrđeno stanje ne promeni. Šta to znači? Da li je njemu neko objasnio da su sudska, zakonodavna i izvršna vlast razdvojene. Imaš slučaj sa Radetom Bulatovićem koji je nekoliko meseci proveo u pritvoru, i priču da se sastajao sa Legijom, a onda je pušten. Kada čitaš novine ti po automatizmu misliš da je to tako bilo. Što se tiče novinara u pitanju je potreba za senzacionalizmom, a što se tiče političara, oni ostvaruju neke svoje ciljeve. Novinari prenose samo ono što oni pričaju. Ko plasira taj ima neke svoje namere." (Novinarka, 7 godina staža, dnevni list)

"Recimo ako se misli na ovaj konkretan slučaj optužnica, pa tajni delovi, ovo čime se bave Vreme ili Nin, za mene je to potpuno suludo i u jednoj pravno regulisanoj državi ne bi smelo da se desi. Uopšte ne mislim da je to kao uskraćivanje javnosti za informacijom nego je to opet krajnje tendenciozno. Neko namerno plasira određene informacije u trenutku kada je suđenje na početku da bi se vršio direktan uticaj na sud. Da imam neku vlast ja bih to sprečila, jer ne mislim da građani time nešto dobijaju. Izveštaji će biti objavljeni nakon svega, kada se dobije tačna slika ili kada se završi suđenje. A ovo što se dešava to se meni nimalo se sviđa. Mislim na objavljivanje pretpostavki, mišljenja stručnjaka - ono što je građanima nevažno balističarima je to važna nijansa. To može samo da odmogne suđenju. U sistemu kakav je naš poštovati ljudska prava čini se rogovatno. Posle te hajke da neko traži prava za ubicu pa svako će da kaže 'ma daj'. Nije samo floskula da je nevin svako dok mu se ne dokaže krivica. Ja sam nažalost neko ko ne veruje našim sudovima. Ne znam koliko će biti u stanju da pravedno sude i da se odupru raznim uticajima i ucenama." (Urednica, devet godina staža, TV)

"Svako pisanje tipa 'general Pavkovića ostavila žena'. To je pitanje za sud. Kao, napustila ga dok je bio u pritvoru i otišla ni manje ni više nego sa visokim funkcionerom MUP-a, e to je bljuvotina iako ja ništa lepo ne mislim o Pavkoviću." (Novinar, 18 godina staža, dnevni list)

"To kreće od ozgo, od države pa nadalje. Prve država i policija objavljuju ono što ne bi smele i ti se onda nađeš pred izborom. Pitanje je koliko je to senzacionalizam, a koliko zakon tržišta. Kad dobiješ informaciju koju su svi dobili i koja je apsolutno nelegalna, imaš mogućnost da izigravaš velikog legalistu i da to sutra osetiš na tiražu ili ćeš kao i svi drugi da objaviš. Naravno, svi se odluče da objave." (Novinar, 10 godina staža, nedeljnik)

"Urednici na stranama crne hronike često se poigravaju naslovima i time ponekad unapred osude uhapšenog ili oslobode osuđenog. Svaki put je to zbog senzacije." (Novinar, četiri godine staža, dnevni list)

Da li se pri izveštavanju o kriminalu pominje verska, nacionalna, seksualna ili neka druga (manjinska) pripadnost?

"Ako homoseksualca zadavi njegov ljubavnik ne možeš da pišeš samo da je neko nekog zadavio, jer ti ako ne pišeš o njegovoj seksualnoj opredeljenosti ti varaš svog čitaoca. Tu moraš da napišeš da je njega zadavio peder, jer u suprotnom praviš idiota od svog čitaoca. Ukoliko su takve stvari važne za svest ljudi obavezno se stavlja, pa ma šta ko mislio o tome i kakve implikacije može da ima. Taj detalj je važan za tu vest. Kada se radnik ubio u zvoniku Hrama svetog Save, niko ne priča o tome da popovi teraju radnike da rade i nedeljom." (Novinar, četiri godine staža, dnevni list)

"Da i to je uobičajeno posebno kada su Romi i homoseksualci u pitanju. Nije važno da li su lopovi ili žrtve, oni su prvenstveno Romi ili homoseksualci. A to se gotovo redovno dešava mada je i to moguće promeniti." (Novinar, 10 godina staža, dnevni list)

"Kod nas se neprofesionalno izveštava o Kosovu. Vi ćete videti naslove 'Silovana Srpkinja', 'Ubijena dva Albanca', kao što je ranije bilo, 'Muslimani uradili to i to'. Potpuno je svejedno da li je žena koja je silovana Srpkinja ili Albanca, to se izvlači u naslov upravo radi određenog konteksta. I nama se desilo da par puta objavimo tekstove koji nisu korektni u tom smislu. Ono od čega ja poludim jeste što je to potpuno nepotrebno, na mestima gde to apsolutno ništa ne doprinosi tekstu. Na primer, naš mladi kolega je napisao da treba biti Crnac u Americi da bi se dobio Oskar. I čitav tekst je bio jedno nespretno poigravanje sa tim rasnim odlikama. Znači, na tom nivou se kod nas i omaklo nešto. Jednom smo takođe preneli tekst iz strane štampe koji je bio klasičan primer političkog govora mržnje, koji se odnosio na bivši Sovjetski Savez, komunizam, ali onim najgorim rečnikom bez obzira šta ko mislio o tome, 'crvena opasnost', 'neman'..." (Urednica, 26 godina staža, nedeljnik)

"Pa, kada skinski pretuku Ciganče naravno da kažem. Onda je to važan podatak, govori o društvenom problemu. Samo u tim slučajevima. Ako to nije relevantno, onda ne. Ili kada saopštavamo sa Kosova onda takva informacija čini vest." (Urednica, 20 godina staža, radio)

"Pominje se, da se istakne, recimo da je neko romske nacionalnosti, ili dete - džeparoš - naglašava se da je Rom, ili primer roditelja koji su zlostavljali svoje dete - naglašeno je da su romske nacionalnosti. Pominjanje verske pripadnosti (muslimani, katolici) bilo je izraženo u periodu rata, sada to ne potenciramo mnogo." (Novinarka, 10 godina staža, dnevni list)

"Pominjem u onolikoj meri u kolikoj pominje policija. Ako policija objavi da je neko Albanac, pa je to i to učinio na jugu Srbije onda objavim. Ali, ako objavi da je Albanac ili Slovak kriv za saobraćajnu nesreću onda ne objavljujem." (Urednik, 14 godina staža, agencija)

"Takve stvari se navode samo kao dodatna informacija, a ne da bi neko bio veći ili manji kriminalac i to nije preterano važno za suštinu stvari. Kada govorimo o Kosovu to je neminovno i to će se staviti u vest, na primer, da li je Srbin ubio Albanca ili Albanac Srbina. Ali, ne verujem da se to plasira sa ciljem širenja verske ili nacionalne mržnje. Sve zavisi od mentalnog sklopa čitaoca i ako on nešto loše misli o nekoj grupi reći će 'znao sam da su

takvi'. Kao i sve što primaš iz medija zavisi od tvoje lične percepcije. Ako već postoji neka predrasuda onda ima efekta." (Novinarka, 7 godina staža, dnevni list)

"Zeznuli smo se kada je ubijen taj dečak (ubijen na dan predsedničkih izbora), to je bio problem u informaciji sa terena. Išlo je ja mislim u četiri emisije da su ubice Albanci, a posle UNMIK objavi da su Srbi osumnjičeni. Ali posle toga se koliko ja znam dokazalo da ni ti Srbi nisu ubice." (TV urednik, 12 godina staža)

Sećate li se nekog primera da su žrtve nesreća ili zločina izložene javnosti bez posebne zaštite? Znete li za slučaj nepotrebnog identifikovanja žrtve, maloletnika, itd.?

"Ako se sećate kad je onaj mali Rom bio ubijen, mi smo imali imena te dvojice dečaka iz Batajnice, stavili smo inicijale i samo u zagradi da su mađarske nacionalnosti. Radikali su dva dana kasnije naveli imena. Našoj novinarki sam rekao da im postavi pitanje zašto su navedena imena maloletnika kad zakon zahteva inicijale, a oni su rekli da je to kao bila izuzetna situacija i da su morali da navedu imena iako su deca maloletna." (Urednik, 34 godine staža, nedeljnik)

"Bilo je, u novinarskim krugovima se čuju i takve priče. Snimali smo jedno samoubistvo, odnosno policijski uviđaj, i reagovala je porodica. U sledećem terminu smo to pre-montirali i sklonili smo slike koje su bile nepoželjne." (Urednica, 12 godina staža, TV)

"Da, da, toga se sećam još neke 1995-96. godine kada se neko na primer identifikuje kao ratni zločinac, ali isto tako i žrtve." (Urednik, 15 godina staža, nedeljnik)

"Daju se neki podaci koji omogućavaju indirektnu identifikaciju žrtve. A da ne pričam o tome, posebno u prethodnom režimu, da se prikazuju fotografije žrtava ratnih zločina, njihova imena i pre nego što porodica sazna. To je ozbiljan prekršaj. Evo, poslednji slučaj. Novosti su objavile fotografiju nekog iz UČK koji drži odsečenu glavu nekog vojnika. I onda se kroz nekoliko sledećih brojeva javlja njegova porodica, a što je najgore ni porodica to ne doživljava kao 'što ste objavili', jer oni nisu znali šta je s njim toliko godina. Ni oni u Novostima nisu objavili to je taj i taj, ali vidi se glava, lice." (Novinar, 10 godina staža, nedeljnik)

"Govorim uopšte o medijima, mislim da nije samo jedna porodica preko ekrana saznala da je neko nastradao u saobraćajnoj nesreći ili u ratu. U želji da se stigne da prvi objavi, izgleda da se gazi preko privatnosti. Evo, čega sam se setio - ova odsečena glava... Mislim da su to bile Novosti a posle dva dana kod nas su bili roditelji koji su prepoznali svoje jadno dete, tu odsečenu glavu, ako je to ono bilo uopšte. Te novine su u domenu patologije, jer ne znam ko može da objavi sliku blizanaca koje je majka ubila i da ih stavi na naslovnu stranu. Meni je i sad ta slika pred očima, dva ubijena deteta. Kome to služi? Koju vrstu nagona i osećanja to treba da probudi? Ili te priče 'ubijao je babu kamenom, a ona je stenjala...' Mislim da to apsolutno podstiče socijalnu patologiju, to uopšte nije u smislu prevencije." (TV urednik, 22 godine staža)

"Ima toga, čim je neko izvikan i bez zaštite, svi tuku po njemu, čak i novinari. Tad su neki novinari mnogo 'hrabri'. Mi smo obazrivi da se to ne desi, ali imam utisak da se omakne ponekad iz neznanja. Ima novinara koji su, ne bih rekao početnici, već nedovoljno iskusni." (Urednik, 25 godina staža, radio)

"Imali smo problema sa porodicom Boška Buhe koja je molila da ne puštamo više onaj snimak. Ali mi nismo povukli snimak. Mi smo jedini imali snimak. To se desilo, ali smo dali

malo širi kadar. Nismo više puštali detaljno. Ja ne mislim da smo mi preterivali s onom glavom. Mi smo stigli pre policije, tako smo i snimili." (TV urednik, 12 godina staža).

"Meni je bilo zaista degutantno kada su prikazivali ostatke Stambolića, i ja mogu da mislim kako je to bilo za njegovu porodicu, ali to je vrsta dokumenta. Ali, nikada se žrtva ne identifikuje bez potrebe." (Urednica, 20 godina staža, radio)

"Mi često ne možemo da napravimo granicu dobrog ukusa. Skoro je na jednoj lokalnoj televiziji direktno prenošen pokušaj samoubistva. To je nedopustivo. Taj čovek je time na neki način podstican. Sve tv-stanice će takav događaj propratiti, ali ovo je direktno prenošeno. To je neprofesionalno i traumatično za gledaoce. U nekim medijima se objavi da je Pera Perić rekao da će se sutra spaliti ako mu se ne dopusti to i to. Objavljivanje tih informacija kosi se i s osnovnom pristojnošću, jer kada se takve stvari objave, oni koji su ih rekli na neki način osećaju i obavezu da to urade." (Novinar, 18 godina staža, agencija)

"Nekad u toj identifikaciji mediji idu dotle da samo što broj telefona ne objave. Pa ja se sećam, ranije su na primer Novosti na naslovnoj dale neku sliku osobe koja je ubijena, a išao je naslov 'Majka još ne zna'." (Urednica, 26 godina staža, nedeljnik)

"Ne sećam se da mi je nešto baš bolo oči. One dve fotografije glavnih osumnjičenih, Spasojevića i onog Lukovića, kada su ono poginuli u bekstvu... ja sam bila zgrožena time. I mi smo to objavili i to je bila velika dilema. Ali niko nije naredio da se to objavi. To je otvorilo bujicu komentara: pitanje kredibiliteta cele akcije. Njima su rascopali glave i to nije trebalo policije radi da se objavljuje, ali opet možda to ima veze sa onim špekulacijama da oni nisu ubijeni tu već su ih tu sami doneli." (Urednica, devet godina staža, TV)

"Ono što radi većina novina jeste da iznosimo puna imena i prezimena ubica, čak i imena maloletnika. I u našim novinama toga ima, ja to strašno zameram, jer se jure neke senzacije. Naročito, recimo, neko je izboden, kao ovaj poslednji slučaj u Nišu, a novinar ide kod roditelja da ih pita šta misle o tome. Objašnjenje zašto se to radi jeste to što ljudi takve stvari vole da čitaju i gledaju. Da, to se redovno dešava, čim se dokopamo imena, mi to objavimo. (Novinarka, 10 godina staža, dnevni list)

"Po domaćim novinama toga ima. Na primer, otac siluje ćerku, pa se objavi njegovo ime, a njeni inicijali. To je cirkus. Sećam se da su žrtvi silovanja objavili inicijale i fotografiju. Skoro je jedan dnevni list objavio intervju sa jednim špijunom iz Republike Srpske i njegovu fotografiju." (Novinarka, 15 godina staža, nedeljnik)

"Primer iz Kurira gde je bio jedan ružan naslov teksta koji se tiče ubistva vojnika u Nišu 'Vojnik molio da ga ne ubije'. Mrtve ne treba dirati. Ja pripadam onim ljudima za koje je vojnik svetinja, naročito naš vojnik. Nešto sumnjam, znajući kakve se povrede mogu naneti hladnim oružjem, da je on imao vremena da moli. I objavljivanje fotografija u Večernjim novostima na kojima se vide odrubljene glave. To je neprihvatljivo, jer su i te novine na dohvata ruku deci." (Novinar, 18 godina staža, dnevni list)

"Slučaj Moldavke S. Č., kojoj je objavljeno ime, prezime i fotografija; zaštićeni svedok u Hagu (urednik podgoričkog Dana ga je otkrio); lica maloletnika na TV-u za koja nije bilo potrebno da se vide; da nije bilo zamagljeno lice prilikom hapšenja. Takođe to važi i za novine. Sve tv-stanice su objavile policijski snimak nekadašnjeg ministra kulture Željka Simića kako, navodno, krade iako je to po svim normama zabranjeno." (Urednik, 16 godina staža, TV)

"Znam slučajeve, ne u mom nedeljniku, ali na primer Publika je objavila ime i prezime Moldavke." (Urednik, 14 godina staža, nedeljnik)

Da li ste nekom davali podatke o ljudima (adrese, bolnice, medicinska dokumentacija) prikupljene tokom novinskog istraživanja? Da li vaš medij objavljuje imena maloletnika umešanih u kriminal? Zna li da li je u nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Bilo je, u novinarskim krugovima se čuju i takve priče. Ne." (Novinar, 39 godina staža, nedeljnik)

"Da, davala sam podatke, ali samo poslovne jer su privrednici želeli da sklope posao, privatnih informacija nije bilo. U drugim medijima to se pojavljivalo. Za slučaj maloletnika umešanih u kriminal nije mi poznato." (Novinarka, 22 godine staža, dnevni list)

"Davao sam podatke ali porodicama onih koji su se nalazili u bolnicama. Ja sam bio izveštač u tri rata i uvek je bilo onih koji traže svoje bližnje. Njima sam davao podatke. Mi ne objavljujemo imena maloletnika, ali znam za slučajeve u drugim medijima." (Urednik, 14 godina staža, agencija)

"Ja to vidim samo kao mogućnost da novinari jedan drugom daju telefon načelnika bolnice na primer ili nekog drugog da bi lakše do njega došli. Dogodi se da čujete neku informaciju i onda morate brzo da je proverite. Tada vam mnogo pomogne ako neko od kolega može da vam ponudi nečiji broj telefona da brže proverite tu informaciju. Ali ne znam da li se pitanje na to odnosi. U tom smislu nema ono, 'jao nemam', tu su stvarno svi u redakciji solidarni. Kada pripremate neku informativnu emisiju, pa ako vam baš zatreba neko će vam dati na primer i premijerov broj telefona. Puno ime maloletnika nismo objavili nikad." (TV urednik, 22 godine staža).

"Jesam, ali davao sam iz dobrih namera, ako imam telefon nekog političara, a traži mi kolega. Ali ne dajem podatke svakome ko zna da ih imam i ko to može da zloupotrebi, da maltretira te ljude." (Novinar, 18 godina staža, agencija)

"Kolegama da, saradujemo. Izvore ne otkrivam, ali dajem materijal. Da, objavljuje. Da, dovoljno je samo da okreneš novine. Čak i imena zlostavljane dece." (Novinarka, 10 godina staža, dnevne novine)

"Navešću vam primer jednog slučaja iz vremena demonstracija 1996-97. Jedna opoziciona stranka je tada dostavljala novinama adrese policajaca koji prelaćuju demonstrante. I mi smo to dobili. Rekao sam da se ne slažem da to objavimo, ne pada mi na pamet, jer neću da saučestvujem u tome. Uopšte me ne zanima, to za mene u novinarskom smislu nije profesionalno, a ja se bavim novinarstvom i neću da vodim politiku s ulice prema policajcima koji treba da budu napadnuti u svojim kućama. Inače, nikad niko mi nije tražio da dajem tako neke podatke o ljudima o kojima istražujemo. Evo, stvarno za 34 godine nikad mi niko to nije tražio. Jedino čuvam za sebe u slučaju do dođe do samog suda, jer nažalost imam i to iskustvo da sam desetak puta bio na optuženičkoj klupi, ali nikad osuđen." (Urednik, 34 godine staža, nedeljnik)

"Ne, iskreno rečeno i ne istražujem. Pošteđena sam te dileme. Nažalost. Ali ne znam pod kojim bih uslovima saopštila takve podatke. Ne, ne pominju se imena. Pa mi prenosimo saopštenja policije, oni ne saopštavaju mi ne prenosimo. Tako to funkcioniše. Ali zna se za pravilo da se imena maloletnika u takvom slučaju ne saopštavaju." (Urednica TV, tri godine staža)

"Ne, ne, nisam ni imala neke podatke koji bi nekome bili zanimljivi. Za maloletnike ne, koliko ja znam, samo su inicijali dozvoljeni i to se poštuje." (Urednica, 20 godina staža, radio)

"Ne u tom smislu. Ali recimo da radimo neke priče i dođemo do informacija pa procenimo da neko može da nastavi priču i pomogne tim ljudima, onda da. Maloletnike nikada ne pominjemo. Bar ne da mi je to bolo oči." (Urednica, devet godina staža, TV)

"Ne, nikome nisam davao podatke niti se sećam da su moje novine, odnosno novine u kojima radim objavljivale imena maloletnika umešanih u kriminal. Možda je i bilo takvih slučajeva u drugim medijima, ali ne znam, ne sećam se." (Novinar, 10 godina staža, dnevne novine)

"Ne, nisam. Ne znam za druge medije." (Novinarka, 15 godina staža, nedeljnik)

"Ne, nisam. Sada ovaj medij ne piše o tome. Ali, dešava se to okolo. Pa, sećam se, ja sam pisao tekst u kome ime maloletnika direktno pominjem." (Novinar, 40 godina, nedeljnik)

"Ne, to ne radim. Ali, sve je to svuda često jer je totalni nered ne samo u medijima nego u čitavoj zemlji. I ne mogu novine i novinari da budu bolji nego što su pravosuđe, privrednici, radnici u drugim firmama. Zemlja je u haosu i naša profesija je u haosu, ali rekao bih da je ona mnogo uređenija od društvenog života." (Urednik, 15 godina staža, nedeljnik)

"Ne, u mom mediju se sigurno ništa od ovoga ne radi. Na ovo poslednje već sam odgovorila kroz prethodna pitanja." (Urednica, 26 godina staža, nedeljnik)

"Ne. Mi dobijamo saopštenja iz SUP-a sa inicijalima, tako da imena praktično i ne znamo. Skoro je objavljeno ime maloletnika, ali ne mogu da se setim u kojim novinama i roditelji su reagovali." (Urednica, 20 godina staža, radio)

"Ne. Samo inicijale, odnosno onako kako policija saopšti." (Urednica, 12 godina staža, TV)

"Ne." (Urednica, 30 godina staža, radio)

"Ne! Ne! Ne znam!" (Urednica, 20 godina staža, TV)

"Ne. Ne. Ne." (Urednik, 25 godina staža, radio)

"Ne. Nisu ni tražili. Da su tražili uputio bi ih na 988. Zato što mislim da smo dovoljno pametni da ne činimo tu glupost. Mislim da ih ima tamo gde ih ima, gde ljudi iz profesije nisu dorasli svom zadatku." (Novinar, više od 30 godina staža, radio, TV, novine)

"Ne. Mada su mi jednom iz policije to nezvanično tražili (tokom 80-ih)." (Urednik, 16 godina iskustva, privatna TV, malo rada u inostranstvu)

"Nikad nikome. To je jedna od onih stvari koje smatram svetinjom. Čak se i na sudu nismo time branili. Ne objavljuje. Znam da je bilo i to smatram nedopustivim." (Urednik, 14 godina staža, nedeljnik)

"Nikada nisam nikome davao podatke koje sakupim. Sumnjam da bih ih dao i na zahtev policije ili suda. U mom mediju imena maloletnika se obeležavaju samo inicijalima, kao i imena samoubica. Slučajevi objavljivanja punih imena maloletnika česti su u žutoj štampi i nepotrebno je davati posebne primere." (Novinar, četiri godine staža, dnevni list)

"Nikada nisam radila nešto ekstra tajno što bi trebalo da se čuva. Kada bi me neko pozvao i tražio kontakt s nekim s kim sam ja razgovarala, podatke nikada ne bih dala bez pristanka te osobe o kojoj je reč. Kolegama podatke dajem i to je potpuno normalno. Ali to nisu takvi podaci, već eventualno brojevi telefona javnih ličnosti i to je već moj način da pomognem kolegama." (Novinarka, dve godine staža, dnevni list)

"Nisam. Ne objavljuje, samo inicijale. Mislim da ne. Sigurno bi mi to zapalo za uvo." (Novinar, osam godina staža, radio)

"Ono što ja znam, jesam. Sem ukoliko je meni rečeno da to čak i ne objavljujem. Ono što sam objavila nema razloga da ne dam kolegama ili da o tome ne tračarim sa svojim drugaricama." (Novinarka, 7 godina staža, dnevne novine)

"Pa zavisi koje podatke. Nisam zloupotrebio. Dosta toga funkcioniše telefonom, daju se podaci koji ne bi trebalo da se saopšte." (TV urednik, 12 godina staža)

"Samo kolegama dajem podatke koje imam, ljudima koji nisu u profesiji nisam i ne bih." (Novinar, četiri godine staža, dnevne novine)

"Samo kolegama koje su se bavile istim temama i to ne svima već samo onima koje poznajem. Što se tiče imena maloletnika moje novine objavljuju samo inicijale." (Novinar, 18 godina staža, dnevne novine)

"Samo inicijale, pa i to izbegavamo." (Urednik, 16 godina staža, TV)

"Uvek pazim da imena maloletnika umešanih u kriminal ne budu objavljena." (Urednik, 25 godina staža, dnevni list)

Znate li za slučaj da su nečije fizičke ili mentalne smetnje pominjane u tekstu?

"Do 5. oktobra pošto smo bili opredeljena televizija to nije bilo ništa novo. Hoću da kažem, nas su i zapalili zbog toga o čemu vi pričate jer su ljudi kićeni svakakvim nazivima, pisani razni komentari, deljeni na izdajnike i plaćenike i to je to. Nema bolje ilustracije za to od ove televizije do 5. oktobra." (TV urednik, 22 godine staža)

"Evo sećam se sinoć kada je u 'Utisku nedelje' Vučić rekao Maršićaninu 'možete tako da se obraćate Voji i njegovim mačkama'. Nešto što se iznese u javnost kao osobina koja se posle izvrgava ruglu. I to više političari počinju, naravno. A nemamo neku strogu zakonsku regulativu koja će strogo da kažnjava takve stvari. Imam utisak da je kod naših političara sve dozvoljeno, da svak svakog može da prozove i da u tom smislu ni političari ni novinari nemaju neku kulturu. Mislim da se to oseti na nivou nacije, to nepostojanje mere i dobrog ukusa." (Urednica, devet godina staža, TV)

"Ima toga u malicioznim tekstovima kao što su kolumne." (Novinar, 18 godina staža, dnevne novine)

"Ja sam to istina nalazio samo kao rugalice između političkih suparnika, ali nisam na to nailazio baš kod novinara." (Urednik, 15 godina staža, nedeljnik)

"Jedan kolumnista je napisao da imamo premijera koji ima samo jednu sličnost sa Đinđićem a to je da mu mozak ne radi sedam meseci." (Novinar, četiri godine staža, dnevne novine)

"Jedan od listova, u kojima sam radila, kopao je priču o Gradimiru Naliću, nakon što je Beba Popović na nekom anketnom odboru pokazivao navodno njegov psihijatrijski nalaz. Pa se onda nešto u takvom kontekstu pisalo o Naliću." (Novinarka, 7 godina staža, dnevne novine)

"Pa, dobro, bilo je toga, ali po novinama uglavnom. Tijanićeve kolumne. To je jedini primer koji mogu da navedem. I te kolumne eto i ja pročitam, pošto je on kao važan novinar, mada je to sve gnusno." (Urednica, 20 godina staža, radio)

"Pominju se, nema šta. Ko je narkoman, ko je lud, ko je lečen, toga ima koliko hoćeš." (Novinar, 10 godina staža, nedeljnik)

"Samo u kolumnama. Tome su bili skloni Pera Luković i Tijanić. Pod to može da se i podvede priča da je Čeda Jovanović narkoman što je neko proturio kroz novine i to je postalo opšte mesto. Znam pouzdano da dečko nije narkoman i da njegovi podočnjaci potiču od bolesti bubrega." (Urednik, 25 godina staža, dnevni list)

"Vidao sam to. U prizemnim kvalifikacijama ide se dotle da se analizira i nečiji spoljni izgled ili bolesna deca. Za 12 godina Miloševićeve vlasti porušene su sve moralne barijere." (Novinar, 18 godina staža, agencija)

"Znam, ali ne u mom mediju. To je postalo moderno u drugim medijima. Otkako je Toma Nikolić početkom 90-ih nazvao Vučelića 'musavim tucačem plitkoumnih kafanskih pevaljki', to je postao običaj. Od tada se objavljuju razne stvari. Ima novinara koji su specijalizovani za takve stvari. Korak dalje u tome je slučaj Željka Simića i njegove kleptomanije." (Urednik, 14 godina staža, agencija)

Sećate li se nekog primera da su povređena prava ličnosti u slučaju da se piše o uhapšenima, licima pred sudom itd.? Da li se to desilo zbog potrebe za senzacijom, zbog osvetoljubivosti ili nekog drugog razloga?

"Evo, na primer, izjava Đure Mutavog, tu je povređen istražni postupak. A verovatno da i krivično može da se sankcioniše nekakva nepravda koja je nanesena svim ljudima koji se pominju u iskazu. To je objavljeno da bi se istraga skrenula u drugom toku i da bi to eventualno uticalo na sam proces koji se vodi oko ubistva Đinđića. Međutim, proces se ruši iznutra jer je očigledno loše spakovan." (Urednik, 15 godina staža, nedeljnik)

"Česta greška je ono 'osuđen', 'optužen'. Mediji su skloni da nekoga odmah proglase krivim, evo u akciji Sablja to je bilo posebno često kada su svi bili krivi. Do toga dolazi iz dva razloga: neznanja i senzacionalizma." (Novinar, 10 godina staža, dnevne novine)

"Konkretno, mi smo u našim novinama, verujući policijskim izveštajima znali ljude proglasiti krivim pre suđenja. Desilo se pre svega zbog nedostupnosti punog činjeničnog stanja i usled institucionalnog manipulisanja javnim mnjenjem na koje smo i mi naseli." (Urednik, 14 godina staža, nedeljnik)

"Meni je bila zanimljiva i nejasna ova priča oko Čumeta. Je li povređen postupak pred sudom time što se on javio s nekog mesta i rekao da je u stranoj državi? To je radila moja vrlo savesna koleginica i po mojoj proceni u vrlo preciznom dogovoru sa glavnim urednikom i ministrom policije. Nije to nikako moglo da ide van toga, ne možete da dođete do Čumeta bez ministra policije. E sad, i ta informacija je u funkciji državnih organa da javnost dobije uvid da se ceo proces privodi kraju, jer suđenje počinje uskoro. Pretpostavljam da takvu ulogu ima taj fono izveštaj. Ne verujem da je urednik rekao 'ajde da probamo da dođemo do Čumeta'. Verujem da se to kreće ka tome da se raskrinka društvo, da se polako prilazi tom suđenju. Takve stvari su veoma zanimljive za novinare, ali pošto nema prethodnih iskustava možete da napravite i omaške i skliznete čas posla." (TV urednik, 22 godine staža)

"Mislim da su se na drugim medijima koristile stvari kao psihološki profili, lekarski nalazi... to je baš loša slika. I često se čini da je to zarad senzacije ali ja mislim da je to pre neko dobro promislilo. Ako ćemo pošteno, mislim da je pravo pretpostavke nevinosti narušeno svima koji su uhapšeni. Ali videćemo kada počne suđenje koliko su čvrsti ti neki dokazi, samim tim i koliko je to zloupotrebjeno." (Urednica, 20 godina staža, radio)

"Potrebe za senzacionalizmom. To se dešavalo, pogotovo posle akcije Sablja. Posle završetka vanrednog stanja objavljivalo se svašta. Priče o takvim ljudima uvek privlače pažnju, kopkaju. U našem mediju prevodili smo izveštaj stranog medija (ili Londonskog instituta za mir, nisam sigurna) o tome kako su se naše snage bezbednosti ponašale prema ljudima koji su zatvoreni u toku Sablje. Naši domaći mediji se time praktično nisu ni bavili - eventualno se pominjao Sarajlić, ali ne u tom kontekstu kako je mučen. U našim medijima nije objavljena izjava Sarajlićeve žene koja je o tome pričala. I o mnogim ljudima

se svašta pričalo dok su bili uhapšeni, pa su oni kasnije pušteni." (Novinarka, dve godine staža, dnevni list)

"Prejudiciranje je svakodnevna pojava od ubistva Đinđića. Novinari se ponašaju na isti način kao i političari. Kad je ubijen Đinđić odmah je prvog dana rečeno ko je to uradio i svi dokazi su tu. Svi osumnjičeni su unapred bili i optuženi, a Korać i Lečić su prednjačili u tim glupostima. U njihovim pričama novinari su bili žigosani na isti način. Jedan srpski list je objavio ime zaštićenog svedoka, što je takođe kršenje i nekih pravila i prava tog čoveka. U Srbiji je postalo već normalno da se ne čeka sud, pa se tako Čume javi u program RTS-a, ako je to bio on. Živković je izjavio da su utvrđene sve činjenice o ubistvu Đinđića i da će se vlada potruditi da se tako utvrđeno stanje ne promeni. Šta to znači? Da li je njemu neko objasnio da su sudska, zakonodavna i izvršna vlast razdvojene? Imaš slučaj sa Radetom Bulatovićem koji je nekoliko meseci proveo u pritvoru, i priču da se sastajao sa Legijom, a onda je pušten. Kada čitaš novine ti po automatizmu misliš da je to tako bilo. Što se tiče novinara u pitanju je potreba za senzacionalizmom, a što se tiče političara, oni ostvaruju neke svoje ciljeve. Novinari prenose samo ono što oni pričaju. Ko plasira taj ima neke svoje namere." (Novinarka, 7 godina staža, dnevne novine)

"Recimo ako se misli na ovaj konkretan slučaj optužnica, pa tajni delovi, ovo čime se bave Vreme ili Nin, za mene je to potpuno suludo i u jednoj pravno regulisanoj državi ne bi smelo da se desi. Uopšte ne mislim da je to kao uskraćivanje javnosti za informacijom nego je to opet krajnje tendenciozno. Neko namerno plasira određene informacije u trenutku kada je suđenje na početku da bi se vršio direktan uticaj na sud. Da imam neku vlast ja bih to sprečila, jer ne mislim da građani time nešto dobijaju. Izveštaji će biti objavljeni nakon svega, kada se dobije tačna slika ili kada se završi suđenje. A ovo što se dešava to se meni nimalo ne sviđa. Mislim na objavljivanje pretpostavki, mišljenja stručnjaka... ono što je građanima nevažno balističarima je to važna nijansa. To može samo da odmogne suđenju. U sistemu kakav je naš, poštovati ljudska prava čini se rogobatno. Posle hajke da neko traži prava za ubicu pa svako će da kaže 'ma daj'. Nije samo floskula da je nevin svako dok mu se ne dokaže krivica. Ja sam nažalost neko ko ne veruje našim sudovima. Ne znam koliko će biti u stanju da pravedno sude i da se odupru raznim uticajima i ucenama." (Urednica, devet godina staža, TV)

"Svako pisanje tipa 'general Pavkovića ostavila žena'. To je pitanje za sud. Kao, napustila ga dok je bio u pritvoru i otišla ni manje ni više nego sa visokim funkcionerom MUP-a, e to je bljuvotina iako ja ništa lepo ne mislim o Pavkoviću." (Novinar, 18 godina staža, dnevne novine)

"Urednici se na stranama crne hronike često poigravaju naslovima i time ponekad unapred osude uhapšenog ili oslobode osuđenog. Svaki put je to zbog senzacije." (Novinar, četiri godine staža, dnevni list)

"Potpuno je imbecilno objavljivati izvode sa saslušanja, dokaze pre suđenja. Ali naše društvo je na ivici incidenta svakoga dana." (TV urednik, 12 godina staža)

"To kreće odozgo, od države pa nadalje. Prve država i policija objavljuju ono što ne bi smele i ti se onda nađeš pred izborom. Pitanje je koliko je to senzacionalizam, a koliko zakon tržišta. Kad dobiješ informaciju koju su svi dobili i koja je apsolutno nelegalna, imaš mogućnost da izigraješ velikog legalistu i da to sutra osetiš na tiražu ili ćeš kao i svi drugi da objaviš. Naravno, svi se odluče da objave." (Novinar, 10 godina staža, nedeljnik)

Znate li za slučaj da su u nekoj novinskoj formi deca, maloletnici ili maloumne osobe korišćeni kao izvor tokom novinarskog istraživanja?

"Evo gnusnog primera zloupotrebe: kada su ranjena ona deca na Kosovu, pa kada je onaj mali lečen na VMA. Dete je izašlo iz operacione sale u šok sobu i došli su političari da skupljaju poene. Nikoga nisu zavarali time što su doveli, eto i Vladu Divca. Klasičan primer zloupotrebe. Nespretnan pokušaj premijera da pokaže da je saosećajan. Trajković koji se slikao. Dete je bilo u komi. Mali je kasnije dobio infekciju pluća pošto su se razni likovi tu okupljali. I doktori koji su to dozvolili... Skandal koji je prošao eto tek tako. Katastrofa." (Urednica, devet godina staža, TV)

"Nije to uvek zloupotreba mada ima i toga, sve zavisi od konteksta: šta srednjoškolci misle o budućnosti, upotrebi kondoma ili tako nešto, reportaže o novom predmetu... A deca mnoge stvari pametnije kažu nego analitičari ili istraživači javnog mnjenja." (Novinar, 10 godina staža, dnevne novine)

"Smatram da je emisija u kojoj su učestvovali nedavno (decembar 2003) na TV Pink deca Miodraga Kostića i sam gospodin Kostić primer zloupotrebe dece u propagandne svrhe i po svim kodeksima takva emisija bi bila skinuta sa programa, posebno što su deca u prisustvu jednog od razvedenih roditelja ispitivana (ne intervjuisana) o ponašanju roditelja. Inače, emisija je pozicionirana u vreme kada se majka ponovo venčala čemu je bila posvećena neprimerena medijska pažnja." (Urednica, 30 godina staža, radio)

Da li je neko od vas tražio da otkrijete svoj novinarski izvor? Zna li neko u vašoj redakciji za taj izvor?

"Da, da... Meni se više puta dešavalo da traže, jer sam pisala, i ne samo ja, neke tekstove koji su se odnosili na spoljni dug. Iz jednog ministarstva su mi direktno pretili i rekli da je to državna tajna, mada sam podatke dobila u zvaničnim inostranim organizacijama. Oni su jako insistirali da im kažem od koga sam saznala, jer su se plašili da je to uradio neko od njih. Ja njima ništa nisam htela da kažem, jer u svim tekstovima su i navedeni izvori. Oni ne veruju da je to istina, a jeste. Dešava mi se takođe i svoje novinare da pitam, ali samo onda kada mi je sumnjivo, tek da bih videla koliko taj neko ima veze s onim o čemu se piše. Lično, nisam pristalica tajnih izvora informisanja. U ozbiljnijem novinarstvu nema potrebe za tim. Ako postoji nešto što je podatak, istina, činjenica, onda neki tajni izvor ne treba. Novinari se na njih pozivaju samo kada je nešto teško dokazivo, kada ne postoji na papiru. Kada je reč, na primer, o aferi sa šećerom, vi možete da pošaljete pismo nekome iz Evropske unije i zatražite komentar. To je takođe ekskluzivno kao i bilo kakvo nagađanje tajnih izvora. Meni bi mnogo interesantnije bilo zvanično saopštenje povodom toga nego to što mi je neko šušnuo. Prvo, ne bih mu verovala, a drugo mislim da je to produkovanje afera do tačke kontraproaktivnog. Postoji mnogo stvari o kojima se ništa ne govori. Afere su politički funkcionalizovane, ja sam potpuno ubeđena u to. Mi moramo da naučimo da normalno koristimo izvore, da zovemo ljude i tražimo zvaničnu izjavu, komentar, demanti. To je legitimno i potpuno normalno." (Urednica, 26 godina staža, nedeljnik)

"Pre 5. oktobra traženo je od mene da navodim svoje izvore, sada više ne." (Novinar, 18 godina staža, radio)

"To najčešće traži oštećena strana. Postoji na sreću zakon koji nas štiti, mada ne smatram da je i to uvek opravdano. Ja sam za to da se izvor štiti, ali da postoji neka selektiv-

nost i da se to malo strožije formuliše. Čitajući po nekim novinama, a znam ko su ljudi koji to pišu i znam otprilike i ko su im izvori i koliko su pouzdani, to mi je nedopustivo, jer to nije izvor to je - tračarenje. A ja sam čak i do suda jedanput stigla. Posle 5. oktobra navodno ubio se sudija Simeunović. Moj kolega i dobar prijatelj je istraživao taj slučaj pa bi mi s vremena na vreme ubacivao poneki podatak i mi smo to pratili. Ja sam u ovom slučaju svom izvoru potpuno verovala. E sada, on je saznao od nekih sudskih veštaka da je reč o ubistvu amonijakom. Izneo mi je detalje i mi to pustimo u prilog i još damo u *head*. On je mene uveravao da je njegov izvor pouzdan. I pozove mene tužilac na saslušanje. Neprijatno iskustvo. Sreća, ja sam bila drugoosumnjčeni. Ostala sam pri tome da verujem izvoru svog kolege, i nisam ga otkrila. Nisam ni pitala kolegu ko je. Tek kasnije sam saznala ko je taj izvor bio, a i da sam znala ne bih rekla. To možda i nije bio sjajan izvor, ali ispostavilo se da su informacije bile tačne." (Urednica, devet godina staža, TV)

Da li su u vašem mediju citirani memoari ili ispovest nekog kriminalca? Smatrate li da je to popravilo sliku o njemu? Da li je u tom sadržaju bilo nekih političkih implikacija (pominjanja političara, državnih institucija itd.)? Zna li da li je u nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

"Ako dođe neki vlasnik u Vreme, NIN, Reporter, Politiku, Danas i kaže - mene interesuje samo tiraž - svi ćemo da se zamislimo šta ćemo da radimo. Mi govorimo iz jednog jako lagodnog ugla jer smo ipak svi inokosni, čak su i novinari u našim redakcijama inokosni." (Urednik, 15 godina staža, nedeljnik)

"Činjenica je i to da vi ne možete da otvorite kriminal na osnovu analitike kriminala ili onog što će neki sudija ili profesor, stručnjak, da kaže, kriminal mora da se hvata iznutra, a jedini način da to uradite jeste da nađete ovakve varijante, preko svedoka-saradnika, ali i pokajnika iz bilo kog njegovog motiva. Suština je da dobijete humanističku dimenziju, ma koliko to nategnuto zvučalo, da dobijete izvor koji će da posvedoči koliko je to opasno. Znači, to se može samo preko tih ljudi i u toj pokajničkoj dimenziji. U suprotnom to može da bude propaganda kriminala, enklava za kriminal. To su ona pisma Legije i Čumeta, iako su tržišna, ali nisu imala ovu drugu dimenziju, pokajnički sindrom i poznavanje efekata iznutra. Zato smo od toga bili odustali. Sećam se i iskaza Đure Mutavog, optuženog za ubistvo Đinđića, on je bio na liniji zvanične optužbe, znači sve ono što je policija tvrdila, pa je bio Đorđe Krsmanović, a onda je došao Šešelj koji je obrnuo stvari, znači isto iskaz dat u istrazi, isto kršenje, i on kaže - pa šta ako je Đinđić ubijen, on je ionako muvao sa kriminalcima. I sad to dobija potpuno drugo značenje. Iz toga ja ne mogu da zaključim da li je to posve slučajno ili je neko namerno pustio 2-3 svedočenja koja idu u prilog zvaničnoj optužbi, a onda iz kontre pustio ovaj. I tu su veći politički obračuni neizbežni. Tako ispada da je suđenje Đinđićevim ubicama počelo pre stvarnog suđenja, a praktično se pretvorilo u proces žrtvi za koju je rečeno 'pa šta, on je sam nastradao...'. Mi imamo permanentnu produkciju afera, krene jedna, ne završi se, krene druga i aferama nema kraja. I onda građani kažu 'Ma, ko?! Svi su oni isti.' A to je najpogubnije za srpsku politiku." (Urednik, 34 godine staža, nedeljnik)

"Jesu i to još početkom '90-ih, a kod nas još uvek ima sprege između politike i podzemlja i o tome treba pisati, samo je problem naći sredinu. To sada i te kako diže tiraž, mislim, ako je to masovna pojava, a kod nas jeste, onda ne treba izbegavati da se o tome piše, odnosno masovnost te pojave opravdava njenu zastupljenost u medijima. Verovatno bi i Njujork Tajms objavio intervju sa Bin Ladenom. Svedok, Kurir i Nedeljni telegraf

najviše pišu o tome, možda je to njihova uređivačka odluka a možda i dolazi od političkih odnosno nekih drugih centara." (Novinar, 10 godina staža, dnevne novine)

"Kad nemate zvaničnu informaciju, onda vam je to za tračeve i dezinformaciju najbolje tlo. Policija je Čumetovu izjavu dala ovoj kući, ipak to ima neku težinu, nije dala *Balkanu*. Ja mislim da većina ljudi koja gleda ovu televiziju ne pretpostavlja ni da je Čume okrenuo novinare, niti da ga je novinar preko tetke okrenuo i dobio. Nego da je to policija u saradnji sa državnom kućom odlučila da pokaže javnosti da ga imaju. U drugim medijima to je na drugi način prisutnije, jer su se kriminalci raširili i razmnožili u prethodnom periodu. Oni su vladali državom a i sada možda u nekoj meri vuku neke konce. Kao što reče Mihajlović - Sablja još nije posekla sve, ona je načela organizovani kriminal. Pošto njih toliko ima i pošto je Arkan bio bog i batina, a ispod njega još hiljadu nivoa, onda sad oni dolaze na red da se s njima društvo razračunava ili da se spasavaju kako znaju i umeju. Ranije ih je bilo takođe mnogo, ali niko im nije smeo ništa. Sad ih je manje ali sad su ih načeli. I sad ih puštaju u novine. Ko je smeo pre 5. oktobra da nešto piše o Arkanu a da s njim nije pio kafu ili znao na neki drugi način, pratio ga po Erdutu... da uzmete pa da napišete? Zato bi vam glava letela! Sada je druga situacija. Ali i sada ne smete da ih prozivate mnogo, jer nijedna država pa ni naša, ne može da vas zaštiti ako vas uzmu na zub. Kako je poginuo Đinđić? On je najbolji primer za to. Možete vi da budete buntovni novinar koji raskrinkava kriminal, ali zato vam ode glava." (Urednik privatne TV, 22 godine staža)

"Kriminalci nisu dobijali prostor, ali je nekolicina biznismena sa sumnjivom prošlošću dobijala prostor da priča. Oni, međutim, nisu pominjali politiku i političare. Govorili su o svom poslu. Ispovesti kriminalaca su bile (i sada su) česte u bulevarskoj štampi. Najbolji primer je period pre ubistva premijera Zorana Đinđića." (Novinar, četiri godine staža, dnevni list)

"Mislim da memoari kriminalaca nisu važni za javnost. Čumetova izjava je verovatno imala političkih implikacija. Verovatno je malo dolivala vodu na vodenicu Dušana Mihajlovića jer je uhapšen opaki kriminalac i još doprinosi daljoj istrazi." (Novinar, 18 godina staža, agencija)

"Mi uopšte nismo čitali Čumetova pisma. I nama se on javljao. Javljao se svima, isto kao ni Legijino pismo. Mi smo to puštali samo u formi informacije i one delove koji imaju karakteristiku informacije. Nismo ga objavili jer je to Čume. Ja bih lično i nekim političarima zabranila da se obraćaju, a kamoli kriminalcima. Kriminalci iskaze mogu da daju na sudu. I to da su kriminalci mogu da budu paušalne priče, ali to nisu priče za medije. Zašto bih ja puštala nekog tamo Čumeta koji kaže nisam ja ovo ili ono. Zašto? Koja je svrha ili interes naroda, čiji je to interes osim njegov lični? To je samopromocija, a to se onda zove iznajmljen termin i to košta. Sve može, ali onda to piše iznajmljen termin, pa se zna da je on platio televiziji. Ali u informativnoj emisiji?! Ja mislim da je to nedopustivo." (Novinarka, deset godina, privatna TV)

"Od popravljene slike mnogo je važnije pitanje da li to utiče na neki sudski proces ako je u toku. Kriminalci nisu Robin Hud ili hajduci." (Novinar, više od 30 godina staža, radio, tv, novine)

"U mom mediju nisu, a što se tiče drugih, znam i za plaćene intervju. Jedan privatni medij je jednom objavio intervju sa Dušanom Spasojevićem u kome je on prikazan kao Majka Tereza. To je bilo 2001. godine, kad je pušten iz zatvora. To nije popravilo sliku o njemu, ali je pokvarilo sliku o mediju." (Urednik, 14 godina staža, agencija)

"Uopšte mislim da je naša opsednutost kriminalom ne mogu da kažem preko normalne, jer svuda je to tako, i u žutoj štampi u Engleskoj, ali mislim da je to kod nas mnogo gore zato što se nismo izlečili od nekog endemskog zla koje je ovde tako dugo bilo. Treba neki sasvim drugačiji filter i zato je meni odvratno, nepodnošljivo i užasno vreme bilo kada smo se svi bavili time da li je Čumetova žena oteta ili je sama otišla kod ovoga i da li je ona zaista to pisala i ko je kome šta podmetnuo. Prvo, to je podmetanje tema, drugo, to je davanje prostora ljudima koji su evidentni kriminalci. Ne bih volela da govorim o stvarima koje ne znam pouzdano, ali me ne bi čudilo da neke od tih polukriminogenih grupa pod svojom paskom drže svoje medije i da ih drže kao neki svoj instrument. Par puta sam razgovarala sa ljudima koji sa nama rade distribuciju, pa onda pričamo o drugim novinama, ali zamislite zemlju u kojoj je najčitaniji novosadski Svet, Treće oko..." (Urednica, 26 godina staža, nedeljnik)

4. Prilozi

4.1 Prilog I: Upitnik

A: Profil sagovornika

Pol

Funkcija (novinar, urednik, itd.)

Koliko godina radi u novinarstvu?

Da li je radio u nekoj drugoj delatnosti? U kojoj?

4. Da li je laureat neke nagrade ili javnog priznanja?

5 Vrsta medija (večernji, dnevni, nedeljni list, TV privatna - javna, radio, e-publishing itd.).

6. Može li da živi od novinarstva? Da li ga pomaže porodica?

7. Da li ima dopunski posao? Da li je to novinarski posao ili neki drugi?

B: Pitanja o profesiji novinar

Da li ste pored novinarske obavljali neku drugu funkciju (u vladi ili privredi, u nevladinom ili javnom sektoru, u izbornim štabovima itd.) i da li ste te prilike koristili kao izvor podataka ili za izveštavanje? Zna li da li je bilo takvih slučajeva (pitanje se ponavlja pod svakim brojem, ako je to logično)?

Da li ste bili u prilici da savetom ili na neki drugi način utičete na donošenje neke odluke u nekoj od političkih partija ili javnih institucija kroz neformalne konsultacije, uzgredni savet, stvaranje atmosfere ili na drugi način? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

Da li ste kao izveštač ili urednik posredovali među političkim akterima? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

Da li političke, ekonomske ili neke druge direktive vašeg urednika ili vlasnika vašeg medija utiču na način na koji ćete obraditi neku temu? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

Da li vam je neko (ko) sugerisao da o nečemu ne pišete (govorite) baš sada? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

Da li znate za slučaj da je neko sa strane - iz političke stranke, iz vlade, iz nevladine organizacije ili iz sfere biznisa - intervenisao da se nešto objavi ili ne objavi ili da je intervenisao posle objavljivanja štiva kojim nije zadovoljan? Kakva je bila ta reakcija? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

Da li ste tokom predizborne kampanje o nekim činjenicama znali ali o njima niste izveštavali? Ako jeste, o kojim? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

Da li ste neke činjenice znali ranije ali ste ih upotrebili tek tokom izborne kampanje? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

- Šta činite kada se vaše političke ili ideološke preferencije ne slažu sa onim što preovlađuje u vašem mediju? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?
- Da li su u vašem mediju svi akteri uživali iste mogućnosti da njihovi stavovi budu dostupni javnosti? Zna li da li je u nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?
- Da li je bilo slučajeva da vi, ili drugi novinari, stavljate do znanja da ne delite mišljenja izneta u vašem mediju?
- Kada prenosite partijska saopštenja ili izjave političara, proveravate li tačnost vesti, informacije i fakta ili smatrate da je odgovornost na onome ko ih daje?
- Da li se sećate nekog intervjua ili izjave objavljenih u vašem mediju koji nisu opravdani javnim značajem i principom zanimljivosti, već predstavljaju oblik prikrivene propagande? Zna li da li je u nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?
- Da li je vlasnik vašeg medija tražio da promovirate njegov privatni ekonomski, politički ili drugi interes ili da podržavate nekog od učesnika u izbornom procesu ili u javnom životu? Možete li se setiti primera? Zna li da li je uopšte bilo takvih slučajeva?
- Da li ste pisali u nekom komercijalnom dodatku, radili prilog za zakupljeni termin ili učestvovali u nekoj drugoj formi promocije privatnog biznisa, vladine ili nevladine akcije? Da li ste na to bili primorani? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?
- Da li je u vašem mediju uvek bila uočljiva razlika između redakcijskog sadržaja i oglasa?
- Zna li za slučaj da je propagandni materijal u vašem mediju plasiran u klasičnoj žurnalističkoj formi? Zna li da li je u nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?
- Da li ste bili angažovani za prikupljanje oglasa ili za njihovo kreiranje, ili za neke druge marketinške akcije prikrivenog oglašavanja? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?
- Da li ste primili neki poklon, bili na plaćenom gostovanju (ručkovi, putovanja, uobičajeni oglašivački rekviziti male vrednosti, znaci sitne pažnje)? Da li je to uticalo na vaše izveštavanje? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?
- Da li ste u izveštavanju koristili tzv. PR materijal, fakta, fotografije itd.? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?
- Da li ste objavljivali nepotvrđene izveštaje, glasine ili pretpostavke i da li ste ih kao takve označavali? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?
- Sećate li se neke izjave ili intervjua u kojima se očigledno vidi da citirani laže a da mu se sagovornik ne suprotstavlja? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?
- Da li su vam izvori davali pogrešne informacije, pogotovo one koje se odnose na ličnost? Da li ste zbog toga pisali ispravku, demanti ili ste istinita fakta plasirali na drugi način? Zna li da li je u vašem ili nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

Da li je u vašem mediju bilo članaka, izveštaja ili drugih sadržaja koji pogađaju nekoga lično? Zna li da li je u nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva? Zna li za neki primer korišćenja nečasnih metoda za prikupljanje novinskih informacija (tajno snimanje, nameštajka, itd.)? Da li su te informacije bile objavljene? Da li su pogađale neku ličnost?

Sećate li se nekog primera da su povređena prava ličnosti u slučaju da se piše o uhapšenima, licima pred sudom itd.? Da li se to desilo zbog potrebe za senzacijom, zbog osvetoljubivosti ili nekog drugog razloga?

Sećate li se nekog primera da su žrtve nesreća ili zločina izložene javnosti bez posebne zaštite? Zna li za slučaj nepotrebnog identifikovanja žrtve, maloletnika, itd.?

Da li ste nekom davali podatke o ljudima (adrese, bolnice, medicinska dokumentacija) prikupljene tokom novinskog istraživanja? Da li vaš medij objavljuje imena maloletnika umešanih u kriminal? Zna li da li je u nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

Zna li za slučaj da su nečije fizičke ili mentalne smetnje pominjane u tekstu?

Da li se pri izveštavanju o kriminalu pominje verska, nacionalna, seksualna ili neka druga (manjinska) pripadnost?

Zna li za slučaj da su u nekoj novinskoj formi deca, maloletnici ili maloumne osobe korišćeni kao izvor tokom novinarskog istraživanja?

Da li je neko od vas tražio da otkrijete svoj novinarski izvor? Zna li neko u vašoj redakciji za taj izvor?

Da li su u vašem mediju citirani memoari ili ispovest nekog kriminalca? Smatrate li da je to popravilo sliku o njemu? Da li je u tom sadržaju bilo nekih političkih implikacija (pominjanja političara, državnih institucija, itd.)? Zna li da li je u nekom drugom mediju bilo takvih slučajeva?

Odeljak C:

Lična ocena sagovornika: Kakvo je stanje novinarske profesije u Srbiji danas? Zapažanja anketara:

4.2 Prilog II: Profesionalna osnova: 77 zabrana - Kompilacija preporuka iz različitih novinarskih kodeksa

Kompilacija preporuka iz različitih novinarskih etičkih i profesionalnih kodeksa (BBC, NUNS, ANEM, RTS, nemački, norveški, slovenački, makedonski)

Mediji će braniti slobodu govora, slobodu štampe i pristupa javnim dokumentima.

Autori, urednici i glavni urednik su dužni da respektuju istinu, poštovanje ljudskih prava i principe blagovremenog informisanja.

Izdavač ne sme da ih u tome onemogućuje.

Autori, urednici i glavni urednik neće dopustiti pritisak bilo koga ko možda želi da spreči ili omete slobodu javne debate o svakom pitanju važnom za društvo.

Niko van uredništva ne sme se mešati u to šta i kako će biti objavljeno.

Novinari treba da budu oprezni i hrabri kada okrivljuju ljude koji poseduju moć.

Tačnost vesti, informacije i fakta moraju da bude pažljivo provereni pre objavljivanja u skladu s okolnostima.

Sadržaj ne sme biti deformisan uređivačkim postupcima, naslovima, prelomom ili montažom.

Nepotvrđeni izveštaji, glasine ili pretpostavke moraju kao takvi biti označeni.

Dokumenta moraju biti reprodukovana verno.

Mora biti jasno kada fotografije imaju simboličko značenje.

Pogrešne informacije, pogotovo kada se odnose na ličnost, biće ispravljene što je pre moguće.

U principu, redakcija neće poštovati ničije zabrane izveštavanja.

Koordinacija između redakcije i policije može se tolerisati samo ako je to u javnom interesu (spasavanje života, zaštita žrtava, itd.).

Obaveza negovanja žurnalističke korektnosti (posebno tokom izbornih kampanja) podrazumeva pravo na jednakost i mogućnost političkih partija ili pojedinaca da njihovi stavovi budu dostupni javnosti i kad redakcija ili novinari ne dele takva mišljenja.

Fakta od javnog interesa biće publikovana bez obzira na interese političkih ili drugih aktera.

Mediji su obavezni da bacaju kritičko svetlo na to kako obavljaju svoju ulogu.

Urednik, pored čuvanja interesa vlastitog medija, vodi računa o opštim društvenim vrednostima.

Novinar je autor teksta koji potpisuje i niko ga ne može naterati da potpiše tekst koji je uredničkim intervencijama bitno izmenjen.

Saglasnost autora je u svakom pojedinačnom slučaju neophodan uslov za publikovanje.

Izbor sagovornika koje novinar citira treba da bude opravdan u okviru teme.

Novinaru niko nema pravo da sugeriše "crnu listu" nepoželjnih sagovornika niti da mu nameće poželjne sagovornike.

Jedino ograničenje može biti u tome ako eventualni sagovornik krši osnovne moralne norme, izaziva mržnju, destrukciju, ponižava žrtve, manjine, decu, itd.

Intervjui treba da budu autorizovani, a ako zbog nedostatka vremena to nije moguće, mora biti jasno da se sagovornici slažu da sadržaj bude objavljen.

Izbor sagovornika mora odgovarati javnom interesu ili opravdan javnim značajem i principom zanimljivosti, a ne sme biti oblik prikrivene propagande.

Delimično citiranje je stvar novinarske korektnosti.

Takvo citiranje ne bi smelo da ugrožava legitimne interese sagovornika niti da predstavlja montažu ili falsifikat.

U tom slučaju primenjuje se pravo na ispravku i povlači izvinjenje redakcije.

Kada se ustanovi da je neki članak u celini netačan, ili su neka fakta netačna, ispravka mora ukazivati na taj članak, čak i ako je greška ispravljena na drugi način.

Komentari su vidljivo grafički drugačije prezentirani od klasičnih novinarskih formi, kao što su članak, izveštaj, produženi izveštaj ili beleška.

Komentari u principu ne odražavaju stav redakcije, već predstavljaju slobodno izneto mišljenje lidera mnjenja.

Novinarski izvor je zaštićen.

U slučaju da je zbog toga novinar izložen pritisku biće mu od strane redakcije obezbeđena pravna i profesionalna zaštita.

Ako novinari, urednici i ostali obavljaju neku drugu funkciju (u vladi, privredi ili u javnom sektoru), striktno će paziti da razdvoje te dve funkcije i da ne zapadnu u konflikt interesa.

Aktivnost novinara u tajnim službama nije dopuštena.

Interesi privatnog biznisa, komercijalni interesi novinara ili treće strane, ne smeju uticati na novinare ili urednike.

Izdavači i redakcije moraju odbiti svaki pokušaj treće strane da na njih utiče.

Izdavač nema pravo da vlastiti medij koristi za promociju svojih privatnih ekonomskih, političkih ili drugih interesa, niti da u njegovom sadržaju na bilo koji način obezbeđuje prednost za svoje interese ili stavove.

Mora biti jasna i lako uočljiva razlika između redakcijskog sadržaja i oglasa.

Novinar ima pravo da odbije nalog urednika ako ga izvršenje tog naloga uvlači u konflikt interesa.

Novinari ne treba da imaju obavezu prema bilo kakvim interesima, osim prema pravu javnosti da bude obavještena, pa stoga treba da izbegavaju da budu uvučeni u sukobe interesa, bez obzira na to jesu li stvarni ili se takvim smatraju; ne treba da se uključuju u aktivnosti koje mogu kompromitovati njihov integritet ili se negativno odraziti na njihov kredibilitet.

Novinari se klone dodatnih poslova, političkog angažovanja, zvaničnih položaja i rada u lokalnim organizacijama ukoliko to kompromituje novinarski integritet; oni treba da razotkriju neizbežne sukobe; treba da odbijaju privilegovan tretman za oglašivače i posebne interese i odupru se njihovom pritisku da utiču na način pokrivanja događaja; treba da budu na oprezu kada se radi o izvorima koji nude informacije u zamenu za usluge ili novac; treba da izbegavaju plaćanje vesti.

Istraživanje i izveštavanje ne smeju da zavise od davanja ili uzimanja takvih poklona. Novinar mora u svakoj takvoj prilici naglasiti da znaci sitne pažnje ne mogu uticati na njihovo izveštavanje. Novinari treba da odbijaju poklone, nadoknade, besplatna putovanja i poseban tretman. Pokloni i plaćena gostovanja (ručkovi, putovanja, itd.) su nepoželjni. Biće sankcionisan svaki slučaj primanja poklona koji prelazi uobičajeni nivo socijalne komunikacije neophodne za profesionalni rad. Prihvatanje uobičajenih oglašivačkih rekvizita male vrednosti neće biti sankcionisano ako služi unapređenju komunikacije, a ne utiče na sadržaj novinarskog rada.

Novinari, urednici i drugo kreativno osoblje od koga zavisi informativni sadržaj ni u kom slučaju ne mogu biti angažovani za prikupljanje oglasa niti za njihovo kreiranje, niti smeju biti uključeni u marketinške akcije putem prikrivenog oglašavanja.

Novinarski tekstovi u kojima se pominju kompanije, njihovi produkti ili njihove aktivnosti ne smeju preći granicu novinskog teksta i postati oglašavanje.

Ne sme se obećati nikakvo komentatorsko, niti uređivačko, niti izveštačko favorizovanje u zamenu za oglašavanje. Posebno pažljivo će se koristiti tzv. PR materijal, fakta, fotografije, itd.

Nečasni metodi prikupljanja informacija neće biti upotrebljeni, pogotovo u slučajevima kada izveštaj može pogoditi ličnost.

Ako članak, izveštaj ili drugi sadržaj pogađaju nekoga lično, pružiće mu se na raspolaganje fakta na osnovu kojih je sporna tvrdnja izvedena.

Pravo na odgovor se podrazumeva.

Deca, maloletnici ili maloumne osobe ne smeju ni u jednom slučaju biti zloupotrebljavani kao izvor tokom novinarskog istraživanja, niti treba da budu citirani pod punim imenom.

Novinari treba da budu obazrivi kada daju podatke o maloletnicima koji su osumnjičeni ili su žrtve seksualnog napastvovanja.

Imena maloletnika umešanih u kriminal neće biti objavljena.

Memoari kriminalaca su neprihvatljivi, pogotovo ako narušavaju integritet žrtava ili ako je opis kriminalnih radnji senzacionalistički.

Pravo javnosti na informaciju mora uvek da bude razmatrano u odnosu na prava ličnosti, pogotovo u slučaju da se piše o uhapšenima, licima pred sudom, itd.

Poštovanje principa presumpcije nevinosti pri izveštavanju o kriminalu, suđenjima itd., je obavezno.

Potreba za senzacijom ne može se smatrati javnim interesom.

Pri novinarskom istraživanju mora se uzeti u obzir da su ljudi u žalosti ili šoku ranjiviji od ostalih.

Novinari koji se rukovode etikom tretiraju izvore, ljude na koje se vesti odnose i svoje kolege kao ljudska bića vredna poštovanja, pa stoga treba da pokažu da saosećaju s ljudima koji mogu biti pogođeni temom vesti; treba s posebnim senzibilitetom da se odnose prema deci i neiskusnim izvorima ili ljudima na koje se vest odnosi; treba da ispolje saosećanje kada traže ili objavljuju intervjuje ili fotografije ljudi koje je zadesila tragedija ili su u tuzi; treba da budu svesni toga da prikupljanje informacija i izveštavanje mogu povrediti ljude ili ih dovesti u neprijatnu situaciju.

Traganje za veću nije licenca za aroganciju; novinari treba da budu svesni toga da privatna lica imaju veće pravo da zadrže informacije o sebi nego predstavnici vlasti i drugi koji teže da steknu moć i uticaj i da privuku pažnju.

Samo ono što je od suštinskog značaja za javnost može opravdati narušavanje nečije privatnosti; treba da se ponašaju u granicama dobrog ukusa; ne treba da dopuste da podlegnu morbidnoj radoznalosti.

Žrtve nesreća ili zločina imaju pravo na posebnu zaštitu; identifikovanje žrtve nije uvek uslov za razumevanje prirode događaja ili kriminala.

Novinari treba da postupaju razumno prilikom imenovanja osumnjičenih za zločin pre nego što se protiv njih podignu optužnice; novinari treba da nađu meru između prava osumnjičenog za zločin na korektno suđenje i prava javnosti da bude obavestena.

Nije dozvoljeno identifikovanje (publikovanje fotografija ili imena) ljudi koji nemaju veze s kriminalom i koji su slučajno umešani.

Identitet osumnjičenih se neće objavljivati ako je to u interesu otkrivanja kriminala.

U slučaju da su zvaničnici ili izabrani predstavnici povezani s kriminalom, njihova imena ili fotografije mogu biti objavljeni.

Isto se odnosi i na javne ličnosti ako je njihova povezanost s kriminalom u suprotnosti s njihovim imidžom.

Podaci o ljudima (adrese, bolnice, medicinska dokumentacija) prikupljeni tokom novinskog istraživanja uživaju specijalnu zaštitu.

Ti podaci ne mogu biti korišćeni van redakcije ni u jednom departmanu (na primer oglasnom, marketinškom ili komercijalnom).

Lični podaci sakupljeni tokom novinarskog rada (imena, adrese, itd.) su redakcijska tajna, pa ni izdavač ni bilo ko drugi nema pravo da takve podatke od novinara traži niti dobije.

Fizičke ili mentalne smetnje će biti tretirane kao strogo lična stvar.

Izveštavanje o samoubistvima (identifikacija osobe, okolnosti, itd.) je nedopustivo. Izuzetak može biti opravdan veoma jakim javnim interesom.

Pri izveštavanju o kriminalu neće biti pominjana verska, nacionalna ili kakva druga (pogotovo manjinska) pripadnost.

Izveštavanje (pogotovo o sudskim procesima) mora biti oslobođeno od predubeđenja.

Presumpcija nevinosti biće poštovana.

Izveštavanje o medicini (lekovima, pronalascima, itd.) ne sme pobuđivati lažnu nadu.

Ako se utvrdi da su informacije sakupljane ili ako su tekstovi nastali ili objavljeni kršenjem nekog od navedenih principa, čitaoci moraju o tome da budu obavešteni.

Informacije koje imaju poverljiv karakter neće biti objavljene i biće strogo čuvane.

Biće eventualno objavljene samo posle pažljivog razmatranja da li neki veliki javni interes to zahteva. Informacije (fotografije, itd.) sakupljene na nečastan način biće uništene.

4.3 Prilog III: Medijska slika Srbije - 176 listova, 300 TV i 1000 radio stanica

4.3.1 Štampani mediji 2002.

	Broj	Pojedinačni tiraž (000)	Godišnji tiraž (000)
Ukupno	(132)	(1284,3)	(281.941,2)
Dnevnici	15	(732)	(263.520)
Nedeljnici	49	(326,4)	(15.667,2)
Periodika	68	(225,9)	(2,754)

4.3.2 Televizije 2002.

	Ukupno	Javne	Privatne	<i>Primedba</i>
Broj TV emitera	(176)	(87)	(89)	Pretpostavlja se da zapravo ima oko 300 tv-stanica. Ministarstvo finansija registrovalo je 309 u javnom, a 18 u privatnom vlasništvu
Nacionalno pokrivanje	(7)	(3)	(4)	
Lokalno pokrivanje	(169)	(84)	(85)	Većina u vlasništvu lokalnih vlasti treba da bude privatizovana do 2006.
U Beogradu	(7)	(0)	(7)	

4.3.3 Televizijski kanali

	Ukupno	Javne	Privatne	Zemaljske stanice	Kabl	Satelit
Broj TV kanala	(178)	(89)	(89)	(178)	(25)	4
Nacionalni kanali	(9)	(5)	(4)	(9)	(9)	4
Lokalni kanali	(169)	(84)	(85)	(169)	(24)	0
U Beogradu	(7)	(0)	(7)	(7)	(7)	0

Izvori: Strategic Marketing and Media Research Institute
 Srpska vlada, registar medija
 Vodič medija Srbija (podaci bez Kosova) 2002.

4.4 Prilog IV: Primer iz života

4.4.1 Bojkot premijera

Jedan politički incident koji se odigrao u vreme sprovođenja istraživanja "Profesija novinar", na specifičan način je samom svojom energijom potvrdio osnovni nalaz istraživanja - o velikom nezadovoljstvu novinarskom profesijom, ali i ponašanjem drugih ključnih aktera u javnoj komunikaciji - pre svega političara.

Predstavnici 13 listova u Srbiji su 19. decembra 2003. napustili snimanje tv-emisije u beogradskom Medija centru, jer je zamenik predsednika Demokratske stranke Zoran Živković uvredio glavnog i odgovornog urednika dnevnika "Balkan" Momčila Petrovića. U Medija centru je trebalo da bude održan izborni turnir u kome bi novinari dnevnih i nedeljnih listova razgovarali s čelnicima najznačajnijih partija koje učestvuju na izborima. Duel Petrovića i Živkovića doveo je do prekida tribine. Petrović: "Nonšalantno preći preko Bebe Popovića (bivšeg šefa Biroa za komunikacije Vlade Srbije), reći da Zoran Živković nije imao veze s Popovićem, reći da je Popović marginalna pojava...". Živković: "Ne, gospodine, vi ste marginalna pojava, vi ste lično marginalna pojava. Uđite u politički život i nemojte da pljujete sa strane". Petrović: "Ja nisam u političkom životu". Živković: "Onda nemojte da se bavite ovim poslom". Petrović: "Nemam nameru da učestvujem u emisiji u kojoj se ovako govori o medijima".

Ostali novinari su se solidarizovali s kolegom iz "Balkana". U saopštenju koje su osim Petrovića potpisali i novinari "Blica", lista "Blic News", "Vesti", "Večernjih novosti", "Glasa javnosti", lista "Danas", "Internacionala", "Kurira", "Nedeljnog telegrafa", "NIN"-a, "Politike", "Reportera" i predstavnici Medija centra Vladan Radosavljević i Nebojša Spaić, izražava se opšte nezadovoljstvo niskim nivoom političke komunikacije u Srbiji i naglašava se da se takav odnos neće nikome dozvoliti.

4.4.2 Reakcije

Reakcije slušalaca B92 koje su usledile ilustruju istu visoku tenziju koju čitalac može primetiti u anketi o stanju novinarske profesije. Prenosimo ih kako bi čitalac mogao biti u prilici da uporedi izvesne indikacije koje se pojavljuju kako u novinarskom tako i u opštem mnjenju.

Živković to nije smeo da uradi bez obzira na sve. Ali je isto činjenica da kod nas nema pravih novinara, 90 odsto ljudi koji sebe nazivaju novinarima i ne znaju šta to znači. Nikad nisu napisali nijedan analitički članak, a glavni izvor informacija im je trač, a vrlo često i sopstvena izmišljotina. Nama hitno treba dobar zakon koji će da kontroliše ove ljude (ne slobodu informacija, nemojte pogrešno da shvatite, već ovaj neprofesionalizam). Inače čim su uhvaćeni u neistini i lažima, novinari se pozivaju na slobodu informacija - klasična zloupotreba i perfektan alibi za njih.

(Ljiljana, 19. decembar 2003 12:55)

Ono što Balkan i njemu slične novine pišu ne bi ni pas s maslom pojeo. Živkovićeva reakcija možda jeste bila impulsivna, ali zamislite sebe u situaciji da se o vama pišu najrazličitije gluposti koje nemaju veze sa istinom. I političari su ipak samo ljudi. Još nešto, ne

zaboravite da je jedini Živković novinare B92 primio u svojoj kući i da im je otvoreno pričao o svojim poslovima i životu.

(Alexandar, 19. decembar 2003 12:49)

Kako se oni lako uvrede! Kad izmisle, slažu ili uvrede onda je to sloboda medija, a kad im neko makar malo odgovori onda se ljute. Ovo preneto i nije neki duel ili uvreda, samo "društvo" ostaje dosledno svom običaju da zamuti pa da se posle skriva iza svog posla. Živkoviću majstore. Imaš moju podršku za ovakve duele sa...

Ako su to uopšte novine. Kako nije uvredio Vreme ili se oni nisu našli u takvom duelu. Bez obzira na razlike u mišljenju neki nikad nisu u ovakvim situacijama dok neki uvek imaju problem.

(Sima, 19. decembar 2003 12:48)

Iako ja sebe smatram velikim protivnikom DS i svega za šta se oni zalažu ipak moram da primetim da je i novinar uvredio bivšeg premijera jer mu je rekao nešto u stilu samo glup čovek ne vidi šta je Beba radio itd... Zbog svega ovoga mislim da je i u novinarsku profesiju potrebno uneti ogromne izmene na polju prava ali i obaveza novinara. Pored svega Živković je političar i morao je da se uzdrži.

(Vladimir, 19. decembar 2003 12:39)

S jedne strane, novinarska solidarnost je za pohvalu i političari svakako moraju da nauče kako se ophodi prema medijima. Bahatost zvaničnika prema medijima mora se surovo (medijski) kažnjavati. S druge strane, mediji i novinari bi sami mogli nešto da urade protiv svojih kolega koji su ruglo profesije. Sa naslovnih strana žute tiražne štampe svaki dan sevaju uvrede i otvorene laži. Zato su i političari često sa razlogom frustrirani. Nisam video da se neko nezavisno udruženje do sada ogradilo od sramota za novinarstvo kao što su "Nacional" ili "Kurir".

Prava novinara i medija moraju da budu ogromna, jer to je odlika slobodnog društva. Njihova odgovornost, međutim, mora da bude još veća, jer oni kreiraju javno mnjenje. I ako se sami novinari ne ograde od laži, bezobrazluka i širenja mržnje u medijima, onda će ovakvih incidenata biti i dalje.

(CTOKA, 19. decembar 2003 12:35)

Koliko vidim to nije konferencija za štampu već tribina, tako da se radi o sukobu mišljenja a ne o povredi novinarske časti.

(Pavle, 19. decembar 2003 12:32)

Domaći "novinari" ne zaslužuju nikakvo poštovanje, pa čak i od onih koji su im poslodavci. Dakle, šta se ljutite kada je verbalna uvreda premija za vas? Pitanje: koliko časopisa u Srbiji se bavi ekonomijom, privredom, naukom/tehnologijom, a da to nisu skupoceni mobilni telefoni i najnoviji skupoceni automobili?

Isto pitanje i za TV stanice.

(Knjaz, 19. decembar 2003 12:15)

Gospodin Živković, predsednik vlade! (na sreću, u ostavci) pokazuje jasne znake panike. Ne znam da li će mu (i njegovom stranačkom timu) nervi izdržati do kraja kampanje? Eto, i portparol DS Radosavljević se odjednom povukao (nije, jadnik, bio dobro obave-

šten kad je ono mahao avionskim kartama). Gospodin Živković, izgleda, traži od novinara da i sami budu politički angažovani? Pa, dobar novinar baš i ne treba da bude angažovan ni u jednoj političkoj partiji! Samo tako može da se izbegne - koliko je to moguće - politički pristrasno obaveštavanje javnosti. Zamenik predsednika DS bi, dakle, želeo da - kao nekada u nikad neprežaljeno slavno vreme KPJ/SKJ, novinari budu marionete njegove partije? Vreme je da se probudi i ne dobija nekontrolisane napade ljutine na pominjanje imena raznih Popovića, Radosavljevića, Jovanovića i slične (a Bog zna, u njegovoj okolini ih je i previše) - te bratije koja je uprljala lik DS. Uostalom, vođa liste DS, g. Tadić bi trebalo dobro da razmisli da li posle izbora da na - ionako veoma umanjenu listu narodnih poslanika iz DS - uvrsti i g. Živkovića. Živkovićev manir vođenja diskusije više priliči pijaci no Skupštini.

(paja, 19. decembar 2003 12:11)

U svakom slučaju pravilan postupak medija, ali, jedno veliko ALI, da li i medije trebaju biti medije. Čini mi se da su servisi nekih političkih partija, od trenutka do trenutka. Lepo je biti novinar, ali pravi novinar.

(aviaticar, 19. decembar 2003 12:07)

Veoma lep doprinos "novinara" opštoj hajci na DS. Kada se ospe paljba iz štampe po političarima sa raznim poluistinama, onda je to "profesionalno" novinarstvo, a kada zbog doze neukusa čovek i odluči da bojkotuje određene novinare, presing se nastavlja tumačenjem "da ćutanje znači da ima istine u onome što se piše". Sada se nakon jedne neukusne rečenice diže tolika bura, kao da ih je Živković sve zajedno premlatio na očigled svih. Novinari su se svesno ili ne uključili u predizbornu trku na strani "protiv DS", da li iz interesa, ili iz osvete zbog ranijih konflikta sa Bebom. U svakom slučaju, ni jedno ni drugo ih ne opravdava, jer to nije njihov posao.

(Miloš, 19. decembar 2003 12:04)

Ovakav stav novinara bi bio u redu da su novinari u Srbiji kulturni, objektivni, fini ljudi, koji rade svoj posao korektno i pošteno (osim B92 i još par drugih, ja ne znam za normalno novinarstvo u Srbiji).

Pošto to nije slučaj, onda je normalno da urednik tabloida dobije odgovor koji je na njegovom nivou komunikacije i na nivou medija koji predstavlja. Ja ne živim u zemlji, ali svaki put kad svratim i kupim novine, 'oću da se ispovraćam. U Srbiji su sve novine (a i drugi mediji) tabloidi. Niko ne prenosi informaciju ili činjenicu. Svi se bave nekim neproverenim informacijama i tračevima. A sve to u nedostatku profesionalizma i novinarskog znanja. Promena medija i tolerancija, poštovani novinari, znači i promenu u vašem načinu rada, i to debelu. A premijer, on ima izbore, pa neka svoju brigu brine.

(Miloš, 19. decembar 2003 12:02)

Ovo je najbolja ilustracija dosadašnjih metoda/prakse DS-krnji DOS.

- Novinar lepo daje njegovo kritičko mišljenje Živkoviću da ne može da odvoji Bebu Popovića, bivšeg moćnika, "Doktora Uvijanja Činjenica" vlade od predsednika vlade. Umesto da na kritiku odgovori protiv-argumentima, Živković narsrće na novinara, nazivajući zasluženu kritiku "pljuvanjem", tera ga da napusti bavljenje novinarstvom. Ovo se sve događa pred kamerama. Zamislite šta bi mu radio van kamera?

- DS sebe smatra "demokratskom partijom". Gornji primer govori da što se demokraciji tiče, DS po metodama nije mnogo odmakla od SPS i SRS. Jedina razlika je što je DS totalno pro-NATO/zapad, a oni drugi još ratuju (promenjenim sredstvima) sa NATO-m/zapadom.
- Lepo je što su se svi ti ostali novinari solidarizovali sa kolegom koga je premijer šikanirao pred TV kamerama, ali gde su bili svi oni do sada da postavljaju takva prodorna pitanja i da se svi solidarišu sa hrabrim kolegom? Ovo je tzv. retoričko pitanje, jer svi znamo odgovor: niko nije hteo da postane Čuruvija #2.
- Da li ste primetili da Živković, Čeda, Batić, Mihailović, Korać, Mičić, Svilanović, deda Mićun i svi ostali "čelnici" krnjeg DOS-a - ne vode izbornu kampanju. Prepuštali su da čitavu kampanju vodi - sam Tadić, koji se uključio u vlast tek u zadnjoj godini dana? Na drugoj strani Živković im je kandidat za predsednika vlade, a ne Tadić!

(S. Lončar, 19. decembar 2003 11:45)

Iskreno mislim da su mnogi srpski novinari jedna od najvećih nesreća koja je pogodila ovaj narod. Stanje u novinarstvu nije samo ogledalo stanja u društvu (jako, jako bolesno) već novinari manje ili više i kreiraju situaciju u društvu. Čovek lako izgubi živce dok nekoga od njih gleda ili čita, a kamoli u razgovoru sa njima.

(Nebojša, 19. decembar 2003 11:30)

DS je očito malo izgubio kontrolu: pričaju svašta, napadaju sve i svakoga, unutar sopstvene stranke ne mogu da se dogovore šta je bilo, a kamoli šta treba da bude. Ponašaju se kao da će biti kraj sveta ako oni neko vreme ne budu na vlasti.

(posmatrač, 19. decembar 2003 11:30)

4.5 Prilog V: Okrugli sto - "Profesija novinar 2003."

Medija centar, Beograd i IREX ProMedia Serbia u četvrtak 22. januara 2004, u 14 časova u Medija centru, Beograd, Makedonska 1, organizovali su okrugli sto na temu: "Profesija novinar 2003". Medija centar Beograd je internet videolinkom tokom trajanja okruglog stola bio povezan s Medija centrom Niš, tako da su u raspravi učestvovali novinari iz Beograda i Niša.

Osnova za razgovor bio je kompletan izveštaj na oko 210 stranica o rezultatima istraživanja koje su u decembru 2003. obavili Medija centar, Beograd i IREX ProMedia Serbia. Rezultati istraživanja su prethodno bili dostupni na veb-sajtu Medija centra Beograd <http://www.mediacenter.org.yu>

Pošto su po okončanju istraživanja 19. decembra 2003. rezultati istraživanja bili predstavljeni javnosti i bili registrovani u dvadesetak najvažnijih štampanih i elektronskih medija, organizatori su smatrali da s okruglog stola ne bude izveštavanja kako bi se obezbedilo da učesnici neopterećeno vode profesionalni razgovor.

U raspravi su verifikovane preporuke proizašle iz analize dobijenih odgovora, koje objavljujemo u odeljku 1.1.1 Preporuke.

Slobodan Vuković,

glavni i odgovorni urednik Tanjuga

*Savet za štampu - nezavisan od
političara i vlasnika*

Istraživanje Medija centra i američke nevladine organizacije IREX bespoštedno je ogolilo ono što znamo: da je stanje u našoj profesiji i amatersko i derogirano. I svi ostali opisi tačno su ukazali na žalosno stanje pri čemu treba reći da podređenost naše profesije centrima moći, i političkim i finansijskim, traje decenijama i da su u proteklih petnaestak godina neke stvari samo dodatno pogoršane. Ključna pitanja su zašto i kako. Podsjetiću, slobodno parafrazirajući, da je još davno bard novinarstva Predrag Milojević upozorio da novinari ne smeju da budu previše blizu političara jer će se opeći, ali ni previše daleko da se ne bi smrznili. Sve se dakle vrti oko politike koja pritiska novinarstvo. Čini se da emancipacija novinarstva od politike, a pogotovo kada je riječ o medijima koji su u celini ili delimično budžetski finansirani, neće biti mogućna sve dok političari zakonski ne budu onemogućeni da, kao sada, prema sopstvenoj procjeni, interesima i željama imenuju čelnike tih medija i utiču na uređivačku politiku. Možda je rešenje procedura kao u razvijenim demokratijama, zakonsko uspostavljanje institucije Savjeta za štampu, nezavisne i od političara i od vlasnika medija. Što se privatnih medija tiče, vjerovatno je jedino rešenje da zakon vrlo precizno definiše to da kodeks novinarske profesije bez ostatka važi i za njih, da predvidi sankcije kojima će podlijegati ako kodeks krše, kao i da bude određeno nezavisno regulatorno tijelo koje će stalno nadgledati ponašanje vlasnika privatnih medija. Ne tvrdim da su ovo jedina rešenja, ali siguran sam da vrijedi razmotriti ih, pa ako zaključimo da je to put, na svima nama je da se javnim dobro obrazloženim pritiskom izborimo za donošenje takvih zakona. Uveren sam da je to u najboljem interesu naše profesije, ali je znatno važnije da je slobodno novinarstvo u suštinskom interesu građana. U svakom slučaju, sve se opet vrti oko politike. Jer, ukoliko ne bude političke volje, odno-

sno ako u javnosti ne bude stvorena kritična masa koja će kreirati takvu volju, zakoni koji stvaraju ambijent za slobodno novinarstvo neće biti doneseni sami od sebe.

Kada je riječ o samim novinarima, kôd profesije je iznad zakona, što znači da politička podobnost i partijska lojalnost moraju da ustuknu pred profesionalizmom i novinarskom slobodom koja podrazumijeva hrabrost i odgovornost za javnu riječ. Neko bi to nazvao samoregulacijom kojom će eliminisati jeftin senzacionalizam, čak i neodgovorno izvrtnje činjenica, njihovo friziranje i selektivno plasiranje, sve do potpunog izmišljanja, svakako u nečijem interesu koji nema nikakve veze ni sa profesijom ni sa vitalnim potrebama građana.

Što se bliskosti s političarima tiče, ona je prirodna ali samo u mjeri koju diktira potreba pribavljanja informacija, jer pojedini političari besprimjerno i brutalno atakuju na slobodno novinarstvo i javnu riječ. Oni dakako imaju svoj dnevni prolazni interes u ime koga vrše pritisak na medije. Naša novinarska nedovoljna angažovanost žurnalističkih udruženja, svakako su umnogome kumovali zadržavanju monopola politike i političara nad medijima. Ako se ovako nastavi, od naših demokratskih reformi nema ništa. Novinar je tu da opisuje događaje, da prati evoluciju društva i političke događaje, da utiče na javno mnjenje pokretanjem važnih društvenih tema, da stalno pritiska centre moći bilo da su politički ili neki drugi ne dajući im u interesu građana oka da otvore, da bude spreman da preduzme rizik kada to nalaže sama profesija. Naravno, i da komentariše događaje ako ima talenta za to. Jedini izuzetak je medij u kojem sam, dakle novinska agencija, zato što ona po prirodi stvari mora da bude najmanji zajednički imenitelj svih svojih pretplatnika koji su dakako različitih orijentacija.

Slažem se s predlogom preporuka, uz naglasak da znatno veća pažnja bude posvećena obrazovanju novinara i jačanju novinarskog sindikata ili više takvih sindikata.

Novka Ilić,

član UNS-a, novinar Radio Užica i "Vesti"

*Zaštiti novinare ne samo u
Beogradu, već i u Užicu, Priboju,
u Vrnjačkoj Banji...*

"Vesti" su jedinstvena redakcija, veoma stara redakcija koja postoji oko 60 godina, a Radio Užice više od 30 godina. Odmah da odgovorim kolegi iz Niša da postoji sindikat novinara Srbije koji je formiran pre 7-8 meseci. Dakle, novinari su počeli sindikalno da se organizuju i ja sam u tom sindikatu.

Čini mi se da je lokalno novinarstvo, pogotovo posle 5. oktobra, izloženo nizu pritisaka različite vrste. Jedan od najvećih i najgorih pritisaka jeste ekonomski. Tamo gde ekonomski pritisak nema efekta, na scenu stupa politički pritisak. Izneću primer moje redakcije. Mi smo javno preduzeće, novinari nisu primili platu godinu dana. Ali i to smo izdržali i nastavili da radimo, novine izlaze a Radio normalno emituje program. Kada opštinska vlast time nije mogla ništa da učini, onda je pre godinu dana za direktora dovela čoveka koji je radio 15-ak godina kod nas kao tehničar na našem ST predajniku, čoveka koji ne zna ni šta je marketing ni šta je novinarstvo. Kako je došao po preporuci predsednika Opštine, počeo je pretiti novinarima, totalno zloupotrebljavati službeni položaj, posebno maltretirati novinare koji rade za neke druge medije da bi preživeli, kojima pripadamo

moja koleginica Žanka Erić, dopisnik Bete, i ja. Ona je prva bila izložena pritisku, pretilo nam se otkazom i dobile smo poslednje opomene pred otkaz. Pre nekoliko dana ja sam dobila i rešenje o otkazu u kome piše da su razlozi to što nisam vodila radnu listu, iako za tih godinu dana imam više od hiljadu minuta na radiju i niz tekstova u novinama, zato što se nisam upisivala u knjigu dolazaka, a koje nema uveče kada ja radim i pratim događaje, i što sam u predizbornoj kampanji po preporuci Radio-difuznog saveta vodila jednu emisiju, jer sam tada bila dežurna. Čovek iz G17 plus je došao i rekao: "Ja hoću svoj termin, pola sata, jer vi ste javni servis." Posle toga bila sam čak i fizički maltretirana od svog direktora. Obratili smo se predsedniku Opštine, a on je rekao: "Vi ste u haosu, ja sam poslao nekoga da vas sredi." Onda smo napisali krivičnu prijavu protiv tog našeg direktora i ona još uvek stoji u tužilaštvu, kao "ušla je u postupak, pa ćemo videti o čemu se radi". Mislim da lokalno novinarstvo u ovom momentu apsolutno ničim nije zaštićeno. Ovde u Beogradu velike redakcije, veći mediji naprosto imaju neku zaštitu, makar samim tim što su veliki. U mojoj redakciji, kada je reč o profesionalnom novinarstvu, od deset novinara mislim da je samo jedan sa srednjom stručnom spremom, dakle svi su novinari koji profesionalno rade svoj posao i koji godinama rade dobro.

Kao preporuka, trebalo bi da se formira savet koji će zaista brzo reagovati i zaštititi ne samo novinare ovde (u Beogradu), nego i novinare u Užicu, Priboju, u Vrnjačkoj Banji i svuda.

Dragan Janjić,
glavni urednik Bete

*Uticao biznismena veći od uticaja
političara*

Ono što se zove problemi novinara, nezavisnog novinarstva i slično, kao ključna tema datira još od kraja socijalizma odnosno od devedesetih godina. Mislim da smo mi kao grupacija od početka bili nedovoljno efikasni i od početka bili suviše podložni, neću reći samo političarima, nego političkim događajima. Sećam se 1991. godine i time bih počeo. Mislim da to nije nevažan detalj za ilustraciju. U to vreme bile su demonstracije kod Terazijske česme. Ubedljiva većina novinara okupljala se oko Doma omladine, bilo nas je na stotine. U jednom trenutku, jedna grupa na tim skupovima predložila je: "Ej, ljudi, ajde da se okrenemo, da pokušamo da napravimo čvrstu organizaciju, da se bavimo nama." Većina je tada rekla: "Ma kakvi, nama je mesto na Terazijskoj česmi." E, tu smo pogrešili. Mislim da je to problem. Ovo navodim samo kao jedan detalj kojim bih hteo da ilustrujem činjenicu da smo tokom devedesetih vrlo često čekali političku promenu, delimično bivali delom pokreta, pa smo propustili priliku koju smo imali da formiramo čvrstu novinarsku organizaciju. Tako danas imamo tri, četiri, pet, šest sindikata, ili koliko ih već imamo, i dva udruženja. Što se tiče tog novinarskog dela i što se tiče mogućnosti novinara da utiču na svoj položaj ništa se bitno neće promeniti - a isuviše smo mala zemlja za dva udruženja, isuviše mala zemlja za dva sindikata - sve dok ne budu formirane jedinstvene organizacije koje bi mogle da imaju neku moć da utiču na društvo. Ne znam da li to može. Sumnjam da su sazrele nove generacije koje su u stanju da izvedu ono što naše generacije nisu bile u stanju, ne mislim iz neke loše namere nego naprosto nisu umele da se snađu, nisu videle stvari onim očima kako se meni sada iz ove perspektive čini da ih je trebalo gledati: okrenuti se našim profesionalnim problemima i rešiti ih.

Druga i možda mnogo komplikovanija stvar jeste opšti društveni i politički milje u kojem se sve to u vezi s novinarstvom i događa. Mislim da mi u startu ne treba da pođemo od neke idealističke pozicije da ćemo da izgradimo nezavisnu poziciju novinara, jer to naprosto nije moguće. Na novinara će uvek imati uticaja političari i ekonomski faktor. Naš cilj treba da bude da prisilimo društvo da to svede na društveno prihvatljivu meru kakva je u drugim demokratskim zemljama. Dakle, u našim nastojanjima ne treba da budemo suviše idealistički, pa kad gradimo nešto i pojavi se jedan detalj mi srušimo sve jer taj detalj ne valja. Ne. Neko je već rekao, to je proces i treba ići postepeno i postupno ukoliko to uopšte bude moguće.

Danas se suočavamo sa veoma dubokom krizom srpskog novinarstva koja je, kao i ova analiza, dubinska. Ona zadire u svakog pojedinca, zadire u društvene odnose, zadire u način na koji su mediji u društvu uopšte postavljeni. Ovo društvo nije uspelo da izgradi mehanizme koji bi sprečili elementarne stvari poput, recimo, mogućnosti da jedan sumnjivi biznismen ili neko povezan sa mafijom porani jednog jutra, osnuje svoje novine i sa tim novinama krene u obračun sa bilo kojom vrstom protivnika, ne sviđa mu se ovo ministarstvo, ne sviđa mu se ono udruženje, ne sviđa mu se ovaj ili onaj. Na kraju naravno dođe u situaciju da ugasi te novine, ali on je obavio svoj posao. To ne sme da se događa. U zakonima i propisima moraju da postoje mehanizmi koji će da zaustave takve stvari. Dakle, društvo mora da donese odgovarajući set zakona koji će sprečiti ovakve stvari, ali postoje i drugi mehanizmi koji u demokratskim društvima regulišu ove probleme. To su kodeksi iza kojih moraju da stoje jaka udruženja. Jer, kodeks može da bude ne znam ni ja koliko dobar, ali ako iza njega ne stoje jaka udruženja on je propao. Bio sam u jednoj komisiji u NUNS-u koja je napravila jedan predlog kodeksa. Mislim da bez obzira na potrebe udruženja treba doneti jedan kodeks koji bismo svi poštovali. Postoje i drugi mehanizmi, bilo kroz nevladine organizacije, bilo kroz druge radne zakone kojima bi se prisiljavali političari i vlasnici da se drugačije odnose prema medijima. Danas je naročito problematičan odnos sitnog i krupnog kapitala i medija i mislim da je njihov upliv u ono što se zbiva u medijima, što pišu mediji, rekao bih, mnogo veći od upliva političara. On je samo povremeno kompatibilan s uplivom političara i vrlo često se kosi s osnovnim pravilima profesije. Mislim da se u ovoj zemlji objavljuje svašta. Prema mom mišljenju, osnovna krivica vlasti, ove vlasti koja je trajala u prethodne tri godine, jeste to što nije uspela da izgradi mehanizme koji će da spreče tako nešto, koji će pomoći građenju pristojnije atmosfere, pristojnijih medija.

Stevan Nikšić,

novinar "NIN"-a, Centar za profesionalizaciju medija

Nismo dobili dobre propise

Ne bih imao mnogo toga da dodam onome što je Dragan rekao, ali bih pokušao da to malo preciziram, da nastavim tamo gde je on stao. Zapravo, mislim da je on ovde rekao nešto što je sasvim očigledno a to je da je posao koji je napravljen bio koristan. I ako govorimo o mogućim zaključcima, moj prvi predlog za mogući zaključak jeste da se ova vrsta posla nastavi. Budući da je reč o istraživanju koje je uspelo da pokrene ljude na razmišljanje, mislim da je učinjen odlučujući korak. Kad postoji problem, on se rešava tako što ga najpre treba definisati. Mi smo očigledno u velikim problemima. Ovo je poku-

šaj da se problemi definišu, sistematizuju, razmotre, osvetle, da se izdvoje segmenti tog problema i to je prvi korak u mogućem procesu nekog budućeg pokušaja da se problemi reše. Ali, tu postoji jedna stvar koja je važna i, s druge strane, postoji opasnost da upadnemo u zamku u koju često upadaju razgovori ove vrste. Istraživanje je koncentrisano na novinare i novinarstvo. Novinari i novinarstvo su samo jedan, usuđujem se da kažem, iz dana u dan sve manje značajan segment delatnosti o kojoj mi govorimo. Ta delatnost se sastoji od čitavog spektra elemenata koji podrazumevaju čitaoce, gledaoce, slušaoce, tržište, zakonsku regulativu. Ovde se govori o kodeksima, ali postoji i čitav niz drugih propisa, uslova, elemenata komunikacije. To je jedan veliki spektar činilaca, igrača, pominjani su izvori, dakle veliki spektar onih koji učestvuju u ovoj delatnosti i koji svaki na svoj način mogu da doprinesu ukupnoj slici. Bojim se da mi ovde govorimo o jednom segmentu koji se zove novinarstvo i identifikujemo da postoje veliki problemi, ali gotovo prelazimo preko činjenice da u svakom segmentu postoje problemi.

Mi smo samo uzgred pomenuli propise. Ja mislim da kod nas ne valja zakonska regulativa. Ne valja ni stara, ne valja nažalost ni nova. Kolega Janjić je pomenuo vlast koja je u protekle tri godine pokušala da reguliše ovu delatnost. Ne sporim dobre namere, ne sporim veliki trud, ali bojim se da rezultat nije zadovoljavajući. Mislim da nismo dobili dobre propise ili da su ti propisi, blago rečeno, manjkavi, a onda, još lošije sprovedeni. Mislim da postoji razlog tome. Recimo, u jednom segmentu nekog budućeg istraživanja, uzmimo to kao primer, neka se istraživanje koncentriše na propisima, šta ne valja u propisima, da li je problem u sprovođenju, da li je problem u definisanju, koji propisi nedostaju, itd. Dakle, da se eventualno buduće istraživanje skoncentriše na to. Imamo elemente koji se tiču našeg tržišta. Šta je s našim tržištem, šta je s tržišnom regulativom uopšte, šta je s vlasnicima!? Vlasnici su isto jedan fenomen. Postoji problem tranzicije. Mi smo u tranziciji i jedan broj naših medija je u nekoj nedefinisanoj poziciji društvene svojine, jedni su privatni, jedni treba da budu javni servis, ali problem vlasništva je veoma ozbiljan i delikatan problem koji nije do kraja doveden. Ako se skoncentrišemo na problem vlasništva, nema nikakve regulative i ima gomila problema. Zatim, iz toga moguće izvedeni problem koncentracije medija. Vidimo da se sada stvaraju medijske grupacije koje kontrolišu veći broj medija, i štampanih i elektronskih. To su sve problemi koji nisu novi, nisu originalni, nismo ih mi izmislili, ali ima potrebe da se neko s tim problemima suoči, da se oni definišu i počnu rešavati. Šta mi možemo da uradimo? Jedna ovakva institucija kao što je Medija centar može da otvara probleme, da ih definiše, da ih postavlja.

Konačno, ja bih sada došao na ono o čemu je ovde bilo najviše reči, a to su novinari sami. Šta sami novinari mogu da urade ili šta mi možemo da uradimo? Mislim da je važno da mi između sebe pokušamo da podizemo našu profesionalnu svest o problemima s kojima smo suočeni. To je najmanje što možemo, a to se zapravo svodi na obrazovanje, da na razne načine pokušamo da se izborimo za različite forme podizanja profesionalnih standarda odnosno svesti o postojanju profesionalnih standarda. Iz ovog istraživanja se vidi da su ljudi svesni da postoje ti standardi, ali nisam siguran da su uvek svi svesni da oni postoje. A zatim dolazi pitanje odnosa prema standardima koji postoje, treba li ih zaista poštovati. Mogu li se poštovati? Treba li ih poštovati? I otvara se čitav niz problema koji se obrni-okreni svode na potrebu profesionalnog obrazovanja odnosno samoobrazovanja novinara profesionalaca. Ja ovde ne govorim o standardnom opštem obrazovanju ljudi koji bi jednog dana želeli da postanu novinari. To je drugi segment kojim se bave država, škole, univerziteti. Ali, mi kao ljudi iz profesije i Medija centar koji je deo naših profesionalnih struktura, novinarska udruženja, možemo da se zalažemo, a mislim da je

to i u interesu medija, za podizanje profesionalnih standarda unutar naših sopstvenih redova, svesti o tim profesionalnim standardima i doći ćemo verovatno do toga, ako budemo uspešni, da i ostali igrači u celoj ovoj stvari počnu da shvataju da je to važno, da se to isplati i da je u krajnjoj liniji i vlasnicima i svakom drugom važno da medij bude kredibilan, da se mediju veruje, da se od lagarija i manipulacija možda samo na kratak rok može nešto ušičariti a da se to na duži rok ne isplati. Kao i u svakoj drugoj delatnosti, prevare, mangupluci ili nešto što je nezakonito, nepošteno, obično se na duži rok ne isplati.

Aneta Radivojević,

zamenik glavnog i odgovornog urednika TV 5 iz Niša

Prvo kodeks

Izgleda da su i prethodne godine, ne samo prethodna godina, nosile preveliki izazov za profesiju novinara, a izgleda da nam izazovi tek predstoje. Mislim da novinari treba da insistiraju ne samo na istraživanju zakonske regulative i na poštovanju novinarskog kodeksa, već i na formiranju novinarskog suda časti. Pričalo se jedno vreme o tome a onda je stalo. Stanje u novinarstvu je takvo kakvo je i možda treba krenuti, onako kako se to kaže, prvo od sređivanja u sopstvenom dvorištu. Bez obzira na te druge elemente koji su važni za profesiju, zakoni, udruženja, vlasnici, mislim da za početak treba da krenemo od onoga što mi možemo da uradimo. Zašto mislim da je jednako važan sud časti? Zato što imamo dva novinarska udruženja i sad se postavlja pitanje ko da formira taj novinarski sud časti a da to zaista bude referentno telo čije će odluke biti obavezujuće a nepoštovanje odluka, naravno, sankcionisano. Mislim da je to jako važno i da bi, na primer, to mogao da bude prvi korak.

Kada je reč o novinarskom kodeksu, kolega je malopre rekao da su dobri. Oni zaista jesu dobri, nekoliko, slažem se da treba da postoji jedan jedinstven, da on bude usvojen i da se novinari samo njega pridržavaju, ali problem kao i s ostalim stvarima u društvu jeste to što se ti kodeksi ne primenjuju. Takođe, to je stvar od koje treba da krenemo, mi sami. To ne može država i ne možemo da očekujemo od društva da to reguliše, već mi sami to moramo da uradimo.

Kada je u pitanju zakonska regulativa to je zaista veliki problem. Mislim da je važno da novinari neprestano insistiraju na istraživanju zakonske regulative. Nije bio dobar zakon, nije ni ovaj sada, međutim zakon k'o zakon, bolje je poštovati bilo kakav nego raditi ovako kao što mi sada radimo. Pomalo je i nelogično tražiti od novinara da pišu o poštovanju zakona, o pravima, a da pri tom država nije sredila zakonsku regulativu u vezi s novinarstvom. Mislim da su to suštinske stvari od kojih mi možemo krenuti.

Zoran Marjanović,

urednik na TV 5 iz Niša i dopisnik "Svedoka"

*Da profesija brani samu sebe, da
ne čeka ni gazde ni vlast*

Čini mi se da pomalo počinjemo da se vrtimo u onom starom začaranom krugu, barem za mene starom zato što spadam u tu gardu, pa sam se mnogo puta u mnogo

različitih situacija suočavao s ovim. A nama novinarima je nekako drago da pričamo o sebi, pa to traje. Suština celog problema je u jednom kratkom lancu koji se sastoji od tri beočuga: novinar, gazda, vlast. U ovom trenutku i u ovoj državi sva tri beočuga su vrlo sporna, a da ne podsećam na sve ono što je bilo ranije i što se dogodilo posle '90. godine. U svakom slučaju došli smo u fazu kada se u prvom beočugu, novinar, ne zna ko je novinar. U Nišu imamo dve masovne redakcije koje su ostatak iz prethodnih vremena, obe se finansiraju iz javnih prihoda, dnevni list "Narodne novine" i Radio Niš. Tu je gro novinara, na desetine njih i u jednoj i u drugoj redakciji, a sve ostalo su elektronski mediji i njih u Nišu, ako se ne varam, ima 11, evo ispravljaju me 12, znači u toku noći se verovatno nešto desilo. Kod nas to tako ide, dakle brzo se menja. Dvanaest televizija i sigurno 15 ili 16 radio stanica, evo još jedna korekcija, znači 20 radio stanica, mi smo plodno područje, u kojim postoje informativni programi i u kojima se ti informativni programi najčešće fingiraju. Šta to znači? Znači, zakačimo se za agenciju, za Betu, za Tanjug tek tu i tamo, onda se dâ nekom detetu da čita vesti, pa još ako se ubace jedna ili dve lokalne napravili smo informativni program, i tačka. Onda jedan elektronski medij ima dva ili tri takozvana novinara, drugi ako je bolji ima pet ili šest, pa se konkurencija razvija na tom nivou, i tu je kraj priče. Nakon toga, nema govora o razvijanju nečega što se naziva analitičko novinarstvo, o razvijanju nečega što se naziva aktivno novinarstvo koje je u stanju da menja sredinu i odnose u sredini, dakle to uglavnom nije slučaj niti je cilj. Jedan od važnih razloga zašto je to tako ima veze s odnosom države prema elektronskim medijima. Znamo kakva je tu situacija, znamo da ova vlast nije uspela da reši problem i ostavila je taj vrući kesten nekoj novoj vladi. Ako bismo uspeali da raščistimo medijski sektor, taj etar, pa da svedemo na razumno manji broj redakcija koje imaju kadrovske i druge uslove i pretpostavke da mogu da rade, što opet može da otvori čitav kompleks problema, onda bismo verovatno dobili i veću konkurenciju, dobili bismo eliminisanje nelojalne konkurencije u kojoj neko navodno ima medij i u stanju je da pravi izuzetno jeftin i izuzetno nikakav program, ali da ipak za njega uzme reklamu koja je za njega (gazdu) izuzetno jeftina ali dovoljna. Sa takvom reklamom on ne mora više da traži nove novinare, da ulaže u njih, investira i zadovoljiće se time što ima. Ukoliko ih eliminišemo i svedemo recimo u ovako velikom gradu kao što je Niš na dve, tri, četiri stanice, onda će se zaoštriti konkurencija, pojačaćće se potreba za novinarima, pa ćemo početi polako da razgovaramo i o pravom novinarstvu.

Beograd ima drugi deo problema. Beograd ima političko-mafijaški problem, pa u njemu niču svakojaki listovi od kojih nekima svaka čast, ali nekima nikad neće biti čast, bar ne s ove naše strane. Pojavi se jedan takav list, pa mene zove redakcija iz Beograda i kaže "što ti ne pišeš temu, uopšte nije politička", psi pojeli babu, a ja kažem pa ja sam to pisao. Kako, kaže, kad ovaj novi list piše a mi to nemamo, ja kažem, pa imamo, ja sam to pisao pre četiri godine kada su oni pojeli babu. Novi list piše kao da se to desilo juče jer mu treba atrakcija. To je takav neki list i takvih ima dosta po Beogradu. E to će sada Beograd morati da čisti, naravno moraće i država, jer mi smo deo te države.

Tu su i gazde koje se ponašaju ovako kako se ponašaju, zato što drže medije da bi zaradile pare ili da bi ostvarile neku drugu mutnu ulogu iz drugog plana, dakle koja je potisnuta i koja se ne vidi odmah. Ovde na našem terenu, u provinciji, u pitanju su verovatno pare. Gazde bi volele da ih zarade elegantno i časno, ali da ne ulažu mnogo i tu je sukob. Na drugoj strani, dakle, imaju taj problem s vlašću, neraščišćene odnose bar kada je reč o elektronskim medijima i imaju problem pritisaka koji stižu mnogo više iz vlasti, dođuše sada suptilnije nego ranije, a s druge stranu stižu i iz firmi kojima se ne sviđa da

se plasira ovo ili ono. Imao sam dosta spornih situacija u ovom poslu kojim se dugo bavim. Nikad niko iz vlasti nije udario direktno na mene kada je hteo da vrši pritisak, ali je uvek zvao gazdu. I pritisak je bio preko gazde.

Sad, konačno, da dođemo do vlasti, šta ona zapravo želi, da li ima snage da postigne to što želi, koji su to mehanizmi koje ona može da primeni. Formiran je Savet, tukli smo se oko njega mesecima, više od godinu dana, i ništa nismo uradili s tim savetom, a nikako nisam siguran da je čitava ta borba i jednih i drugih bila motivisana pre svega čistotom odnosa u našem medijskom prostoru. Mislim da je bilo u pitanju nešto drugo, da su se različite grupacije moći, od kojih neke i u vlasti, borile da u tom savetu koji treba da bude oličenje čistote i punog poverenja svih nas budu ljudi koji će u stvari raditi za njih. I onda smo došli do toga da se sada pitamo šta dalje. Ipak, najviše bih voleo da profesija brani samu sebe, da ne čeka ni gazde, ni vlast, jer mislim da ni jednima ni drugima nije baš mnogo u interesu da novinari budu van kontrole. Dakle, za to sam da se pre svega jača sindikalni sektor, sindikalno organizovanje u novinarstvu, jer, bojim se da je ovo strukovno organizovanje isuviše bilo pod plaštom politike i da to i dalje traje. Doduše, i ne znam i ne osećam da ta udruženja postoje u Nišu, neko će verovatno reći da je negde održan neki sastanak, ali ja delovanje udruženja ne osećam i znam da je vrlo mali broj ljudi aktivan u tome. Rešenje bi verovatno bio sindikalni sektor, pri čemu bi naravno trebalo znati da naročito u provinciji, a i u Beogradu, mnogo ljudi koji rade u medijima nemaju radni odnos pa je problem kako će biti i članovi sindikata. Ipak, mislim da bi jačanjem tog sindikalnog sektora moglo da se krene ka rešavanju nekih problema ako budemo dovoljno razumni. Ako ne, sve će ostati na nama kao pojedincima, kao što su i priče o kodeksu. Meni je moj lični kodeks važniji od svih drugih kodeksa ali, naravno, svako udruženje trebalo bi da ima svoj kodeks, pa ko pripada udruženju neka ga poštuje.

Slavoljub Kačarević,
glavni urednik "Glasa javnosti"

*Tragati za podacima o tome ko
vlasnički preuzima medije, kakvi
su tiraži i prihodi medija...*

Pošto se od nas očekuje da na osnovu ovog istraživanja pomognemo preporukama, daću nekoliko predloga. Mislim da nema spora da se slažemo oko te ocene o stanju u profesiji. Kada bismo sada ovu anketu podelili po redakcijama, verovatno da stepen očajanja ne bi bio isti. Kada bismo ga locirali na pojedine redakcije, verovatno ima onih grupa i redakcija u kojima je manja depresija, osećanje beznađa, zatvorenosti perspektiva. Možda bismo mogli da se pozabavimo time kako je nezadovoljstvo stanjem u profesiji raspoređeno po pojedinim da ih nazovemo segmentima novinarstva, ali imam utisak da opšta ocena ne bi bila ista kada bi se recimo ova i ona redakcija uporedile. Možemo da pokušamo da u tome tragamo za definicijom problema, možda bismo na taj način došli do nekih odgovora. Zašto su negde manje a negde više nezadovoljni ili zadovoljni svojom pozicijom naše kolege novinari. To bi bila prva preporuka.

Drugo, kad god ovako imam pred sobom šumu nerešenih stvari da ne znam odakle bismo pre krenuli, pada mi na pamet šta su to uradili oni koji su se ovim stvarima bavili dok smo mi ovde spasavali glavu i delili teritorije. Znači, iskustva nekih susednih balkan-

skih zemalja sigurno bi nam mnogo pomogla ako bismo znali šta tražimo od njih, kakvo iskustvo. Znači, iskustvo u oblasti samoregulisanja u okviru zanata i eventualno rešavanje problema koji se sada pojavljuju kao novi problemi.

To bi bila treća stvar na koju bih ukazao. Ako smo donedavno imali jasnu podelu na režimske i opozicione medije, sada čini mi se imamo jasnu podelu na privatne i ostale medije. Ako već moramo nekako da delimo medije, mislim da je to danas preovlađujuća podela, a ona nudi i različite pristupe i odgovore na probleme ljudi koji rade u takvim medijima. Znači, pitanje novog vlasništva odnosno privatizovanja medija trebalo bi da posmatramo i u okviru toga, naročito u otkrivanju vlasništva. Tu bismo se najlakše snašli, dakle da tragamo za što jasnijim podacima, regulativom i dokazima o tome ko u stvari preuzima medije, ko njima sa stanovišta vlasnika raspolaže, bez obzira na to da li radi iz senke, indirektno ili na otvoren i jasan način. Kada bismo imali neutralne i verodostojne podatke o vlasništvu nad medijima, mnoge stvari bi bile uveliko jednostavnije i za ljude koji rade u medijima, ali bi i mnoge da kažem mutne radnje u medijskom poslu bile teže izvodljive. Verovatno se mnogi ne bi ni usudili da ih pokušaju ukoliko bi bilo jasno ko je tu na kraju krajeva vlasnik. I ne samo to, nego i podatke o tome koliki su prihodi tih medija, koliki su im tiraži, koliki su im troškovi za zaposlene, kolika je prosečna plata u ovoj ili onoj redakciji, trebalo bi da učinimo dostupnim javnosti jer bismo na taj način mnoga sredstva za mistifikaciju i manipulisanje samim novinarima, ali i javnošću, oduzeli iz ruku onih koji sada preuzimaju ulogu glavnih manipulatora. Znači, da uđemo u detalje pitanja može li se vlasništvo i u kojoj meri dešifrovati. Znam da recimo u nekim zemljama postoje listovi, publikacije koje uredno objavljuju tiraže listova u prethodnoj nedelji, i to za dnevne, nedeljne listove, objavljuju sume ili oglasni prostor, o količini tog prostora koji je prodan. I sve je to prisutno u javnosti i sve to na izvestan način čini jasnijom poziciju tih medija i onih koji njima vladaju. To je sigurno nešto što bi i nama bilo potrebno ne samo sa stanovišta zaštite same profesije, već uopšte radi transparentnih pozicija tih medija što će onda olakšati odnos okruženja sa medijima.

To bi bili moji predlozi, a naročito bih da pohvalim predlog koji je već dat i da pokušamo da preciziramo kako da ta preporuka što pre bude sprovedena i artikulisana. Otvoriti kanal komunikacije, to je ovde preporuka pod h) gde kaže da bi novinari konstantno i kritički opservirali stanje u profesiji putem određenog sajta ili možda publikacija. Pretpostavljam da je sajt mnogo jednostavnije i jeftinije rešenje i u ovom trenutku valjda dostupan svim redakcijama, dok publikacija traži neke troškove. Šta bismo radili kroz takav profesionalni kanal komunikacije, kako bismo mi to koristili, to sad ostavljamo mašti na volju. Verujem da bi mnogi imali brojne ideje na tu temu, pa ne bih počinjao o tome, ali mislim da je to sigurno jedan od predloga s ovog spiska koji možemo brzo da ostvarimo. Treba da ga podržimo i pokušamo da pomoću veb-sajta otvorimo stručno javno mnjenje koje bi pomoglo da taj pritisak za bolje odnose, za nove ideje u regulisanju ovog haosa, bude preciznije artikulisan.

Vanče Bogojev,

glavni urednik lista na bugarskom jeziku "Bratstvo" iz Niša

Zakon o dostupnosti informacija

Tema je veoma zanimljiva i provokativna i mislim da je pravo vreme da se o tome razgovara. Imam samo dva primera. Mislim da nam je pre svega potreban zakon o jav-

nom informisanju koji bi obuhvatio i zakon o dostupnosti informacija. Ovaj zakon koji imamo je nedovoljan, jer ima samo jedna aspekt, obaveze novinara i novinskih kuća. Ali nigde nisu reglementirane, rešene obaveze onih koji imaju informacije, izvora informacija. Navešću jedan primer. U Bugarskoj kolega novinar je tužio i dobio Vladu Bugarske, jer nije dobio stenogram sa konstitutivne sednice nove vlade. Ko je od nas kolega dobio spor protiv vlade i ima li takav slučaj ovde? Toga još uvek nema i verujem da ga i neće biti uskoro. Imam još nekoliko primera. Moji novinari u Dimitrovgradu isterani su sa sednice Opštinske komisije za primenu bugarskog jezika, dakle maternjeg jezika, u obrazovanju, administraciji, zato što je kritički pisano o predsedniku te komisije. Isterani su sa sastanka komisije na kojem je bilo njih dvoje. Kolege iz lokalnih medija su ostale da prisustvuju i prate tok sednice, umesto da ustanu kao kolege, ali ja njih razumem zato što su oni iz lokalnih medija koji se finansiraju iz opštinskog budžeta. Dakle, i tu treba rešiti odnos vlasnika i medija.

Imam i jednu ozbiljnu primedbu na sadašnji Zakon o javnom informisanju. Ne sećam se tačno, ali mislim da je u pitanju član 13 kojim je regulisano informisanje na jezicima nacionalnih manjina. U stavu 1 kaže se, citiram po sećanju, da će se država starati i pomagati medije i glasila na jezicima nacionalnih manjina, a u stavu 2 da će država obezbeđivati uslove za informisanje hendikepiranih lica. Kao Bugarin po nacionalnosti, ja mogu da budem i slep. Kao slep ili kao gluvonem, dakle i kao takav, treba da imam pravo na informisanje. Ali i kao živ i zdrav i čitav imam pravo. Zašto svrstavati manjine u hendikepirane? Mislim da to nije u redu.

Dragan Janjić,
glavni urednik Bete

*Vlasnici mogu biti sprečeni da
krše osnovna pravila*

Smatram da je izuzetno važno ovo što je rečeno o vlasnicima, mislim da je to hitno. Kao i to kakav treba da bude odnos između vlasnika i urednika. Tu nešto treba uraditi na zakonskoj osnovi. Ne mogu se sprečiti vlasnici da imenuju glavne urednike i direktore, ali se mogu sprečiti da krše neka osnovna pravila koja su uspostavljena, siguran sam da mogu.

Što se tiče pomenutog suda časti, svako udruženje formira neki svoj sud časti. Koliko ja znam, u NUNS-u je bio sud časti, nisam siguran da sada radi. Samokritički govoreći, mislim da se dosta bavio privatnim stvarima, to se vrlo često desi, tako da moramo biti svesni nivoa na kom se i sami nalazimo.

A što se tiče zakona, takođe treba da budemo svesni da je dobar deo tih zakona koji su doneseni pisala profesija. Onda su nešto dopisali u vladi i u parlamentu čime mi nismo zadovoljni, ali zakon o dostupnosti informacija navodno već je bio napisan, ali nije bio donesen. Na njega je bilo dosta zamerki. Ono od čega treba poći jeste da se reguliše vlasništvo, pravo na osnivanje, kako to treba da izgleda, da se objavljuju tiraži, jer ne može dnevni list imati 5000 tiraž i da kaže da opstaje. Znači, od nekoga dobija lov. Mora tačno da se kaže od koga dobija novac, jer može se živeti, koliko se ja razumem, samo od oko 25.000 dnevno prodatih primeraka, ne drugačije. Kolegama u Nišu, čujem da ima ogroman broj medija, međutim, koliko ja znam Beta kod vas ima samo jednog ili dva pretplatnika.

Novka Ilić,

novinar Radio Užica i "Vesti"

Pravila o privatizaciji medija

Pošto u Srbiji ima mnogo medija, pogotovo elektronskih, koji su još uvek vlasništvo države odnosno opštine ili republike, i pošto predstoji privatizacija, mislim da bi novinari morali uticati na to kakav će se zakon doneti. Još nisu definisana pravila o privatizaciji takvih medija, mi još uvek ništa ne znamo. Novinari bi morali uticati na to da se izvrši jedna normalna privatizacija a ne da neko posle godinu dana kaže: "E, ja ću od ove zgrade u kojoj je Radio Užice, ili bilo koji radio, da napravim supermarket." A bojim se da će se to dogoditi.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

070.42(497.11)
303.62:070(497.11)"2003"
32.019.5:316.77(497.11)"2003"
070.11(497.11)
179.1(497.11)

NOVINARSTVO i etika : istraživanje Profesija novinar 2003. /
[pripremio Centar za istraživanje i razvoj Medija centra]. - Beograd :
Medija centar, 2004 (Beograd : Libra). - 146 str. : table ; 24 cm

Tiraž 300.

ISBN 86-82827-32-8

1. Медија центар (Београд). Центар за истраживање и развој
а) Новинарство - Истраживање - Србија - 2003 б) Масовне
комуникације - Истраживање - Србија - 2003 в) Новинари -
Србија д) Новинарство - Морални аспект - Србија е)
Новинарска етика - Србија

COBISS.SR-ID 112881932